

T.C
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI
ORTA ÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI

**DOĞU ROMA İMPARATORU I. ALEKSİOS
KOMNENOS DÖNEMİ
(1081-1118)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Alican YENER

**GAZİANTEP
OCAK 2019**

T.C
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI
ORTA ÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI

**DOĞU ROMA İMPARATORU I. ALEKSİOS
KOMNENOS DÖNEMİ
(1081-1118)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Alican YENER

TEZ DANIŞMANI
Dr. Öğr. Üyesi Fatma ÇAPAN

GAZİANTEP
OCAK 2019

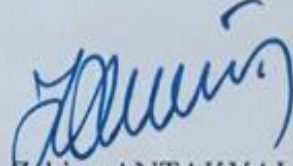
T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

Doğu Roma İmparatoru I. Aleksios Komnenos Dönemi (1081-1118)

Alican YENER

Tez Savunma Tarihi: 30.01.2019

Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı

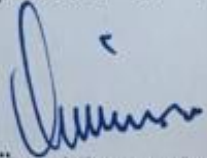

Doç. Dr. Zekiye ANTAKYALIOĞLU
SBE Müdürü

Bu tezin Yüksek Lisans/Doktora tezi olarak gerekli şartları sağladığını onaylarım.

Prof. Dr. Ahmet GÜNDÜZ
Enstitü ABD Başkanı

Bu tez tarafımca (tarafımızca) okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans/Doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

(Unvanı, Adı ve SOYADI)
İkinci Tez Danışmanı (varsa)

Dr. Öğr. Üyesi Fatma ÇAPAN
Tez Danışmanı

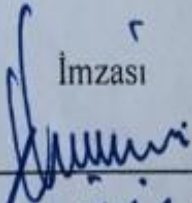
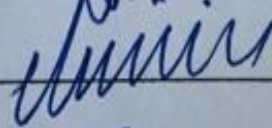
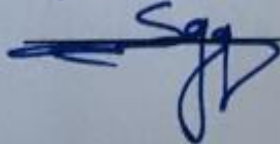
Bu tez tarafımızca okunmuş, kapsam ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans/Doktora tezi olarak oybirliği/ oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri:
(Unvanı, Adı ve SOYADI)

Dr. Öğr. Üyesi Fatma ÇAPAN

Dr. Öğr. Üyesi Süleyman ÜNÜVAR

Dr. Öğr. Üyesi Sezgin GÜÇLÜAY

İmzası

ETİK BEYAN

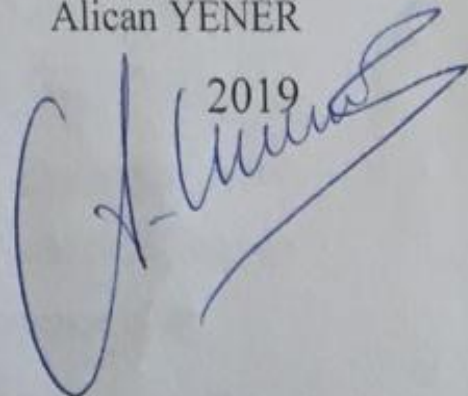
Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Alican YENER

2019

ÖZ**DOĞU ROMA İMPARATORU I. ALEKSİOS KOMNENOS
DÖNEMİ (1081-1118)****YENER, Alican****Yüksek Lisans Tezi, Tarih ABD****Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Fatma ÇAPAN****Ocak 2019, 182 sayfa**

Kurulduğu 11 Mayıs 330 yılından yıkıldığı 29 Mayıs 1453 yılına kadar Doğu Avrupa, Adriyatik, Kuzey Afrika, Balkanlar, Anadolu ve Ortadoğu’da boy gösteren ve o dönem dünya siyasetinde Roma mirasını ve Hristiyanlığı sırtlayan Doğu Roma İmparatorluğu (Bizans) gerek günümüz Türkiye tarihinin aydınlatılmasında gerekse Dünya tarihine umumi bir bakış açısı kazandırılmasında büyük önem arz etmektedir.

İmparator I. Isakios Komnenos’un 1057’de taç giymesiyle Doğu Roma’da 128 yıl sürecek Komnenos Hanedanı saltanatı başladı. Tahta 1078 yılında 77 yaşındayken çıkan III.Nikèphoros Botaniates (1078-1081) çok sönük bir saltanat dönemi geçirdi. İmparatorlukta süregelen karmaşa devam etmekte, bundan faydalanmak isteyen komutanlar birbiri ardına isyan etmekteydiler. İsyancıları ve gelecekteki damadı olacak Nikèphoros Bryennius’u birer birer alt eden İmparatorluk başkomutanı Aleksios özellikle İmparatoriçe Maria Alania’nın dikkatini çekmiştir. İmparatoriçe 23 yaşındaki bu genç delikanlıya âşık oldu ancak oğlu Konstantin Dukas’ı korumak amacıyla Aleksios’u evlat edindi. Ertesi yıl Şubat 1081’de İmparatorluğu içine düştüğü iç ve dış buhrandan kurtarmak amacıyla Dukas ve Komnenos ailelerinin yaptığı istişareler sonucu 4 Nisan 1081 Pazar günü I.Aleksios Komnenos tahta çıkmıştır.

Bizans İmparatorluğu’nun 76. İmparatoru I. Aleksios Komnenos tahta çıktığında henüz 24 yaşında idi. İlk icraatı İstanbul’a giren paralı askerlerin yaptığı yağma ve talanlara engel olmak için ordugahı İstanbul’un dışına çıkarmak oldu.

Doğuda Selçuklular batıda ise Peçenekler, Bulgarlar ve Slavlarla mücadeleyi sürdürdü. Fakat dönemin en önemli tehditlerinden birisi Norman Kralı Robert Guiskard'ın önce Sicilya ve daha sonra İtalya'yı alarak Akdeniz'de önemli bir güç haline gelmesiydi. Guiskard, İstanbul'u alarak iki imparatorluğu birleştirmek istiyordu. Bu amaçla çıktığı seferde Doğu Roma-Venedik ittifakına mağlup olur ve Aleksios açısından ilk büyük tehdit bertaraf edilmiş olur.

Doğuda ise Selçuklu Türklerinin hakimiyeti ve akınları devam ediyordu. Bu duruma son vermek isteyen Aleksios Papa II. Urban'dan Türkleri Anadolu'dan çıkarmak ve ihtiyaç duyduğu insan kaynağını elde etmek için profesyonel birlikler talep etti. Ancak bu istek hiç umulmadık sonuçlara yol açtı ve Haçlı Seferlerinin başlamasına neden oldu. Bu uzun soluklu savaşlar ise hem Dünya Tarihi açısından hem de Bizans ve Türk Tarihi açısından önemli sonuçlar doğurmuştur.

37 yıllık saltanatı boyunca hem doğudan hem de batıdan birçok tehdide maruz kalan İmparator Aleksios Komnenos, bunların hemen hemen hepsini başarıyla bertaraf etmiştir. Tahta geçtiğinde enkaz halini alan donanmayı toparlamış, komutan olmasının getirdiği etkiyle orduda geniş bir ıslahat süreci başlatmıştır. Devletin yıpranan ekonomisini toparlamaya çalışmıştır. Yüzyıllardır yoğun bir çekişme yaşanan Katolik Batı ve Papa ile nispeten ilişkileri düzeltmiştir. Saltanatının son yıllarında Selçuklu Türklerine karşı mücadelelerini yoğunlaştırmış, bir yandan da eşi İrene, kızı Anna ve damadı Bryennius'un entrikalarına engel olmaya çalışmıştır. Saltanat sürdüğü 37 yıla birçok zafer sıgırmış, yok olan devlet otoritesini yeniden tesis etmiş ve belki de Doğu Roma İmparatorluğu tarihinin en önemli dönemlerinden birinde imparatorluk yapmıştır. İmparator Aleksios Komnenos yoğun geçen saltanatının ardından yakalandığı gut hastalığı sonucu 15 Ağustos 1118 Perşembe günü İstanbul'da hayatını kaybetmiştir.

Anahtar Kelimeler: Doğu Roma İmparatorluğu, Bizans, I. Aleksios Komnenos, Türkiye Selçuklu Devleti, Normanlar, Peçenekler, Venedik, I. Haçlı Seferi, 1101 Haçlı Seferi, Papalık, Çaka Bey, Bogomiller

ABSTRACT

EASTERN ROMAN EMPIRE I. ALEXİOS KOMNENOS PERİOD (1081-1118)

YENER, Alican

Master's dissertation, Department of History

Supervisor: Assis. Prof. Dr. Fatma ÇAPAN

January 2019, 182 pages

The Eastern Roman Empire (Byzantine), which displays in Eastern Europe, Adriatic, North Africa, the Balkans, Anatolia and the Middle East until 11 May 330, when it was demolished from May 11, It is of great importance in gaining a public view of World History. Thereign of the Comnenese dynasty, which will last 128 years in Eastern Rome, began with the coronation of Emperor I. Isaac Komnenos in 1057.

The throne was 77 years old in 1078 III. Nikèphoros Botaniates (1078-1081) spent a very dull reign. The ongoing struggle continues in the Empire, and the commanders who want to take advantage of it were rebelling in the background. Aleksios, the Imperial Commander-in-Chief, who took down Nikephorus Bryennius, one of the rebels and the future groom, was particularly attentive to the Empress Maria Alania. The Empress fell in love with this youngman, 23 years old, but Adopted Alexios to protect his son Constantine Dukas. In the following year in February 1081 the consultations of the Dukas and Komnenos families in order to rescue the internal and external resistance that had fallen into the Empire came to an end on 4 April 1081 Sunday. Alexios Komnenos came to the throne.

The 76th Emperor of the Byzantine Empire, Alexios Komnenos, was only 24 years old when he came to the throne. The first act was to take the army out of Constantinople to prevent looting and plundering of mercenaries entering Constantinople. In the east, Seljuks continued to fight in the west, with the Pechenegs, Bulgarians and Slavs. But one of the most important threats of the period was that the Norman King Robert Guiskard had taken Sicily and then Italy

to become an important force in the Mediterranean. Guiskard wanted to unite the two empires by taking Constantinople. For this purpose, the outcome is defeated at once by the Byzantine-Venezian alliance and the first major threat from the Aleksios is eliminated. In the east, Seljuk Turks domination and influx continued. Aleksios Pope II. Urbanus who wanted to put an end to this situation. He demanded Professional associations from Urban to remove the Turks from Anatolia and obtain the human resources they needed. But this demanded to unexpected results and caused the beginning of the Crusades. These long standing war have produced important results both in terms of World History and in terms of Byzantine and Turkish History.

Emperor Alexios Komnenos, who had been exposed to many hazards both from the east and the West during his 37 years of sultanate, successfully eliminated almost all of them. When the board passed, he recovered the debris of the debris and initiated a large reform process in the army with the effect of being a commander. The state has tried to recover the worn economy. Relative to the Catholic West and the Pope, which have been in intense controversy for centuries he was correct. In the last years of his reign, he intensified his struggles against the Seljuk Turks and tried to prevent his wife Irene, her daughter Anna, and the son-in-law of Bryennius. The reign of 37 reigned many victories, rebuilt the disappearing state authority, and perhaps empiereed in one of the most important periods of the history of the Eastern Roman Empire. Emperor Aleksios Komnenos lost his life in Constantinople on Thursday, August 15, 1118 as a result of his gut disease, which was captured after his last reign.

Key words: Eastern Roman Empire, Byzantium, I. Alexius Comnenus, Turkey Seljuk State, Normans, Pechenegs, Venice, First Crusade, 1101 Crusade, the Papacy, Tzachas, Bogomils

ÖNSÖZ

Doğu Roma İmparatorluğu, yaklaşık 11 yy. o dönem bilinen dünyanın büyük bölümüne hükmetmiş bir devlettir. Kavimler Göçü, İslam'ın ortaya çıkışı, İslam Rönesans'ı, Hristiyan dünyasında yaşanan kesin ayrılıklar, Avrupa'yı kasıp kavuran barbar akınları, Haçlı Seferleri vb. Dünya tarihi açısından önem arz eden birçok olaya şahitlik etmiş ve Sultan II. Mehmed tarafından ortadan kaldırılincaya kadar da varlığını devam ettirebilmiştir.

Doğu Roma İmparatorluğu Tarihi araştırmaları günümüz Türkiye'sinde az çalışılan alanların başında gelmektedir. Türk tarihiyle de sıkı bir bağlantısı olan Doğu Roma Tarihi gerek sosyal gerek kültürel gerekse idari açıdan Türk devletlerini etkilemiştir. Bu konuda Ord. Prof. Fuad KÖPRÜLÜ'nün "Bizans müesseselerinin Osmanlı müesseselerine tesiri" adlı çalışması Doğu Roma İmparatorluğu'nun Türk tarihi açısından kıymetini ortaya koyan eserlerden sadece bir tanesidir.

Tarih araştırmalarımızda, tarihimizi ve kültürümüzü tanımamızda Doğu Roma kaynaklarının incelenmesi bir zorunluluktur. Doğu Roma İmparatorluğu kuruluşuyla birlikte Türklerle ilişkiler kurmaya başlamıştır. İşte bizim amacımız gerek dünya gerekse Türk tarihinde önemli bir yere sahip olan Doğu Roma'nın 1081-1118 yılları arasındaki durumunu ve faaliyetlerini ele almak ve dünya tarihini etkileyen politikalarını incelemektir. Yapacağımız çalışma itibariyle Doğu Roma İmparatorluğu'nun bahsi geçen dönemdeki tüm faaliyetleri, ilişkileri; siyasi, ekonomik, sosyal durumunu irdelleyeceğiz ve dönemin aydınlatılmasına önayak olmaya çalışacağız. Tezimizin hazırlık sürecinde karşılaştığımız en önemli sorun İmparator I. Aleksios Komnenos döneminde yaşanan iç olaylar ve iç politika sürecinin incelenmesi olmuştur. İncelediğimiz birinci ve ikinci elden kaynaklar maalesef Doğu Roma İmparatorluğu'nun 1081-1118 yıllar arasındaki iç politikasına pek değinmemiş, çoğunlukla İmparatorun dış politikası anlatılmıştır. Bu nedenle tezimizde daha çok İmparator I. Aleksios Komnenos'un dış politikasına ağırlık vereceğiz.

Araştırma giriş bölümü hariç dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Komnenos Hanedanlığının Doğu Roma İmparatorluğu yönetimine gelişi, Aleksios Komnenos'un tahta çıkmadan önceki başkomutanlık serüveni, Nikephoros Bryennios ile giriştiği taht mücadelesi ve nihayet tahta çıkışı ele alınmıştır. İkinci bölümde İmparatorun uzun yıllardır Balkanlara yaptıkları akınlarla Doğu Roma İmparatorluğu'nun başına bela olan Peçeneklerle savaşımları, Peçeneklerin en önemli müttefikleri olan ilk Türk denizcisi Çaka Bey ile mücadelesi ve Türkiye Selçuklu Devleti Sultanları I. Rükneddin Süleymanşâh, (Naip Ebu'l Kasım), I. Kılıç Arslan ve Şahinşâh ile giriştiği mücadeleler anlatılmaktadır. Tabi 1099'da başlayan I. Haçlı Seferi ve 1101 Haçlı Seferi de konunun bütünlüğünün ve kronolojik açıdan uyumun sağlanması amacıyla bu bölüme dahil edilmiştir. Haçlı seferleri mümkün olduğunca ayrı ayrı incelendi ve tez konumuz ile olan bağlantısı ortaya çıkarılmaya çalışıldı.

Üçüncü bölümde İmparator Aleksios Komnenos'un batılı komşularıyla ilişkileri ve giriştiği mücadeleler anlatılmaktadır. Öncelikle Normanlar ile olan ilişki önceden beri alınarak işlenmiş ve Robert Guiskard dönemine kadarki Norman tarihine kısaca değinilmiştir. Daha sonra İmparator Aleksios Komnenos'un Robert Guiskard'ı çeşitli politikalarla mağlup etmesi ve ardından yerine geçen Bohemund'un da himaye altına alınması anlatılmıştır. Yine aynı bölümde bahsi geçen süreçte Doğu Roma İmparatorluğu-Venedik ilişkileri hem siyasi hem askeri hem de ekonomik açıdan incelenmiştir. Kısaca Venedik tarihi hakkında bilgi verilmiş ve bu sayede iki devlet arasındaki anlatılan ilişkinin temeli ele alınmıştır. Venedik ilişkileri, İmparator Aleksios Komnenos'un politikalarında önemli bir yeri olması sebebiyle hemen hemen her bölümde incelenmiştir.

Dördüncü bölümde İmparator Aleksios'a karşı çıkan isyanlar, suikast girişimleri ve bağlı beyliklerin bağımsızlık yanlısı ayaklanmaları ele alınmıştır. Yine İmparator tarafından sapkın olarak nitelendirilen Bogomil mezhebi ile yapılan mücadeleler incelenmiştir.

Yüksek lisans eğitimim ve tez çalışma süresince çalışmalarım sırasında her türlü yardımlarını benden esirgemeyen ve her konuda bana yol gösterip yardımcı olan Tez danışmanım Sayın Dr. Öğr. Üyesi Fatma ÇAPAN hocama teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca bu çalışma esnasında her daim yanımda olan nişanlım Hülya BÜYÜKDEMİR'e, arkadaşım Serhad GÜNALAN'a ve beni her açıdan destekleyen annem Gülderen YENER'e teşekkür ederim.

2019

Alican YENER

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	i
ABSTRACT.....	iii
ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER.....	viii
HARİTA VE RESİMLERİN LİSTESİ.....	xi
KISALTMALAR.....	xii
KAYNAKLAR.....	xiii
GİRİŞ.....	1
I. Roma İmparatorluğu'nun İkiye Ayrılması ve Doğu Roma İmparatorluğu'nun Ortaya Çıkışı.....	1
II. Komnenoslar Dönemine Kadar Doğu Roma İmparatorluğu'nun Genel Durumu.....	4
BİRİNCİ BÖLÜM.....	23
I. Doğu Roma İmparatorluğu'nda Komnenos Hanedanlığının Yönetimi Ele Geçirmesi.....	23
II. I. Aleksios Komnenos'un (1081-1118) Tarih Sahnesine Çıkışı ve Başkomutanlık Dönemi.....	26
A. İmparator Nikèphoros Botaniates ve Komutan Aleksios.....	26
III. I. Aleksios Komnenos'un Tahta Çıkışı ve Saltanatının İlk Yılları.....	29
İKİNCİ BÖLÜM.....	33
I. I. Aleksios Komnenos Döneminde Doğu Roma-Türk İlişkileri.....	33
A. Doğu Roma İmparatorluğu-Peçenek İlişkileri.....	33

1. Çaka Bey-Doğu Roma İmparatorluğu İlişkileri.....	45
B. Doğu Roma İmparatorluğu-Türkiye Selçukluları İlişkileri.....	48
1. Sultan I. Rükneddin Süleymanşâh Dönemi (1075-1086) Türkiye Selçukluları İle İlişkiler.....	48
2. Ebu'l Kasım Dönemi (1086-1092) Türkiye Selçukluları ile İlişkiler.....	54
3. Sultan I. Kılıç Arslan Dönemi (1092-1107) Türkiye Selçukluları ile İlişkiler.....	59
4. Haçlı Seferleri Döneminde Doğu Roma İmparatorluğu-Türkiye Selçukluları İlişkileri.....	61
a. Haçlı Seferlerinin Nedenleri ve İmparator I. Aleksios Komnenos'un Bu Seferlerin Başlamasında Oynadığı Rol.....	61
b. Öncü Haçlı Birlikleri ile Yapılan İlk Mücadele ve Mücadelenin Sonuçları.....	67
c. I. Haçlı Seferi ve Sonuçları.....	70
d. 1101 Haçlı Seferi ve Sonuçları.....	76
e. 1101 Haçlı Seferi Sonrası I. Kılıç Arslan'ın Ölümüne Kadar Doğu Roma İmparatorluğu-Türkiye Selçukluları İlişkileri.....	84
5. Sultan Şahinşâh Dönemi (1110-1116) Türkiye Selçukluları ile İlişkileri.....	87
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	96
I. İmparator I. Aleksios Komnenos Döneminde Doğu Roma İmparatorluğu'nun Batıdaki Devletler İle İlişkileri.....	96
A. İmparator I. Aleksios Komnenos Döneminde Doğu Roma İmparatorluğu Norman İlişkileri.....	96

B. İmparator I. Aleksios Komnenos Döneminde Doğu Roma İmparatorluğu Venedik Devleti İlişkileri.....	125
--	-----

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM.....141

I. İmparator I. Aleksios Komnenos Döneminde İç Karışıklıklar ve Bogomiller İle Mücadeleler.....	141
--	-----

SONUÇ.....148

KAYNAKLAR.....153

ÖZGEÇMİŞ.....163

HARİTA VE RESİMLERİN LİSTESİ

	Sayfa No.
Harita 1. İmparator I. Aleksios Komnenos'un Tahta Çıkışı Sırasında ve Ölümü Sonrasında Doğu Roma İmparatorluğu Sınırları.....	29
Harita 2. 11. yüzyılda Doğu Roma İmparatorluğu-Peçenek Sınırı.....	33
Harita 3. Çaka Beyliği.....	45
Harita 4. Pierre l'Hermite İmparator I. Aleksios Komnenos'un Huzurunda.....	67
Harita 5. Haçlı Seferleri Sırasında Siyasi Durum ve Haçlıların Güzergahları.....	70
Harita 6. Haçlıların Gelişi Sırasında Anadolu'nun Siyasi Durumu ve Haçlılara Karşı Verilen Mücadeleler.....	72
Harita 7. 1101 Haçlı Seferi ve Anadolu'daki Savaşlar.....	76
Harita 8. 1084 yılında Adriyatik'teki Siyasi Durum ve Robert Guiskard'ın Dalmaçya Seferi.....	104
Harita 9. 1090 yılında Doğu Roma İmparatorluğu-Venedik sınırı.....	136

KISALTMALAR

- bk.:** Bakınız
- C.:** Cilt
- Çev.:** Çeviren
- DİA:** Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
- Haz.:** Hazırlayan
- İA:** İslam Ansiklopedisi
- MEB:** Milli Eğitim Bakanlığı
- s.:** Sayfa
- S.:** Sayı
- TTK:** Türk Tarih Kurumu
- Yay.:** Yayınları
- Trans.:** Translation

KAYNAKLAR

Anna Komnena – Alexiad: 1083-1153 yılları arasında yaşayan Anna Komnena, İmparator Aleksios'un kızıdır. Eserinde 1081 yılında babasının tahta çıkışından 1118'e kadarki ölümüne kadar yaşanan olayları kaleme almıştır. Türkiye Selçukluları, Normanlar, Haçlılar, Peçenekler, Bogomiller ve diğer ilişkiler eserin temel bölümleridir. Tezimi oluştururken temel kaynağım bu eser olmuştur. Ancak imparatorun kızı tarafından yazıldığı için yer yer gerçeğe aykırı veya yanlı bir şekilde yazılan bu eserde verilen her bilgiyi doğru kabul edemedim ve o döneme dair diğer kaynaklarla veya dönem üzerinde çalışmış tarihçilerin görüşlerini de dikkate alarak çalıştım.

İoannes Zonaras – Cilt XVII-XVIII: Eserinde 926 yılları ile 1118 yılları arasını kaleme almıştır. Bizzat İmparator Aleksios döneminde yaşamış; Adalet Bakanlığı ve Muhafız birliği komutanlığı gibi görevlerde bulunmuştur. Zonaras eserinde özellikle halkın yönetime karşı olan tutumunu iyi yansıtmıştır. Vakanüvislik gibi bir kaygıya kapılmaması eserini daha tarafsız yazmasını sağlamıştır. İmparator Aleksios dönemini bizzat anlatan iki kronikten biri olması sebebiyle en fazla faydalandığım eserlerden biridir.

Urfalı Mateos Vekayinamesi: 952-1136 yılları arasında yaşadığı ve 1136 yılından sonra vefat ettiği sanılmaktadır. Urfa'da doğup ve Urfa'da yaşamıştır. Manastır başrahipliği yapmıştır ve Urfa'da ölmüştür. Tezimi oluştururken eserden özellikle İmparator Aleksios'un Peçeneklere karşı giriştiği sefer ve Haçlı seferleri sırasında yaşanan olaylar kısımlarından faydalandım. Haçlılar ile bizzat münasebete giren Mateos oldukça net tahliller yapmış ve Haçlılara karşı İmparator ve yerli halk tarafından gösterilen tutumu açıkça kaleme almıştır.

Azîmî Tarihi: Azîmî 1090 yılında Halep'de dünyaya gelmiştir. Ölüm tarihi hakkında kesin bir bilgi yoktur. İmameddin Zengi'ye ithaf ettiği eserinde insanlığın, yaratılıştan 1160 senesine kadarki tarihini ele alır. Türkiye Selçuklularının ilk dönemleri ve Haçlıların faaliyetleri açısından birinci elden

kaynak olan bu eser Doğu Roma İmparatorluğu'na sık değinmese de bahsi geçen niteliklerinden dolayı tezimin ana kaynaklarından biri olmuştur.

İbnü'l-Adîm – Zübdetü'l-Haleb Min Tarihî Haleb: 1192 yılında Halep'de doğan İbnü'l-Adîm 1262 yılında Kahire'de ölmüştür. Yaşadığı dönemde aldığı eğitim sayesinde oldukça tanınır bir alim olmuştur. Halep tarihini konu alan ve tezimde faydalandığım baskısında Sultan Alparslan, Melikşah ve Türkiye Selçuklu sultanları Süleymanşâh ve I. Kılıç Arslan üzerine yoğunlaşan bu eserde Haçlı seferlerine dair de oldukça önemli bilgiler verilmektedir.

Abu'l Farac Tarihi: 1225 yılında Selçuklu hakimiyetindeki Malatya'da doğan Yahudi asıllı Süryani tarihçi eserinde Hz. Adem'den başlattığı tarihini 13. yy Moğol devletine kadar kaleme almıştır. İmparator Aleksios'un Haçlılar ile olan ilişkisini ve Haçlıların Kudüs'ü ele geçirmelerine kadarki süreç hakkında önemli bilgiler vermektedir.

Giovanni Montecolo – Chronache Veneziane: 19. yy'da yaşamış ünlü İtalyan tarihçisi Venedik üzerine çalışmaları ile ünlüdür. Chronache Veneziane yazarın, 6.-11. yy. arasında Venedik'in kuruluşu ve devletleşme sürecini birinci elden kaynaklarla ele aldığı eser olup tezimin Venedik ilişkileri bölümünü yazarken en çok faydalandığım kaynaklardan biri olmuştur.

Ferdinand Chalandon – Regne D'Alexis I Comnene: 1875-1921 yılları arasında yaşamış Fransız Bizans tarihçisidir. Normanların Sicilya yerleşimler ve I. Haçlı seferi ile ilgili yaptığı çalışmaları ile ünlüdür. İmparator Aleksios'un biyografisi niteliğindeki Regne eseri tezimi oluştururken farklı bakış açıları kazandırmak amacıyla kullandığım önemli kaynaklardan birisi olmuştur.

Heinrich Kretschmayr – Geschichte von Venedig: 1870-1939 yılları arasında yaşamış Avusturyalı Venedik tarihçisidir. Venedik tarihi açısından Avrupa'da önemli bir otorite olarak gösterilen Kretschmayr, Von Venedig eserinde Venedik tarihini ilk yerleşimden 1204 yılına kadar detaylı bir şekilde incelemiştir.

GİRİŞ

I. ROMA İMPARATORLUĞU'NUN İKİYE AYRILMASI VE DOĞU ROMA İMPARATORLUĞU'NUN ORTAYA ÇIKIŞI

M.Ö 753 yılında Roma merkezli olarak kurulan Roma İmparatorluğu kısa süre içerisinde öncelikle İtalya Yarımadası'nın ortalarından başlayarak güneye doğru hakimiyet kurmaya başlamıştır. İlk olarak cumhuriyet rejimini benimseyen Roma birbirini denetleme yetkisine sahip iki konsülün yönetimi altındaydı. Ancak savaş dönemlerinde yönetimi tek bir mercide toplamışlar ve bu kişilere diktatör denilmiştir. Sonraki yüzyıllarda ortaya çıkan imparatorluk rejimi aslında diktatörlüğün bir yansımasıdır. Zamanla konsüllerin yükünün hafifletilmesi için eyaletlere *praetor* adı verilen daha düşük rütbeli yargıç-yöneticiler atandı. Zamanla *censorlar* (nüfus kayıtçıları), *quaestorlar* (savcılar) gibi bürokrasi sınıfının doğması Roma'nın asıl karakteristik yönetim organını doğurdu: Senato. Senato herhangi bir kanuni yaptırıma sahip olmasa da kanun çıkartmasa da önceki önemli bürokratlardan, zenginlerden ve nüfuzlu kimselerden oluşması nedeniyle kararları dikkate alınan bir kurumdur.¹ Ancak devlette gücün zamanla aristokratların elinde toplanması pleb adı verilen bir sınıfın doğmasına neden oldu. Halktan oluşan pleb sınıfı uzun yıllar süren mücadelelerinin ardından kendi kendilerini yönetecekleri halk tribünlerini kurdular. Patrici adı verilen soylu sınıf konsüllükleri pleblere kaptırmaya başlayınca sosyal dengeyi bozan ayrıcalıklarından vazgeçti ve plebler yönetime ortak oldu. Romalılar tarafından oluşturulan SPQR (Roma halkının Senatosu) artık devletin tek yönetim merkezi idi.² Rejimin rayına oturması ve istikrar kısa sürede imparatorluğun genişlemesine ön ayak oldu. Kartacalılarla yapılan Pön Savaşları, Batı Akdeniz'de Roma İmparatorluğu'nun varlığını tesis etti. Yine Makedonyalılarla yapılan savaşlarla bu hakimiyet Anadolu içlerine ve Suriye'ye kadar uzandı. Sezar, Crassus ve Pompeius döneminde oluşturulan triumvirlik, yönetimi üç başa ayırdıysa da bu sistem uzun ömürlü olmadı.³ Nitekim Augustus yönetimi cumhuriyeti ve triumvirliği

¹ BAKER, Simon, *Eski Roma; Bir İmparatorluğun Yükselişi ve Çöküşü*, Say Yayınları, İstanbul 2015, s.32-35.

² BAKER, Eski Roma..., s.39.

³ TEKİN, Oğuz, *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*, İletişim Yayınları, İstanbul 2016, s.216.

rafa kaldırdı. Artık tek bir İmparatorun yönetimindeki Roma'nın sınırları batıda Galya'dan, doğuda İran'a, güneyde Afrika'dan, kuzeyde Britanya'ya kadar uzanıyordu. İmparatorluğun sınırlarının bu kadar genişlemiş olması merkezi otoritenin sağlanması problemini de beraberinde getirmiştir. Nitekim 235-284 yılları arasında 49 yıllık süreçte 51 kişi kendisini imparator ilan etmiştir.⁴ Bu 49 yıllık süre içerisinde bahsedilen imparatorlar birbirleri ile savaşmıştır. Bu savaş Roma İmparatorluğu'nun hem insani hem de ekonomik kaynaklarını kurutmuştur. Bunun yanı sıra Balkanlarda Slav akınları ve Doğu'da Sasani akınları durdurulamaz hale gelmiştir. Tüm bu şartlar dahilinde Kışla İmparatorlarının sonuncusu olan Numerian enfeksiyon sebebiyle ölmüş ve 1 Nisan 284 Salı günü Diocletianus imparator seçilmiştir.

Nitekim bu sınırlar içerisinde zaman zaman isyanlar ve işgallerle karşılaşan İmparatorluk merkezi otoritesini artırmak için çeşitli çareler aramaya başlamıştır. Bu doğrultuda İmparatorluğun topraklarının tek kişi tarafından yönetilemeyeceğinin farkında olan İmparator Diocletianus (284-305) döneminde öncelikle ikili yönetim sistemine sonrasında dörtlü yönetim sistemine geçilmiştir. Bu sisteme göre ülke yönetimi tekrar teşkilatlandırılmış ve ülkenin batı ve doğu topraklarının yönetimi birer Sezar ve Augustus'a bırakılmıştır. Tetrarşi denilen bu dörtlü yönetim ile sistemin uygulama alanı genişletilmiş ve imparatorun yöneticiler üzerindeki otoritesinin arttırılması amaçlanmıştır.⁵ Böylece imparator Diocletianus imparatorluğun doğu topraklarının yönetimini üstlenerek Nicomedia (İzmit)' ya giderken Maximianianus'u batı topraklarının yönetimi için görevlendirmiştir. Tunalı bir subay olan Galerius'u kendisine, bir diğer Tunalı Chlorus'u ise Augustus Maximianus'a Sezar olarak atamıştır. İmparatorluğun merkezi otoritesinin arttırılması ve yönetimin kolaylaştırılması amacıyla yapılan bu uygulama esasen geçerli dönem için bir çözüm sayılırken uzun vadede sonuçları İmparatorluğun topraklarının ve yönetiminin keskin çizgilerle ayrılması olmuştur.⁶

⁴ DİKİCİ, Radi, *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2015, s.21-22.

⁵ GREGORY, Timoty, *Bizans Tarihi*, Çev. Esra Ermert, YKY, İstanbul 2016, s.52.

⁶ OSTROGORSKY, Georg, *Bizans Devleti Tarihi*, Çev. Fikret Işıltan, TTK Yayınları, Ankara 2015, s.33-34.

İmparator Diocletianus kendi döneminde uzun süreden beri büyük bir istikrarsızlık iç ve dış siyasi sorunlar yaşayan imparatorluğu yaptığı uygulamalar sayesinde bir nebze olsun düzeltmeyi başardı. Ancak bu uzun süren imparatorluğu sırasında oldukça yorulmuştu. Bu nedenle Augustus Maximianus ile birlikte inzivaya çekilme kararı aldı. Ancak bu kararı tekrar iç savaflara yol açtı. Konstantin Chlorus'un oğlu ilerde 'Büyük Konstantin' olarak anılacak olan Konstantin, gerek Pers seferinde gösterdiği başarılar ve askeri dehası gerekse aldığı sıkı eğitim sayesinde kısa zamanda Diocletianus'ın gözdesi olmuştu. Artık herkes Konstantin'in Sezarlığına kesin gözüyle bakmaktaydı. Ancak Augustus Galerius'un Konstantin'in artan nüfuzundan çekinmesi ve bu doğrultuda Diocletianus'u kışkırtması nedeniyle bu beklenti gerçekleşmemiştir.⁷

Yaşanan bu komplo sonucu Konstantin, babası Augustus Chlorus'un yanına Trier'e gitti, Britanya savaflarına katıldı. Bu sırada emekli imparator Maximian'ın oğlu Maxentius'un başlattığı isyan iç savaşın fitilini ateşledi. Bunun üzerine Galerius Konstantin'i Sezar olarak atadı. Konstantin istediğini elde etmiş oldu. İmparatorluk ise süregelen iç savaflara müdahil olmazken, emekli imparator Maximian tahta geri dönmenin yollarını arasa da başarılı olamamıştır.⁸

Daha sonra Konstantin isyancı Maxentius'un üzerine yürüdü ve hem Roma hem de Hristiyanlık için bir dönüm noktası olan 'Milvia Köprüsü Savaşı' yapıldı. Konstantin, Maxentius'u ortadan kaldırarak 29 Ekim 312 günü Roma'ya girdi ve şunları söyledi: '...Roma tekrar yükselecek ve eski büyük imparatorlar dönemindeki yüceliğine tekrar kavuşacaktır. Bunun için size söz veriyorum...Bundan böyle tek Roma, tek tanrı ve tek imparator vardır.'⁹

⁷ GRANT, Michael, *The Emperor of Constantine*, Phoenix Giant 1998, s.21.

⁸ BAKER, G.P, *Constantine the Great*, Cooper Square Press, New York 1992, s.131.

⁹ DİKİCİ, Radi, *Büyük Konstantin, Helena ve Fausta*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2011, s.124.

II. KOMNENOSLAR DÖNEMİNE KADAR DOĞU ROMA İMPARATORLUĞU'NUN GENEL DURUMU

İmparator Diocletianus'un kurduğu dörtlü yönetim sistemine son vererek tahta çıkan İmparator I. Konstantin (306-337) artık tek başına Roma tahtını ele geçirmiştir. Ancak daha önceki Roma İmparatorları gibi o da imparatorluğun merkezi otoritesini kuvvetlendirmek için çareler aramaya başlamıştır. Bu doğrultuda özellikle imparatorluğun doğudaki sınırlarını korumak ve merkezi otoriteyi arttırmak için imparatorluğun merkezini doğuya taşımayı düşünmüştür. İlk iş olarak başkenti doğu Byzantium denilen bir yere taşımıştır. 11 Mayıs 330 tarihinde kendi adının verdiği Konstantinopolis (İstanbul)¹⁰ şehrini kurmuştur. O'nun bu hareketi esasen Roma İmparatorluğu'nun ikiye ayrılmasının da temelini atmıştır. İstanbul şehri stratejik açıdan önemli bir noktada bulunmaktadır. Öncelikle Karadeniz'den Marmara'ya uzanan ticareti kontrol etmek mümkün olmaktaydı. Bunun yanı sıra İmparatorluğun ambarı konumundaki Mısır ve Afrika'dan gelen hububatın stoklanıp, dağıtımında kilit rol oynayabilecek bir pozisyondaydı. Doğu'dan gelen İpek Yolu'nun batıya açılan kapısı da İstanbul'dan geçmekteydi ve bu İmparatorluğa yüklü miktarda gümrük geliri getirmekte ve farklı kültürlerle etkileşim fırsatı sunmaktaydı. Öte yandan şehrin iki yakası boğazlarla kapalı olduğu için olası bir tehditte denizden saldırı imkânı ortadan kalkıyor ve şehrin savunması oldukça kolaylaşıyordu. İşte bu ve benzeri sebeplerden ötürü İstanbul kısa sürede, yediye ayrılan bir imar planıyla yapılandırılmış ve Yeni Roma olmuştur.

İmparator Konstantin döneminde atılan en önemli adımlardan biri de Hristiyanlığın daha önceki Pagan imparatorların tersine serbest bırakılması olmuştur.¹¹ Eski Pagan dünya, halkın dini ihtiyaçlarını karşılayamayacak bir düzeye gelmişti. Artık yeni bir din doğmuş ve bu dinin temel dayanağı olması gereken bir figür ortaya çıkmıştı. İşte 4. yy.'ın dini figürü İmparator Konstantin olmuştur. İmparator Konstantin'in gerçek bir Hristiyan mı yoksa sadece siyasi güç arzusu güderek mi bu yeni dini himaye ettiğine dair sorular halen kesin olarak

¹⁰ Biz tezimizde şehrin güncel adı olan İstanbul ismini kullanmayı yeğleyeceğiz.

¹¹ HALDON, John, *Bizans Tarihi Atlası*, Çev. Ali Özdamar, Alfa Tarih, İstanbul 2017, s.33.

cevaplanamamaktadır. İlk Üç Yüzyılda Hristiyanlığın Yayılışı adlı eserinde Alman Teolog Harnach bu değişimin sebebinin şu şekilde özetlemektedir:

“...Hristiyanlar halkın çoğunluğunu oluşturmamaktadırlar ancak üyelerinin çoğu toplumun ileri gelenlerinin, şehirlilerin ve kasabalıların teşkil ettiği bir gruptu. Hristiyanlar şehir ve kasabalarda oldukça güçlü konumdaydılar. Bu onlara olağanüstü avantaj sağladı ve imparatorluğun en ücra köşelerine kadar sızdılar.”¹²

Bu kanıdan da yola çıkarak İmparatorlukta her geçen gün güç kazanan Hristiyanlar ve güç kaybeden Paganlar arasında İmparator Konstantin güçlü olan tarafı seçmiştir. Böylece İmparator Konstantin hem toplumun büyük kesiminin desteğine mazhar olmuş ve büyük bir değişimin öncüsü konumuna gelmiş hem de siyasi otoritesini sağlamlaştırmıştı. Hristiyanlar açısından ise serbestçe yayılma ve ibadet imkânı sağlanmıştı. Hristiyanlık artık Pagan Roma’yı yıkmış, Helen Paganizmi ile sentezlenen yeni bir Hristiyan Roma doğurmuştur.

İmparator I. Konstantin 22 Mayıs 337 Pazar günü İzmit’te vefat etti ve yerine oğlu II. Konstantius geçti. İmparator II. Konstantius ülkeyi tek başına yönetemeyeceğini anlayarak üvey kardeşi Julianus’u Sezar ilan etti. Julianus kısa sürede kazandığı zaferlerle göz doldurdu ve ordunun desteğini aldı. Bu durum imparatorun hiç hoşuna gitmedi ve Julianus’u geri çağırdı. Bunun üzerine askerlerinin de etkisiyle kendisini Augustus ilan etti. 361 yılında İmparator II. Konstantius’un ani bir şekilde ölümü üzerine Julianus tahtın tek sahibi oldu.¹³

Doğu Roma İmparatorluğu (Bizans)¹⁴ tarihinin tek filozof ya da İstanbul halkının tabiriyle ‘Apostate-Kâfir’ imparatoru Julianus 361 yılında tahta geçti. Halk tarafından böyle anılmasının sebebi tam bir Pagan olmasıydı. Kiliseye ilk ve son kez İmparator II. Konstantius’un defin töreni için girmiş, bir daha da ayak basmamıştır. Pagan tapınaklarını yeniden açtırmış, el konulan mallarını iade ettirmişti. İmparator Julianus 26 Haziran 363 günü Sasani Savaşı sırasında bir mızrak darbesi sonucu ölür.¹⁵ İmparator Julianus’un ölümüyle Konstantinus’un soyu da son bulmuştur. Daha sonra tahta çıkan Jovianus döneminde Septimus Severus döneminden beri

¹² VASILİYEV, Alexander, *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, Çev. Tevabil Alkaç, Alfa Tarih, İstanbul, 2016, s.62.

¹³ HALDON, Bizans Tarihi Atlası, s.34.

¹⁴ Bizans tabiri Doğu Roma İmparatorluğu için 19.yy’da kullanılmaya başlanmış sunî bir tabirdir. Romalılar hiçbir zaman kendilerini ‘Bizanslı’ olarak addetmediler. Biz de bu sebepten ötürü eserimizde devletin gerçek adı olan Doğu Roma İmparatorluğu tabirini kullanacağız.

¹⁵ DİKİCİ, Radi, *Bizans’ı Anlamak*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2016, s.34-35.

kazanılan tüm Sasani topraklarını kaybedildi. Tahta çıkmak için Sasanilerle aşığılıyıcı bir barış yapan Jovianus, Tigris (Dicle) - Nisibis (Nusaybin) hattının doğusunu komple Sasanilere bıraktı.¹⁶

İmparator Jovianus'un 364 yılında ani vefatı üzerine ordu tarafından Valentinianus ve Valens tahta geçirildi. İmparatorluğun batı yarısını Valentinianus yönetirken doğu yarısını Valens yönetiyordu. Her iki asker kökenli imparator da başarılı birer devlet adamıydılar. İmparator Valentinianus tarafından Franklar, Alamanlar, Mağripler ve Piktler mağlup edildi ve sınır boyundaki barbar istilaları kontrol altına alınmaya çalışıldı. Ancak Valens Tuna'nın kuzeyinde isyan eden Vizigotlar tarafından Edirne (Hadrianapolis) savaşında öldürüldü (378).¹⁷ Bu dönemde aristokrasinin başı olan Senato'nun gücü kırıldı. Aristokrat sınıfa birçok köylü ve hatta barbar kökenliler dahil edildi. Curia'ların elindeki geniş haklar alındı ve vergi sistemi düzene sokuldu. Bunun yanı sıra İmparator Julianus'un başlattığı Paganlaştırmaya, Hristiyan olan bu iki imparator tarafından bir son verildi.

İmparator I. Valentinianus'ın da ölümünün ardından artık ülkenin tek hâkimi oğlu Gratianus oldu. Gratianus yönetimi kolaylaştırmak için en önemli generallerinden İspanyol asıllı Theodosius'u doğunun imparatoru ilan etti. İmparator I. Theodosius tahta çıkar çıkmaz bozulan ordunun yeniden yapılanması için uğraştı. Gotlarla 383 yılında yapılan anlaşmayla Gotlar Roma topraklarına yerleşebilecekler aynı zamanda orduda görev alabileceklerdi. Anlaşma ordunun barbarlaştırılması olarak görünse de bir yandan da Got tehlikesi bir bakıma bertaraf edilmiş oluyordu. Ancak bu anlaşmayla diğer taraftan da ordunun devlet giderleri büyük ölçüde artmış bu da devlete ağır bir mali yük yüklemişti. Bunun yanı sıra büyük arazi sahipliği denilen "patrocinium" kavramı ortaya çıkmış bu da üreten köylü ve çiftçiyi bu arazi sahiplerine köle haline getirmişti. Dini açıdan ise yapılan 381 İstanbul Konsili kararları sonucu Ortodoksluk propagandası tüm gücüyle devam etmiş, gerek putperest gerekse diğer Hristiyan mezhepleri İmparatorluk tarafından yoğun baskı altına alınmıştır.¹⁸

¹⁶ GREGORY, Bizans, s.96.

¹⁷ DIEHL, Charles, *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, Çev. Gökçe Bozkurt, İlgı Kültür Sanat, İstanbul 2014, s.22.

¹⁸ OSTROGORSKY, Bizans Devleti Tarihi., s.49.

İmparator I. Theodosius 'un 395 yılında vefatından sonra O'nun kendi hanedanını tesis etmek istemesi nedeniyle Roma toprakları, oğulları Arcadius ve Honorius arasında doğu ve batı olarak ikiye ayrıldı. Bu paylaşıma göre her ne kadar iki kardeş tarafından yönetim esas alınsa da amaç İmparatorluğun ikiye ayrılması değil yönetimde birlik sağlamaktır. Ancak bu imparatorların yaşlarının küçük olmasından faydalanarak yönetimde etkin rol oynamak isteyen bazı devlet adamları imparatorluğun doğu ve batı yarısı arasında nifak çıkararak ayrılığın çıkmasına neden oldular. Böylece Roma İmparatorluğu'nun kaçınılmaz sonu olan ayrılık da kesin olarak başlamış oldu. Bu süreç içerisinde stratejik açıdan daha avantajlı olan Doğu Roma İmparatorluğu varlığını uzun süre korumayı başarırken Batı Roma İmparatorluğu toprakları kısa süre içinde istilalara maruz kalmıştır.

İmparatorluğun doğusunda bulunan Doğu Roma İmparatorluğu zaman içerisinde bulunduğu coğrafya, kültürel, dini, sosyal farklılıklar nedeniyle Avrupalı tarihçilerin Bizans diye adlandırdığı bambaşka bir imparatorluk haline gelmiştir.

Ostrogorsky'nin Doğu Roma teşekkülü hakkındaki "Roma devlet yapısı, Grek kültürü ve Hristiyanlık" yorumu 4. yy'da Konstantin ile başlayan bir süreç olup İmparator Theodosius döneminde şekillenmeye başlamıştır.¹⁹ Bu dönemde Hristiyan Kilisesi güçlenmiş ve kurumsallaşmaya başlamış, Piskoposlar önemli mevkiler edinmeye başlamış, İmparatoriçeler yönetimde idolleştirilmiş ve gelecekte öne çıkan Doğu Roma İmparatoriçelerine ön ayak olmuştur.

İmparatorluğun en önemli ve çalkantılı dönemlerinden biri de İmparator II. Theodosios (408-450) dönemidir. Bu dönemde İmparatorluk, Attila idaresindeki Hun devletinden gelen ağır bir siyasi buhrana uğradı.²⁰ Hunlara karşı alınan yenilgiler sonucu ağır vergiler içeren ezici anlaşmalar imzalandı. Hun tehlikesi bu dönemde Attila'nın ani ölümüyle atlatılabildiyse de İmparatorluk bu süreçte oldukça ağır siyasi, ekonomik, askeri buhrana girdi.²¹ Diğer yandan ülkede dini tartışmalar tekrar alevlenmiş, Nasturilik tartışmaları sonucu 431'de Efes Konsili toplanmıştır. Konsil, Ariusçuluğa yakın bir görüşte olan İstanbul Piskoposu Nestorius'un görüşlerinin reddi ve Nestorius'un sürgün edilmesiyle sonuçlandı. Ancak Nestorius taraftarlarının

¹⁹ OSTROGORSKY, Bizans Devleti Tarihi, s.25.

²⁰ OSTROGORSKY, Bizans Devleti Tarihi, s.53.

²¹ ÇAPAN, Fatma, "Büyük Hun Hükümdarı Attila'ya Suikast Girişimi", *Türk Dünyası Tarih Kültür Dergisi*, Ağustos 2015, S.344. s.13.

hızla artması sonucu 451’de Kadıköy’de bir Konsil toplanmasına karar verildi. Bu Konsil sonucu Monofizitler ve Ariusçular kesin olarak ayrıldı. Hem Nasturilik hem Monofizitlik yasaklandı ve Hristiyanlar arasında birlik uzun süre sağlanamadı. Dönemi karışıklıklar ve istilalar içinde geçen İmparator II. Theodosius 450 yılında vefat etti.

İmparator II. Theodosius’un vâriissiz ölümü üzerine tahta asker kökenli Markianos (450-457) geçti. İmparator Markianos’un tahta geçmesinde Got asıllı Aspar’ın etkisi, aynı zamanda Gotların Doğu Roma İmparatorluğu’nun üzerindeki etkisine de bir örnektir. İmparator Markianos, Kuzey Afrika’ya yaptığı sefer başarısız olunca, bu başarısızlığın faturasını orduda ve bürokrasideki Got ve Cermenlere kesti. Böylece İmparatorluktaki Cermen nüfuzu son buldu. Ayrıca bu dönemde ayrıca Attila’nın (395-453) ölümüyle kurduğu büyük imparatorluk de son buldu ve Doğu Roma üzerindeki Hun baskısı sona erdi.

457 yılında İmparator I. Leon (457-474) İstanbul Piskoposunun elinden taç giyerek bir ilke imza attı ve İsaura Hanedanını başlattı. Ancak Isauralılar Grek-Roma kültürüne oldukça yabancı imparatorlardı. Bu sebeple İstanbul halkı tarafından benimsenmemişlerdir. İmparator Zenon’un (476-491) oğlu II. Leon’u öldürdüğüne dair söylentiler Zenon’un tahtı kaybetmesine sebep oldu. II. Leon’un dul karısı Verina, Zenon’a komplo kurarak tahta kardeşi Basilikos’u geçirdi. Ancak Zenon tahtından pek ayrı kalmadı. Germen komutanı Theoderich’in yardımıyla tekrar imparator oldu. Çok sayıda yaşanan suikast denemelerine, içkargaşalara rağmen devleti 15 yıl yönetmeyi başardı.

İmparator I. Anastasios’un tahtı ele geçirmesiyle İsauralıların hakimiyetleri sona erdi. Isaura birlikleri orduya dahil edildi. Mali işler düzene sokularak para reformu gerçekleştirildi. Doğu Roma İmparatorluğu’nun iç sosyal ve siyasi durumunda da önemli bir rol oynayan Maviler ve Yeşiller arasındaki tartışmalar bu dönemde de ortaya çıkmıştır. Maviler ve Yeşiller önceleri sadece hipodrom sporlarının taraftarları iken daha sonraki dönemlerde önemli birer siyasi grup haline geldiler. Maviler, Grek Ortodoksluğunu temsil eden genel itibarıyla aristokrat sınıfın desteğini alırken; Yeşiller, Monofizitler ve doğu kökenli diğer görüşleri temsil ediyor, daha çok ticaret, zanaat erbabı ve doğuda çalışan devlet memurlarınca destek görüyordu. İmparator Anastasios ise Monofizit olması dolayısıyla yeşillerin

destekçisi idi.²² Ancak bu, mavilerin büyük çaplı isyanlarına neden oldu. Anastasios'un 518 yılında ölmesiyle isyanlar durulmuş gibi görünse de bu daha sonra yaşanacak Nika İsyanının ayak sesleriydi.

518 yılında tahta geçen saray muhafızı I. Justinos (518-527) dönemi nispeten sönük geçmesine rağmen onun yeğeni Justinianos (527-565) döneminde Doğu Roma İmparatorluğu altın çağını yaşamıştır. Roma İmparatorluğu Kavimler Göçü'nün ardından ağır bir buhran geçirmişti. Her alanda yaşanan bu buhrana imparatorluğun batı kesimi pek fazla direnemedi. Doğu kesimi ise daha ihtiyatlı ve yetenekli idarecileri sayesinde ayakta kalmayı başarabildi. Ancak imparatorluğu birleştirme hayali her iki kesim tarafından da diri tutuldu. Bu amacı gerçekleştirmek için ilk ciddi teşebbüs Justinianos döneminde yaşandı.²³

I. Justinianos imparatorluğunun ilk yıllarında otoritesi ve kendinden emin tavırlarıyla halkın ilgisini çekmeyi başardı. Karısı Theodora'yı da kendine müşterek İmparator ilan ederek bir ilke imza atmıştı böylece Theodora o döneme kadar yönetimde etkisini hissettirebilen yegâne imparatoriçe olmuştu.²⁴ Justinianos'un çevresinde General Belisarius ve Narses, hukukçu Tribon, vergi tahsildarı Ioannes gibi o dönemin ünlü ve başarılı simaları göz çarpmaktaydı. İlk iş olarak Paganlar devlet memuriyetinden çıkarıldı ve okulları kapatıldı ki buna Atina Akademisi de dahildir. Daha sonra mali açığı kapatabilmek için vergi sistemine el attı. Bu konuda Kapadokyalı Ioannes'e tam yetki verildi. Bir başka girişim ise hukuk alanında gerçekleşti. Justinianos Roma hukukunu sadeleştirme ve hukuka işlevsellik katma amacıyla yargıç Tribon başkanlığında bir komite oluşturdu. 529'da komite tarafından "Codex Justinianos" yayınlandı.²⁵

532 yılında imparatorluğu derinden sarsan bir isyan patlak verdi. İsyanın arka planına bakıldığında Justinianos'un ağır mali politikaları, alışılmadık hükümdarlığı ve baskıcı politikaları önemli etkenler olarak göz önünde bulundurulmalıdır. Toplumun tüm kesimlerinin katıldığı ve Nika isyanı olarak adlandırılan bu isyan bir süre sonra taht karşıtı bir ayaklanmaya dönüştü. Şehirdeki çoğu bina ateşe verilmiş,

²² NORWICH, J. Julius, *Bizans I*, Çev. Selen Hırçın Riegel, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2013, s.154.

²³ ÇAPAN, Fatma., "Bizans İmparatoru I. Justinianos'un (527-565) Evrensel İmparatorluk Çabaları ve Sonuçları", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Kasım 2016, S.33, s.211-220.

²⁴ İmparator Justinianos'un eşi ile tanışma ve evlenme hikayesi için bk. PROKOPIOS, *Bizans'ın Gizli Tarihi*, Çev. Orhan Duru, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2014, s.47.

²⁵ GREGORY, Bizans..., s.146.

içlerinde Aya Sofya, Aya İrini, Khalke gibi önemli yapıların da olduğu çoğu yer bundan nasibini almıştır. İsyancılar Anastasios'un yeğeni Hypatios'u tahta geçirmeyi planlıyorlardı. İmparator Justinianos durum karşısında umutsuzdu ve tahtını bırakmak üzereydi ki karısı Theodora'nın dik duruşu ve azmi onu cesaretlendirdi. İmparator Justinianos komutanlarından Belisarius'u isyancıların üzerine gönderdi. Bu hareket sırasında 30-40 bin kişi kılıçtan geçirildi.²⁶ Hypatios da dahil önemli birçok bürokrat da aynı kaderi paylaştı. Hipodrom oyunları ise yaklaşık beş yıl askıya alındı. İsyan sonrasında zaten evrensel imparatorluk çabaları içerisinde olan İmparator, isyan sırasında başkentin yıkımını bahane ederek şehrin imar çalışmalarına oldukça büyük paralar harcadı. Diğer yandan Nika ayaklanması sonrası asıl amacı Batı'yı ele geçirerek imparatorluğu tek elde toplamak olan İmparator Justinianos, Sasanilerle barış anlaşması yaparak ordunun bütün gücünü İtalya ve Kuzey Afrika'daki Vandallar üzerine gönderdi. 533'te General Velisarios'un Kartaca'yı ele geçirmesiyle Kuzey Afrika'yı egemenliği altına alan İmparator, 555 yılında İtalya'da da hakimiyetini tesis ederek uzun bir aradan sonra İmparatorluğun kaybedilen batı topraklarını ele geçirmiş ve hayal ettiği evrensel imparatorluğunu kurmuştu.²⁷ Ancak onun evrensel imparatorluğunun ömrü çok uzun olmamış, kendisinden sonra tahta çıkan imparatorlar döneminde bu topraklar birer birer kaybedilmeye başlanmıştır. Bu ise İmparator Justinianos'un Evrensel imparatorluğunun çok sağlam temellere dayanmadığının önemli bir göstergesidir. Nitekim batıya yönelmek uğruna doğuda Sasanilere ağır vergiler ödenmesi hem ekonomik manada hazineyi boşaltırken hem de İmparatorluğun kendi elleriyle beslediği güçlü bir düşmanın varislerine miras olarak bırakılmasına neden olmuştur. Diğer yandan ordunun tüm gücünün batı seferleri için kullanılması bu sırada doğu sınırlarının güvenliğinin sağlanmaması askeri bakımdan da zayıflamaya neden olmuştur. Bütün bunların yanı sıra yapılan harcamalarla hazine de bomboş kalmış kendisinden sonraki dönemlerde toparlanma oldukça güç olmuştur.²⁸ Aynı zamanda İmparator Justinianos döneminde yaşanan büyük Veba salgını toplumsal yıkıma neden olduğu gibi sağlık, ekonomi gibi birçok alanda İmparatorluğun zor günler yaşamasına neden olmuştur.²⁹ 548 yılında eşini kaybeden, ilerleyen yaşına ve

²⁶ PROKOPİOS, Bizans'ın Gizli Tarihi, s.64.

²⁷ HALDON, Bizans Tarihi Atlası, s.44.

²⁸ ÇAPAN, "Bizans İmparatoru I. Justinianos...", s.221.

²⁹ 542 yılında Mısır'dan yayılan bir bakteri imparatorluğun gördüğü en büyük veba salgınına neden oldu. Kısa sürede İstanbul'a da sıçrayan veba 500 bin olan nüfusu 230 binlere kadar düşürdü.

yaşadığı yalnızlığa daha fazla tahammül edemeyen İmparator Justinianos, 83 yaşındayken 14 Kasım 565 Pazar günü kalp krizinden vefat etti.

I. Justinianos'un ölümünün ardından tahta II. Justinos geçti. İmparator II. Justinos tahta çıktığında devlet batıda Avar, doğuda Sasani tehlikesi ile karşı karşıya kaldı.³⁰ Bu durum İmparator II. Justinos'u o dönem Orta Asya'da önemli bir güç haline gelen Göktürklerle yakınlaştırdı. Bu yakınlaşmanın pek çok siyasi ve askeri sebebi vardı. Öncelikle Tuna bölgesinde başıboş gezinen ve yağmalarda bulunan Avarlar iki devletinde düşmanıydı. Doğu'da ise Perslerle süregelen bir mücadele vardı. Ancak karşılıklı gidip gelen elçilik heyetleri aracılığıyla anlaşma yapılmasına rağmen Doğu Roma'nın Göktürklerin düşmanı Avarlarla anlaşma yapması üzerine bu ittifak başarısızlığa uğramıştır.³¹

İmparator, 574 yılı geldiğinde delilik alametleri göstermeye başladı. Karısı Sofia'nın da etkisiyle saray muhafızlarının komutanı Tiberius'u Sezar olarak atadı. Ancak ipleri elinde tutan Sofia'ydı. Son dört yılını delilik nöbetleri ile geçiren İmparator II. Justinos Kasım 578'de öldü. Onun ölümü Justinian Hanedanının da sonu demekti.³²

İmparator Tiberius 578-582 yılları arasında sadece 4 yıllık bir saltanat sürmesine rağmen en başarılı imparatorlardan birisi sayılmaktadır. Rivayete göre Narses'in hazinesini bulur ki değeri 7,2 milyon solidus'tur. Ekmek ve şaraptan alınan vergi kaldırılmıştır. Avarlarla anlaşma yaparak Tuna sınırlarını güvence altına almıştır.³³ İmparator toplumun her kesimini kucaklayarak, Nika ayaklanması sonrası gözden düşen Maviler ve Yeşillere tekrar görevler vermeye başlamıştır. İtalya'yı kısa da sürse tekrar hakimiyet altına alan İmparator Doğu'da ise Pers tahtına yeni çıkan IV. Hüzmüz'ü mağlup ederek daha önce kaybedilen topraklar geri almayı başarmıştır. Kısa süreye bu kadar başarı sığdıran Tiberius 13 Ağustos 582 Perşembe

Vebadan Justinianos da nasibini aldı. Yaklaşık bir yıl veba ile mücadele eden imparator 543 yılında tekrar devlet işleriyle ilgilenebilecek hale geldi. Prokopios 'Savaşların Tarihi' adlı eserinin 23. Bölümünde vebadan şu şekilde bahseder: 'Hastalık Byzantium'da dört ay süreyle devam etti. Asıl en büyük ve öldürücü tahribatı son üç ayda yaptı. Başlangıçta ölü sayısı normalin biraz üstünde seyrederken sonraları artmaya başladı ve sonunda ölü sayısı 5 bine, 10 binlere ulaştı ve giderek daha arttı. bk. DİKİCİ, Bizans İmparatorluğu Tarihi, s.144-145.

³⁰ CHRYSOS, Evangelos, *Byzantine Diplomacy AD. 300-800: "means and end"*, Ed. J. Sheppard and S. Franklin, Variorum 1992, s.25-41.; HALDON, Bizans Tarihi Atlası, s.45.

³¹ ERDEMİR, Hatice Palaz, *IV. Yüzyıl Bizans Kaynaklarına Göre Göktürk-Bizans İlişkileri*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2003, s.25-26.

³² OSTROGORSKY, Bizans Devleti Tarihi, s.73-74.

³³ ERDEMİR, Göktürk-Bizans, s.27.

günü vefat etmiştir. Yerine Doğu Orduları Komutanı Mavrikios'u (582-602) tayin etmiştir.³⁴

İmparator Mavrikios askeri yeteneği ön plana çıkan biri olarak I. Theodosius'dan sonra ordu başında sefere çıkan ilk imparator olmuştur. I. Justinianus tarafından ele geçirilen Kuzey Afrika ve İtalya'da yönetimin zor olması ve buraların sürekli tehdit altında bulunması hızlı bir karar mekanizmasını da beraberinde getiriyordu. İşte bu amaçla sivil ve askeri idareyi birleştiren 'eksarhlık'³⁵ denilen bir sistem oluşturuldu. Ravenna ve Kartaca'da uygulanan bu sistem daha sonraki 'thema' sisteminin temelini oluşturmıştır. Doğu'da ve batıda büyük başarılar elde edilmesine rağmen ordu artık yılmış, eski gücünü kaybetmişti. Orduda çıkan iç karışıklıklar nedeniyle Yeşiller ve Mavilerin de desteğini alan komutan Phokas 602 yılında, imparatoru ve oğullarını hipodromda katlederek kendini imparator ilan etti.

İmparator Phokas (602-610) dönemi tam bir tedhiş ve zulüm dönemi olarak bilinmektedir. Bir yandan iç siyasi, dini kavgalar bitmek bilmezken bürokratlar ve önemli komutanlar Phokas tarafından öldürülünce imparatorluk yönetilemez hale gelmişti. Öte yandan II. Hüsrev, Mavrikios'un intikamını alma bahanesiyle doğudan Doğu Roma topraklarına girmiş, Ermenistan, Kapadokya, Suriye ve İç Anadolu'yu işgal etmişti.³⁶ Tüm bu karmaşada devleti düştüğü durumdan kurtarmak isteyen İstanbul valisi ve İmparator Phokas'ın damadı Priskus, Kartaca Eksarhı'nın oğlu Heraklius'a mektup yazarak iş birliği çağrısı yaptı. Böylece Heraklius (610-641) tahta çıktı. Heraklius tahta çıktığında imparatorluk tam bir enkaz halindeydi. Başta başkent olmak üzere tüm kentlerde kargaşa, eşkıyalık, haraçgüzarlık vs. kol geziyordu. Öncelikle şehirlerde emniyet güçleri arttırıldı. Ekonomi, ordunun ihtiyaçlarını bile karşılayamayacak durumdaydı. İmparator Heraklius bu sorunu Patrik Sergius'un Aya Sofya mahzeninde sakladığı 17 milyon solidus'u hazineye aktarmayla çözdü. Bu Doğu Roma'nın 5 yıllık giderlerini rahatça karşılayabilecek

³⁴ DİKİCİ, Bizans İmparatorluğu, s.152.

³⁵ İmparator Mavrikios, selefi Justinianus döneminde ele geçirilen batı topraklarının ardı ardına kaybedilmesi üzerine taşra yönetiminin güçlendirilmesi ve toprak kaybına mâni olmak maksadıyla kurulan eksarhlık denilen askeri bir yönetim sistemi organize etti. Bu sisteme daha sonra sivil otorite de dahil edildi. Bu amaçla kurulan Ravenna ve Kartaca Eksarhlıkları Doğu Roma hakimiyetinin batıdaki ileri karakolları oldular. bk. OSTROGORSKY, Bizans Devleti Tarihi, s. 74.

³⁶ HALDON, Bizans Tarihi Atlası, s.52.

ölçüdeydi. Aynı zamanda kurduğu themalar³⁷ sistemiyle orduyu ücretli askerlik sisteminden kurtaran ve hazine sorununu çözen Heraklius doğuda imparatorluğun en önemli düşmanı Sasaniler üzerine yürüyerek kaybedilen Suriye, Filistin, Mısır gibi önemli toprakları yeniden ele geçirmeyi başardı. Ancak bu sırada İslam fütuhatının başlaması üzerine bu topraklar yeniden kaybedildi. Bu dönemde kendisine İslamiyet'e girmesi için davet mektupları gönderilmesine rağmen İmparator Heraklius içinde bulunduğu siyasi, dini, sosyal şartlar nedeniyle İslamiyet'i kabul etmedi.³⁸ 641 yılında İmparatorun ölümü üzerine yerine oğlu Konstans (641-668) geçti. İmparator Konstans döneminde Müslümanlarla yapılan savaşlar devam etmiş hatta bu dönemde Müslümanlar İstanbul'u kuşatma girişiminde dahi bulunsalar da Konstans'ın Sicilya'da bulunduğu sırada oğlu IV. Konstantin tarafından başarılı bir savunma yapılmıştır.

II. Konstans'ın oğlu İmparator IV. Konstantin'in (668-685) önündeki en büyük tehlike artan Emevi gücüdür. Ancak Emevilerin İstanbul kuşatması girişimi başarıyla bertaraf edilmiş ve Muaviye barış istemek zorunda kalmıştır.³⁹ İmparator IV. Konstantin Bulgarlarla da mücadele edilmesine rağmen çok önemli bir başarı elde edilememiştir. 685 yılında vefat eden imparatorun yerine oğlu II. Justinianos geçti. Saltanatının ilk yıllarında Emevi devletindeki karışıklıklardan faydalanarak Halife Abdülmelik ile yaptığı anlaşmayla Emevilerden alınan vergileri arttırmayı başardı. Ancak imparatorun izlemiş olduğu iskân ve vergi politikaları nedeniyle

³⁷ VI. ve VII. Yüzyılda Bizans gelişiminin en önemli noktalarında birisi İmparator Heraklius döneminde oluşturulan Thema sistemidir. Themaların yöneticileri bölgenin hem askeri hem de sivil yöneticisi olarak elde ettikleri yetki genişliğiyle hızlı bir karar mekanizması görevini üstlenmekteydiler. Anadolu'da kurulan Anatolikon, Armeniakon, Karabasianon, Opsikion, Kibyraton, Bucelaron ve Thracesianon gibi themalar uzun yıllar Anadolu'da Doğu Roma otoritesini tesis etmiştir. Thema sistemi özellikle IV. Konstantin devrine Bulgar themasının kurulmasıyla Bizans devlet idaresinde yerini sağlamlaştırmıştır. Daha sonra bunu II. Justinianos döneminde kurulan Yunanistan'da kurulan Hellas Theması takip etmiştir. Balkanlarda özellikle Bulgar ve Slavlarla mücadelelerde hazır kuvvet sağlayan ve zirai üretimin devamını sağlayan themaların Anadolu'daki örneklerine baktığımızda daha başarılı oldukları göze çarpar. Bu amaç doğrultusunda Balkanlardan getirilen Slav kabileleri Anadolu'daki themalara sevk edilmişlerdir. bk. VASİLİYEYEV, Bizans, s.267-268; OSTROGORSKY, Bizans Devleti Tarihi, s.124-25.

³⁸ Daha geniş bilgi için bk. ÇAPAN, Fatma, "Bizans İmparatoru Heraklius Döneminde (610-641) Arap-Bizans İlişkileri", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, İstanbul 2016, S.222, s.105-120.

³⁹ Ana harekât 674 ilkbaharında başladı. Muaviye büyük bir donanmayla İstanbul'u denizden kuşattı. Yaklaşık dört yıl süren kuşatmanın Emeviler tarafından hüsrarla sonuçlanmasında Doğu Roma donanmasının üstün savaş kabiliyeti, İstanbul'un devasa surları, kışın sert geçmesi, Emevilerin iklim hatlarının zayıf olması ve Doğu Roma'nın Balkanlardan aldığı desteğin kesilememesi önemli etkenlerdir. Ancak en önemli etken şüphesiz Suriyeli mimar Kallinicius tarafından bulunan ve Grek ateşi denilen bir silahtır. Bu silah, likittir ve özel bir alet tarafından püskürtüldükten sonra hızla yanmakta ve kolay tutuşabilmektedir. Su üstünde dahi yanabilmesinden dolayı donanma savaşlarında ve kuşatmalarda Doğu Roma tarafından sık sık kullanılmıştır. bk. OSTROGORSKY, Bizans Devleti Tarihi, 115-116.

halkın isyanıyla tahttan indirilen Justinianos burnu kesilerek Kırım'a sürgün edildi. Bu sürgün sırasında Bulgar Knezi Tervel'in yardımıyla 705 yılında ikinci kez tahta çıkmayı başardıysa da bu ikinci dönemde çok uzun sürmeyerek 711 yılında yeniden tahttan indirildi.⁴⁰ Böylece Doğu Roma İmparatorluğunda Heraklius Hanedanı sona erdi.

İmparator III. Leon (717-780) ile Doğu Roma İmparatorluğu'nda İsaura Hanedanının hakimiyeti başladı. Aslen Suriyeli olan imparator, devletin en zor dönemlerinden birinde tahta çıkmıştır. Zira Emevi Halifesi Süleyman (715-717) ve komutanı Mesleme büyük bir ordu hazırlamış, hem karadan hem denizden İstanbul'u kuşatmak için yola koyulmuşlardı. İmparator III. Leon ilk iş olarak batıdan gelebilecek saldırılara karşı Bulgarlarla barış yaptı ve onları ücretli asker olarak orduya dahil etti. Daha sonra Haliç'e zincir çekilerek düşman donanmasının olası hareket kabiliyeti kısıtlanmaya çalışıldı. Ağustos 717'de Mesleme karadan, Halife Süleyman ise 1800 gemilik bir donanmayla İstanbul'u kuşattı. Ancak Emevilerin ne lojistik imkanları ne kuşatma teçhizatları ne de silah ve diğer malzemeleri İstanbul'u almak için yeterliydi. Buna bir de soğuk geçen kış ve salgın hastalıklar da eklenince Emeviler yaklaşık 20.000 kayıp, 1800'e yakın da gemi kaybederek kuşatmayı kaldırdı. Halife Süleyman'ın ölümüyle başa geçen Halife Ömer bin Abdülaziz (717-720) Mesleme'yi geri çağırdı.⁴¹

İmparator III. Leon döneminde ön plana çıkan en önemli olaylardan biri de tasvir veya ikona kırıcılık hareketidir. 726 yılından itibaren yaklaşık elli yıl sürecek olan bu hareket Papa tarafından sapkınlık olarak nitelendirildi ve kiliseler arasındaki ayırım daha da derinleşti.⁴² Öte yandan Emevilerin Hazar topraklarını işgali üzerine oğlu Konstantin ile sefere çıkan İmparator III. Leon 740 yılında Afyon civarında Emevilere karşı büyük bir zafer kazandı.⁴³

III. Leon'un ölümünden sonra tahta çıkan oğlu İmparator V. Konstantin (741-775) döneminde de ikona kırıcılık olağan hızıyla devam etti. Doğuda ise sallantıda

⁴⁰ STEPHENSON, Paul., *The Byzantine World*, Routledge; 1.Edition, March 2012, s.11.

⁴¹ AVCI, Casim, *İslam-Bizans İlişkileri (610-847)*, TTK Yayınları, Ankara 2015, s.73; UÇAR, Şahin, *Anadolu'da İslam-Bizans Mücadelesi*, İşaret Yay., İstanbul 1990, s.116.

⁴² AYDIN, Mehmet, "Bizans Kilisesinde İkonoklast (Tasvir Kırıcı) Hareketin Kökenleri", *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Konya 2002, S. 13, s.7.; YAMANER, Onur. "Bizans İkona Kırıcılığı Üzerine Bir İnceleme: III. Leon ve İkona Kırıcılık", *Akademik Bakış Dergisi*, Celalabat 2012, S.29, s.3-4.

⁴³ AVCI, İslam-Bizans, s.78.

olan Emevi Hanedanı'nın durumundan faydalanılarak 746'da Suriye ve Maraş, 752'de ise Ermenistan ve Mezopotamya seferleriyle Erzurum ve Malatya imparatorluk sınırlarına dahil edildi.⁴⁴ Batıda ise İmparatorluk için büyük bir tehdit oluşturmaya devam eden Bulgarlar üzerine tam dokuz sefer tertiplendi. Sonunda Bulgarlara bitirici darbe 30 Haziran 763 Perşembe günü Karadeniz kıyısında vuruldu. Savaş sonucu tüm Bulgar ordusu katledildi, Bulgar Knezi Teletz (762-765) ise iç isyan sonucu öldürüldü.⁴⁵

V. Konstantin 775 yılında vefat edince tahta oğlu IV. Leon (775-780) geçti. IV. Leon annesinin Hazar prensesi olması hasebiyle Hazar Leon olarak da bilinir. İmparator IV. Leon yeni kurulan Abbasi Halifeliğine karşı 776'da düzenlenen seferle Samsat'ı (Adıyaman) ele geçirdi.⁴⁶ Bu dönemde İmparatoriçe İrene'nin de etkisiyle ikona kırıcılık önemli ölçüde azaldı. İmparator IV. Leon doğuştan itibaren sağlıklı, büyük ihtimalle de verem hastasıydı. Bunun sonucunda daha 30 yaşındayken 780 yılının Eylül'ünde vefat etti. Oğlu VI. Konstantin daha 9 yaşında küçük bir çocuk olduğu için İmparatoriçe İrene, imparator naibi unvanıyla Doğu Roma'nın tek hâkimi oldu.

İmparatoriçe İrene devlet yönetiminde o denli etkili olmuştur ki, 70 yıldır resmi devlet politikası olan İkona kırıcılığı, 786'da İznik'te toplanan bir Konsil ile son verdi. Böylece ikonalara tapınma serbest bırakıldı. Bunun yanı sıra tahta tek başına hâkim olmak isteyen İrene, oğlu ile dahi taht mücadelesine girmekten çekinmeyerek oğlunun gözlerine mil çektirmiş ve 797-802 yılları arasında tek başına Doğu Roma tahtında oturmuştur. Bu dönemde İmparatorluk doğu sınırlarında Abbasiler ile çetin mücadeleler içerisine girmiştir. Hatta Harun Reşid, İstanbul'u kuşatmak üzereyken İmparatoriçe İrene'nin ağır vergiler ödemeyi kabul etmesi ile bundan vazgeçerek geri çekilmiştir. Ancak Müslümanların Anadolu içlerine seferleri devam etmiştir.⁴⁷ Batıda ise Frank Kralı Şarlman'a (771-814) Papa III. Leo'nun elinden taç giydirilerek imparator ilan edilmiştir.⁴⁸ Böylece Hristiyan dünya artık iki meşru imparator arasında pay edilmiştir. İmparatoriçe İrene, Şarlman'ın doğu ve batıyı birleştirmek amacıyla İstanbul'a yürümesinden korkuyordu. Ancak Şarlman

⁴⁴ OSTROGORSKY, Bizans Devleti Tarihi, s.155.

⁴⁵ ÇAPAN, Fatma., “*Balkanlar'da Bizans-Türk İlişkileri*”, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Elâzığ, 2013, s.170-171.

⁴⁶ AVCI, İslam-Bizans, s.84.

⁴⁷ APAK, Âdem, *Ana Hatlarıyla İslam Tarihi 4*, Ensar Yay., İstanbul 2011, s.154.

⁴⁸ HALDON, Bizans Tarihi Atlası, s.100.

farklı bir yol izleyerek İmparatoriçe İrene'yle evlilik müzakerelerini başlattı.⁴⁹ Müzakereler sonuçlanmadan İmparatoriçe İrene tahttan indirildi ve tekrar sürgüne gönderildi. Böylece plan hayata geçirilemedi.

İrene'yi tahttan indiren devlet ricali onun yerine üst kademelerde önemli görevlerde bulunmuş Nikèphoros'u (802-811) tahta geçirdiler. İmparator Nikèphoros, ılımlı bir dini politika izlemesinin yanı sıra İrene döneminde açık veren maliye, vergi sistemini tekrar düzenleyerek ekonomiyi düzeltmeye çalıştı. Bu arada Abbasiler doğu sınırlarında tazyiklerine devam ederken batı da ise Bulgar hükümdarı Knez Krum ile büyük bir savaş başladı. İmparator Bulgarlarla yapılan bu savaş sırasında savaş meydanında öldürüldü.⁵⁰

Nikèphoros'un ölümünden sonra Doğu Roma İmparatorluğu hem ağır bir prestij kaybına uğramış hem de Frank Kralı Şarlman'ın artan gücüne karşı savunmasız kalmıştır. Bizans ileri gelenleri çözüm olarak tahta I. Mikail'i (811-813) getirdiler. Mikail adı Latince veya Grekçe olmayan ilk imparatordu. Ancak İmparator I. Mikail dönemi Doğu Roma açısından yüz karası bir dönem oldu. Önce Şarlman'ın Venedik ve Dalmaçya kıyılarını ele geçirmesine cevap verilemedi ve hatta Şarlman 'Frank İmparatoru' olarak tanındı. Öbür yandan Krum Han bir türlü durdurulamadı ve 17 Temmuz 813 Pazar günü İstanbul beşinci kez kuşatıldı. Bu gelişmeler üzerine I. Mikail tahttan indirilerek sürgüne gönderildi. Tahta ise Anadolu Theması komutanı Ermeni asıllı V. Leon (813-820) geçti.⁵¹

İmparator V. Leon, alınan başarısızlıkların sebebini İkona kırılcılığın tasfiye edilmesi olarak gördü ve bu nedenle bu dönemde ikona kırılcılık yeniden ortaya çıktı. 814 yılında Knez Krum'un ölümüyle nefes alan Doğu Roma, Knez Omurtag (815-831) ile 30 yıllık bir barış anlaşması yaptı. Bu anlaşma ile sınırlar 780 yılındaki haline döndü.⁵² İmparator V. Leon ikona kırıcı politikaları ve Tarasios⁵³ tapınmalarını yasaklaması üzerine halkın önemli kesiminden tepki aldı. Bu tepkiyi lehine çeviren ve İmparator ile kişisel husumeti bulunan Amorionlu Mikail, 820 yılı

⁴⁹ VASİLİYEV, Bizans, s.311.

⁵⁰ THEOPHANES, *The Chronicle*, Ed. Cyril Mango and Roger Scott, Clarendon Press Oxford, New York 1997, s.661-62; OSTROGORSKY, Bizans Devleti Tarihi, s.183. ÇAPAN, *Balkanlar'da Bizans-Türk...*, s.176.

⁵¹ OSTROGORSKY, Bizans Devleti Tarihi, s.187; KAFESOĞLU, İbrahim. "XII. Asra Kadar İstanbul'un Türkler Tarafından Muhasaraları", *İstanbul Araştırmaları Dergisi*, C.III., s.12-13

⁵² ÇAPAN, *Balkanlar'da Bizans- Türk...*, s. 181.; HALDON, Bizans Tarihi Atlası, s.101.

⁵³ 787 yılında toplanan Yedinci Ekümenik Konsil döneminde Patriktir.

Noel’inde Aya Sofya’da tertiplettiği bir suikast sonucu İmparator V. Leon’u öldürttü ve tahtı ele geçirdi.⁵⁴ İmparator II. Mikail’in (820-829) tahta geçmesiyle Doğu Roma İmparatorluğunda Amorion Hanedanı başlamış oldu. İmparator II. Mikail’in dönemi Doğu Roma’da daha önce görülmemiş bir isyanla başladı. Anadolu’da Halife Me’mun (813-833) ve Paulikenlerin⁵⁵ desteğini alan Thomas adlı bir Slav Anadolu’yu ele geçirdi ve İstanbul’u kuşattı. Mikail bu isyanı Knez Omurtag’ın yardımıyla bastırabildi. Bu isyan doğal olarak Bizans’ı zayıf duruma düşürdü. Bundan faydalanan Araplar 821’de Girit’i, 829’da ise Sicilya’yı ele geçirdiler. Arap korsanların yuvası haline gelen Girit, Ege’de yapılan ticarete büyük darbe vuruyordu. Öte yandan Sicilya Akdeniz hakimiyeti açısından Bizans ve Müslümanların ana muhabere sahasıydı. Araplar tüm Akdeniz seferlerinde Sicilya’yı merkez üs olarak kullandılar.⁵⁶

II. Mikail’in ölümüyle tahta oğlu Theophilos (829-842) geçti. İmparator Theophilos dönemi de askerî açıdan tam bir felaketti. Araplar 838’de Batı Anadolu’da Amorion’u (Afyon çevresi), 841’de ise Palermo’yu ele geçirerek Doğu Roma İtalya’sını ikiye böldüler. İmparator Theophilos bir elçilik heyetiyle Halife Mut’asım’ı (833-842) tebrik etmiş ve çeşitli hediyeler göndererek, savaşı sonlandırmayı amaçlamıştır.⁵⁷ Bunun yanı sıra Alman imparatoru Dindar Louis (814-840) ve Endülüs Emevi Halifesi II. Abdurrahman’dan da (822-851) yardım istemiştir. Anadolu’nun savunmasını kolaylaştırmak için üç yeni thema oluşturdu: Paphlagonya, Khaldia ve Kharsianon. İmparator Theophilos dönemi de dini açıdan ikona kırılcılığın devam ettiği bir dönem oldu. Theophilos’tan sonra ikona kırılcılık ortadan kalkmadı ancak bu dönemdeki gücüne de asla ulaşamadı.⁵⁸

⁵⁴ GREGORY, Bizans, s.227.

⁵⁵ Pauliken, Ermenice *Paylikeank* sözcüğünün Grekçeleşmiş halidir. Zavallı Küçük Paul’un müritleri manasına gelir. Lemerle göre Ermenistan’da başlayan bu heretik, düalist hareket zamanla tüm Hristiyan Roma içinde yayılmıştır. Paulikenler kendilerini II. Konstans döneminde yaşamış Mananalisli Konstantin’e dayandırır. Paulikenlere göre Dünya Tanrı’nın değil Şeytan’ın bir yaratısıdır. Tevrat’ı reddeden Paulikenler, Meryem’in İsa Peygamberin annesi olduğunu da reddederler. Bunun yanı sıra Ortodoks ibadetlerine, ikonalara, azizlik kültürüne ve haç mitine inanmaya karşıdır. Didaskaloi dedikleri öğretmenlerini İsa Peygamberin asıl havarileri olarak görürler. İran ve Ermenistan coğrafyasında doğduğu için bu inanç biçimi, Maniheizm ve Zerdüştlüğün izlerini taşır. Daha geniş bilgi için bk. HAMILTON, Janet- Bernard, STOYANOV, Yuri, *Bizans Döneminde Hristiyan Düalist Heretikler*, Çev. Leyla Kuzucular, Yurt Yayınları, Ankara 2011, s.35-115.

⁵⁶ PRYOR, John, *Akdeniz’de Coğrafya, Teknoloji ve Savaş; Araplar, Bizanslılar, Batılılar ve Türkler*, Çev. Füsün-Tunç Tayanç, Kitap Yayınevi, İstanbul 2014, s.109-110.; GREGORY, Bizans, s.228. OSTROGORSKY, Bizans Devleti Tarihi, s.192-93.

⁵⁷ AVCI, İslam-Bizans, s.94.

⁵⁸ VASILİYEV, Bizans, s.315.

Daha sonra tahta geçen İmparator III. Mikail (842-867) pek basiretli bir yönetim sergileyemedi. Bu nedenle saltanatı dayısı Bardas'ın gölgesinde geçti. Bardas dönemin en yetenekli yöneticilerinden biriydi. Magnaura Sarayında kurduğu yüksek okul, dönemin İskenderiye, Beyrut, Antakya gibi ilim merkezlerinden öğrencileri bünyesine çekmiştir. Öte yandan imparatorun eşi kısır olduğu için Mikail'in oğlu olmadı ve bu nedenle Bardas'ı resmi veliaht olarak ilan etti. Bardas'ın yönetimdeki otoritesi askeri başarıları da beraberinde getirdi. 856'da ve 859'da çıkılan Anadolu seferleri ile Diyarbakır'a kadar olan kaleler ele geçirildi. Doğuda bu şekilde otoriteyi sağlayan Bardas batıda ise Bulgarlar ve Slavlar üzerindeki Hristiyanlaştırma politikalarına ağırlık verdi. O dönem ilk defa Doğu Roma İmparatorluğu sınırlarında görülen Ruslar bu politika dahilinde sindirilmeye çalışıldı.⁵⁹

Ancak Bardas'ın imparatorluk için yaptığı en büyük iyilik, Basil adlı bir genci seylilik için saraya aldırmasıdır. Basil kısa zamanda imparatorun en yakın adamı oldu. Ancak bu yakınlık zamanla Bardas ve Basil arasında müthiş bir iktidar çekişmesi başlattı. Basil önce davranarak Girit seferi sırasında Bardas'ı öldürdü ve imparator ilan edildi. Böylece bir seylis, dokuz yıl içinde yükselerek Amorion Hanedanına son vermiş, Makedonya hanedanının ilk imparatoru olmuştur. (867-886)⁶⁰

Makedonya hanedanı dönemi Doğu Roma'nın altın çağı olarak adlandırılmaktadır.⁶¹ Bu dönemde Doğu Roma'nın batı ile ilişkileri giderek kopmaya başladı. Balkanlarda yaşayan Bulgar ve Slavların Hristiyanlaştırılmasına hız verildi. Bu şekilde bu kavimler hegemonya altına alınarak olası bir tehlikede tampon bölge oluşturacaktı. Öte yandan doğuda otoritesi zayıflayan Abbasi Hilafetine karşı kurulan Frank ve Ermeni ittifaklarıyla çeşitli zaferler kazanıldı.⁶² Ancak batıda Sicilya'da güçlü konumda olan Müslümanlar 9 aylık bir kuşatmanın ardından Sirakuza'yı fethetti. Karşı saldırıya geçen I. Basil 880 yılında Tarentum'u ele geçirdi ve Güney

⁵⁹ FEHER, Geza, *Bulgar Türkleri Tarihi*, TTK, Ankara 1985, s.55-56.; KAYAPINAR, Ayşe. “*Tuna Bulgar Devleti (679-1018)*”, *Türkler Ansiklopedisi*, CII. Ankara 2002, s. 1097-1119.

⁶⁰ DIEHL, Bizans Tarihi, s.73.

⁶¹ LEVÇENKO, Vasiliyeviç, *Kuruluşundan Yıkılışına Kadar Bizans Tarihi*, Çev. Maide Selen, Özne Yayınları, İstanbul 1999, s.142.

⁶² VASILİYEV, Bizans, s.352-53. Ayrıca bk. LEWIS, Bernard, *Ortadoğu*, Çev. Selen Kölay, Arkadaş Yayınları, Ankara 2016, s.102.; APAK, Anahatlarıyla İslam Tarihi 4, s.302.

İtalya’da Doğu Roma hakimiyetini yeniden tesis etti.⁶³ Toroslar üzerine sefere çıkan İmparator I. Basil, Abbasi sınırını güvence altına alarak Paulikenleri mağlup etti. Yaklaşık 20 yıl saltanat süren İmparator I. Basil döneminde iç istikrar sağlanmış, sınırlar genişletilmiştir. 74 yaşında vefat eden I. Basil’in yerine oğlu VI. Leon geçti.⁶⁴

Filozof veya hâkim olarak bilinen VI. Leon (886-912), siyasetle pek uğraşmamış, kendisini sanata, eğitime ve kültüre vermişti. Savaşı da bir bilim olarak gören Leon, İmparator Mavrikios’un ‘Strategikon’ eserinden esinlenerek ‘Taktika’ adlı bir eser yazmıştır. Bu dönemde Avrupa ve Asya’da thema sayısı 30’u aşmıştır. Anadolu’da Araplarla mücadelede sınır boyları uç beylerince muhafaza edilmeye çalışılmıştır. Batıda ise Müslümanlar Sicilya’nın fethini tamamlamış, Akdeniz’de korsanlık faaliyetlerini arttırmışlardır.⁶⁵ Balkanlarda ise durum daha karışıktı. Ruslar iyice baskıyı arttırmış, 907 yılında Rus prensi Oleg (879-913) İstanbul surlarında görünmeye başlamıştı. Oleg tehdidi ancak imtiyazlı bir anlaşma sonucu bertaraf edildi. Bulgar Knezi Simon’a (893-927) karşı ise Macarlar bir denge unsuru olarak kullanıldı. Ancak Peçeneklerin desteğini alan Knez Simon da Macarları alt ederek Doğu Roma ile karlı bir anlaşma yaptı. Ertesi yıl 912 yılında İmparator VI. Leon ölünce yerine kardeşi Aleksandros geçti. (912-913) Ancak İmparatoriçe Zoe’nin ve bazı devlet adamlarının muhalefeti nedeniyle çok uzun süre tahtta kalamayan Aleksandros’un ölümü üzerine yerine VI. Leon’un oğlu VII. Konstantin Porphirogennetos (913-959) geçti.

İmparator VII. Konstantin oldukça müşkül bir durumda tahta çıkmıştı. Bulgar Knezi Simon pek mukavemete uğramadan 913 yılında İstanbul surlarında görüldü. Knez Simon, surların aşılamazlığını görünce Doğu Roma hükûmetiyle anlaşmaya vardı. Kızını imparatorla evlendiren Knez Simon, patriğin elinden Bulgaristan Basileos’u olarak taç giydi. Ama Knez Simon’un asıl amacı Doğu Roma tahtını ele geçirerek cihanşümül yeni bir devlet tesis etmektir.⁶⁶ Ancak şimdilik bununla yetinecekti. Knez Simon tehlikesinin atlatılmasının ardından otorite boşluğundan faydalanan Amiral Lekapenos, imparator naipliğine yükseldi. Daha sonra imparatoru

⁶³ DAVİES, Norman, *Avrupa Tarihi*, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, İmge Kitabevi, Ankara 2011, s.348.

⁶⁴ NORWICH, *Bizans II*, Çev. Selen Hırçın Riegel, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2013, s.81-82.

⁶⁵ PİRENNE, Henri, *Orta Çağ Kentleri*, Çev. KARADENİZ, Şadan., İletişim Yayınları, İstanbul 2016, s.30.

⁶⁶ OSTROGORSKY, *Bizans Devleti Tarihi*, s.244; ÇAPAN, *Balkanlar’da Bizans-Türk...*, s.188-191. DAVİES, *Avrupa Tarihi*, s.350.

kızı ile evlendirerek müşterek imparator ilan edildi. Uzun süre yönetimde söz sahibi olan Lekapenos, İmparator VII. Konstantin tarafından 945 yılında bertaraf edildi. İmparator VII. Konstantin ise 959 yılında vefat etti. Yerine oğlu II. Romanos geçti.⁶⁷

Kısa süren İmparator II. Romanos dönemi (959-963) doğuda Müslümanlara karşı alınan zaferlerle öne çıkmaktadır. 959'da önce Kandiye daha sonra da 150 yıldır Müslümanların elinde bulunan Girit adası Doğu Roma tarafından ele geçirildi. 30 yıldan beri devam eden Doğu Roma-Hamdani savaşı da Doğu Roma'nın lehine bitmiştir. Kısa bir süre de olsa Maraş, Halep, Anazarba (Adana-Kozan), Raban (Araban) ve Dülük tekrar ele geçirilmiştir. Önemli başarılar elde eden İmparator II. Romanos 963 yılında vefat etti. İmparatoriçe Thephano küçük yaştaki oğulları Basil ve Konstantinos'a naiplik yaparak yönetimi ele aldı. Ancak gelebilecek tepkiler ve karşı girişimlerden çekinen Thephano, destekçisi Nikephoras Phokas ile evlendi ve karşıtlarını devre dışı bıraktı.⁶⁸ Bu dönemde doğuda Müslümanlara karşı başarılar elde edilirken batıda Bulgarlara karşı Ruslardan yardım alındı, daha sonra ise Ruslara karşı Peçenekler desteklendi. Zamanla imparator ve imparatoriçenin arasının açılmasıyla bir suikast sonucu imparator Nikephoras öldürülür ve yerine Ioannes Tsimiskes tahta çıkarılmıştır (969-976).⁶⁹ İmparator I. Ioannes dönemi Rus prensi SviatoSlav'ın (945-972) Bulgaristan'ı işgal etmesiyle başladı. Yeni imparator hemen ordusuyla Rusları Silistre'de karşıladı ve köşeye sıkıştırdı. Bunun üzerine Prens SviatoSlav bir daha Bulgaristan'a girmemek kaydıyla serbest bırakıldı.⁷⁰ Doğuda ise Suriye-Filistin bölgesine akınlar yapıldı. Bölgede birçok kale ele geçirilerek Kudüs'e kadar gelindi. Ancak Ioannes Kudüs'e saldırmaktan çekindi ve geri döndü. Sefer dönüşünde de hastalanarak öldü. Yerine ise müşterek imparator olan II. Basil geçti (976-1025).⁷¹

İmparator II. Basil'in saltanatı imparatorlukta iktidar kavgalarına sebep oldu. II. Basil'in kardeşi VIII. Konstantin devlet işleriyle meşgul olmadı ve idareyi tamamen II. Basil'e bıraktı. Ancak önceki İmparator I. Ioannes'in kayınpederi Bardas askerleri tarafından imparator ilan edildi ve İstanbul'a kadar geldi. Bunun üzerine İmparator, Phokas'tan yardım istedi. Phokas, Amorion civarında yapılan

⁶⁷ OSTROGORSKY, Bizans Devleti Tarihi, s.245-46.

⁶⁸ DIEHL, Bizans Tarihi, s.77.; NORWICH, Bizans II, s.167.

⁶⁹ BAILLY, Auguste, *Bizans Tarihi Cilt II*, Çev. Haluk Şaman, Tercüman Gazetesi Yayınları, İstanbul 1972, s.247.

⁷⁰ VASILYEV, Bizans, s.368.; BAILLY, Bizans Tarihi, s.247.

⁷¹ BAILLY, Bizans Tarihi, s.248.; OSTROGORSKY, Bizans Devleti Tarihi, s. 275-276.

savaşta Bardas'ı mağlup etti.⁷² Böylece II. Basil yönetimini güçlendirdi ve tek başına imparator oldu. İç siyasette başarılı bir yönetim sergileyen İmparator II. Basil, büyük toprak sahipliğine karşıydı. Bu nedenle daha önce köylüden ve kiliseden alınan toprakları iade etti. Dış siyasette ise en önemli olan Bulgaristan'ın fethiydi. Sert uygulamaları ve acımasızlığı nedeniyle Bulgar Kasabı unvanını aldı. Uzun yıllardır süren Doğu Roma-Bulgar mücadelesi Bulgar devletinin yıkılmasıyla son buldu.⁷³ Bulgaristan hemen thema sistemine dahil edildi ve Hırvatistan, Sırbistan ve Dalmaçya olmak üzere üç bölgeye ayrıldı. Balkanlarda Doğu Roma hakimiyeti tesis edilmiş, sınır boyları vassal devletlerle çevrilmiştir. Bu dönemde Venedik'e sağlanan imtiyazlarla sıkı bir ittifak meydana getirilmiştir.⁷⁴ Öte yandan Doğu'da Fâtımî Halifesi Hâkim (996-1021) ile 10 yıllık bir barış anlaşması imzalandı.⁷⁵ Kudüs ve çevresinin yağmalanması sonucu Doğu Roma-Fâtımî ilişkileri bozuldu ve Halep birkaç kez el değiştirdi. Son sefer ise Armenia üzerine yapıldı ve Vaspurakan bölgesi ele geçirildi. İmparator II. Basil 15 Aralık 1025'te öldüğünde geride Armenia'dan Adriyatik'e ve Fırat'tan Tuna'ya kadar genişleyen bir imparatorluk bıraktı. Yerine ise kardeşi VIII. Konstantinos geçti.⁷⁶

VIII. Konstantin devlet yönetimine ve politikaya uzak bir imparatordu. Bu nedenle 1025-1028 arası dönem oldukça sönük geçmiştir. Daha sonra tahta geçen İmparator III. Romanos Argyros (1028-1034) dönemine ise taht üzerindeki güç kavgaları damgasını vurmuştur. Dönemin ünlü İmparatoriçesi Zoe, 1028 yılında İmparator Romanos ile birlikte taç giymişti. Evliliklerinin ilk yılları güzel geçse de zamanla bu ilişki çocuklarının olmamasından dolayı bozuldu. İmparatoriçe Zoe ise gönlünü Mikail adlı bir gence kaptırmıştı. Zoe, her türlü imtiyazı sağladığı Mikail'i şimdi tahta geçirmek istiyordu.⁷⁷ Bunun sonucunda İmparator Romanos, İmparatoriçe Zoe'nin tertiplelediği bir suikast sonucu (muhtemelen Mikail tarafından) 11 Nisan 1034'de öldürüldü.⁷⁸ Ancak yeni İmparator IV. Mikail de (1034-1041) çok

⁷² DEMİRKENT, Işın, *Mikhail Psellos'un Khonographia'sı*, TTK Yayınları, Ankara 2014, s.9-14.

⁷³ ÇAPAN, *Balkanlar'da Bizans- Türk...*, s. 197-199.

⁷⁴ NİCOL, Donald, *Bizans ve Venedik Diplomatik ve Kültürel İlişkiler Üzerine*, Çev. Gül Çağalı Güven, Sabancı Üniversitesi Yayınevi, İstanbul 2000, s.42-43.

⁷⁵ YAZILITAŞ, Nihat, *Fâtımî Devletinde Türkler*, TTK, Ankara 2009, s.100.

⁷⁶ BAILLY, Bizans Tarihi, s.258.

⁷⁷ ALTINAY, Ahmet Refik, *Bizans İmparatoriçeleri*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2012, s.67.

⁷⁸ HİLL, Barbara, *Bizans İmparatorluk Kadınları İktidar, Himaye ve İdeoloji*, Çev. Elif Gökteke Tut, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2003, s.46-47.; OSTROGORSKY, Bizans Devleti Tarihi, s.299-300.

fazla tahtta kalmayarak hastalığı nedeniyle hayatını kaybedince İmparatoriçe Zoe'nin evlat edindiği V. Mikail (1041-1042) tahta çıkarıldı. İmparator V. Mikail'in İmparatoriçe Zoe'ye karşı politikaları hatta onu sürgüne göndermesi sonucunda tahttan indirilerek yerine IX. Konstantin Monamakhos getirildi (1042-1057).⁷⁹

İmparator IX. Konstantin devlet yönetimine oldukça uzak bir kişiydi. İmparatorluk görevini pek ciddiye almamış, daha çok nazari ve fikri ilimlerle ilgilenmiştir. Liyakatsiz yapılan atamalarla devlet bürokrasinin içi boşaltıldı.⁸⁰ Ordunun gücü bu dönemde zayıflamıştır. Doğu ve Batı kiliseleri arasındaki rekabet artık son hadde gelmiş, 1054 yılında 'schisma' ile kiliseler ayrılmıştır.⁸¹ Çoğu açıdan sönük geçen IX. Konstantin dönemi 1055 yılında imparatorun ölmesiyle son buldu. Aynı zamanda Bizans'ın Altın Çağı olarak adlandırılan Makedonya Hanedanlığı da son bulmuş oldu.⁸²

⁷⁹ DEMİRKENT, Mikhail..., s.99-100.

⁸⁰ DEMİRKENT, Mikhail..., s.103.

⁸¹ CAHEN, Claude, *Haçlı Seferleri Zamanında Doğu ve Batı*, Çev. Mustafa Daş, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2016, s.57-58.

⁸² OSTROGORSKY, Bizans Devleti Tarihi, s.313.

BİRİNCİ BÖLÜM

I. DOĞU ROMA İMPARATORLUĞU'NDA KOMNENOS HANEDANLIĞININ YÖNETİMİ ELE GEÇİRMESİ

IX. Konstantinos'un ölümünden sonra 1056'da devlet yönetimini eline alan İmparatoriçe Theodora, Saray partisinden Mikail'i halef olarak seçti. Ancak Askeri parti bunu reddetti ve Paflagonya'da Isakios Komnenos'u (1057-1059) imparator ilan etti. Isakios, üzerine gönderilen orduyu İznik'te mağlup etti. Bunun üzerine İmparator V. Mikail tahttan feragat etti. İstanbul'a gelen Isakios tahta oturdu ve Doğu Roma'da Komnenos Hanedanı saltanatı başladı. Komnenos Hanedanlığı 1057-1185 yılları arasında⁸³ Doğu Roma İmparatorluğu yönetiminde bulunmuştur.

Yunanca bir kelime olan Komnenos adı Edirne (Adrianapolis) civarındaki bir köyden gelmektedir. Komnenos ailesi Anadolu'da geniş topraklara sahip soylu bir aile iken özellikle İsakios'un askeri yetenekleri ile sivrilmesi ve aldıkları taşra desteği sayesinde başkentteki üst düzey bürokrasiyi alt etmiş ve Doğu Roma'da o döneme kadar süren karışıklığa bir son vermişlerdir. Komnenos ailesi yüzyılı aşkın bir süre veraset sisteminin de iyi işlemesiyle başarılı bir yönetim sergilemiştir.⁸⁴ Bahsi geçen yıllar arasında Komnenos Hanedanına mensup altı imparator tahta çıkmıştır. Bu altı imparator sırasıyla: İsakios Komnenos, I. Aleksios Komnenos (1081-1118), II. Ioannes Komnenos (1118-1143), Manuel Komnenos (1143-1180), II. Aleksios Komnenos (1180-1183) ve Andronikos Komnenos (1183-1185)'tur.

İmparator Isakios (1057-59) tahta geçer geçmez sert tedbirler uygulamaya başladı. Bozulan maliyeyi düzeltmek adına vergiler koydu. Şahsi arazilerde küçültmeye gitti ve kilise arazilerini kamulaştırdı. Bu da patrik ile arasını açtı. Gereksiz harcamaların önüne geçmeye çalıştı. Saray yaşamını sadeleştirerek yüksek memurların maaşlarını azalttı. Tüm bunlar muhalefeti güçlendirdi ve sivil parti

⁸³ Bahsi geçen yıllar arasında Komnenos hanedanından olmayan Nikèphoros Botaniates (1078-1081) yıllarında kısa bir süre Doğu Roma tahtında oturmuştur. bk. OSTROGORSKY, Bizans Devleti Tarihi, s.322.

⁸⁴ VASİLİYEV, Bizans, s.430.

altında birleştirdi. Bunun üzerine Isakios ünlü devlet adamı Psellos'un tavsiyesi dahilinde tahttan çekildi ve Studios Manastırı'na çekildi.⁸⁵

Kilise ve sivil parti işbirliğiyle tahttan indirilen İmparator Isakios'un yerine yetenekli maliyeci X. Konstantin Dukas geçirildi. Bu İstanbul'un ve yüksek memur sınıfının Anadolu'ya ve orduya bir tepkisiydi. Nitekim Komnenoslar Anadolu askeri sınıfını temsil ediyordu. İmparator X. Konstantin'in tahta geçişiyle memurların devletteki gücü zirve yaptı. Ordu ise geri planda bırakıldı. Bunun sonucunda Balkanlar'a Peçenekler ve Oğuzlar, İtalya'ya Normanlar, Doğu Avrupa'ya ise Macar akınları başladı. İmparatorluğun batı sınırları ve kaleleri bir bir harap oldu. İmparator X. Konstantin Dukas 1067'de ölünce karısı Eudokia, kötü gidişata bir son vermek ve orduyla olan çekişmeyi sonlandırmak amacıyla Kapadokyalı komutan Romanos ile evlendi. (1068) Tüm itirazlara rağmen Romanos, "Dioegenes" adıyla tahta çıktı.⁸⁶

İmparator IV. Romanos Diogenes (1068-71) ile ikinci kez askeri parti dönemini başladı. Ordu bu dönemde tekrar önemli bir güç haline geldi. Kaybolan devlet otoritesini ve bozulan orduyu tekrar dizayn eden İmparator Dioegenes, orduya özellikle Peçenek, Oğuz ve Normanlardan paralı askerler dahil etti.⁸⁷ Doğu'da beliren Selçuklu tehlikesine karşı birçok milletten oluşan kalabalık bir orduyla sefere çıkan İmparator Diogenes ve Selçuklu Sultanı Alp Arslan 26 Ağustos 1071 Cuma günü Manzikert-Malazgirt'te karşılaştı. Doğu Roma ordusunun kanatlarında görevli Peçenek ve Oğuzların Selçuklu safına geçmesiyle Doğu Roma ordusu bozguna uğradı ve İmparator Diogenes esir düştü. Sultan Alp Arslan, esir İmparatora oldukça iyi muamelede bulundu. Hatta esir İmparatorun kaderi ile ilgili ikili arasında řu diyaloglar yaşandı: Sultan Alp Arslan İmparator Diogenes'e "Ben bu duruma düşsem sen ne yapardın?" sorulunu sorar; o da "Düşmana yapılması gerekeni yapardım." der. Selçuklu Sultanı bu samimi ve vakarlı davranışından dolayı imparatoru takdir eder. Bunun üzerine ona "Şimdi sana ne yapacağımı sanıyorsun?" sorusunu sorar. Diogenes ise üç ihtimal öne sürer: "1) Beni öldürebilirsin; fakat bu kasap işidir. 2) Zaferini göstermek için beni şehirlerinde dolaştırır ve satarsın; fakat bu sarraf işidir. 3) Beni tahtıma iade edersin, bu takdirde sana dost kalır; yıllık haraç öder ve senin naibin kalırım. Çağırdığın zaman askerlerimle gelir; hizmet ederim.

⁸⁵ OSTROGORSKY, Bizans Devleti Tarihi, s.315.

⁸⁶ BAILLY, Bizans Devleti Tarihi, s.149.

⁸⁷ Daha geniş bilgi için bk. KURAT, Akdes Nimet, *Peçenekler*, TTK Yayınları, Ankara 2016, s.182-183.

Beni öldürmekten sana bir fayda yoktur. Aksine yerime başka birisini imparator makamına çıkarırlar; o da sana düşman olur.”⁸⁸ Sultan Alp Arslan bu konuşmalar üzerine İmparator Diogenes ile üçüncü ihtimali değerlendirdi ve anlaşma yaptı.⁸⁹ Anlaşma dahilinde İmparator Diogenes İstanbul’a döndü. Ancak taht çoktan el değiştirmiş, tahta VII. Mikail (1071-1078) geçmiştir. İmparator Mikail, Diogenes’in canını bağışladı ancak gözlerine mil çektirdi. Bu duruma fazla dayanamayan IV. Romanos Diogenes 1072 yılında hayatını kaybetmiştir.

İmparator VII. Mikail’in dönemi de yaşanan başarısızlıkların devam ettiği bir dönem oldu. Bilim ve sanata ilgi duyan imparator devlet işlerini boşladı. Bu sebeple imparatorluk dört bir yandan Selçuklu, Peçenek ve Norman istilalarına sahne oldu. Bu duruma seyirci kalmayan ordu Anatolikon strategosu Botaniates’i 1078 yılında imparator ilan etti. Türkiye Selçuklu Sultanı Kutalmışoğlu Süleyman Şah’ın da desteğini alan Botaniates İstanbul’a gelerek patrik tarafından imparator ilan edildi ancak çok uzun bir süre yönetimde kalamadı. İmparator Aleksios Komnenos da 1081-1118 yılları arasında Doğu Roma İmparatorluğu tahtında kalmış ve hem Roma Tarihi ve Dünya Tarihi hem de Türk Tarihi açısından önemli bir rol oynamıştır. Bu dönemde Türkler Doğu Roma topraklarına 1071 Malazgirt Zaferi sonrası hızlı bir şekilde girmeye başlamış hatta Süleyman Şah Anadolu’nun en batısına kadar ilerleyerek İznik merkezli Türkiye Selçuklu Devleti’ni kurmuştur. Bu durumda devletin doğu sınırlarının tehlikeye düştüğünü gören İmparatorun batıdan ücretli askerler istemekten başka çaresi kalmamıştır. Çünkü Doğu Roma ordusu o zamana kadar Türklerle yapılan savaşlarda oldukça büyük darbeler almıştır. Bunun yanı sıra ise ücretli askerlik sistemine dayalı ordunun masrafları artık karşılanamaz hale gelmiş, ordu savaşmak istemeyen ücretli askerler ile uzun zamandır herhangi bir zafere imza atmamıştır. İmparatorun batıdan ücretli askerler talep etmesi ise yaklaşık iki asır sürecek olan Haçlı Seferlerinin de başlangıcı olmuştur. Nitekim başı bozuk, aç ve fakir insanlarla dolu olan ve kutsal nedenlerle kandırılarak yola çıkarılan Haçlı orduları Hristiyan din kardeşlerini bile katletmekten çekinmemişlerdir. İşte bu noktada Türkleri Anadolu’dan atmak için Haçlı seferlerinin başlamasına neden olan İmparator zaman zaman pişmanlıklar yaşamıştır.

⁸⁸ İBNÜ’L ESİR, *El-Kamil fi’l Tarih*, Çev. Murat Temelli, Ark Yayınları, İstanbul 2013, s.310.

⁸⁹ TURAN, Osman, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2016, s.60-61.

Çalışmamıza konu olan I. Aleksios Komnenos dönemi yukarıda bahsettiğimiz üzere önemli siyasi çalkantılarla dolu olması ve neredeyse dünya tarihinin siyasi gündeminin kaderini değiştirmesi açısından önem arz etmektedir. Bu konuyla ilgili olarak daha önce bir tez çalışması yapılmamış olması da konuya odaklanmamıza neden olmuştur. Bu doğrultuda Bizans kronikleri başta olmak üzere önemli bazı tetkik eserler ve makaleler incelererek çalışmayı detaylandırmaya ve tarih araştırmacılarının hizmetine sunmaya gayret göstereceğiz.

II. I. ALEKSİOS KOMNENOS'UN (1081-1118) TARİH SAHNESİNE ÇIKIŞI VE BAŞKOMUTANLIK DÖNEMİ

A. İmparator Nikèphoros Botaniates ve Komutan Aleksios

Tahta geçtiğinde 77 yaşında olan İmparator Botaniates, yaşının geçkinliği nedeniyle imparatorluğun gerek içteki gerekse dıştaki problemleriyle ilgilenecek durumda değildi. Diogenes'in öldürülmesiyle Alp Arslan ile imzalanan anlaşma hükümsüz sayılmış, bunun sonucunda Selçuklular doğudan büyük bir istila hareketine girişmişlerdir. Arap fütuhatına Heraklius'un mukavemeti ve devletin iç huzuru sayesinde karşı koyan Doğu Roma İmparatorluğu açısından şimdi durum oldukça vahimdi.⁹⁰ Öte yandan batıda; İtalya'da Doğu Roma toprağı kalmamış, Balkanlar ise istikrarsızlığın merkezi haline gelmişti. Tüm bunların üstüne bir de ağır bir ekonomik buhran eklenince para büyük miktarda değer kaybetti. Ekmeğın fiyatı üç katına çıkmış bu da işçi ücretlerinin artmasına sebep olmuştu. Başkentin ağzına kadar dolu olan hububat depoları fakir ve aç halk tarafından yağmalanıyordu. İmparatorun yeterli otoriteyi kuramaması Anadolu'da geniş arazilere sahip aristokrat sınıfın sık sık taht karşısı ayaklanma çıkarmalarına sebep oluyordu. Bu ayaklanmaları bir bir bastıran imparatorluğun Anadolu teması komutanı Aleksios Komnenos'tan başkası değildir. Aleksios, imparator Botaniates'in ve artık çürümeye yüz tutmuş

⁹⁰ OSTROGORSKY, Bizans Devleti Tarihi, s.319.

mevcut bürokrasinin lağvedilmesi gerektiğini düşünüyordu. Bu amaçla ilk girişimi merhum İmparator VII. Mikail'in kardeşi Konstantinos'u tahta geçirmeye çalışmak oldu. Ancak bu girişim halkın tepkisi ve Konstantinos'un cayması nedeniyle başarılı olamadı.⁹¹ Ancak Aleksios pes etmedi. Konstantinos'u bizzat imparatorun huzuruna çıkardı ve eski imparatorun kardeşi olması sebebiyle ortak imparator ilan edilmesini teklif etti. Bu teklifi de kabul edilmedi ve hizmetkarları Borilos ve Germanos'un kışkırtmalarıyla Aleksios hakkında sürgün kararı çıkarıldı. Ancak imparatorluğun zor durumda olması, İmparatoru Aleksios gibi yetenekli bir komutanı harcamaktan alıkoyuyordu. Bu duruma bir çözüm bulan İmparator, başa çıkılması zor, tehlikeli ve zafer kazanılması neredeyse imkânsız ne kadar görev varsa Aleksios'u gönderiyordu. Böylece hem imparatorluğu meşgul eden olaylara karşı Aleksios'un kabiliyetlerinden faydalıyor, hem de onu tahttan uzaklaştırıyordu.⁹² Ancak İmparator Botaniates'in tahtı ele geçirmesinde etkili olan Bryennios ve Basilakios İstanbul'da taht karşısı ayaklanma başlatınca imparator Aleksios'u ayaklanmayı bastırmak üzere başkomutan sıfatıyla başkente çağırarak zorunda kaldı. Aleksios o dönem imparatorluğun başkomutanlığını üstlense de göreve asaleten atanmamıştı. Asıl görevi 'Skholen Domestikos' (imparatorun koruma birliğinin başı) idi.⁹³

Fakat Doğu Roma İmparatorluğu'nun elinde bu isyanı bastırmak için hazır bir kuvvet yoktu. Bu sebeple o dönem Bithynia'da (İznik ve çevresi) ikamet etmekte olan Türklerin önderi Süleyman Şah'a (1075-86) başvurdu.⁹⁴ Süleyman Şah hemen yaklaşık 2000 kişilik bir kuvvet gönderdi. Hem çatışma istemeyen hem de Türklerin kendi iç işlerine karışmasına sıcak bakmayan İmparator Botaniates Bryennios ile müzakere etmek üzere Straboromanos'u yolladı. Botaniates'in mesajı kısaca "...benim (Botaniates) kaçınılmaz olarak gelecek ihtiyarlık nedeniyle güçsüzleşme zamanımda destekleyicim olasın ve şimdi de imparatorlardan sonra ikinci gelen rütbeyi yani Sezar rütbesini alasın ve ben öldüğümde de Rumların imparatoru olarak benim ardılım olasın."⁹⁵ Bryennios'un buna cevabı ilk esnada olumlu oldu. Ancak Bryennios kendisine destek veren ve destekçilerine verdiği birtakım vaatlerin

⁹¹ BRYENNİOS, Nikèphoros, *Tarihin Özü*, Çev. Bilge Umar, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2008, s.18-19.

⁹² BRYENNİOS, *Tarihin Özü*, s.21.

⁹³ KOMNENA, Anna, *Alexiad*, Çev: Bilge Umar, İnkılap Yayınevi, İstanbul 1996, s.25.; CHALANDON, Ferdinand, *Essai sur le Règne d'Alexis I. Comnenè*, Ed. A. Picard et fils, Libraries de la Société de l'École des Chartes et des Archives Nationales, Paris 1900, s.28.

⁹⁴ BRYENNİOS, *Tarihin Özü*, s.147.

⁹⁵ BRYENNİOS, *Tarihin Özü*, s.149.

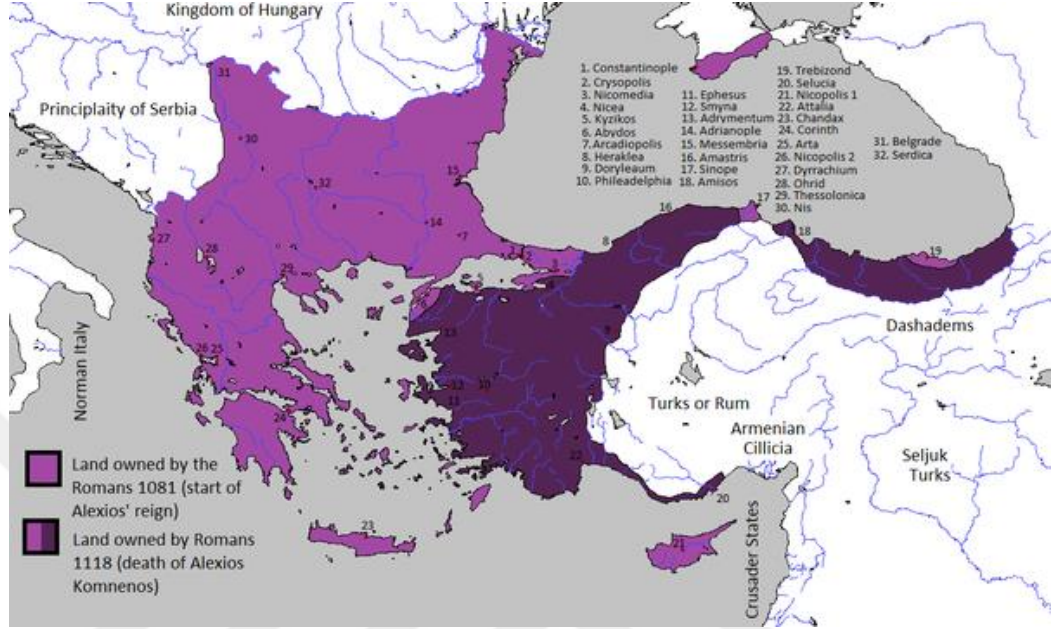
de Botaniates tarafından tanınmasını istiyordu. Botaniates bu şartı kabul etmeyince müzakereler kesildi ve tekrar savaş durumuna dönüldü. Aleksios, Süleyman Şah'tan gelen atlılar, başkentten gelen "Ölümsüzler" (Vareg Muhafızları) adlı birlikler ve Frank paralı askerlerden oluşan kalabalık bir orduyla Bryennios üzerine yürümeye başladı. Bryennios ise çoğunluğu İtalya'dan gelen yaklaşık 8-9 bin kişilik paralı askerlerden oluşan bir ordu kurmuştu. Ayrıca kardeşi Joann da Anadolu'ya yerleştirilen Peçeneklerden oluşan bir ordu toplamıştı.⁹⁶ İki ordu Gümüşsu mevkiinde karşılaştı. Stratejik bakımdan dezavantajlı olan Aleksios, birtakım savaş hilelerine başvurdu. Bryennios'un zamansız saldırısını fırsata çeviren Aleksios, Peçeneklerin çevirme hareketini engelledi. Peçenekler bunun üzerine geri dönüp Bryennios'un artçılarını yağmaladılar ve geri çekildiler. Zor durumda kalan Bryennios'un ordusu mağlup edildi ve Bryennios esir alındı. Aleksios bu asiye hürmetle yaklaştı ve onu imparatora göndererek diğer bir isyancı Basilakes'in üzerine Selanik'e yollandı. Strumca ve Vardar nehri arasında yapılan savaşla Basilakes de mağlup edildi. Basilakes Selanik'e kaçtı ancak Selanikliler Aleksios'un gazabından korktukları için şehri ve Basilakes'i Aleksios'a teslim ettiler. Sürekli olarak savaşlara ve intihar görevlerine gönderilen Aleksios bu kez de Leka adlı bir isyancıyla birlikte Bulgar ülkesini talana başlayan Peçenekler üzerine gönderildi. Niş ve Üsküp bölgesinde Peçenekleri mağlup etti. Sofya'ya doğru harekete geçtiği sırada Peçenekler geri çekildi ve ülkelerine döndüler.⁹⁷ Sonunda İstanbul'a çağrılan Aleksios şaşkıncı bir şekilde İmparator tarafından hoş karşılandı. Bu esnada Anadolu'da devam eden Nikèphoros Melissènos isyanı Doğu Roma'nın Batı Anadolu egemenliğine büyük darbe indirmişti. Melissènos'a destek veren Süleyman Şah, bunun karşılığında Batı Anadolu'da Galatia ve Phrygia'nın tüm kentlerini ele geçirdi.⁹⁸ Melissènos aynı zamanda Aleksios'un eniştesi olduğu için Aleksios, eniştesi üzerine bir müdahalede bulunmak istemiyordu. Bu sebeple görevden alındı. Yerine Hadım Ioannes geçti. Aleksios ise saraya imparatorun baş muhafızlığı görevine döndü.

⁹⁶ KOMNENA, Alexiad, s.27-30.

⁹⁷ KURAT, Peçenekler, s.189.

⁹⁸ TURAN, Selçuklular..., s.90.

III. I. ALEKSİOS KOMNENOS'UN (1081-1118) TAHTA ÇIKIŞI VE SALTANATININ İLK YILLARI

Harita 1. İmparator I. Aleksios Komnenos'un Tahta Çıkışı Sırasında ve Ölümü Sonrasında Doğu Roma İmparatorluğu Sınırları

Gerek cesaretiyle gerekse soyluluğuyla birçok başarıya imza atmış olan Aleksios, imparatorun ve aristokrasinin kendisine yöneltilen hasetinden kurtulamıyordu. Bu şekilde başkentte hayatını idame ettiremeyeceğini anlayan ve güvenliğinden kuşku duyan Aleksios Edirne'ye gitti. Edirne'deki garnizon başkenttekenden sayıca fazla ve daha tecrübeli bir orduydü. Bunun yanı sıra yıllarca Aleksios'un komutasında savaşan askerler şimdi İmparator Botaniates'in tahtında Aleksios'u görmek istiyorlardı. Aleksios ise amcasının saltanatından beri hayalini kurduğu tahta ilk defa bu kadar yaklaştı. Bu fırsatı kaçırmak istemeyen Aleksios Şubat 1081'de taht üzerinde hak talep etti. Ancak tek başına değil, Konstantin Dukas ile ortak imparator olmak arzusundaydı. Bu girişimini resmiyete dökmek maksadıyla kızı Anna'yı Konstantin Dukas ile nişanladı.⁹⁹ Aleksios'un Konstantin Dukas'a karşı olan tutumu popülaritesini arttırdığı gibi İmparator Botaniates ile zorla evlenmiş olan imparatoriçe Maria'yı da Aleksios'un safına çekmişti ki İmparator içe Maria daha

⁹⁹ KOMNENA, Alexiad, s.191.

ileri giderek Aleksios'u evlat edindi.¹⁰⁰ Aleksios tüm şartlar olgunlaşınca İstanbul'a doğru harekete geçti. Ancak beklenenin aksine İmparator Botaniates hiçbir direniş göstermedi ve tahttan sulh yoluyla çekildi. Hatta Aleksios'un amcası eski İmparator Isakios'tan dolayı tahtta hak iddia etmesinin haklı olduğunu, kendisinin ise tahtı işgal ettiğini ve bu nedenle vicdan azabı çektiğini söylemiştir. Gerçekten de Aleksios hem Komnenoslardan olması hem de eşi Eirene aracılığıyla Dukaslarla da kayın hısımlığı olması nedeniyle imparatorluğunu meşru bir zemine oturtmuştur.¹⁰¹

İmparator I. Aleksios Komnenos tahta çıkar çıkmaz selefi Botaniates'in devlette görevlendirdiği tüm memurları tasfiye etti. Bunun en önemli sebebi İmparator Aleksios'un devlet erkanını kendisinin oluşturmak istemesi ve devlet bürokrasisinde hala Botaniates'e duyulan bağlılıktı. Hatta Aleksios İstanbul'a doğru harekete geçtiğinde Botaniates'in memurları ondan habersiz orduyu teyakkuza geçirmişlerdi. Tasfiye sonrası kendisini güvene alan İmparator Aleksios Nisan 1081'de taç giydi. İmparator Aleksios Eski İmparatoriçe Maria'nın ortak imparator ilan edilen oğlu Konstantin'in statüsüne karışmadı. Uzun zaman da sarayda ikamet eden ortak İmparator Konstantin Dukas ve Maria, Maria ve İmparator arasında ilişki olduğuna yönelik çıkan dedikoduların da etkisiyle İmparatorun kayınbabasının babası Ioannes'in tertiplediği bir komplo ile Büyük Saray'dan çıkartıldılar.¹⁰² Böylece taht sadece Komnenoslara kaldı. İmparator kardeşi Isakios için ise "Sebastokrator" adı verilen ve Sezar'lıktan daha üstün bir rütbe icat edildi. Isakios bir nevi ikinci imparator görevini üstlendi.¹⁰³ Anneleri Anna Dalassena ise manastır rahibe olduğu için İmparatoriçe ilan edilmedi ve taç takınmadı. Ancak yönetimde iki oğlu ile beraber önemli rol üstlendi. Bunun yanı sıra İmparator Aleksios'un iki erkek kardeşi daha vardı; bunlardan Adrianos'a "Prõtosebastos" (Protokolde İmparator'dan sonra gelen rütbe) rütbesi verdi ve Megalos Domestikos (Beylerbeyliği benzeri bir görev) olarak atadı. Diğer kardeşi Nikèphoros'a da Sebastos-Sezar unvanı verdi ve donanmanın Droungarius'u (Kaptan'ı Derya veya Donanma komutanı) olarak atadı. İmparator Aleksios büyük kız kardeşi Anna'nın kocası olan ve Komnenoslar

¹⁰⁰ KOMNENA, Alexiad, s.62.

¹⁰¹ NORWICH, *Bizans III*, Çev. Selen Hırçın Riegel, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2013, s.35-36.

¹⁰² KOMNENA, Alexiad, s.98.

¹⁰³ ZONARAS, Ioannes, *Tarihlerin Özeti*, Çev. Bilge Umar, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2008, s.161.

tarafından saygı duyulan Mikhaël Taronitès¹⁰⁴ için de yeni bir rütbe icat ederek, Taronitès'i "Panhypersebastos" (Sadece Aristokrat ailelere verilen protokolde Sebastos'tan sonraki rütbe) yaptılar. Anadolu'da isyanını devam ettirmekte olan Nikèphoros Melissènos'a da yine Sezarlık verilmiş, ayrıca Selanik ve çevresinin yönetimi de Melissènos'a bırakılmıştır. Melissènos bu imtiyazın da sayesinde Balkanlardaki yüksek memuriyetlere kendi adamlarını atamıştır.

Yapılan atamalarla birlikte İmparatorlukta düzen sağlanmış ancak İmparator Aleksios'un bürokrasiye fazla yetki dağıtması ve bu yöneticilerin gerekli gereksiz harcamaları kamu hazinesinin gelirlerini oldukça azalmıştır. İmparatorluk hazinesinin bu denli boşaldığını gören İmparator Aleksios artık yerini sağlamlaştırmasının da verdiği cesaretle bürokrasiye ödenen uçuk maaşları kesmiş, hatta Ayan meclisi üyelerinin malvarlıklarına el koydurmuştur.¹⁰⁵ Başkente doldurulan özellikle Norman ve Varg paralı askerler başı bozuk bir halde şehirde asayiş tehdit etmekteydi. Ordunun da bu disiplinsizliğine bir son vermek isteyen İmparator özellikle barbar kökenli paralı askerleri İstanbul dışındaki ordugahlara gönderdi. Parasını alamadığı için bozgunculuk yapanlar cezalandırıldı ve bürokrasiden kesilip orduya aktarılan maaşlarla özellikle paralı askerlerin imparatorluğa olan bağlılığı arttırıldı. Anglo-İskandinav Varg Muhafızları ve Türklerden meydana getirilen iki yeni birlik: Vardariotai¹⁰⁶ ve Turkopuloi İmparator Aleksios'un hassa birliklerinin temelini oluşturmuştur.¹⁰⁷ Kilise mahkemesine başvuran İmparator ayrıca Botaniates döneminde kendisi gibi isyan eden ve daha sonraki dönemlerde başına bela olması muhtemel olan barbarları ve isyancıları idam ettirdi. Böylece İstanbul'da ve genel manada Doğu Roma İmparatorluğu'nda bir sükûnet devri başladı.

Yaşanan bu sükûnet devrinde en dikkat çeken şeylerden birisi de İstanbul'un yeniden inşasıdır. İmparator Aleksios, I. Leon döneminde yapılmış ve oldukça korunaklı olan Blahernai Sarayını yeniden restore ettirmiştir. Hemen Haliç'in dibinde bulunan bu saray, şehrin tüm kuzeybatısına hâkim, ihtişamlı bir kale gibiydi.

¹⁰⁴ Taranites, Süleyman Şah'tan da aldığı destekle İmparator Botaniates'e karşı isyan çıkarmıştır. Botaniates tarafından ülkenin bölüşülmesi bahanesiyle oyalanmış ve Aleksios'un daha önce davranması sonucu tahta geçme fırsatını kaçırmıştır. bk. ZONARAS, Tarihlerin..., s.161.

¹⁰⁵ ZONARAS, Tarihlerin..., s.162.

¹⁰⁶ Vardar Vadisi ile Ohri arasında yaşayan ve muhtemelen Oğuzlara mensup Hristiyan Türkler.

¹⁰⁷ HEATH, Ian., *Bizans Orduları 960-1461*, Çev. Buket Bayrı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2014, s.23.

Özellikle 11.yüzyıldan sonra Doğu Roma’da başlayan saray inşası furçasının sonucunda Blahernai, İmparator Aleksios’un en uğrak yeri haline gelmiştir. Sarayın içine yaptırılan “triklinos” adlı büyük vakıf ve altın işlemeyen taht, Akritas’ın destanına dahi konu olmuştur.¹⁰⁸ Yine İmparatorun kardeşi İsakios Komnenos tarafından Azize Tekila Kilisesi inşa edilmiştir. Bu kilise İmparatoriçe Anna’nın da teşvikiyle Sarayla birleşik bir tapınak haline getirilmiştir. Bunların yanı sıra “Komnenos Programı”¹⁰⁹ adı verilen inşa programı dahilinde: Teotokos Evergetes Manastırı, Pantepoptes İsa Manastırı, Pammakaristos Manastırı, Hora Manastırı, Filantropos İsa Manastırı, Teotokos Keharitomenes Manastırı, Aziz Prodromos Vakfı gibi yapılar inşa edildi. Ayrıca bu dönemde Mirleon, Petrion Kiliselerinde kurulan yetimhanelerle İmparator bizzat ilgilenmekteydi. Bu yetimhaneler aynı zamanda birer kilise, manastır, hastane, yaşlılar evi, okul, dükkân, atölyeler ve İmparatorun da bizzat kaldığı odalara sahipti. Bu amaçla dizayn edilen Aziz Paulos Yetimhanesi adeta şehir içinde şehir oluşturmuştur. Bukoleon Sarayına ise şehrin ihtiyaçlarını karşılayabilecek ölçüde büyük bir liman yaptırılmıştır. Bu limanın özelliği tamamen mermerden yapılmış olmasıdır. Ayrıca bu dönemde gözde bir oyun olan polo için, Nea adlı dörtgen şekilli bir meydan kullanılıyordu. Hipodrom yarışları ise bu devirde eski önemini kaybetmiş, yılda bir ya da iki kez yapılır hale gelmişti. İmparator Aleksios döneminde hipodrom yarışları genelde yabancı Emirler, Krallar onuruna yapılmakta, elçiler burada ağırlandıydı.

İmparatorlukta iç düzeni sağlayan İmparator Aleksios, o dönem devletin sınırlarını tehdit eden unsurlara karşı da birtakım hazırlıklara girişti. Anadolu’da her geçen gün artan Türk etkisi kırılmamış, Balkanlar ise Peçenek ve Kıpçak akınlarına sahne olmaktadır. Öte yandan Sicilya’dan Müslümanları çıkaran Norman lideri Robert Guiskard (1046-1085) gözünü Doğu Roma tahtına çevirmişti.¹¹⁰ İmparator tehditlere karşı orduyu düzene soktu ve sınır boylarına yeni ordugahlar kurdurdu. İstanbul’u güvene almak isteyen İmparator, Balkanlara ve İzmit çevresine ordular yerleştirdi. Yine çoğu paralı askerlerden oluşan bu ordular çeşitli milletlerden meydana gelmekteydi. Özellikle Malazgirt bozgunundan ders alan İmparator

¹⁰⁸ MALAMUT, Elizabeth, *I. Aleksios Komnenos Döneminde Konstantinopolis, Bizans; Yapılar, Meydanlar, Yaşamlar*, Ed. PRALONG, Annie, Çev. Buket Kitapçı Bayrı, Kitap Yayınevi, İstanbul 2016, s.35.

¹⁰⁹ MALAMUT, I. Aleksios..., s.41.

¹¹⁰ LEVTÇENKO, M. V., *Bizans Tarihi*, Çev. Maide Selen, Doruk Yayınları, İstanbul 2007, s.226-227.

Aleksios, yaşanan bir Türk-Doğu Roma savaşına Norman paralı askerlerini, Norman-Doğu Roma savaşıysa Peçenek, Kuman ve Uzlardan meydana gelen Türk paralı askerlerini götürüyordu.

İKİNCİ BÖLÜM

I. I. ALEKSİOS KOMNENOS DÖNEMİNDE DOĞU ROMA-TÜRK İLİŞKİLERİ

A. Doğu Roma İmparatorluğu-Peçenek İlişkileri

Harita 2. 11. Yüzyılda Peçenek-Doğu Roma Sınırı

Orta Asya'da Türkişlerle birlikte Balkaş-Isık dolaylarında yaşayan Peçenekler, Göktürk Devletine bağıydılar. Batı Göktürk Devleti'nin dağılması ile Oğuzlar ve Peçenekler arasında çekişmeler başlamıştır. 7. yüzyıldan itibaren Peçeneklerin bir kısmı batıya doğru olan göç hareketine katılırken bir kısmı Oğuzların yanında kalmıştır. Kaşgarlı Mahmut'un Divan-ı Lügati't-Türk'te

bahsettiği Peçenekler bir Oğuz boyu olarak kabul edilir.¹¹¹ Doğu Roma kaynaklarında “Patzinak”, Latin kaynaklarında “Bissenus” ve Rus kaynaklarında “Peçenyeg” olarak geçen Peçenekler, 9. yüzyılın ilk yarısında Hazar-Oğuz ittifakı tarafından mağlup edilmiş, artan baskılar üzerine Peçenekler Macarları önlerinden sürerek Don-Kuban bölgesine yerleşmiştir.¹¹² Daha sonra hakimiyet sahalarını genişleten Peçenekler, Don ve Dinyeper arası bölgeyi de kontrol altına almıştır. Doğu Roma İmparatoru VII. Konstantin tarafından yazılan “De Administrando Imperio”ya göre sekiz boy halindeydiler. Bunlar: Ertim, Çor, Karabay, Külbey, Yula, Tolmaç, Kapan ve Çoban boylarıdır.¹¹³

Peçenekler, tarihleri boyunca bir birlik sağlayamamış, her boy kendi başbuğunun idaresinde kalmıştır. Sadece savaş ve savunma gibi acil durumlarda bir arada hareket etmişlerdir. Siyasi açıdan birbirinden bağımsız olan Peçenek boyları, çeşitli devletlere paralı askerlik yapmış, iç işlerine müdahale etmiş, kimileriyle ise doğrudan savaş yolunu tercih etmiştir. 10. yüzyılda komşu oldukları Kiev Knezliği ile savaşa giren Peçenekler, yaklaşık yüzyıl süren savaşta yağma akınları ile Rusları yıldırıldılar. Bunun yanı sıra taht değişikliklerinde de Rus iç siyasetinde önemli rol oynadılar. 968 yılında girilen Kiev kuşatması teçhizatın yetersizliği üzerine başarısız olsa da Doğu Roma ile birleşen Peçenekler Rus Knezi SviatoSlav’ı mağlup etmişlerdir.¹¹⁴ 971 yılında da Doğu Roma İmparatoru Tsimiskes’e mağlup olan Sviatoslav, yurduna dönerken Peçenekler tarafından öldürülmüştür. 1034 veya 1036 yılında bölgeye başlayan Uz akınlarının yarattığı baskı ile zayıflayan Peçenekler, Rus Knezi Yaroslav tarafından mağlup edilmiş, bir daha da Rus sınırlarında görülmemişlerdir.¹¹⁵

Peçeneklerin Doğu Roma ile ilişkileri de İmparator IV. Leo döneminde Balkanlarda Doğu Roma-Macar ittifakına karşı Bulgarlara destek olunmasıyla dolaylı yoldan başladı. Asıl ilişkiler ise VII. Konstantin döneminde Ruslar ve

¹¹¹ KAFESOĞLU, İbrahim, *Türk Milli Kültürü*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2011, s.173.; ÇAPAN, Balkanlar’da Bizans-Türk..., s.8.

¹¹² KAFESOĞLU, Türk..., s.173.; ÇAPAN, Balkanlar’da Bizans-Türk..., s.181. KURAT, Peçenekler, s.64-67.

¹¹³ PORPHYROGENİTUS, Constantine, *De Administrando Imperio*, İngilizce Çev. R. J. H. Jenkins, Dumbarton Oaks Center for Byzantine Studies Trustees for Harvard University, Washington, 1967, s.48-53. Ayrıntılı bilgi için bk. KURAT, Akdes Nimet, *IV.-XVIII. Yüzyıllarda Karadeniz Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri*, Murat Yayınevi, Ankara 1992, s.324.

¹¹⁴ KURAT, Peçenekler, s.113-114.; VASİLİYEV, Bizans, s.368.

¹¹⁵ ZONARAS, Tarihlerin..., s.23; KURAT, Peçenekler, s.115.

Bulgarlar tarafından sıkıştırılan Doğu Roma'nın ittifak talebiyle gelişti. Peçenekler, Doğu Roma aleyhine güçlenen bu iki tehdide karşı iyi geçinilmesi gereken ve askeri gücü hem Ruslardan hem de Bulgarlardan daha fazla olan tek komşuydu.¹¹⁶ Bu nedenle Doğu Roma, Peçenekleri düşmanlarına karşı sürekli olarak caydırıcı bir güç olarak kullandı. Artık Peçenekler 100 yılı aşkın bir süre Doğu Roma İmparatorluğu'nun dış siyasetinin ana aktörlerinden olacaktır.¹¹⁷ Bunun yanı sıra Ruslarla devam eden ticaret Bulgar savaşı yüzünden Peçeneklerin kontrolündeki Kırım üzerinden yapılmaktaydı. Bu sebeple Doğu Roma Peçenek ilişkileri yaklaşık yüzyıl dostane olmuştur.¹¹⁸

Uzun süren Doğu Roma-Peçenek ittifakı, İmparator II. Basil'in 1018'de Bulgaristan'ı ortadan kaldırmasıyla bozulmaya başlamıştır. Doğu Roma ile komşu olan Peçeneklerin akın sahası artık Tuna'nın güneyindeki Doğu Roma toprakları olacaktır.¹¹⁹ 1026'da Peçeneklerin başlattığı büyük akın sonucu Bulgaristan yağmalanmış, bölgedeki Doğu Roma kaleleri yıkılmış ve garnizonları dağıtılmıştı. Bunun üzerine Bulgaristan valisi Konstantin Diogenes Peçenekler üzerine yürüdü ve onları Tuna'nın kuzeyine püskürttü.¹²⁰ Bu olaydan sonra Doğu Roma-Peçenek ittifakı bir daha yenilenmemek üzere son buldu. Yine IX. Konstantin döneminde Balkanlarda Peçenek baskısı artmıştır. Ancak dönem tarihçisi Kedrenos'a göre 1049 yılında yaşanan Peçenek iç savaşı Balkanlardaki baskıyı azaltmış, Doğu Roma'nın bir nebze de olsa rahatlamasını sağlamıştır.¹²¹ Kegen ve Turak adlı iki Peçenek Başbuğunun iktidar savaşında İmparator IX. Konstantin Kegen'i desteklemiştir.¹²² Kegen kendisine yapılan yardımlar karşılığında yaklaşık 20.000 adamıyla beraber Hristiyan olmuştur. Turak ise İmparator'dan Kegen'in teslim edilmesini istemiş, isteği

¹¹⁶ Bahsi geçen "Peçeneklerle iyi geçinmek." politikası, İmparator VII. Konstantin'in "De..." adlı eserinde detaylı anlatılmaktadır. bk. PORPHYROGENİTUS, *De Administrando...*, s.49.

¹¹⁷ KAFESOĞLU, *Türk...*, s.176.; KURAT, *Peçenekler*, 130.

¹¹⁸ 10. Yüzyıl Arap müelliflerinden olan Mesudi eserinde Hicri 320 (932)' de Peçenekler ve Doğu Roma arasında yaşanan bir savaştan ve Valandar adı verilen bir kaleye yapılan Peçenek baskınından bahseder. Ancak uzun araştırmalar sonucu bu bilgiye dair başka kanıt elde edilememiş, verdiği bilgilerde de eksiklikler ve yanlışlıklar ortaya çıkmıştır. J. Malquart'ın araştırmaları sonucu Mesudi'nin bölgede yaşadığına dair bahsettiği dört kavim, ki aralarında Alanlar da bulunmaktadır, 940'lı yıllarda o bölgede yaşamamışlardır. Yine Mesudi'nin aktardığı Valandar kalesi baskınına Peçenekler dahil olmamışlardır. Bu sebeple Mesudi'nin bu tezi Malquart ve Macartney gibi uzmanlar tarafından çürütülmüştür. Daha fazla bilgi için bk. KURAT, *Peçenekler*, s.138-148.

¹¹⁹ CHALANDON, Alexis I. Comnenè, s.3.; KURAT, *Peçenekler*, 155.

¹²⁰ ZONARAS, *Tarihlerin...*, s.47.

¹²¹ KURAT, *Peçenekler*, s.157-160.

¹²² KAZHDAN, Alexander ed. *The Oxford Dictionary of Byzantium*, Oxford University Press, New York 1991, s.1613.

reddedilince sayısı yaklaşık 600.000¹²³ bulan ordusuyla Tuna'yı geçmiştir. İmparator, Bulgaristan valisi ve Kegen'i Turak'ın üzerine gönderdi. Turak'ın ordusu hastalıktan ve soğuktan dolayı zayıflamıştı. Kegen'in saldırısı sonucu mağlup olan Turak teslim olmak zorunda kaldı. Kegen'in teslim olan tüm Peçenekleri öldürmeye dair teklifi İmparator tarafından reddedildi. Bunun sebebi bu sayıda bir kıyımın tüm Bulgar arazisini zirai üretimden yoksun bırakacak olması ve doğuda sürekli güçlenen Selçuklu Türklerine karşı koyabilecek tek gücün Peçenekler olmasıydı. Bu amaç dahilinde Turak da Hristiyan oldu ve beraberindeki binlerce Peçenek Türk'ü Niş ile Sofya arasına iskân ettirildi.¹²⁴

Ancak İmparatorun bu planı uzun süre işlemedi. Selçuklu Türklerine karşı gönderilen 15.000 Peçenek hem yerleşik hayata geçmenin hem de başka bir hükümdara bağlı hareket etmenin hoşnutsuzluğuyla kazan kaldırdı.¹²⁵ Bulgar havalisine yerleştirilen tüm Peçenekler de oldukları yerleri boşaltarak Tuna'nın kuzeyine çekildi. Planı bozulan İmparator, Peçenekleri cezalandırmak için Kegen'i çağırdı. Ancak Kegen'in suikasta uğraması ve İmparatorun Kegen'in oğullarını ve Peçenek beylerini hapsedmesi üzerine Kegen'in ordusu da Tuna'nın kuzeyindeki soydaşlarına katılmak için çekildi. Artık Peçenekler tekrar büyük bir kitle halinde birleşmişlerdi. Bu durumdan büyük endişe duyan İmparator, Turak'ı Peçeneklerle barış yapmak için elçi niyetiyle göndermek istedi. Ancak Turak da ettiği yemini bozarak Peçeneklerin başına geçti. Bu durumu önceden tahmin eden İmparator, Franklardan ve Anadolu'dan toplanan askerlerden oluşan büyük bir orduyu Rektör Nikèphoros komutasında Peçeneklerin üzerine gönderdi. 1049 yılında Yüztepe mevkiinde yapılan savaşta Doğu Roma orduları büyük bir bozguna uğradı. Ertesi sene Turak komutasındaki Peçenekler tüm Trakya'yı yağmaladı.¹²⁶ İmparator IX. Konstantin bunun üzerine çok ağır bir bedel ödeyerek barış yapmak zorunda kaldı.¹²⁷

Peçeneklerin 1051 Edirne kuşatması ile bu barış tekrar bozuldu. Bu kez kuşatma silahlarına da sahip olan Peçenekler şehri almak üzereydiler ki Başbuğ Sulçe (attan düşerek) öldü. Bunun üzerine kuşatma kaldırıldı ve Peçenekler çevreyi

¹²³ Sayı dönemin tarihçisi Kedrenos'a dayanarak verilmiştir. Bu dönemde bu kadar büyük bir kıtanın hareket ettirilmesi, koordinasyonu ve beslenmesi oldukça güç olacağından, sayı biraz abartılıdır.

¹²⁴ KURAT, Peçenekler, s.162.; OSTROGORSKY, Bizans Devleti Tarihi, s.309.

¹²⁵ ZONARAS, Tarihlerin..., s.93.

¹²⁶ GÜÇLÜAY, Sezgin, ÇAPAN, Fatma, "Peçenek-Bizans Siyasi İlişkileri", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, İstanbul 2011, S.192, s.129.

¹²⁷ VASİLİYEV, Bizans, s.375.; KURAT, Peçenekler, s.170., NORWICH, Bizans II, s.250.

yağmalayarak geri çekildi. Nikèphoros Bryennios ve Mikhaël Akolutos adlı yetenekli iki komutan, İmparator tarafından karşı taarruza gönderildi. Edirne'nin kuzeyindeki Peçenek orduları dağınık haldeyken ani saldırılarla yıpratıldı. Toplitze ve Goloe'deki Peçenek orduları bu şekilde mağlup edildi ve Edirne güvene alındı.¹²⁸ Bu galibiyetlerden cesaret alan Doğu Roma orduları 1053 yılında Akolutos komutasında Peçeneklerin üzerine harekete geçti. Yine Yüztepe yakınlarında yapılan savaşta Doğu Roma ordusu kılıçtan geçirildi. Peçeneklerin Balkanlar ve Trakya'daki akınlarını durduracak gücü kalmayan İmparator IX. Konstantin ve Peçenekler arasında 30 yıl geçerli bir barış anlaşması imzalandı (1053).¹²⁹ Tabi Doğu Roma İmparatorluğu'nda süregelen iç mücadeleler ve karışıklıklardan istifade eden Peçenekler, 1067'de olduğu gibi zaman zaman akınlarına devam ediyordu. Romanos Diogenes'in de Peçeneklerle tanışması bu akınlara karşı gönderilmesiyle oldu. IV. Romanos Diogenes imparator olduktan sonra yıllarca mücadele ettiği bu kavmi kendi çıkarlarına uygun kullanmaya karar verdi. Doğuda Selçuklulara karşı yaptığı ünlü seferinde Doğu Roma ordusunda azımsanamayacak miktarda Peçenek ve Uz vardı. Ancak Peçenekler İmparatora ihanet ederek Doğu Roma'nın savaş planlarını Selçuklulara vermiş hatta Tamin adlı bir başbuğ öncülüğünde Selçuklu tarafına geçmişlerdir.¹³⁰ Bu manevra ise Doğu Roma İmparatorluğu'nun Malazgirt Savaşı'nı kaybetmesine ve İmparator IV. Romanos Diogenes'in esir düşmesine neden olmuştur. Bunun yanı sıra Peçeneklerin, Nikèphoros Botaniates ve Nikèphoros Bryennios arasındaki taht mücadelesinde Bryennios'u Edirne'de muhasara altına alması, Botaniates'in imparator olmasını sağlamıştır. Bryennios'un Peçenekleri rüşvetle yanına çekmesi ve İstanbul'u kuşatması üzerine İmparator Botaniates, Peçeneklerin üzerine I. Aleksios Komnenos'u gönderdi. İşte Aleksios ile Peçeneklerin ilk teması böyle gerçekleşti.¹³¹ Peçeneklerin ilk hücumuyla geri çekilen I. Aleksios, Peçeneklerin ganimet toplayıp yurtlarına dönmesiyle zayıflayan Bryennios'u mağlup etti. Anna Komnena, "Alexiad" adlı eserinde Peçeneklerden şöyle bahseder:

¹²⁸ ATTALİATES, Mikhaël, *Tarih*, Çev. Bilge Umar, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2008, s.37.

¹²⁹ ZONARAS, *Tarihlerin...*, s.94.; CHALANDON, Alexis I. Komnenè, s.4. KURAT, *Peçenekler*, s.175.

¹³⁰ ATTALİATES, *Tarih*, s.157.; TURAN, *Selçuklular...*, s.59. BRYENNİOS, *Tarihin Özü*, s.54. Attalates, eserinde Peçenekler için Skit adını kullanmıştır.

¹³¹ BRYENNİOS, *Tarihin Özü*, s.129.; KOMNENA, *Alexiad*, s.27-30.

“Bunların bütün amacı ganimet toplamak. Düşmanı mağlup etmeden önce ganimete atılarak zaferin kazanılmasına mâni oluyorlar.”¹³²

I. Aleksios İmparator olduğu sırada Peçenekler Balkanlar’da önemli bir güç teşkil ediyordu. Bulgar Bogomilleri ya da Paulikenler ile de müttefik olan Peçenekler bölgede varlıklarını perçinlemişlerdi.¹³³ Merkezi Yüztepe adı verilen bölgede ikamet eden Peçenekler; Tatuş, Silistre, Sestlav gibi şehirlere yerleşmiş boylar halinde yaşıyorlardı. Bu dönemde ilk çatışma İmparator ile Paulikenler arasındaki mücadeleye Peçeneklerin de dahil olmasıyla gerçekleşti. 1084 yılında Travl adlı bir Pauliken Filibe’de isyan başlatmış, isyan yayılmış ve Beliotaba şehri Paulikenler tarafından ele geçirilmiştir. Travl 1086 yılında ise Peçeneklere ittifak talebinde bulunmuş, Peçenekler bu talebe iştirak etmişlerdir. İmparator I. Aleksios bunun üzerine Pakurianos ve Brana adlı iki komutan idaresinde bir orduyu Travl-Peçenek ittifakının üzerine gönderdi. Beliotaba şehrinin yakınlarında cereyan eden savaşta bahsi geçen iki komutan da dahil Doğu Roma ordusunun büyük bölümü kılıçtan geçirilmiştir. Böylece İmparator Aleksios tahta çıktıktan sonra Peçeneklere karşı ilk yenilgisini almıştır.¹³⁴ Bu yenilgi üzerine İznik’e gönderilen Tatikios¹³⁵, Anadolu’dan getirilen ve Franklardan oluşan bir ordunun başında Peçeneklerin üzerine gönderildi.¹³⁶ Tatikios Filibe’yi kuşatma altına aldı. Ancak iki tarafta birbirine üstünlük kuramayınca Peçenekler bölgeyi boşaltarak geri çekildi.¹³⁷ Daha sonra 1087 ilkbaharında Peçenekler ve Kumanlar arasında ilk defa “Kuman-Peçenek Türk Federasyonu” kuruldu.¹³⁸ Peçenek-Kuman Federasyonu, Macar kralı Solomon’un da desteği ile Doğu Roma üzerine sefere çıktılar. Çelgü adlı bir başbuğ komutasındaki Peçenekler Chariopolis (Hayrabolu)’i işgal ettiler.¹³⁹ İmparator Aleksios bunlara karşı General Maurokatalon komutasında bir ordu gönderdi.

¹³² KOMNENA, Alexiad, s.30.

¹³³ VASİLİYEV, Bizans, s.438.

¹³⁴ KOMNENA, Alexiad, s.325.; KURAT, Peçenekler, s.210-211.

¹³⁵ Asil bir aileye mensup olmayan Tatikios 1057 yılında doğmuştur. Tatikios’un babası Ioannes Komnenos tarafından yapılan bir yağma sonucu esir alınmıştı. Doğu Roma sarayında yetişen Tatikios, cesareti ve ileri görüşlülüğüyle İmparator I. Aleksios’un en güvenilir komutanlarından olmuş ve “megas primikerios” rütbesini almıştır. 1099 yılına kadar İmparatora hizmet eden Tatikios hakkında bu tarihten sonra ne Anna Komnena ne de Nikèphoros Bryennios bir bilgi vermektedir. Ölümü, ailesi ve ölüm tarihi hakkında kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Daha fazla bilgi için bk. DEMİRKENT, Işın, *Bizans Tarihi Yazıları*, Dünya Kitapları, İstanbul 2005, s.175-196.

¹³⁶ KOMNENA, Alexiad, s.211.

¹³⁷ KOMNENA, Alexiad, s.212.

¹³⁸ ALP, İlker., *Pomak Türkleri (Kumanlar-Kıpçaklar)*, Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, Edirne, 2012, s.21.

¹³⁹ KOMNENA, Alexiad, s.213.; CHALANDON, Alexis I. Comnenè, s.112.

Skoteinon denilen yerde yapılan savaşı Doğu Roma kazandı. Çelgü kahramanca savaşmış ancak aldığı ağır yaralar sonucu savaş meydanında ölmüştür.¹⁴⁰ Başbuğlarını yitiren Peçenekler bu hezimetin ardından intikam almak için Tuna havalisine geri döndüler. Artık bu sorunu kökten çözmek isteyen İmparator Aleksios bizzat ordunun başına geçerek Lardea'ya geldi. Diğer bir ordu Silistre'ye doğru harekete geçmiş, Doğu Roma'nın Karadeniz filosu da Tuna harekâtına katılmıştı. Harekât planına göre donanma Tuna'yı kapatarak Peçenekleri arkadan saracak, İmparator ise güneyden saldırarak Peçenekleri imha edecekti. Ancak harekât sahasının dağları da kapsamı tecrübeli generallerin muhalefetlerine neden oldu. Çünkü geçitler Peçenekler tarafından tutulmuştu ve geçilmesi uzun zamana ve zayiata neden olabiliyordu. Hatta eski asi Bryennios harekât konusunda imparatora:

“İmparator! Balkanları geçtiğin takdirde atların arasında en çabuk koşanın hangisi olduğunu öğrenmiş olacaksın!”¹⁴¹

demiştir. Bu tavsiyelere kulak asmayan İmparator ordunun başında harekete geçti. Peçeneklerin zaman kazanmak için gönderdiği 150 kişilik elçilik heyeti yapılan bir düzmece ile tutuklandı.¹⁴² Harekete devam eden Doğu Roma ordusu Silistre yakınında kamp kurdu. İmparatorun asıl amacı askerî açıdan önemli bir üs olan Silistre'yi ele geçirmektir. Silistre o dönem Tatuş adlı bir Peçenek Türk'ünün hakimiyetindeydi. Tatuş'un Kumanlardan yardım istemek için şehirden çıktığını haber alan İmparator kuşatmayı başlattı. Kısa sürede şehre giren Doğu Roma orduları birkaç kaleyi ele geçiremedi. Peçeneklerin de sürekli tacizleri sonucu şehri boşaltarak Presthlava'ya doğru geri çekilmeye başladılar. Geri çekilme yeni başlamıştı ki, Peçenek karşı saldırısı başladı. İmparatorun artık meydan savaşından başka çaresi kalmamıştı. İmparator Aleksios'un ordusu: merkezde kardeşi Adrian komutasında Latinler ve Franklar, sol cemahta İmparatorun kayınbiraderi Melissenos, sağ cemahta ise General Tatikios ve Kastamonita görevliydi. Ayrıca orduda Türk asıllı paralı askerlere komuta eden Karaça ve Uzan¹⁴³ isimli iki Kuman'ın olması, o dönem Doğu Roma-Kuman ilişkilerinin kopmadığını gösterir. Peçenek ordusunun savaş düzeni ise: yük arabaları yan yana dizilerek bir siper oluşturuluyor, Peçenek birlikleri ise siperin arkasında duruma göre vaziyet alıyordu. Siper arkasından ok atışları ve kargı

¹⁴⁰ KOMNENA, Alexiad, s.214.; KURAT, Peçenekler, s.202.

¹⁴¹ KOMNENA, Alexiad, s.215-16.

¹⁴² KURAT, Peçenekler, s.205.

¹⁴³ KOMNENA, Alexiad, s.220.

ile düşman zayıflatılıyor, daha sonra siperler açılarak asıl ordu hücumu geçiyordu.¹⁴⁴ Savaş Doğu Roma kuvvetlerinin hücumu geçmesiyle başladı. Ancak Peçenekler tarafından oluşturulan savunma aşılamadı ve Peçenek karşı taarruzu ile Doğu Roma büyük bir yenilgi aldı.¹⁴⁵ İmparator Aleksios da ordusundan geri kalanlarla birlikte Goloe'ye sığındı.¹⁴⁶ Savaşın tarihi hakkında çeşitli görüşler olsa da 1087'nin sonu ile 1088'in ilk çeyreği arasında bir tarihte yaşandığını tahmin edilmektedir¹⁴⁷. Savaş sırasında sabık imparator Diogenes'in oğlu Leon ölmüş, İmparator Aleksios'un kayınbiraderi Melissenos da dahil binlerce esir verilmiştir. İşte bu esirlerin serbest bırakılması için İmparator yüklü miktarda da fidye ödemiştir.¹⁴⁸ Yapılan 1087 seferi Doğu Roma açısından büyük bir hezimet ve maddi kayıpla sonuçlanmıştır.¹⁴⁹

Sefer sonrası Doğu Roma'nın lehine bir gelişme yaşandı. Kumanlardan yardım almaya giden Tatuş, peşinde binlerce Kuman ile gelmişti gelmesine ama savaşın sonuna yetişebilmişti. Peçeneklerin birçok ganimet ve esir aldıklarını gören Kumanlar, çektikleri yol zahmetinin karşılığı olarak ganimetten pay istediler.¹⁵⁰ Peçeneklerin buna sıcak bakmaması üzerine iki Türk kavmi arasında savaş çıktı. Tabi bunda Doğu Roma'nın siyasi maharetinin de etkisinin olduğunu söylemek yanlış olmaz. Savaşı kaybeden Peçenekler Uzolimen'e çekildiler. Kumanlar ise ganimetleri alıp Dest-i Kıpçak'a döndüler. Böylece İmparator Aleksios, savaşı kaybetmesine rağmen siyaseti sayesinde Peçenekleri alt etmiştir.¹⁵¹

Silistre'deki savaştan kurtulan Peçenekler boylar halinde yeniden toparlandı. İmparator ise bu sırada Beroe'de yeni bir ordu kurmaya çalışıyordu. Peçeneklerin yeniden harekete geçmesi üzerine İmparator Edirne'ye çekildi. Bunun üzerine Balkanlarda adeta bir kovalamaca başladı. Peçenekler çekilen Doğu Roma ordularını izlerken, Kumanlarda arkadan Peçeneklerin peşine düşmüştü. Aynı anda yaklaşan iki tehlikeden çekinen İmparator Aleksios, Peçeneklere barış teklifinde bulundu. Peçenekler de Kumanların yaklaştığı haberini alınca barışa razı oldular. Peçenekler bu barış karşılığı Tuna'ya yerleşme izni aldılar ancak karşılığında Balkan

¹⁴⁴ KURAT, Peçenekler, s.209.; KOMNENA, Alexiad, s.220. KAFESOĞLU, Türk..., s.178.

¹⁴⁵ KOMNENA, Alexiad, s.221.

¹⁴⁶ CHALANDON, Alexis I. Comnenè, s.113.

¹⁴⁷ KURAT, Peçenekler, s.212.

¹⁴⁸ KOMNENA, Alexiad, s.222-223.; VASİLİYEV, Bizans..., s.439-440.

¹⁴⁹ The Oxford Dictionary of Byzantium, s.1613.; VASİLİYEV, Bizans, s.439.

¹⁵⁰ KOMNENA, Alexiad, s.224-225.

¹⁵¹ BAILLY, Bizans Tarihi, s.314-315.

geçitlerindeki zapt ettikleri kaleleri geri verdiler. Kumanlar ise İmparatora Peçeneklerle savaşmak için Balkan geçitlerinden geçme müsaadesi istediler. İmparator gayet diplomatik bir dille buna müsaade etmedi ve Kumanları çeşitli hediyelerle geri gönderdi.¹⁵² Bunun üzerine Kumanlar Dinyeper havalisine geri döndüler. Kuman tehlikesini atlatan Peçenekler barışı tekrar bozdular ve Filibe'yi ele geçirdiler. Doğu Roma orduları dağınık vaziyette İstanbul'a doğru çekildi ve Peçenek süvarileri her yeri yakıp yıkmaya başladı. Makedonya'ya kadar tüm Balkanlar Peçenek nüfuzuna girdi. Aciz hale düşen İmparator Aleksios barış istemek zorunda kalmıştır.¹⁵³ Barışı kabul eden Peçenekler, Kumanlar sebebiyle aldıkları yenilginin intikamını Doğu Roma'dan almışlardı.¹⁵⁴ Ertesi yıl 1088'de İmparator Peçenekleri püskürtmek için yeni bir ordu kurdu. "Archontopouloi"¹⁵⁵ (Archont oğulları) adını alan 2000 kişilik bu birlik, Bulgarophygos'ta Peçenek ordusuna hücum etti. Ancak deneyimsiz bu yeni kuvvet mağlup oldu ve Peçenekleri Balkanlardan atma girişimi bir kez daha başarısız oldu. Üstelik karşı saldırıya geçen Peçenekler İstanbul'un surlarına kadar her yeri yağmaladılar.¹⁵⁶ Hemen hemen aynı sıralarda İznik Emiri Ebu'l-Kasım'da Doğu Roma üzerine sefere çıkmış, zor durumda kalan İmparator Aleksios Papa'ya ve Batı Avrupa devletlerine yardım çağrısında bulunmuştur.¹⁵⁷ Bu yardım çağrısının nelere sebep olacağını daha sonra detaylı şekilde irdelleyeceğiz.

1088 yılında dört bir taraftan kuşatılan Doğu Roma yeni bir tehlikeyle daha karşı karşıya idi. İmparator Aleksios'un tahta çıktığı sıralarda Selçuklu beylerinden olan Çaka, İzmir'de yeni bir devlet teşkil etmişti.¹⁵⁸ Gençlik yıllarında Doğu Roma'ya esir düşen Çaka Bey, asil bir aileye mensup olduğu için İmparator Botaniates'in sarayına alınmış ve çeşitli eğitimler almıştır. Sarayda Grekçe ve pozitif ilimlerde gösterdiği başarılarla öne çıkan Çaka Bey, "protonobilis-simus"¹⁵⁹ (en soyluların birincisi) unvanını almıştır. Sarayda geçirdiği esaret yıllarında Doğu Roma diplomasisi ve bürokrasisi hakkında çok şey öğrenen Çaka Bey'in, tahsilinden sonra

¹⁵² KOMNENA, Alexiad, s.226.

¹⁵³ KOMNENA, Alexiad, s.227.; KURAT, Peçenekler, s.231.

¹⁵⁴ KURAT, Peçenekler, s.231.; VASİLİYEY, Bizans..., s.439-440.

¹⁵⁵ KOMNENA, Alexiad, s.228.; HEATH, Bizans Orduları..., s.22.

¹⁵⁶ The Oxford Dictionary of Byzantium, s.63.

¹⁵⁷ VASİLİYEY, Bizans..., s.442.; OSTROGORSKY, Bizans Devleti Tarihi, s.334.

¹⁵⁸ OSTROGORSKY, Bizans Devleti Tarihi, s.332.; KOMNENA, Alexiad, 229. KURAT, Akdes Nimet., *Çaka Bey*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1966, S.82, s.26. KURAT, Peçenekler, s.234.

¹⁵⁹ KURAT, Peçenekler, s.235.

Doğu Roma'ya hangi mevkide hizmet ettiğine dair kesin bir bilgi yoktur. İmparator Aleksios'un tahta çıkmasıyla birlikte devlet içindeki karışıklıktan faydalanan Çaka Bey Doğu Roma hizmetinden ayrılmış, İzmir ve havalisinde bağımsız bir devlet kurmuştu. Ancak Doğu Roma hakkında çok şey öğrenen Çaka Bey'in asıl amacı Ege'ye hâkim olmak, hatta Balkanları ele geçirmektir. Bu amaçla büyük bir donanma hazırlayan Çaka Bey, önce Midilli adasını daha sonra Sisam ve Sakız adalarını fethetti.¹⁶⁰ Bunun üzerine İmparator Aleksios Amiral Dalessenos komutasında Flander¹⁶¹ şövalyeleri, Peçenekler ve Uzlardan teşkil ettiği büyük bir donanmayı Sakız adasına gönderdi. Uzun süre savaşın ardından Doğu Roma donanması Sakız adasını geri aldı.¹⁶²

Çaka Bey ile Doğu Roma'nın Sakız adası savaşı sırasında Peçeneklerde Silistre'den saldırıya geçmişlerdi. Bunun üzerine İmparator ordularını Balkanlara sevk etmek zorunda kaldı. Bundan faydalanan Çaka Bey Sakız'ı geri aldı ve nüfuz alanını genişletti. İki cephede birden savaşan Doğu Roma, ağırlığı hangi cepheye verse diğerinden mağlubiyet haberi geliyordu. Çaka Bey'in saldırıları ile hemen hemen aynı anda Peçeneklerin Trakya üzerine taarruzu da başladı. Bunun üzerine İmparator Aleksios Russion'a (Keşan) yığınak yaptı. Bu sırada Peçenekler de Haclen'i işgal etmişlerdi.¹⁶³ Haclen'e doğru ilerleyen Doğu Roma ordusu, İmparatora biat eden Neançes adlı bir Peçenek'in ihanetine uğradı.¹⁶⁴ Neançes Doğu Roma'nın tüm istihkam mevkilerini ve planlarını Peçeneklere verdi. Bunun üzerine baskına uğrayan İmparator mağlup edildi ve ordusu tekrar Russion'a çekildi.¹⁶⁵ Burada tekrar Peçeneklerinkine benzer bir savunma hattı kurduran İmparatorun cesareti, Peçenekleri yeni bir saldırıdan alıkoydu. 1088 yılı sonbaharında Doğu Roma-Peçenek savaşları karşılıklı küçük zaferlerle devam etti. İlk pes eden İmparator Aleksios oldu ve baskılara dayanamayarak Russion'u boşaltıp İstanbul'a doğru çekilmeye başladı. Peçeneklerin takibi üzerine İmparator, savunması kolay olan Çorlu'ya sığındı. Çorlu'da yapılan savaş hakkındaki tek kayıt Anna Komnena'nın eseridir. Anna olayı şu şekilde anlatır:

¹⁶⁰ ZONARAS, Tarihlerin Özeti, s.165.; NORWICH, Bizans III, s.51. VASILİYEV, Bizans, s.440. TURAN, Selçuklular..., s.119.

¹⁶¹ Kuzeybatı Fransa ile Belçika arasındaki bölge.

¹⁶² KOMNENA, Alexiad, s.234.

¹⁶³ KOMNENA, Alexiad, s.234.; KAFESOĞLU, Türk Milli Kültürü, s.178.

¹⁶⁴ KOMNENA, Alexiad, s.235-236.

¹⁶⁵ ZONARAS, Tarihlerin Özeti, s.168.

“...İmparator şehrin yüksek bir tepede bulunmasından istifade ederek, şehir halkından ellerindeki arabaları getirmelerini emretti. Arabalar birbirine kayışlarla bağlandı. Peçenekler saldırıya geçtiği anda bu kayışlar kesilecek ve düşman üzerine salınacaktı.... Gerçekten de Doğu Romalılar bir huruç hareketi (vur kaç) yaptılar. Hemen karşılık veren Peçenekler kale surlarına doğru ilerlediler. Yukardan üzerlerine itilen arabalar Peçenek safları arasına dalarak ağır kayıplar verdirdi. Ardından Doğu Roma askerleri ok ve mızraklar atarak düşmanı ağır bir yenilgiye uğrattılar ve nehrin öbür tarafına attılar.... Kış bastırdığı için İmparator Aleksios buraya iki komutan ve bir miktar asker bırakarak İstanbul’a döndü.”¹⁶⁶

1089-1090 kışını Peçenekler Ergene havzasında geçirdiler. Büyük bir ihtimalle ilkbaharda tekrar hücumla geçeceklerini tahmin eden İmparator Aleksios İstanbul’dan 500 kadar asker toplayarak Peçeneklerin saldırılarına maruz kalan Chirobakchi’ye (Büyük Çekmece ile Küçük Çekmece arasında kalan bölge) geldi. 15 Şubat 1090¹⁶⁷ sabahı Doğu Roma birlikleri ana kuvvetten ayrılarak, ganimet için dağılan Peçeneklere hücum etti. Bunların çoğu ya öldürüldü ya da esir alındı. Esir alınanların kıyafetlerini kendi ordusuna giydiren İmparator fark ettirmeden Peçeneklerin ana kuvvetine baskın düzenledi. Baskın sonucu Peçenek ordusu mağlup edildi, sağ kalanlarsa Tuna’nın kuzeyine çekildi.¹⁶⁸ Kazandığı zafer üzerine İmparator Aleksios İstanbul’da şenliklerle karşılandı. Bu denli küçük bir zafere dahi tören düzenlenmesi, Doğu Roma’nın o dönem eski zamanlarını mumla aradığını göstermektedir. General Melissenos bu zaferle ilgili:

“Bu zaferin bize verdiği sevinç çok, ama faydası yok; (düşman içinse) kederi çok ama zararı yok.” demiştir.¹⁶⁹

İmparator aldığı zafere rağmen Peçeneklerin intikamının tez geleceğini ve korkunç olacağını biliyordu. Öte yandan İzmir’de Çaka Bey oldukça güçlenmiş, artık kendisini imparator olarak takdim ediyor ve imparator gibi giyiniyordu. Çaka Bey kendisi denizden, Peçeneklerin ise karadan hücum ederek Doğu Roma’yı ortadan kaldırmayı ve İstanbul tahtına çıkmayı arzuluyordu. Bu amaçla Peçeneklerle ilk girişimi 1090 baharında oldu. Plana göre Peçenekler Gelibolu Yarımadası’nı işgal edecek, Doğu Roma ordusundaki Türkler ise kışkırtılarak Çaka Bey’in tarafına çekilecekti.¹⁷⁰ Plan dahilinde Çaka Bey 1091 kışında büyük bir donanma

¹⁶⁶ KOMNENA, Alexiad, s.240.

¹⁶⁷ Chalandon ve Vasilievsky’e göre seferin tarihi Şubat 1091’dir. Ancak Anna Komnena, İmparator Aleksios’un 1091 kışını asker toplayarak geçirdiğini ve çok sert bir kış olduğunu aktarmıştır. Öte yandan Peçeneklerin de böylesi şiddetli bir kışta harekât düzenlemeyecekleri aşikardır. Bu nedenle Kurat’ın verdiği 1090 yılının kışını esas alıyoruz. bk. KURAT, Peçenekler, s.248-249.

¹⁶⁸ GÜÇLÜAY, ÇAPAN, “Peçenek-Bizans...”, s.135.

¹⁶⁹ KURAT, Peçenekler, s.248.

¹⁷⁰ OSTROGORSKY, Bizans Devleti Tarihi, s.332.KURAT, Peçenekler, s.250.; KAFESOĞLU, Türk Milli Kültürü, s.178.

hazırlamaya başladı. Peçenekler ise ilkbaharda harekete geçerek Meriç nehrinin güneyindeki Lebounion şehri yakınlarına geldiler. Çaka Bey'in planını önceden sezen İmparator Aleksios da boş durmamış, Peçeneklere karşı Bonyak ve Togurtok¹⁷¹ adlı iki Kuman başbuğuyla anlaşmıştı. Anlaşma dahilinde 40 bin kişilik Kuman ordusu da 26 Nisan 1091'de Doğu Roma'ya yardıma geldi. İmparator ise sayısı bini bulan bir orduyla Meriç nehrinin sol yakasında mevzilendi. Çaka Bey'in muhtemelen donanmayı yetiştirememesi veya hava muhalefeti nedeniyle saf dışı kalması, Peçeneklerin savaşta tek başına kalmasına neden olmuştu. Bu durumu lehine çevirmek isteyen İmparator, Kumanları kışkırtarak Peçeneklerin üzerine yolladı.¹⁷² Doğu Roma ordusu ise Georgios Palailogos ile Konstantinos Dalassenos komutasında Kumanların sağ yakasından saldırıya geçti. 29 Nisan 1091 Salı günü yaşanan Lebounion savaşı, Peçenekler açısından tam bir kıyım oldu. Tüm gün süren kanlı savaşın ardından; kadın, çocuk, yaşlı demeden tüm Peçenekler kılıçtan geçirildi.¹⁷³

Kavimler göçünden sonra Karadeniz'in kuzeyinden Kırım'dan geçip Tuna sınırlarına dayanan Türk kavimleri 4. Asrın sonlarından itibaren Doğu Roma İmparatorluğu'nun dış siyasetinde oldukça önemli bir rol oynamışlardır. Bu noktada imparatorluğa çok güç anlar yaşatan bu kavimlere karşı çeşitli tavırlar izlenmiştir. Bunlardan biri doğrudan onlarla savaşmak olsa da diğer yandan bu kavimleri birbirine düşürerek tehlikeyi bertaraf etmek en önde gelen diplomatik yollardan biri olmuştur. Bunun yanı sıra çok kalabalık ve savaşçı bir nüfusa sahip olan Türk topluluklarının askeri gücünden de faydalanmasını bilen Doğu Roma İmparatorluğu onları kendi ordularında ücretli askerler olarak da kullanmayı tercih etmişlerdir. Bu noktada bahsi geçen yüzyıllarda Peçenek-Doğu Roma münasebetleri sırasında Doğu Roma İmparatorluğu hemen hemen tüm yöntemleri izlemiştir. Örneğin Malazgirt Savaşı ve diğer muhtelif savaşlar sırasında Peçenek askerlerini ordusunda aktif bir şekilde kullanırken sonraları Peçenekleri bertaraf etmek için bir diğer Türk kavmi Kumanlarla ittifak yapmaktan geri durmamıştır. Çünkü en nihayetinde elzem olan

TURAN, Selçuklular..., s.121.

¹⁷¹ CHALANDON, Alexis I. Comnenè, s.132; KURAT, Çaka Bey, s.60. KOMNENA, Alexiad, s.250. KAFESOĞLU, Türk Milli Kültürü, s.178. VASİLİYEV, Bizans, s.441.

¹⁷² CHALANDON, Alexis I. Comnenè, s.132-133.

¹⁷³ KOMNENA, Alexiad, s.252-258.; KURAT, Peçenekler, s.253-268, OSTROGORSKY, Bizans Devleti Tarihi, s.333. VASİLİYEV, Bizans, s.441. KAFESOĞLU, Türk Milli..., s.178. DİEHL, Bizans Tarihi, s.106.

şey Doğu Roma İmparatorluğu'nun bekasıdır. Nitekim yine Doğu Roma İmparatorluğu'nun yüzlerce yıllık diplomasisi bir kez daha galip gelmiş ve iki Türk kavmi birbirine kırdırılarak savaşın tek kazananı kendisi için en büyük tehditlerden biri olan Peçenekleri bertaraf eden Doğu Roma İmparatorluğu olmuştur.¹⁷⁴

1. Çaka Bey-Doğu Roma İmparatorluğu İlişkileri

Harita 3. Çaka Beyliği

Peçeneklerin üstesinden gelen İmparator Aleksios, gözünü Ege'ye çevirdi. Doğu Roma İmparatorluğu'nun Balkanlar'da Peçeneklerle uğraşmasını fırsat bilen Çaka Bey, Ege adalarında nüfuzunu arttırmış, Türkiye Selçuklu Sultanı I. Kılıç Arslan'ın (1092-1107) kızı ile de evlenerek kendisine önemli bir müttefik edinmişti. İmparator Aleksios 1091 yazını büyük bir ordu kurarak geçirdi. Kurulan kara

¹⁷⁴ ÇAPAN, *Balkanlar'da Bizans-Türk İlişkileri*, s.170-171.

ordusunun başına kayınbiraderi Dukas'ı, donanmanın başına ise Amiral Dalassenos'u atadı. 1092 yılında hem karadan hem de denizden harekete geçen Doğu Roma orduları, ilk hedef olan Midilli adasını kuşattı. Çaka Bey ise Midilli'yi müdafaa etmek üzere kardeşi Yalvaç'ı görevlendirerek, kendisi şehrin dışında siper aldı. Yaklaşık 3 ay süren kuşatmanın ardından iki orduda yenilemedi. Bunun üzerine Çaka Bey, Dukas ile saldırıya maruz kalmadan İzmir'e geçişine izin verilmesi şartıyla anlaşmaya vardı ve Midilli'yi Doğu Roma'ya teslim etti. Ancak anlaşmaya riayet etmeyen Amiral Dalassenos, Çaka Bey'in donanmasına saldırdı ve gemileri ele geçirmeye başladı. Dukas da bunun üzerine saldırıya katılarak Çaka Bey'in gemilerine el koydu. Çaka Bey, Doğu Roma sarayında edindiği tecrübe sayesinde anlaşmaya güvenmemiş ve temkinli davranarak hafif bir gemiye binmişti. Bu sayede Doğu Roma taarruzuna maruz kalmadan İzmir'e vardı.¹⁷⁵ Anna ise anlaşmayı Çaka Bey'in bozduğunu öne sürmüş, Amiral Dalassenos'un Dukas'ın izni olmadan saldırıya geçtiğini savunmuştur. Amiral Dalassenos Midilli'nin ele geçirilmesinden sonra İstanbul'a dönmüş, Dukas ise harekâtı sürdürmeyle görevlendirilmişti. Ancak bu sırada Girit'te ve Kıbrıs'ta patlak veren isyanlar Dukas'ı alıkoymuştur. Girit'te Karykes adlı biri adayı ele geçirmiş, Kıbrıs'ta ise Rapsomates adlı başka biri hakimiyetini ilan etmişti. Bunun üzerine İmparator Aleksios isyanları bastırmak üzere Dukas'ı görevlendirmiş, Dukas büyük uğraşlar sonucu isyancıları mağlup ederek Girit'te ve Kıbrıs'ta Doğu Roma hakimiyetini yeniden tesis etmiştir.¹⁷⁶

Bu sırada Çaka Bey Dukas'ın isyanlarla meşgul olmasından faydalanarak Dromonlardan (çift veya üç kürekli hücum gemileri) oluşan büyük bir donanma hazırlayarak karşı saldırıya geçti.¹⁷⁷ Doğu Roma'nın eline geçen Midilli, Sakız ve Sisam adalarını tekrar fethetmekle kalmayan Çaka Bey, Rodos adasını da fethederek Çanakkale Boğazı üzerine hareket etmiştir. Boğazı kapatarak Doğu Roma'yı zor durumda bırakmak isteyen Çaka Bey'in asıl amacı İstanbul'u fethetmekti. Bu amaçla önce Adramyttium'u (Edremit), ardından da Abydos'u fethetti.¹⁷⁸ Çaka Bey'in Marmara kıyılarına kadar gelmesi İstanbul'da büyük paniğe neden oldu. İmparator Aleksios bu duruma seyirci kalmak istemiyor ancak Çaka Bey'e tek başına karşı koyamayacağını da biliyordu. Doğu Roma İmparatorluğu'nun yine bir denge siyaseti

¹⁷⁵ KOMNENA, Alexiad, s.266-268.; YİNANÇ, Mükrimin Halil, *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri I*, TTK Yayınları, Ankara 2013, s.193-194.

¹⁷⁶ KOMNENA, Alexiad, s.268-269.; ZONARAS, Tarihlerin Özeti, 165-166.

¹⁷⁷ KURAT, Çaka Bey, s.68.

¹⁷⁸ KURAT, Çaka Bey, s.68.; YİNANÇ, Türkiye..., s.194-195.

uygulamasını icap ediyordu. İmparator Aleksios Kumanlara pek güvenmiyordu; Kumanların daha önce Peçeneklerin Malazgirt'te yaptığı gibi karşı safa geçmesinden çekiniyordu. Bu yüzden tek ihtimal doğudaki Türkiye Selçuklu Devletiydi. O dönem Türkiye Selçukluların Sultanı I. Kılıç Arslan da damadı olmasına rağmen Çaka Bey'in hakimiyet sahasının kendisinin aleyhine genişlemesinden rahatsızlık duyuyordu. Bu durumu değerlendirmek isteyen İmparator Aleksios derhal I. Kılıç Arslan'a bir mektup gönderdi:

“Haşmetli ve azametli Sultan Kılıç Arslan, biliyorsunuz ki senin sultanlığın babadan ve dededen kalmadır. Evlenme suretiyle senin akrabaları olan Çaka zahiren İmparatora karşı harp hazırlıkları yapmakta ve kendini imparator tesmiye etmektedir; fakat onun yaptıkları hileli gösterişten başka bir şey değildir. O, Rum tahtının kendisine layık olmadığını bilmeyecek kadar az malumatlı ve akılsız değildir. O, Rum hakimiyetini ele geçiremeyeceğini de biliyor; onun bütün bu fena planları hakikat halde sana karşıdır. Bundan ötürü sen onunla düşüp kalkmamalısın; bilakis eğer yerinden olmak istemezsen uyanık bulunmalısın. Ben kendi hesabıma, Tanrının yardımıyla, onu el geçirmiş olduğu Rum arazisinden çıkaracağım. Seni temin ederim ki, sırf sana karşı olan muhabbetim yüzünden, saltanatın ve makamını düşünmeyi tavsiye ederim ve bu adamı ya sulhla veya kılıç kuvvetiyle tabiiyetin altına almanı dilerim.”¹⁷⁹

Bu mektup I. Kılıç Arslan'ı ikna etmiş olacak ki, Selçuklu ordusu Doğu Roma'ya yardım etmek üzere harekete geçti. Doğu Roma donanmasının da Abydos'u kuşatmasıyla iki ateş arasında kalan Çaka Bey'in donanmasının geri kalanı halen gelmemişti. Çaka Bey damadının Doğu Roma ile anlaşmasından haberdar değildi ve bu nedenle hazırlıksız yakalanmıştı. Bu nedenle damadı I. Kılıç Arslan ile anlaşmaya varmak için girişimde bulundu. Komnena'nın ifade ettiğine I. Kılıç Arslan, kayınpabası Çaka Bey'i iyi karşıladı, adına büyük bir ziyafet düzenletti. Çaka Bey'in sarhoş olmasını sağlayan I. Kılıç Arslan kılıcını çekerek Çaka Bey'i öldürdü.¹⁸⁰ İmparator Aleksios, birkaç yıl arayla ikinci büyük düşmanını yine aynı taktik ile ortadan kaldırdı; yine bir Türk başka bir Türk'ü öldürerek Doğu Roma'nın

¹⁷⁹ KOMNENA, Alexiad, s.270.; KURAT, Çaka Bey, s.70-71. TURAN, Selçuklular..., s.127.

¹⁸⁰ KOMNENA, Alexiad, s.271.; KURAT, Peçenekler, s.268.; KURAT, Çaka Bey, s.73.

VASİLİYEV, Bizans, s.441. Çaka Beyin öldürülmesi ile ilgili olarak en detaylı bilgiyi veren İmparator Aleksios Komnenos'un kızı Anna Komnena bu bilgileri aktarırken olaya şahit olmamasına rağmen Türkleri barbarlıkla itham ederek onların kıyım yapmaya hevesli olduklarını yazmıştır. Bu ise bir Roma Prensesi olarak onun ne kadar taraflı bir tavır takındığını bize ispat etmektedir. Nitekim Sultan Kılıçarslan ile Kayınpederi arasında nifak sokan da Komnena'nın babası olmasına rağmen Kılıçarslan'ın kayınpederi olsa da ihtiraslarına yenik düştüğü şeklinde aktarmayı yeğlemiştir. Halbuki tarihsel süreç içerisinde Doğu Roma İmparatorluğu bu tür diplomatik manevralarla düşmanlarını birbirine kırdırarak kendi barbar davranışlarını görmezden gelmeyi tercih etmiştir.

ömrünü uzattı. I. Kılıç Arslan ise Doğu Roma'nın oyununa gelmiş, bunun da bedelini I. Haçlı Seferine tek başına karşı koymak suretiyle ödemiştir.

Çaka Bey'in ölümünün ardından İzmir'e Yalvaç, Efes'e Tanrıvermiş ve Marazes hükmetmeye başladı.¹⁸¹ I. Haçlı Seferinin başlamasıyla İznik'i ele geçiren İmparator Aleksios, tek başına kalan bu beylere karşı Dukas'ı gönderdi. Dukas hem karadan hem de denizden İzmir'i kuşattı. Yalvaç destek alacak bir gücün olmaması nedeniyle fazla direniş gösteremedi ve İzmir'i teslim etti. (1097) İzmir'i ele geçiren Doğu Roma burada yaklaşık 10.000 Türk ve Müslümanı katletti. Aynı kaderi Efes şehri de yaşadı. Tanrıvermiş ve Marazes uzun süren kuşatmaya dayanamayarak şehri Doğu Roma'ya teslim ettiler. Böylece Ege'de 15-20 yıllık Türk hakimiyeti sona erdi.¹⁸²

B. Doğu Roma İmparatorluğu-Türkiye Selçukluları İlişkileri

1. Sultan I. Rükneddin Süleymanşâh Dönemi (1075-1086) Türkiye Selçukluları İle İlişkiler

Türkiye Selçuklu Devleti'nin kurucusu I. Rükneddin Süleymanşâh 1045 yılında Horasan'da doğmuştur. Arslan Yabgu'nun torunu, Kutalmış Bey'in oğludur. Babası Kutalmış Bey, Selçuklu Sultanı Tuğrul Bey'e (1040-1063) karşı taht mücadelesine¹⁸³ girişmiş, başkent Rey'de sultanlığını ilan etmiştir. Ancak kendisi

¹⁸¹ KURAT, Çaka Bey, s.75.

¹⁸² KURAT, Çaka Bey, s.77.

¹⁸³ Selçuk Bey'in dört oğlu vardır. Ancak dönemin birinci elden kaynağı olan Melik-name'de sadece üçünün adı geçmektedir; Musa, Arslan (İsrail), Mikail. Bazı kaynaklarda ise Yinal, Yusuf veya Yunus diye zikredilir. En büyük olan Mikail bir savaş sırasında ölmüş, bu duruma çok içerleyen Selçuk Bey, Mikail'in oğulları Tuğrul ve Çağrı'yı kendi himayesine almıştır. Selçuk Bey'in ölümü üzerine Yabgu unvanıyla Selçuklu Oğuzları'nın başına geçen Arslan Bey'in her geçen gün Maveraünnehir'de güçlenmesi, kendisine karşı Gazneli-Karahanlı ittifakının doğmasına neden olmuştur. Karahanlı Yusuf Kadir Han ile Gazneli Mahmud arasında Selçuklulara karşı bir ittifak yapıldı. Arslan Yabgu Gazneli Mahmud tarafından Hindistan'a yapılacak sefer için konuşmak üzere saraya çağırıldı. Ancak bu sırada tutuklanan Arslan Yabgu, Hindistan'daki Kalencer Kalesi'ne hapsedilmiş burada da 1032 yılında ölmüştür. Böylece Büyük Selçuklu Devleti'nin kuruluşu gecikmiştir. Musa ise Tuğrul ve Çağrı Bey'lerin dönemlerinde Yabgu olarak görev yapmıştır. Arslan Yabgu'nun oğlu Kutalmış, Sultan

gibi tahtta hak iddia eden Alp Arslan ile giriştiği savaşta ölmüştür. Sultan Alp Arslan (1064-1072) savaş sonrası Kutalmış Bey'in oğulları Süleyman, Mansur ve diğerlerini esir almış ancak esirleri uğursuzluk getirir düşüncesi ile öldürmemiş ve göz hapsinde tutmuştur.¹⁸⁴ Alp Arslan'ın ölümünün ardından tahta geçen Sultan Melikşâh, (1072-1092) Kutalmış oğullarını serbest bırakmış veya taht mücadelesi sırasında bunlar bir fırsatını bulup firar etmişlerdir.¹⁸⁵ Doğu Roma tarihçisi Attaliates ve Abu'l Farac, Süleymanşâh'ın Melikşâh'ın elinden kaçarak Anadolu'ya geldiğini savunmuşlardır.¹⁸⁶ Süleymanşâh kardeşi Mansur ile birlikte Anadolu'ya gelmeden önce Suriye'de Melikşâh ve Atsız Bey'in yönetimine isyan eden Yabgulu Türkmenlerle birlikte hareket ediyorlardı. Fatımi Şiileri ile birleşerek Atsız'a karşı mücadele eden Süleymanşâh, başarısız olmuş, kardeşleri ve amcaoğulları esir düşerek Melikşâh'a gönderilmiştir.¹⁸⁷ Bunun üzerine Süleymanşâh yanındaki Türkmenlerle birlikte 1074'de Halep'i kuşatmış ancak ganimet karşılığı kuşatmayı kaldırmıştır. Halep'ten sonra Antakya'ya yönelen Süleymanşâh burayı kuşattı. Doğu Roma valisi Isakios Komnenos'u yıllık 20.000 dinar haraç karşılığında himaye altına aldı.¹⁸⁸ Bu sırada Anadolu'da Artuk Bey'in başını çektiği Türkmenler Doğu Roma komutanı Isakios Komnenos'u mağlup ederek esir almıştı. Aleksios da bu savaşta yer almış, henüz 16 yaşında bir gençti.¹⁸⁹ Bu arada Orta Anadolu'da fetihlerine devam eden Artuk Bey Sivas ve Amasya'yı ele geçirdi. İmparator VII. Mikhail'in amcası Skhollen Domestikos (Beylerbeyi) Ioannes, Anadolu'da bağımsız bir devlet kurmak

Tuğrul Bey'in emrinde Azerbaycan ve Musul'un fethi ile görevlendirilmiştir. Kutalmış Musul'da başarılı olamadı ancak İbrahim Yinal'ın ölümünün ardından büyük bir orduya sahip oldu. Bunun üzerine Sultan Tuğrul Bey'e karşı ayaklandı. Bu isyanda Tuğrul Bey'in varis olarak Süleyman'ı seçmesi de etkili olabilir. Irak bölgesinde güç kazanan Kutalmış'ın isyanı Sultan Tuğrul Bey ve vezir Amid'ül Mülk tarafından bastırılmadı. Sultan Tuğrul Bey'in ölümü üzerine Kutalmış, başkent Rey'e doğru harekete geçti. Ancak Alp Arslan ve vezir Nizamü'l-mülk daha çabuk davranarak Rey'e ulaştı ve tahtı ele geçirdi. Sultan Alp Arslan kardeş kanının dökülmemesi için Kutalmış'ı vazgeçirmek istese de başarılı olamadı ve savaşmak mecburiyetinde kaldı. Rey yakınlarındaki Milh vadisinde yapılan savaşta Alp Arslan galip geldi ve bu savaşta Kutalmış hayatını kaybetti (7 Aralık 1063). Ancak daha sonraki süreçte Kutalmış'ın oğlu Süleymanşâh ve onun soyundan gelenler bu taht mücadelesinin varisi oldular. bk. KÖYMEN, Mehmet Altan, *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi I*, TTK Yayınları, Ankara 2016, s.70-96. KAFESOĞLU, İbrahim, "Selçuk'un Oğulları ve Torunları", *İstanbul Üniversitesi Türkiyat Mecmuası*, C.13, İstanbul 1958, s.117-123. SÜMER, Faruk, "Kutalmış", *TDVİA*, C.26, s.481.

¹⁸⁴ TURAN, Selçuklular..., s.75-76.

¹⁸⁵ TURAN, Selçuklular..., s.77.; TURAN, "Süleymanşâh I", *İA*, C.11, s.202.

¹⁸⁶ ABU'L FARAC, Gregory (G. Barhebraeus), *Abu'l Farac Tarihi I*, Çev. Ömer Rıza Doğrul, Ankara 1987, s.328.; ATTALİATES, Tarih, s. TURAN, Selçuklular..., s.77. YİNANÇ, Türkiye..., s.77

¹⁸⁷ SEVİM, Ali, "Süleyman-şâh I", *İA*, C.38, s.104.; MERÇİL, Erdoğan, SEVİM, Ali, *Selçuklu Devletleri Tarihi; Siyaset, Teşkilat ve Kültür*, TTK Yayınları, Ankara 2014, s.522. TURAN, Selçuklular..., s.80.

¹⁸⁸ MERÇİL, Erdoğan, *Müslüman Türk Devletleri Tarihi*, TTK Yayınları, Ankara 2000, s.104.

¹⁸⁹ BRYENNİOS, Tarihin Özü, s.72.

amacıyla Doğu Roma'ya karşı ayaklanan Norman reisi Russel tarafından mağlup edilerek esir alınmış ve hatta İmparator olarak ilan edilmişti.¹⁹⁰ Artuk Bey'in de Batı Anadolu'ya doğru ilerlemesi üzerine iki ateş altında kalan İmparator VII. Mikhail, Artuk Bey'den yardım istedi. Artuk Bey Sapanca mevkiinde gerçekleşen savaşta Russel'i mağlup etti ve Ioannes'i İmparatora gönderdi.¹⁹¹ Bu istikrarsızlıktan faydalanan Artuk Bey de Marmara sahillerine kadar geldi.¹⁹² Ancak Artuk Bey, 1073 yılında Kavurd isyanını bastırmak amacıyla Sultan Melikşâh tarafından Rey'e çağrıldı. Artuk Bey'in çekilmesinin ardından fırsatını bulan Russel yeniden ayaklandıysa da ağabeyi İsakios yerine Stratègos Autokratör (Başkomutan) olan Aleksios tarafından Selçuklu komutanı Tutuş'un da yardımıyla derdest edilerek İstanbul'a götürüldü.¹⁹³

Artuk Bey'in İran'a çağırılması, Anadolu'da Selçuklular namına bir beyin bulunmamasından doğan iktidar boşluğu ve Melikşâh'a isyan eden Türkmenlerin yoğun olarak Anadolu'ya göç etmesi, Anadolu'yu Süleymanşâh ve Mansur açısından biçilmiş kaftan haline getiriyordu.¹⁹⁴ Anadolu'nun bilhassa İznik'in fethiyle ilgili farklı nazariyeler bulunmaktadır. Osman Turan'a göre Türkmenlerden de aldığı destekle Birecik ve Urfa civarında yağma akınlarında bulunan Süleymanşâh, başarısız bir Antakya kuşatmasının ardından Orta Anadolu'ya yönelerek önce Konya'yı ardından da İznik'e kadar olan havaliyi fethetmiştir (1075).¹⁹⁵ İznik'i payitaht ilan eden Kutalmışoğlu Süleymanşâh, Anadolu'nun ilk sultanı olmuştur.¹⁹⁶ Doğu Roma İmparatoru VII. Mikhail'e karşı isyan eden Botaniates'e 2000 kişilik bir ordu gönderen Süleymanşâh, Botaniates'in imparator olmasını sağladı.¹⁹⁷ Böylece İmparator Botaniates ve Sultan Süleymanşâh arasında bir ittifak oluştu. Kavurd isyanını bastıran Sultan Melikşâh Anadolu'da her geçen gün bağımsız bir güç haline

¹⁹⁰ BRYENNİOS, Tarihî Özû, s.89-90. ZONARAS, Tarihlerin Özeti, s.145. CHALANDON, Alexis I. Comnenè, s.28.

¹⁹¹ ZONARAS, Tarihlerin Özeti, s.144-145.; ATTALİATES, Tarih, s.187.

¹⁹² TURAN, Selçuklular..., s.81.

¹⁹³ KOMNENA, Alexiad, s.17.; BRYENNİOS, Tarihî Özû, s.106. ZONARAS, Tarihlerin Özeti, s.146. TURAN, Selçuklular..., s.82.

¹⁹⁴ TURAN, Selçuklular..., s.83.

¹⁹⁵ ÖZAYDIN, Abdülkerim, "Melikşâh", *TDVİA*, C.29, s.55.; TURAN, Selçuklular..., s.84.

¹⁹⁶ Mükrimin Halil YİNANÇ'a göre Konya 1077'de alınmış ve başkent yapılmıştır. Mehmet Altan KÖYMEN ise Türkiye Selçuklu Devleti'nin 1073, 1077 ve 1092 olmak üzere üç kez kurulduğunu ve 1077'den sonra başkentin İznik olduğunu savunmaktadır. Osman TURAN'a göre ise Konya'nın 1069'da diğer şehirler gibi fethedildiğini ancak Türkiye Selçuklu Devleti'nin 1075'te İznik'te kurulduğunu savunmaktadır. bk. KURT, Hakan İlhan, *Kutalmışoğlu Süleymanşâh Ululaması*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2015, s.59.

¹⁹⁷ MERÇİL, SEVİM, Selçuklu..., s.523.

gelen Kutalmışoğullarını tekrar himayesine almak için Emir Porsuk'u görevlendirdi. Emir Porsuk Aksaray, Kayseri ve Konya'da Selçuklu hakimiyetini tesis ettikten sonra Doğu Roma'yı yıllık 300.000 altın haraca bağladı.¹⁹⁸ Daha sonra İstanbul'da İmparatora sığınan Mansur'un teslimini istemiş, bu isteği reddedilince de İstanbul'u kuşatmıştır. Bunun üzerine Doğu Roma'dan destek alan Mansur, Emir Porsuk'un karşısına çıkmış ancak savaşı kaybederek öldürülmüştür. Mansur'un ölümünün ardından Türkmen kitleleri Süleymanşâh safında birleşmiştir.¹⁹⁹ Türkmenlerin gaza akınları tüm hızıyla sürerken Doğu Roma İmparatorluğu'nda İmparator Botaniates ile Rumeli'de isyan eden ve tahtta hak iddia eden Bryennios arasında iç savaş yaşanıyordu. İmparator Botaniates isyanı bastırmakta yetersiz kalınca Sultan Süleymanşâh'tan yardım istedi. Sultan'ın gönderdiği akıncılar sayesinde Aleksios, Bryennios'un isyanını bastırdı.²⁰⁰

İznik'in fethi ile ilgili Mükrimin Halil Yinanç'ın öne sürdüğü ikinci rivayete göre; Bryennios'un isyanı sırasında seferlerine devam eden Sultan Süleymanşâh Ege ve Karadeniz sahillerine kadar nüfuzunu arttırmıştı. Doğu Roma'da o dönem imparator olma hırsına kapılan kişilerden biri olan Nikèphoros Melissènos, bu amacını gerçekleştirmek için Türk akıncıları ile müttefik olma yolunu tuttu. Kendisini imparator ilan eden Melissènos, Ege'deki şehir ve kaleleri Türklere vererek onları yanına çekti ve Türk beylerinin yardımıyla İznik'i ele geçirdi. Bunun üzerine İmparator Botaniates, Hadım İoannes'i İznik üzerine gönderdi. İznik'te kuşatma altına alınan Melissènos ise Sultan Süleymanşâh'tan yardım istedi. Sultan Süleymanşâh'ın yardım çağrısına olumlu cevap verip İznik'e gelmesi üzerine kuşatma kuvvetleri geri çekildi.²⁰¹ Türkler bu dönemde Doğu Roma iç işlerine karışarak önemli kazanımlar elde ettiler. Türk sınırları Karadeniz, Akdeniz ve Ege sahillerine kadar genişledi. 1080 yılında Sultan Süleymanşâh'ın bu başarılarını duyan Türkler Azerbaycan üzerinden akın akın Anadolu'ya göç etmeye başladılar. Sultan Süleymanşâh'ın zaferleri ve adaleti sadece Türkleri değil, Doğu Roma'nın kötü

¹⁹⁸ AYÖNÜ, Yusuf, *Selçuklular ve Bizans*, TTK Yayınları, Ankara 2014, s.66.

¹⁹⁹ ABU'L FARAC, Abu'l Farac Tarihi I, s.328-329.

²⁰⁰ TURAN, Selçuklular..., s.85.; YINANÇ, Türkiye..., s.86.

²⁰¹ YINANÇ, Türkiye..., s.87.

idaresi altında yaşayan Rumları, zorla iskân ettirilen Ermeni ve Ulahları da Selçuklu idaresine tabii olmaya sevk etti.²⁰²

İmparator Aleksios tahta çıktığında Anadolu'daki durum bu şekildeydi. Sultan Süleymanşâh başkentin hemen yakınında yeni bir devlet kurmuş, boğazlarda egemenliğini sağlayarak vergi almaya dahi başlamıştır. Öte yandan Türk akınları Karadeniz ve Ege kıyılarına da sıçramış, bu bölgelerde Doğu Roma hakimiyeti sona ermiştir.²⁰³ Bu durum karşısında İmparator sahillerden Türkleri uzaklaştırmak için küçük akıncı birlikleri tertiplemiştir. Bu az sayıdaki birlikler geceleri Türk karakollarına ani baskınlar düzenliyor ve geri çekiliyordu. Bu şekilde Türkleri yıldırان İmparator, onların daha iç kesimlere çekilmelerini sağladı. Türklerin çekildiği bölgelere karakollar kurduran İmparator Aleksios, devam ettirdiği akınlarla kıyı şeridini ve İstanbul'u güvene aldı.²⁰⁴ Ancak batıdan gelen Norman tehlikesine karşı tahta yeni çıkan İmparator Aleksios'un Türklerle mücadele etmek için sıcak savaştan ziyade barışa ihtiyacı vardı. Anna Komnena her ne kadar barış teklifinin Süleymanşâh'tan geldiğini ifade etse de "Öyle ya, atasözünün dediği gibi Herakles'in kendisi bile aynı anda iki kişiye karşı birden dövüşemez" diyerek esasen İmparatorun Süleymanşâh ile barış yapmak niyetinde olduğunu kendi ağzıyla itiraf etmektedir. Nitekim Anna Komnena İmparatorluğun durumunu "çöküntü halinde, azar azar bitip tükenmekte olan ve çöküşün son aşamasına gelen, ordusuz, parasız" bir imparatorluk şeklinde tasvir edip genç bir imparatorun iki düşmanla birden savaşamayacağını belirtmiştir. Aynı Anna Komnena böylesi bir durumda Türklere hediyeler gönderip onları barış anlaşması yapmaya zorlamaktan başka çarenin olmadığını ifade ederek kendisiyle çelişkiye düşmektedir. Dolayısıyla İmparatorun Süleymanşâh'tan barış istediği aşikardır.²⁰⁵ Nitekim İmparator, Sultan Süleymanşâh'a vergi vermek karşılığında anlaşma talebinde bulunmuştur. Sultan Süleymanşâh'ın ise dikkatini doğuya çevirmek istemesi anlaşmayı kabul etmesini sağladı. 1082 yılında yapılan anlaşmaya göre, Türkler Kocaeli Yarımadası'ndan İzmit Körfezine akan Drakon Çayı'na (Kırkgeçit) kadarki bölgeyi boşaltacaklardı. Böylece İmparator Aleksios, Anadolu'yu Selçuklulara bırakmış ancak Marmara'daki Doğu Roma hakimiyetini sağlamlaştırmış

²⁰² İBN BİBİ, *El-Evâmirü'l-Alâ'iyye fi'l-Umûri'l-Alâ'iyye*, Çev. Mürsel Öztürk, TTK Yayınları, Ankara 2014, s.12.;TURAN, *Selçuklular...*, s.85.

²⁰³ KOMNENA, *Alexiad*, s.124.; YİNANÇ, *Türkiye...*, s.88.

²⁰⁴ AYÖNÜ, *Selçuklular ve Bizans*, s.74.; KOMNENA, *Alexiad*, s.124. YİNANÇ, *Türkiye...*, s.92.

²⁰⁵ KOMNENA, *Alexiad*, s.126.

oldu.²⁰⁶ Bunun yanı sıra İmparator Normanlarla olan mücadelesinde de Sultan Süleymanşâh'ın desteğini aldı. 1083 yılında Larissa'yı (Yenişehir) kuşatan Guiskard'ın oğlu Bohemund' a karşı Sultan Süleymanşâh'ın gönderdiği 7.000 kişilik Selçuklu ordusu, İmparator Aleksios'un savaşı kazanmasında önemli bir etken olmuştur.²⁰⁷ İmparator Aleksios Komnenos, Süleymanşâh ile bu anlaşmayı yaparak çok zor durumda bulunan imparatorluğun kaderini tersine çevirmiştir. Bir yandan Anadolu'yu baştan başa geçip İmparatorluğun sınırlarına dayanan güçlü bir düşman olan Türklerin tehlikesini geçici de olsa bertaraf ederken diğer yandan bir başka düşmanı olan Normanlara karşı Türklerin askeri gücünden faydalanma fırsatı bulmuştur. Böylece içi askeri, ekonomik vs. gibi alanlarda boş olan imparatorluğun asırlardır izlediği siyaset İmparator Aleksios Komnenos tarafından yeniden gündeme getirilerek uygulamaya konulmuş ve İmparatorluğun ömrü uzatılmaya çalışılmıştır.

Sultan Süleymanşâh da anlaşma sonrası dikkatini Anadolu'ya çevirdi. 1082 yılında Kilikya'yı, Tarsus'u,²⁰⁸ 1084'de ise Antakya hakimi Philateros Brachamios'un oğlu Barsam'ın daveti üzerine Antakya'yı topraklarına kattı.²⁰⁹ Selçuklu akıncıları Buldacı Bey, 1085 yılında Elbistan, Maraş, Göksun ve Besni kalelerini; Gümüştekin Bey ise Ayntab ve Urfa'yı ele geçirdi.²¹⁰ Antakya'yı fethinden sonra Musul Selçuklu Emiri Şerefüddeve'nin (1061-1085) daha önce Antakya Kralı Philateros Brachamios'tan Melikşâh adına aldığı vergiyi Sultan Süleymanşâh'tan da talep etmesi iki tarafı karşı karşıya getirdi. Sultan Süleymanşâh Müslümanın başka bir Müslümana cizye vermeyeceğini öne sürerek bu talebi reddetti.²¹¹ Bunun üzerine iki taraf arasında Kurzahil yöresinde (21 Haziran 1085'te) yapılan savaşı Sultan Süleymanşâh kazandı, Şerefüddeve öldürüldü.²¹² Savaşın ardından Sultan Süleymanşâh Halep'i kuşattı. Bunun üzerine Halep Emiri İbnü'l

²⁰⁶ YİNANÇ, Türkiye..., s.92. AYÖNÜ, Selçuklular ve Bizans, s.75. TURAN, Selçuklular..., s.91. İBN BİBİ, El Evâmirü'l..., s.13. MERÇİL, SEVİM, Selçuklu..., s.524; Anna Komnena bu anlaşmayı "onlara sınır olarak Drakon Deresini verdi ve onlara, bunu kesinlikle aşmamayı, ayrıca Bithynia sınırlarından içeriye hiçbir akına girişmemeyi kabul ettirdi" şeklinde ifade etmektedir. bk. KOMNENA, Alexiad, s.126.

²⁰⁷ KOMNENA, Alexiad, 142.aynı eser, s.163.; AYÖNÜ, Selçuklular ve Bizans, s.75. YİNANÇ, Türkiye..., s.95.

²⁰⁸ YİNANÇ, Türkiye..., s.93.; MERÇİL, Müslüman..., s.107.

²⁰⁹ İBNÜ'L-ADİM, Kemâlüddin, *Zübdetü'l-Haleb Min Târîhi Haleb'de Selçuklular*, ed. Ali Sevim, TTK Yayınları, Ankara 2014, s.52.; MERÇİL, SEVİM, Selçuklu..., s.526.

²¹⁰ YİNANÇ, Türkiye..., s.100.

²¹¹ YİNANÇ, Türkiye..., s.123.; TURAN, Selçuklular..., s.102.

²¹² AZİMÎ Tarihi Selçuklular İle İlgili Bölümler (H. 430-538=1038/39-1143/44), ed. Ali Sevim, TTK Yayınları, Ankara 2006, s.29.; MERÇİL, Müslüman..., s.109. CHALANDON, Alexis I. Comnenè, s.97.

Huteyti Suriye-Filistin Selçuklu hükümdarı Tutuş'tan yardım istedi. Tutuş'un harekete geçtiğini haber alan Sultan Süleymanşâh da onu karşılamak için Aynüseylem'e yöneldi. Halep yakınlarındaki Aynüseylem'de 5 Haziran 1086'da yapılan savaşı Tutuş kazandı. Sultan Süleymanşâh ise savaş sonrası kalbine bir hançer saplayarak intihar etti (1086).²¹³

2. Ebu'l Kasım Dönemi (1087-1092) Türkiye Selçukluları İle İlişkiler

Süleymanşâh'ın ölümünün ardından İznik tahtına Selçuklu beylerinden Ebu'l Kasım (1087-1092) geçti. ²¹⁴ İmparator Aleksios, 1082'deki anlaşmadan beri tüm gücünü batıdaki Normanlara ve Peçeneklere ayırmıştı. Doğu sınırlarının emniyetinin azalması ve İmparatorun meşguliyetinden faydalanan Ebu'l Kasım, 1082 anlaşmasını bozdu ve Marmara kıyılarına akınlar düzenledi.²¹⁵ 1085'de Norman sorununu çözen İmparator Aleksios, Selçukluları bölgeden atmak ve barışa zorlamak için Türk asıllı komutan Tatikios²¹⁶ komutasında bir ordu gönderdi. Küçük bir çatışmanın ardından İznik önlerine gelen Tatikios, Basileia denilen yere karargahını kurdu.²¹⁷ Ancak bu sırada Tatikos'a Selçuklu Sultanı Melikşâh'ın²¹⁸ Emir Porsuk komutasında 50.000 kişilik bir orduyu Anadolu'ya gönderdiği haberi geldi. Anna Komnena'nın aktardığına göre Tatikios gelen orduya karşı koyacak yeterli kuvveti olmadığı için kuşatmayı kaldırarak İstanbul'a döndü. Çekilen Doğu Roma ordusunu takip eden Ebu'l Kasım Karamürsel (Prainetos) mevkiinde saldırıya giriştiyse de büyük bir başarı sağlayamadı.²¹⁹

Tatikios'un İstanbul'a çekilmesiyle birlikte durmaya hiç niyeti olmaya Ebu'l Kasım hemen harekete geçti. Anna Komnena Ebu'l Kasım'ın bu türlü hareketlerinin nedenini "Rumların egemenlik asâsına göz dikmişti" şeklinde ifade etmektedir.

²¹³ Sultan Süleymanşâh'ın ölümü konusunda birtakım fikir ayrılıkları vardır. Mükrimin Halil Yinanç, Ali Sevim, Yusuf Ayönü, Erdoğan Merçil ve Anna Komnena Süleymanşâh'ın intihar ettiği yönünde görüş bildirirken, Azîmî, İbnü'l Adîm ve Osman Turan savaş sırasında ölmüş olabileceği görüşündedir. bk. AZÎMÎ, s.30.; İBNÜ'L-ADÎM, Zübde..., s.59. KOMNENA, Alexiad, s.195, TURAN, Selçuklular..., s.104-105. AYÖNÜ, Selçuklular ve Bizans, s.76. MERÇİL, Müslüman..., s.109. YİNANÇ, Türkiye..., s.124. SEVİM, "Süleymanşâh I", *TDVİA*, C.38, s.105.

²¹⁴ KOMNENA, Alexiad, s.197.

²¹⁵ CHALANDON, Alexis I. Comnenè, s.100.

²¹⁶ Tatikios ile ilgili daha geniş bilgi için bk. DEMİRKENT, Işın, "Tatikios (Türk Asıllı bir Bizans Komutanı)", *Belleten Dergisi*, C.LXVII, Ankara 2003, s.93-110.

²¹⁷ AYÖNÜ, Selçuklular ve Bizans, s.79.

²¹⁸ Anna Komnena bu Selçuklu Sultanı'nın yeni tahta çıkan Berkayaruk olduğunu yazmıştır. Bk. KOMNENA, Alexiad, s.197.

²¹⁹ KOMNENA, Alexiad, s.198-199.; TURAN, Selçuklular..., s.114. AYÖNÜ, Selçuklular ve Bizans, s.79. MERÇİL, Müslüman..., s.111.

Marmara kıyılarına yaptığı akınlar sayesinde Gemlik'i (Kios) fetheden ve İzmir beyi Çaka ile de irtibata geçen Ebu'l Kasım burada donanma inşasına başladı.²²⁰ İmparator Aleksios bir yandan Peçenekler diğer yandan Selçuklular ve Çaka Beyliği'nin saldırısına maruz kalmanın İstanbul için büyük bir tehdit oluşturacağını bildiğinden Manuel Butumites komutasında bir donanmayı Gemlik üzerine gönderdi. Tatikios da karadan Selçuklular üzerine harekete geçti. Donanmanın henüz hazır olmamasından dolayı iki ateş arasında kalmak istemeyen Ebu'l Kasım Gemlik'i boşalttı ve Alykas denilen yere çekildi. Gemlik'i ele geçiren Butumites, Selçuklu gemilerini yaktı. Tatikios ise karadan Selçuklu ordusuna hücum etti. Yapılan savaşta Doğu Roma galip geldi ve Selçuklular büyük kayıplar verdiler. Ebu'l Kasım ise ordusundan kalanlarla birlikte İznik'e çekildi.²²¹

Bu sırada Sultan Melikşâh'ın Anadolu'ya gönderdiği Emir Porsuk Konya ve Aksaray'ı ele geçirdi ve başına buyruk hareket eden Selçuklu beylerini himayesine aldı.²²² Emir Porsuk'un İznik'e yönelmesi hem Ebu'l Kasım'ı hem de İmparator Aleksios'u endişelendirdi. İmparator Aleksios bir taraftan da batıda Peçeneklerle uğraşıyordu ve tek başına Emir Porsukla baş edemeyeceğinin farkındaydı. Bu sebeple Ebu'l Kasım Anna Komnena'nın ifadesiyle "zorunluluğa uymayı erdem sayarak"²²³ İmparatorun ittifak teklifini kabul etti.²²⁴ Anna Komnena böyle bir ittifakı anlatırken babası Aleksios Komnenos hakkında "insanların gönlünü kazanmakta ve taştan bir yüreği bile yumuşatmakta becerikli olan İmparator" ifadesini kullanarak onun diplomatik alanda yeri geldiğinde düşmanı ile kolay bir şekilde dostluk kurabileceğini aktarmaktadır. Böylece iki düşmanını birbirine kırdırma fırsatı yakalayan İmparator Ebu'l Kasım'ın daha önce ele geçirdiği yerleri de geri alma planlarını uygulamaya koymuştur. Nitekim Anna Komnena babasının kafasında ikinci bir yarar sağlamak niyetiyle Ebu'l Kasım'ı İstanbul'a davet ettiğini açıkça belirtmiştir. Ebu'l Kasım da Emir Porsuk'a direnemeyeceğini bildiğinden İmparatorun talebini görüşmek için İstanbul'a gitti. Burada uzun süre iyi bir şekilde ağırlandı. Kendisine çeşitli hediyeler ve "Sebastos" (Sezar) unvanı verildi.²²⁵ Ancak

²²⁰ KOMNENA, Alexiad, s.198; MERÇİL, Müslüman..., s.111.; MERÇİL, SEVİM, Selçuklu..., s.528.

²²¹ AYÖNÜ, Selçuklular ve Bizans, s.79-80.; TURAN, Selçuklular..., 114.

²²² YİNANÇ, Türkiye..., s.182.; MERÇİL, Müslüman..., s.112.

²²³ KOMNENA, Alexiad, s.199.

²²⁴ CHALANDON, Alexis I. Comnenè, s.100.

²²⁵ MERÇİL, Müslüman..., s.112.

bu süre zarfında İmparator Aleksios Ebu'l Kasım'ı oyalamış, donanma komutanı Eustathios'a İzmit ve çevresinin ele geçirilmesi için yeni bir kale inşa edilmesini emretmişti. Ebu'l Kasım İstanbul'da eğlencelerle, partilerle oyalanırken Eustathios kaleyi inşa edip, İzmit'i ele geçirmişti.²²⁶ İzmit'in ele geçirilmesinin ardından İmparator, Ebu'l Kasım ile yapılan anlaşmayı onayladı. Ebu'l Kasım İznik'e dönerken İzmit'te olan bitenden haberdar oldu ancak Emir Porsuk tehlikesi sebebiyle duruma razı olmak zorunda kaldı.²²⁷ Böylece İmparator planlarını aksatmadan uygulamış, Ebu'l Kasım'ı İstanbul'da misafir ederken onu at yarışları vs. aktivitelerle oyalamayı başararak İzmit'in ele geçirilmesi için gerekli zamanı kazanmıştır. Bu durumda İmparatorluğun Marmara kıyılarında uzun bir süredir tehdit oluşturan Türkiye Selçuklularının gücünün kırılması sağlanmış ve bununla birlikte Emir Porsuk ile savaşmak zorunda olan Ebu'l Kasım'ın zafiyeti Doğu Roma İmparatorluğu lehine olmuştur.

İznik kuşatmasına başlayan Emir Porsuk, üç ay boyunca bir netice alamadı. Ebu'l Kasım İzmit hadisesinden dolayı İmparatora güvenmiş olduğundan başlangıçta yardım istemese de Emir Porsuk ile tek başına savaşacak gücü olmadığından sonradan yardım istemek zorunda kaldı. İmparator Aleksios Komnenos'un ise başlangıçtan beri niyeti Ebu'l Kasım'ı kendine bağlı kılmak hatta bulduğu ilk fırsatta ortadan kaldırmak olduğu için bu yardım çağrısına olumlu cevap verdi. Ancak o sırada batıda Peçeneklerle savaş halinde olan İmparator Aleksios büyük bir kuvvete sahip olmadığı için akıllıca bir manevra ile küçük bir askeri birliğe İmparatorluk tuğunu ve sancağını taşıma emri verdi. Bu şekilde Emir Porsuk, İmparatorun bizzat geldiğini sanacak ve geri çekilecekti. Bu esnada Doğu Roma ordusu ise zayıflayan Ebu'l Kasım'ı da devre dışı bırakarak İznik'i ele geçirecekti.²²⁸ İmparatorun ilk planı tuttu ve Emir Porsuk çekildi ancak Ebu'l Kasım sanılanın aksine fazla yıpranmamış,

²²⁶ Anna Komnena bu durumu şu şekilde ifade etmektedir: "...onları oradan çıkarmak isteyen İmparator, bu dostluk gösterilerini sergilemekte iken kıyıda bir diğer kale yaptırmayı gerekli görmekteydi. İşte bu nedenle, ulaştırma gemilerine, inşaat için gerekli tüm malzemeyi yükleyip, mimarlar bindirdi ve -bu yapı işinin sorumluluğunu donanmanın komutanı Eustathios'a verdikten sonra- onları yola çıkardı; bu kişiye niyetini gizlice söylemiş ve eğer Türkler yapım sürerken oradan geçerlerse, onlara çok saygılı davranmasını, onlar için işe yarayacak ne varsa bol bol vermesini ve onlara, bu işten Ebu'l Kasım'ın da haberi var demesini buyurmuştu; ama bu kişinin (Ebu'l Kasım) olan biteni engellemek için, Bithynia kıyılarına hiçbir geminin yanaşmamasını sağlamak gerekiyordu." diyerek babasının dostluk gösterileri arkasında Türklerin aleyhine planlar yaptığını ifade etmektedir. Bk. KOMNENA, Alexiad, s.199; CHALANDON, Alexis I. Comnenè, s.101.

²²⁷ KOMNENA, Alexiad, s.199-200.; YİNANÇ, Türkiye..., s.183. MERCİL, Müslüman... s.112. AYÖNÜ, Selçuklular ve Bizans, s.81.

²²⁸ AYÖNÜ, Selçuklular ve Bizans, s.82.; KOMNENA, Alexiad, s.201-202.

hala güçlü durumdaydı. Bu nedenle asıl amacına ulaşamayan Doğu Roma ordusu başkente geri çekilmek zorunda kaldı.²²⁹ İmparator Aleksios istediğine ulaşamamıştı ancak Sultan Melikşâh'tan gelen ittifak talebi dengeleri değiştirdi. Sultan Melikşâh, Emir Porsuk'un başarısızlığını sindirememiş ve İznik'i almayı kafasına koymuştu. Bu amaçla Siyavuş adlı bir elçiyi İmparator'a gönderdi ve evlilik yoluyla hısım olmayı teklif etti.²³⁰ İmparator evlilik işine pek sıcak bakmadı, Sultan'ı da reddetmedi ancak yine zekasını konuşturarak bu elçiyi iyi kullandı. Siyavuş'u kandırarak kendi safına çeken İmparator Aleksios, Karatekin Bey tarafından fethedilen Sinop'u Sultan Melikşâh'ın izni varmışçasına boşalttırdı ve Sinop Dalassenos tarafından ele geçirildi.²³¹ Bu duruma oldukça sinirlenen Sultan Melikşâh, Emir Porsuk'u görevden alarak yerine Urfa Emiri Bozan'ı görevlendirdi ve İmparatora verilmek üzere bir mektup gönderdi:

*“İmparator! Sana ilişkin şeyleri öğrendim: Nasıl, daha devletin yönetimine yeni geçmiş iken, kendini çeşitli tehlikelerle karşı karşıya bulduğunu; nasıl, sen Latinleri yeni haklamış iken İskitlerin (Peçeneklerin) sana karşı saldırı hazırlığına giriştiklerini; Emir Ebu'l Kasım'ın kendisinde (vaktiyle) Süleyman'ın seninle yapmış bulunduğu antlaşmayı çiğneyerek, Asya'yı (Anadolu'yu) ta Üsküdar/Damalis'e kadar talan ettiğini (bana anlattılar). Ebu'l Kasım'ın o yörelerden kovulmasını ve Asya'nın (Anadolu'nun) Antakya ile birlikte senin hakimiyetine dönmesini istiyorsan, oğullarımla evlendirilmek üzere bana kızını gönder. Böylelikle artık engel tanımayacaksın ve yanında bağlaşıklık olarak ben bulununca, yalnız doğuda değil tâ Arnavutluk/İllyrikon'a kadar ve tüm batıda da her şeyi başaracaksın; bizim sana göndereceğimiz ordular sayesinde artık hiç kimse sana karşı koyamayacak”.*²³²

İmparator Aleksios, Ebu'l Kasım konusunda Sultan Melikşâh'ın ne kadar ciddi olduğunu anlamıştı. Sultan Melikşâh, Sinop'un hileyle alınmasını dahi sineye çekmiş ve ittifak talebini yenilemişti. Bu sırada bir taraftan da Emir Bozan İznik'i kuşatma altına almıştı.²³³ İmparator Aleksios, Sultan'ın kararlığı karşısında ittifak talebini reddetmedi ancak kızını evlendirme konusunda olumsuz düşündüğü için birtakım talepler öne sürerek Sultan'ı oyaladı. İznik'in durumuna göre tavır takınmak isteyen İmparator, bir yandan da Ebu'l Kasım'a yardım göndererek Emir Bozan'ı yıpratırıyor ve zaman kazanmak istiyordu. Emir Bozan bunun üzerine kuşatmayı

²²⁹ YİNANÇ, Türkiye..., s.183-184.; MERÇİL, Müslüman..., s.113.

²³⁰ KOMNENA, Alexiad, s.202.; TURAN, Selçuklular..., s.115

²³¹ TURAN, Selçuklular, s.116.; AYÖNÜ, Selçuklular ve Bizans, s.83. YİNANÇ, Türkiye..., s.181.

²³² KOMNENA, Alexiad, s.203.

²³³ DEMİRKENT, Işın, *Sultan I. Kılıç Arslan*, TTK Yayınları, Ankara 1996, s.13.; MERÇİL, SEVİM, Selçuklu..., s.529.

kaldırarak Ulubat yakınlarına mevzilendi ve çevreyi yağlamaya başladı.²³⁴ Ebu'l Kasım ise iki ateş arasında kalmaktan kurtulmanın tek çaresinin Melikşâh'tan af dilemekten geçtiğini düşünüyordu. Bu amaçla yerine kardeşi Ebu'l Gazi'yi bırakarak Isfahan'a giden Ebu'l Kasım, Melikşâh ile görüşmeye dahi vakıf olamadı. Melikşâh Ebu'l Kasım'a:

“Madem ki bir kez bu işle uğraşma yetkisini Emir Bozan'a bıraktım, artık bundan geri dönmek istemiyorum. Öyleyse gitsin onu bulsun, parasını da ona versin ve ne istiyorsa hepsini ona söylesin. Bozan neyi uygun görürse, onun yapılması benim buyruğum olacak.”²³⁵

diyerek görüşme talebini reddetti. Isfahan'dan eli boş dönen Ebu'l Kasım, yolda Emir Bozan'ın adamları tarafından yay kirişi ile boğularak öldürüldü.²³⁶ Kısa bir süre sonra Sultan Melikşâh'ın da ani ölümü üzerine Emir Bozan geri çekildi. Durumdan faydalanmak isteyen İmparator Aleksios, Ebu'l Gazi'yi parayla ve hediyelerle kandırarak İznik'i ele geçirmek istese de Süleymanşah'ın oğlu I. Kılıç Arslan'ın İznik'e gelerek yönetimi devralmasıyla bunda başarısız oldu.²³⁷ Süleymanşah'ın ölümünden sonra Türkiye Selçuklu tahtında oluşan zafiyetten faydalanmak isteyen İmparator Aleksios Komnenos Ebu'l Kasım'ı türlü hilelerle alt etmeyi başarmıştır. Bu sırada Türkiye Selçukluları ile Büyük Selçukluları arasındaki husumetten de faydalanmasını iyi bilen imparator bunları birbirlerine karşı kullanmayı tercih ederek şimdilik tamamen ortadan kaldıramayacağı düşmanlarını diplomatik oyunlarla zafiyete düşürmeye çalışmıştır. Bu durumda Büyük Selçuklu Sultanı Melikşah'ın ittifak teklifini onu oyalayarak cevapsız bırakan İmparator Anadolu'daki zayıf komşusunu güçlü bir müttefike tercih edip, onlardan gelecek daha büyük bir tehlikeye karşı Anadolu'nun tampon bir bölge olarak kalmasını yeğlemiştir. Ancak İmparatorun bu hayali Kılıçarslan gibi güçlü bir Türk hükümdarının Türkiye Selçuklu tahtına çıkmasıyla suya düştüğü gibi Türklerin tehlikelerini bertaraf etmek isteyen İmparator başka planlar ve uygulamalar düşünmek zorunda kalmıştır.

²³⁴ TURAN, Selçuklular..., s.117.; KOMNENA, Alexiad, s.203. AYÖNÜ, Selçuklular ve Bizans, s.84. MERÇİL, Müslüman..., s.114.

²³⁵ KOMNENA, Alexiad, s.203.

²³⁶ MERÇİL, Müslüman..., s.114.; MERÇİL, SEVİM, Selçuklu..., s.529.; Anna Komnena Ebu'l Kasım'ın ölümüyle ilgili olarak “bana kalırsa, bütün bu işleri kendisi ortaya çıkmaksızın ayarlayan, Bozan değil, Sultandı; Ebu'l Kasım'a böyle yapılmasını o buyurmuştu” şeklinde görüş bildirmektedir. Bk. KOMNENA, Alexiad, s.204.

²³⁷ AYÖNÜ, Selçuklular ve Bizans, s.85.; TURAN, Selçuklular..., s.117. YİNANÇ, Türkiye..., s.184-185.

Nitekim tarihsel süreçte Haçlı Seferleri İmparatorun bu düşüncelerinin en önemli ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır.

3. Sultan I. Kılıç Arslan (1092-1107) Dönemi Türkiye Selçukluları İle İlişkiler

Sultan Melikşâh, Süleymanşâh'ın ölümünün ardından Suriye'de Selçuklu hakimiyetini yeniden sağlamlaştırmak için sefere çıktığında sefer sırasında kendisine daha sonra sorun yaratabileceğini düşündüğü Antakya'da bulunan merhum Süleymanşâh'ın karısı ve oğulları Kılıç Arslan ve Kulan Arslan'ı da beraberinde İsfahan'a götürdü. Sultan Melikşâh'ın ölümünün ardından çıkan karışıklıktan faydalanan Kılıç Arslan ve Kulan Arslan kaçarak İznik'e geldi. Ebu'l Gazi yönetimden feragat ederek tahtı I. Kılıç Arslan'a devretti (1092).²³⁸ I. Kılıç Arslan tahta çıktığı sırada İmparator Aleksios Ebu'l Kasım'ın düştüğü zor durumdan faydalanan Marmara kıyılarını ve İzmit'i geri almış, batıda önemli bir tehdit olan Peçenekleri de bertaraf edince Selçuklu topraklarına saldırılarını arttırmıştı. Doğu ve İç Anadolu'da ise ilk Türk Beylikleri dediğimiz; Artuklular, Saltuklular, Danişmendliler, Mengücekler gibi devletler teşkil edilmişti.²³⁹ İzmir ve çevresinde yine bir Türk Beyi olan Çaka Bey hüküm sürmekteydi. Türkiye Selçukluları'nın hakimiyet sahası ise sadece İznik ve çevresinden ibaretti.²⁴⁰

Sultan I. Kılıç Arslan başlıca tehdit olarak gördüğü Doğu Roma'yı alt etmek için hazırlıklara koyuldu. İzmir Beyi Çaka'nın da Doğu Roma'nın azılı düşmanlarından olması nedeniyle Sultan I. Kılıç Arslan, Çaka Bey'in kızı ile evlenerek Doğu Roma'ya karşı ortak bir cephe oluşturdu. Şehrin komutanlığından Ebu'l Gazi'yi alarak Muhammed'i getiren Sultan I. Kılıç Arslan, Muhammed'i Marmara kıyılarına akınlar yapmak üzere bölgeye gönderdi. Muhammed, Güney Marmara'da Ulubat Gölü/Apollonias havalisini ve Kapıdağ Yarımadasındaki Kyzikos (Belkıs) şehirlerini fethetti.²⁴¹ Bunun üzerine İmparator Aleksios, Aleksandros Euphorbenos komutasında bir orduyu bölgeye sevk etti. Apollonias'a ulaşan Aleksandros şehri kuşatma altına aldı. Altı günlük kuşatmanın ardından şehre

²³⁸ AYÖNÜ, Selçuklular ve Bizans, s.86.

²³⁹ DEMİRKENT, I. Kılıç Arslan, s.15.

²⁴⁰ AYÖNÜ, Selçuklular ve Bizans, s.87.; MERÇİL, SEVİM, Selçuklu..., s.530.

²⁴¹ DEMİRKENT, I. Kılıç Arslan, s.16.

giren Doğu Roma ordusu güçlü bir direnişle karşılaştı. Muhammed gelecek yardımın ulaşması için zaman kazanmaya çalışıyordu. Aleksandros, Muhammed'in savunmasını aşamayınca yardıma gelen Selçuklu birlikleri yetiştirdi. Bunun üzerine geri çekilmeye başlayan Aleksandros, Muhammed'in yol güzergâhında kurduğu pusuya düştü ve Doğu Roma ordusu kılıçtan geçirildi.²⁴² Bu duruma oldukça öfkelenen İmparator Aleksios, Opos idaresinde büyük bir orduyu Selçuklular üzerine gönderdi. Opos fazla bir mukavemete uğramadan Kyzikos'u ele geçirdi ve Apollonias'ı kuşattı. Bu kez gelecek bir yardımın olmaması ve İmparator Aleksios'un vaatleri sonucu Muhammed Hristiyan oldu²⁴³ ve şehri Opos'a teslim etti.²⁴⁴ Böylece Sultan I. Kılıç Arslan'ın ilk saldırısını bertaraf eden İmparator Aleksios, yeniden toparlanan ve Abydos'u kuşatan Çaka Bey'e karşı da damadı Sultan I. Kılıç Arslan'ı kullandı. Gönderdiği bir mektup ile Sultan I. Kılıç Arslan'ı kandıran İmparator Aleksios, Çaka Bey'i öldürttü ve bir tehditten daha kurtuldu.²⁴⁵ Öte yandan Selçuklu saldırılarını Marmara kıyılarından ve İstanbul'dan uzak tutmak isteyen İmparator Aleksios, Sapanca Gölü'nün güneyine büyük bir hendek kazdırıp, içini suyla doldurarak Selçuklu Türklerini Bithynia'dan uzak tutmak amacıyla bir plan hazırladı. Ancak bu plan I. Haçlı Seferi'nin başlamasıyla yarıda kaldı.²⁴⁶

²⁴² KOMNENA, Alexiad, s.208.

²⁴³ Anna Komnena Sultan Kılıçarslan'ın en yakın adamlarından biri olan İlhan lakaplı Muhammed'in Hristiyan olmasını anlatırken "... Böylece o da bin çeşit lütfâ boğuldu ve her şeyden önce önemli olanı da elde etti: kutsal vaftizi kast ediyorum" demiştir. Ancak esir durumunda olan Muhammed'in sağ olarak kurtulabilmesi için bu vaftiz teklifini kabul etmekten başka çaresi olmasa gerekir. Dolayısıyla Muhammed'in samimi bir Hristiyan olduğu konusu bir şaibe olarak zihinlerde kalmaktadır. Nitekim Haçlı Seferleri sırasında Muhammed'in Kılıç Arslan safında yer alması bu şaibeyi daha da güçlü kılmaktadır. Bk. KOMNENA, Alexiad, s.209.

²⁴⁴ KOMNENA, Alexiad, s.209.

²⁴⁵ MERÇİL, SEVİM, Selçuklu..., s.532.; Daha fazla bilgi için bk. s. 39-40.

²⁴⁶ KOMNENA, Alexiad, s.300-303.

4. Haçlı Seferleri Döneminde Doğu Roma İmparatorluğu-Türkiye Selçukluları İlişkileri

a. Haçlı Seferlerinin Nedenleri ve İmparator I. Aleksios Komnenos'un Bu Seferlerin Başlamasında Oynadığı Rol

İmparator Aleksios Komnenos dönemi ve Selçuklu tarihine damga vuran en önemli olaylardan biri de Haçlı seferleridir. Nitekim neden ve sonuçları itibariyle Türk ve Dünya tarihini derinden etkileyen bu seferler günümüz dünyasının şekillenmesinde bile etkin rol oynamıştır. Doğu Roma İmparatorluğu tarih boyunca doğudan gelen tehlikelere karşı kendini korumak için zaman zaman doğrudan savaşmayı tercih ederken zaman zaman da bu tehlikeleri diplomasi yöntemiyle aşmaya çalışmıştır. Nitekim doğuda öncelikle Persler sonrasında Sasaniler 7. asra kadar Roma İmparatorluğu'nu tehdit etmiştir. İmparator Heraklius (610-641) döneminde Sasanilere ağır bir darbe vurulmasına rağmen hemen akabinde ortaya çıkan İslam fetihleri doğu sınırlarında bir başka tehdidin başlamasına neden olmuştur. İslam fütuhatının 9. yüzyılda tüm Akdeniz'i etkisi altına almasıyla o döneme kadar Akdeniz sayesinde ekonomisini geliştiren, bir kültür çevresi oluşturan Avrupalılar da kuzeye doğru çekilmeye başladılar. “Akdeniz bir zamanlar bir Roma gölüydü, şimdi ise çoğu için bir İslam gölüydü.”²⁴⁷ Kısa sürede Suriye, Filistin, Mısır bölgesine ve Anadolu içlerine yayılan İslam fetihleri Akdeniz'in bir Roma gölü olmaktan çıkarmıştır. Dolayısıyla Akdeniz'in kaybedilmesiyle beraber ticari ve ekonomik anlamda sıkıntıya düşen Roma İmparatorluğu yeni tedbirler almak zorunda kalmıştır. Bu süre içerisinde Araplar defalarca İstanbul'u kuşatma girişiminde dahi bulunmuşlardır. Nitekim ünlü Avrupa tarihçilerinden Henri Pirenne İslam fetihleri ile ilgili aşağıdaki sözleriyle durumu özetlemiştir:

“Avrupa ve Asya'yı şaşkınlık ve karmaşaya boğan Arap fetihleri gerçekten de emsalsizdi. İslam fütuhatının hızı ve başarısı ancak ve ancak Moğol-Türk İmparatorlarından Attila, Cengiz Han ve Timur'un zaferleriyle mukayese edilebilirdi. Fakat İslam fetihlerinin sürekliliği ve kalıcılığının aksine, bu İmparatorların elde ettikleri zaferler, geçici bir etki bırakmış ve geçmişte kalmışlardı. İslam dininin mensupları bugün bile ilk halifelerinin tebliğlerini sundukları ve İslam'a kazandırdıkları topraklarda

²⁴⁷ VASİLİYEV, Bizans..., s.444.

yaşamaktadırlar. Hristiyanlığın ağır ve zoraki ilerleyişinin aksine, İslam'ın şimşek hızıyla çok çabuk bir şekilde yayılması gerçek bir mucizeydi.”²⁴⁸

Ancak İslam dünyası içerisinde dini anlayış bakımından bölünmelerin başlaması bir süre Roma İmparatorluğu'nun rahat etmesini sağlamıştır. İslam'ın dördüncü Halifesi Hz. Ali bin Ebu Talip'in (656-661) öldürülmesi ve İslam'ın yorumlanmasındaki farklılıklardan doğan ayrılıklar, Emevi Devleti (661-750) döneminde hat safhaya çıkmıştı. Hz. Muhammed'in amcası Abbas'ın soyundan gelenlerin kurduğu Bağdat merkezli Abbasi Devleti (750-1258), 8. ve 10. Yüzyıllar arasında kısmen de olsa Müslümanlar arasında bir birlik oluşturmuştu. Ancak 10. yüzyıldan sonra Abbasi Halifeleri dünyevi güçlerini kaybetti. Bağdat Şiiliğın on iki imam itikadına bağılı Büveyhilerin etkisi altına girdi. İran'da ise yine Şii Sâmâniler Gaznelilerin yerini almıştı. 10. yüzyılın başında Tunus'tan yayılan Şii Fatımiler 969'da Mısır'ı ele geçirdiler. 1171'e kadar Orta Doğu'nun en büyük gücünü teşkil eden Fatımiler, Abbasi Hilâfeti'nin en önemli rakibi konumundaydılar.²⁴⁹ Müslümanlar arasında Abbasi Halifesine bağılı 'Sünni' olarak nitelendirilenler ve Fatımi Halifesine biat eden 'Şii'ler arasında rekabet zamanla açık bir düşmanlığa dönüştü ve İslam fütuhatı durma noktasına geldi. Bu rekabete bir süre sonra Endülüs/İspanya'da Hilafetini ilan eden Emeviler de dahil oldu.²⁵⁰ Bu durum ise Haçlı-Batı dünyasının iştahını kabartan bir tablo ortaya koymasına rağmen bu kez Turan'dan İran'a Selçuk Bey önderliğinde inen Türklerin İslamiyet'i kabul etmesi ile beraber Batı dünyası için doğudan yeni bir tehlikenin ortaya çıkmasına neden oldu. Kısa zamanda hem Müslüman Araplar hem de kendi soydaşları tarafından desteklenen Selçuklu Türkleri, siyasi teşkilatlarını kurarak Sünni Abbasi halifesi ile Şii dünyasına karşı birlikte hareket etmeye başladılar. Bu tarihlerden sonra Sünni İslam'ın da desteğini arkasına alan Selçuklu Türkleri, bulundukları yerlerden daha batıya doğru hareket etmeye başladılar. Daha devletin kurulması aşamasında Çağırı Bey'in Anadolu seferleri ve Türklerin yavaş yavaş bu bölgelere yeni yurtlar bulmak

²⁴⁸ PİRENNE, Henri, *Hazreti Muhammed ve Şarلمان*, Çev. Muhsin Önal Mengüşoğlu, Pınar Yayınları, İstanbul 2012, s.200.

²⁴⁹ CAHEN, Doğu ve Batı, s.23.

²⁵⁰ Daha fazla bilgi için bk. DWAİMA, Jawad, (H.300-392/M.912-1002) *Yıllar Arası Endülüs'ün Karşılaştığı İç ve Dış Zorluklar*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep 2017, s.32-35.; ABDUJAPAROVNA, A. Ospanova, "Rus Kaynaklarında Birinci Haçlı Seferi", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, İstanbul 2011, S.195, s.215.

amacıyla gelmeleri Romalıları tedirgin etmeye başlamıştı. Bunun üzerine doğu sınırlarını güvence altına almak isteyen Romalılar, İmparatorluk tahtına asker bir İmparator olan Romen Diogenes'i getirerek Türklerin varlığını Anadolu'dan kazımak isteseler de 1071 Malazgirt Meydan Muharebesinde büyük bir hayal kırıklığına uğradılar. Nitekim 1071 Malazgirt savaşı sonrası Türkler akın akın Anadolu'ya girmeye başladılar. Süleyman Şah'ın kurduğu Türkiye Selçuklu Devleti de Anadolu'daki Türk yerleşmesinin siyasi teşkilatlanmasının öncüsü oldu.

İmparator Aleksios Komnenos'un tahta çıktığında en önemli meselelerinden biri de devletin doğu sınırlarını tehdit eden Türkleri Anadolu'dan atmaktı. Ancak İmparator Aleksios, İslamiyet'in sancaktarlığını üslenerek Anadolu'yu ele geçiren ve Doğu Roma İmparatorluğu'nun varlığını tehdit eden Türklerle mücadelede yeterli askeri kaynaktan yoksundu. Son yüzyıllarda zaten Doğu Roma ordusu neredeyse tamamen ücretli askerlerden teşkil ediliyordu. Daha önce İmparator VII. Mikhail de Papa VII. Gregorios'tan ücretli asker isteğinde bulunmuştu.²⁵¹ Aleksios ise İmparatorluğunun ilk yıllarında Papa VII. Gregorios ile iyi geçinememiş, hatta Papa tarafından aforoz edilmiştir. Ancak Gregorios'un ölümünden sonra seçilen Papa II. Urbanus (1088-1099) Ortodoks Kilisesi ile barışmayı ve Selçuklulara karşı birlikte hareket etmeyi tasarlıyordu.²⁵² Bu amaçla İmparator Aleksios 1089 yılında toplanan Melfi Konsili'ne ücretli asker talebi için elçi gönderdi. Bu talep hem Roma'nın doğudaki nüfuzunu arttırmak isteyen hem de Türklerin ilerleyişinden tedirginlik duyan Papa II. Urbanus tarafından minnetle karşılandı ancak bu isteği kendi çıkarlarına uygun şekilde değerlendirdi. Diğer yandan Anadolu'daki dağınık durum ve Selçukluların yaşadığı iç çatışmalar Türkleri mağlup etmeyi kolaylaştıracaktı.²⁵³ Papa II. Urbanus'un 1095 Clermont Konsilinde yaptığı savaş çağrısı "Deus lo Volt" (Tanrı'nın dileği) hemen hemen her kesimin katıldığı; Fransız, İtalyan, Alman ve Lombardlardan oluşan bir Haçlı hareketi halini aldı.²⁵⁴ Hareketin dini temelleri "kutsal toprakları ve din kardeşlerini zulümden kurtarmak" düşüncesine dayandırıldı.

²⁵¹ CHALANDON, Alexis I. Comnenè, s.155.; VASİLİYEV, Bizans..., s.452.

²⁵² BAŞTAV, Şerif, "Bizans ve Haçlı Seferleri", *Uluslararası Haçlı Seferleri Sempozyumu*, TTK Yayınları, Ankara 1999, s.60.

²⁵³ DEMİRKENT, Haçlı..., s.8.; aynı yazar, *Haçlı Seferleri Düşüncesinin...*, s.65-78.

²⁵⁴ AYÖNÜ, Selçuklular ve Bizans, s.92.; VASİLİYEV, Bizans, s.459. NORWICH, Bizans III, s.56.

Bunun yanı sıra Papa sefere katılanların günahlarının affını ve manevi mükafatını vaat ederek, siyasi çıkarlarını sağlamak adına dini gücünü kullanmıştır.²⁵⁵

Avrupa’da ise Feodal savaşlar ve çatışmalar nedeniyle tarım sekteye uğramış, açlık baş göstermişti. Suriye’nin ve Mısır’ın ardı ardına Müslümanların eline geçmesi Fransa’nın dışalımını sekteye uğratmış, bunun yanı sıra Müslümanlar Korsika, Sardunya ve Sicilya’yı ele geçirmişlerdi. Sicilya’da önce Müslüman varlığı daha sonra Norman istilas, Frank Devleti’ni ve İtalya’yı olumsuz etkiledi. Akdeniz’in kaybedilmesi ile Avrupalılar bir anakara toplumuna dönüştüler. Bu dönemde Venedik aracılığıyla belirli oranda bir ticaret yapılabiliyordu ki o da Suriyeli Yahudiler sayesinde. Kara toplumu niteliğini alan Avrupalıları kıtlıktan ve fakirlikten kurtaran belki de en önemli etken yüzlerce yıllık Roma mirasının üzerinde oturuyor olmalarıydı. Nitekim 8. ve 9. yüzyıllarda Batı Avrupa’nın şövalyeliğini yapan Frank Karolenj ve Merovenjler Hanedanları, Avrupa’yı Roma İmparatorluğu’nun sistemini devam ettirerek ayakta tutmuşlardı. Şişman Pepin’in (823-864)’in başlattığı ve Şarلمان’ın (742-814) tamamladığı para reformu ile para altından gümüş ayara düşürüldü.²⁵⁶ Önceleri büyük ticaret merkezleri olan şehirler artık yerel pazar, katedral ve onun etrafında toplanmış birtakım kiliselerden meydana geliyordu.²⁵⁷ Güneyden gelen Müslüman saldırıları ve doğudan başlayan Macar akınları Avrupalıların birincil önceliğini savunmaya vermesine neden oldu. Toprak sahibi Lordlar, Burg adı verilen etrafı surlarla çevrili Şatolar inşa ettiler ve halk bu şatoların içinde güvenliklerinin sağlanması şartıyla Lordlar için çalıştılar. Özellikle Batı Avrupa kendi içinde kapalı bir kutu haline geldi. Kuzey denizine kıyısı olan İngiltere ve Belçika (Flander)’da ise ihtiyaç fazlası ürünler sayesinde küçük bir burjuvazi sınıf doğdu.²⁵⁸ Burjuvazi sınıfının zamanla güçlenmesi ve ekonominin tekelleşmesi alt tabakadan insanları birer köle haline getiriyordu. Soyluların bitmek bilmeyen zenginlik ve güç hırsları altında ezilen halk, çareyi dinde aramaya başlamıştı.²⁵⁹ Ekonomik anlamda oldukça yoksullaşan ve din adamları tarafından dini duyguları sömürülen insanlar dünyevi isteklerinden vazgeçip uhrevi amaçlarına ulaşmayı hedeflemeye başladılar. Dolayısıyla bu seferlere katılarak Kudüs’teki

²⁵⁵ ÖNGÜL, Ali, *Selçuklular Tarihi II*, Çamlıca Yayınları, İstanbul 2014, s.23.

²⁵⁶ PİRENNE, Orta Çağ Kentleri, s.34.

²⁵⁷ PİRENNE, Henri, *Orta Çağ Avrupa’sının Sosyal ve Ekonomik Tarihi*, Çev. Uygur Kocabaşoğlu, İletişim Yayınları, İstanbul 2012, s.52.

²⁵⁸ PİRENNE, Orta Çağ..., s.54.

²⁵⁹ ABDUJAPAROVNA, “Rus Kaynaklarında Birinci Haçlı Seferi”, s.214.

Hristiyan din kardeşlerine yardım etmenin yanı sıra cennete gitmeyi de amaçlıyorlardı. Diğer yandan din adamları sosyo-ekonomik durumu zayıf olan bu insanları doğudaki zenginlikleri anlatarak; doğudaki nehirlerden süt ve bal aktığını söyleyerek orduya katılımı cazip hale getiriyorlardı. Sosyal ve ekonomik sebeplerin yanı sıra Haçlı Seferleri'nin siyasi ve dini birtakım sebepleri de bulunmaktaydı. Öteden beri İstanbul Piskoposluğu ile dini bir nüfuz mücadelesinde olan Roma, özellikle Frank İmparatoru Clovis'in başlattığı Papa'ya bağlılık yemini ile Batı Avrupa devletlerinin desteğini almaktaydı. İtikat farklılıkları ile başlayan bu mücadele, ikona kırıcı dönemde ise hat safhaya çıktı. Macarların ve Kuzey Avrupa toplumlarının Hristiyanlaştırılarak asimile edilmesi Papa'ya bağlı büyük bir grup meydana getiriyordu. Batı Roma'nın başlattığı bu dini üstünlük mücadelesi uzun bir süre devam etti ve dini ayrılıklar nedeniyle doğu ve batı arasında siyasi düşmanlıklara neden oldu. Dolayısıyla bu ayrılıklar doğudan gelen tehlikelere karşı doğu ve batı Hristiyanları arasındaki birleşmeyi engelledi. Diğer yandan Doğu Roma İmparatorluğu ise özellikle İslamiyet'in doğuşundan itibaren Müslümanlarla Avrupa toplumu arasında tampon bölgeyi teşkil ediyordu. Günbegün kan kaybeden Doğu Roma İmparatorluğu, İslam fütuhatına bir de Türkler müdahil olunca Latin Avrupa'ya el açmak mecburiyetindeydi. Denize düşen yılana sarılır misali, Doğu Roma kaderini yüzyıllardır kendisine düşmanlık besleyen Latinlerin eline bırakıyordu. Şimdi Papa, Hristiyanlığı tek elde toplamak ve Doğu hakimiyetini ele geçirmek için önemli bir fırsat elde etmişti.²⁶⁰

Ancak İmparator Aleksios'un maksadı sadece Türklerle savaşacak ücretli askerlerin gönderilmesine yönelikti. Daha önce zaten benzer talebi Guiskard de Flandre'ye yapmıştı.²⁶¹ Ancak ilk defa tüm Batı dünyasına bir çağrıda bulunuyordu. Çünkü İmparator da yüzyıllardır Batı ile Doğu arasındaki çekişmenin varlığından haberdardı. Gelebilecek bir Latin istilasının kendisinin de sonunu getirmesinden korkuyordu. Ayrıca gelecek olan bu Haçlı kitlesi uzun süredir çekişme halinde olan Selçuklular ile Danişmendlileri veya daha büyük çapta düşünülürse anlaşmazlık

²⁶⁰ DEMİRKENT, Işın, *Haçlı Seferleri Tarihi*, Dünya Yayıncılık, İstanbul 2012, s.4.; aynı yazar, "Haçlı Seferleri Düşüncesinin Doğuşu ve Hedefleri", *Tarih Dergisi*, Prof. Dr. Hakkı Dursun Yıldız *Hatıra Sayısı* 35, İstanbul 2011, s.65-78.

²⁶¹ ANGOLD, Michael, "The Byzantine Empire 1025-1118, *The New Cambridge Medieval History IV 1024-1198 Part II*, Ed. David Luscombe and Jonathan Riley-Smith, Cambridge University Press, Cambridge 2004, s.249.; CHALANDON, Alexis I. Comnenè, s.132. VASILİYEYEV, Bizans..., s.444.

yaşayan tüm Müslümanları aynı amaç doğrultusunda birleştirebilirdi.²⁶² Lakin Türklerin durdurulamayan ilerleyişi İmparatoru bu riski almaya mecbur etti. İmparator Aleksios gelen Haçlıların Anadolu'yu temizleyerek doğrudan güneye; Suriye-Filistin dolaylarına gitmesini istiyordu. Böylece Doğu Roma boşalan Anadolu'da hakimiyetini yeniden tesis edecekti. Bunun yanı sıra Haçlılar da Türkler ve Doğu Roma arasında tampon bir bölge oluşturmuş olacaktı. Batıdan gelen bu güçlerden başta memnun olan İmparator, gelen komutanların çoğunun yıllardır savaştığı Normanlardan olması ve kontrol altında tutabileceğinden çok büyük boyutlarda bir ordunun gelmesi nedeniyle tedirgin olmaya başladı. İmparator Aleksios bu plan dahilinde gelişecek Haçlı Seferinden minimum hasarla çıkmayı ümit ediyordu. Ancak olaylar tam da istediği gibi gelişmedi.

²⁶² KALELİ, Emrullah, “İmparator I. Aleksios Komnenos (1081-1118) Döneminde Bizans ve Haçlılar Arasındaki İhtilaflar, *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, Gaziantep 2014, S. 13, s. 977.

b. Öncü Haçlı Birlikleri İle Yapılan İlk Mücadele ve Mücadelenin Sonuçları

Harita 4. Pierre l’Hermite İmparator I. Aleksios Komnenos’un Huzurunda

Haçlıların ilk birlikleri Keşiş Pierre l’Hermite komutanlığında gelen öncü ordulardı. Anna Komnena’nın ifade ettiği gibi “Hiçbir anlaşmaya uymayan, para düşkünü ve güvenilmez kişiler”²⁶³ den oluşan ve Köln’den yola çıkan, olan bu ordular Hristiyan din kardeşlerine yardım etmek amacıyla gelmelerine rağmen Balkanlara girer girmez Hristiyan halka büyük zulümler yaptılar. Onların bu hareketi esasen Hristiyan din kardeşlerine yardım etmek için değil sosyo-ekonomik kaygılardan dolayı yola çıktıklarının en önemli göstergesidir. Bunun üzerine İmparatorun emri ile Doğu Roma valileri, özellikle Niş valisi Niketas, mahalli garnizonlarını Peçenek ve Macar savaşçıları ile takviye ettiler.²⁶⁴ Niketas tarafından takip edilen ve yer yer karşılıklı çatışmaya girilen Haçlı kuvvetleri 1 Ağustos 1096’da İstanbul’a vardı. Sayısı 20.000’i bulan bu ordu küçük gruplar halinde şehre sokuldu. Her grubun asayişi için ayrı kuvvetler görevlendiren İmparatorun bu denli büyük bir orduyu asayiş altında

²⁶³ KOMNENA, Alexiad, s.327.

²⁶⁴ RUNCİMAN, Steven, *Haçlı Seferleri Tarihi I*, Çev. Fikret Işıltan, TTK, Ankara 2008, s.96-98.; NORWİCH, Bizans III, s.56-57.

tutabilecek imkânı yoktu. Bu nedenle zaman kaybetmeksizin 6 Ağustos'ta İmparator Aleksios'un emri ile Selçuklular üzerine gönderilmek üzere boğazın karşısına geçirildiler.²⁶⁵ Ancak İzmit'e varan Keşiş Pierre l'Hermite komutasındaki öncü kitle arasında ihtilaf çıktı. Alman ve İtalyanlar Rinaldo adlı bir kişinin emri altına girdiler. İmparator Aleksios'un esas Haçlı kuvvetlerinin beklenmesi yönündeki tavsiyesine uymayan bu grup çevreye akınlar yapmaya başladı. İznik'ten gönderilen bir Türk birliğini mağlup eden yağmacı Fransız birlikleri ise elde ettikleri yüklü ganimetler sayesinde zengin oldular. Bunun üzerine emri altındaki, yine çoğunluğu Alman-Fransız olan, birlikleri itaat altında tutamayan Pierre l'Hermite de Kserigordon ve Kibotos'u ele geçirdi. Haçlılar arasında başlayan bu ganimet yarışı sonucu yaklaşık 6.000 kişiyi yanına alan Rinaldo silahsız yerli halkı gasp ederek, bölgede başı bozuk halde akınlar yapmaya başladı. Aldıkları ganimetlerin sarhoşluğuna kapılan Rinaldo komutasındaki Alman ve İtalyan birlikleri Selçuklu sınırlarının içlerine doğru harekete geçtiler.²⁶⁶ Bu sırada Sultan I. Kılıç Arslan da Kserigordon'u geri almak için büyük bir ordu gönderdi. Selçuklu ordusunun gelmesiyle Kseriogordon'a çekilen Rinaldo'nun kuvvetleri kale içerisinde kuşatıldı. 29 Eylül'de başlayan kuşatma sekiz gün sürdü. Kale içerisinde açlık ve kıtlık sonucu zayıflayan Rinaldo'nun ordusu teslim bayrağı açtı. Kale garnizonundan dinini inkâr edenler esir edildi, direnenler ise kılıçtan geçirildi. Rinaldo da dinini inkâr edip, esir edilenlerdendi.²⁶⁷ Türkler, İznik'in Rinaldo tarafından ele geçirildiği ve Almanların yüklü ganimetler ele geçirdiği haberini yayarak Haçlılara bölgede bir otoritenin olmadığını düşündürmeyi amaçlıyorlardı. Böylece Haçlı ordusuna tuzak kurulacak ve tamamı imha edilecekti. Türklerin umduğu gibi bu haber Haçlılar arasında büyük bir heyecan yarattı ve kitleler komutanlarının emrinden çıkarak yollara düştü. Bu sırada Rinaldo hakkındaki söylentilerin Türk yalanı olduğu ortaya çıktı. Bunun üzerine Haçlılar arasında heyecan yerini kargaşaya bıraktı. Komuta heyetindeki Gautier Sans-Avoir'in itirazlarına ve Pierre l'Hermit'in henüz karargâha gelmemesine rağmen ordudaki genel kanı Kserigordon'un ele geçirilmesine yönelikti. Bu amaçla 21 Ekim'de sayısı 20.000'i bulan Haçlı ordusu harekete geçti. İznik yakınlarındaki

²⁶⁵ RUNCİMAN, Haçlı..., s.100.; DEMİRKENT, Haçlı..., s.25. aynı yazar, "İznik'in Haçlılar Tarafından Kuşatılması", *Tarih Boyunca İznik*, İznik Eğitim ve Öğretim Vakfı, İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 2004, s.121-130. MERÇİL, SEVİM, Selçuklu..., s.532.

²⁶⁶ DEMİRKENT, Haçlı..., s.25. aynı yazar, "İznik'in Haçlılar Tarafından Kuşatılması", s.121-130.

²⁶⁷ RUNCİMAN, Haçlı..., s.101.; MAALOUF, Amin, *Arapların Gözünden Haçlı Seferleri*, Çev. Ali Berktaş, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2015, s.22-23.

Drakon'da mevzilenen Selçuklu ordusu komutanı İlhan/Dâvûd²⁶⁸ tarafından pusuya düşürülen Haçlı kuvvetlerinin neredeyse tamamı imha edildi. 3.000 kadarı kaçmayı başarak, İstanbul'a vardı.²⁶⁹ Yaşanan savaşta (21 Ekim 1096) Gautier Sans-Avoir, Renaud de Breis, Hugo von Tubingen, Foulque d'Orleans ve Konrad von Zimmen gibi önemli Haçlı Kontları da öldürüldü.²⁷⁰ Emrine itaatsizlik nedeniyle elindeki tüm birlikleri kaybeden ve ülkesine dönen Keşiş Pierre ise tüm Latin ülkelerinde öcünü almaya yönelik vaazlar verdi:

“Tanrısal bir ses, bana, Fransa'daki tüm Kontların önünde şunu duyurmamı buyurmuştur ki, Kontların her biri, Kutsal Mezarda saygı duası etmek için yurtlarından ayrılmalıdır ve hem bütün güçleriyle hem de içlerinin bütün ateşiyle, Kudüs'ü Türklerden kurtarmayı, kendilerine görev edinmelidir.”²⁷¹

Haçlı şeflerinin kendi aralarındaki rekabetleri, yetersizlikleri ve yön bulma konusundaki aciziyetleri nedeniyle alınan bu yenilgi bir bakıma İmparator Aleksios'un da işine gelmişti. Bundan böyle ardılları ile aynı kaderi paylaşmak istemeyen Haçlılar İmparatora bağlılık yemini etmiş, İmparator böylece Haçlı seferlerini domine eden güç haline gelmiştir.²⁷²

²⁶⁸ DEMİRKENT, s.21.

²⁶⁹ OSTROGORSKY, Bizans Devleti Tarihi, s.335.; MAALOUF, Arapların..., s.23.

²⁷⁰ KOMNENA, Alexiad, s.307.; DEMİRKENT, Sultan I. Kılıç Arslan, s.22. RUNCİMAN, Haçlı..., s.103. TURAN, Selçuklular..., s.129. NORWICH, Bizans III, s.57-58. OSTROGORSKY, Bizans Devleti Tarihi, s.335.

²⁷¹ KOMNENA, Alexiad, s.303.

²⁷² CHALANDON, Alexis I. Comnenè, s.157.

c. I. Haçlı Seferi ve Sonuçları

Harita 5. Haçlı Seferleri Sırasında Siyasi Durum ve Haçlıların Güzergahları

Öncü birlikleri başarıyla bertaraf eden Sultan I. Kılıç Arslan, Haçlılardan bir daha tehlike gelmeyeceğini düşünerek durumu hafife almış ve Malatya şehrini kuşatmaya yönelmiştir.²⁷³ Ancak sayısı 80.000 ile 180.000²⁷⁴ arasındaki asıl Haçlı ordusu Lorraine Düğü Godfrey de Boullion, Norman Kralı Bohemund, Fransa Prensi Hugue, Toulouse Kontu Raymond de St.Gilles, Flandre Kontu Guiskard, Champagne Kontu Etienne de Blois, İngiltere Kralı'nın kardeşi Guiskard de la Normandi gibi asilzadelerin komutasında 1096 sonbaharında yeniden bölgeye gelmeye başladı.²⁷⁵ İmparator Aleksios Haçlıların hedeflerinden birinin de İstanbul olduğunu iyi bildiğinden Haçlı Kontlarına kendisine bağlılık yemini ettirdi. Aldıkları

²⁷³ DEMİRKENT, I. Kılıç Arslan, s.25.; MAALOUF, Arapların..., s.26.

²⁷⁴ Sayı Anna Komnena'ya göre verilmiştir. Yinanç'a göre bu sayı 900.000, Turan'a göre ise 600.000'dir. bk. KOMNENA, Alexiad, s.306; YİNANÇ, Türkiye..., s.199. TURAN, Selçuklular..., s.129.

²⁷⁵ KOMNENA, Alexiad, s.306.; YİNANÇ, Türkiye..., s.199. DEMİRKENT, I. Kılıç Arslan, s.25. OSTROGORSKY, Bizans Devleti Tarihi, s.336. VASİLİYEV, Bizans..., s.461-462. NORWICH, Bizans III, s.59.

yerleri de Doğu Roma'ya teslim etmeleri şartıyla Haçlılara erzak ve yol yardımı yapmak üzere anlaştı.²⁷⁶ Anlaşma dahilinde Doğu Roma gemileriyle boğazı geçen Haçlılar İznik'i kuşattı. Sultan I. Kılıç Arslan haberi alır almaz Malatya kuşatmasını kaldırarak İznik'e hareket etti. Selçuklu öncü birlikleri İznik'e varınca Raymond'a karşı bir yarma harekâtı yapsalar da başarısız olup, geri çekildiler. Bu sırada Sultan gelene kadar zaman kazanmak isteyen İznik garnizonu, Haçlı ordularına refakat eden Doğu Roma komutanı Butumites'i anlaştırmaya çağırdılar. İmparator Aleksios Haçlıların eline düşmesini istemediği için İznik'in Doğu Roma ordusuna teslim edilmesini, teslim olmaları halinde kimsenin zarar görmeyeceği teminatını veriyordu.²⁷⁷ Tam bu sırada Sultan I. Kılıç Arslan İznik önlerinde görüldü. Sultan da bir yarma harekâtını denediyse de Haçlıların kalabalık oluşu nedeniyle başarısız oldu ve İznik'i kendi kaderine bırakarak geri çekildi.²⁷⁸ Sultan I. Kılıç Arslan'ın "Bundan böyle en uygun saydığımız neyse onu yapın." emri üzerine yardım gelmeyeceğini²⁷⁹ anlayan İznik garnizonu 20 Haziran 1097²⁸⁰ günü şehri Doğu Roma komutanı Butumites' teslim etti. Aynı gün saldırıya geçerek şehri yağmalamayı amaçlayan Haçlı ordusu bu duruma oldukça kızdıysa da İmparator Aleksios tarafından dağıtılan Sultan'ın hazinesi bu kızgınlığı giderdi. Sultan I. Kılıç Arslan'ın İznik'te kalan karısı ve çocukları da Butumites tarafından İstanbul'a gönderildi. Sultan'ın karısı ve çocukları İstanbul'da iyi karşılandılar ve İmparatorun himayesi altına alındılar.²⁸¹ İmparator Aleksios ise Haçlılarla yaptığı bu ittifakın sayesinde yıllardan beri ele geçirmeyi arzuladığı İznik'i sonunda topraklarına katmayı başardı.²⁸² İmparator böylece daha önce Süleyman Şah ve Ebu'l Kasım döneminde ele geçiremediği İznik'i Haçlıların yardımıyla alarak doğu sınırlarındaki Türk tehlikesini biraz daha iç bölgelere itmeyi başarmıştır. Ancak İmparator Haçlıların yardımıyla böyle büyük bir zafer kazanırken sosyo-ekonomik yönden daha tehlikeli Haçlı ordularının kendisine ve ülkesine vereceği zararı hesap edememiştir. Nitekim yaklaşık iki asır süren Haçlı seferleri

²⁷⁶ KOMNENA, Alexiad, s.309.; TURAN, Selçuklular..., s.129. OSTROGORSKY, Bizans Devleti Tarihi, s.336. VASİLİYEV, Bizans..., s.465. MERÇİL, SEVİM, Selçuklular..., s.533.

²⁷⁷ KOMNENA, Alexiad, s.325. DEMİRKENT, I. Kılıç Arslan, s.26.

²⁷⁸ AYÖNÜ, Selçuklular ve Bizans, s.94.; YİNANÇ, Türkiye..., s.201.

²⁷⁹ KOMNENA, Alexiad, s.326.; MAALOUF, Arapların..., s.27.

²⁸⁰ İznik'in Bizans'ın eline geçmesi ile ilgili farklı görüşler öne sürülmüştür. Erdoğan Merçil'e göre 19 Haziran 1097, Mükremin Halil Yinanç'a göre 20 Haziran 1097 Turan'a göre 26 Haziran 1097, Demirkent'e göre ise 18 Haziran 1097'dir. Bk. MERÇİL, Müslüman..., s.116.; YİNANÇ, Türkiye..., s.201. TURAN, Selçuklular..., s.130. DEMİRKENT, I. Kılıç Arslan, s.28.

²⁸¹ KOMNENA, Alexiad, s.328.; TURAN, Selçuklular..., s.130. DEMİRKENT, I. Kılıç Arslan, s.28. MAALOUF, Arapların..., s.28.

²⁸² BAŞTAV, "Bizans ve Haçlı Seferleri", s.62.

1204 yılında İstanbul'da Doğu Roma İmparatorluğu'nun varlığının sona ermesine bile neden olmuştur.

İznik'in ele geçirilmesinden sonra Haçlı ordusu 21 Haziran 1096'da asıl hedef olan Kudüs'e ilerlemek üzere Eskişehir hattına doğru harekete geçti.²⁸³ Haçlıları hafife aldığı için farkına varan Sultan I. Kılıç Arslan ise, aralarında Malatya sebebiyle husumet olmasına rağmen Danişmendli Gümüştekin Ahmet Gazi'den ve Kayseri Beyi Hasan'dan yardım istedi. Bu sırada Tatikios da İmparator Aleksios'un emri ile Haçlılar tarafından ele geçirilecek yerlerin Doğu Roma'ya taksimi için Haçlı ordularına refakat ediyordu. Gümüştekin ve Hasan Bey'in de yardımlarını alan Sultan I. Kılıç Arslan Doryleum (Eskişehir) mevkiinde Haçlı ordularının karşısına çıktı. Ancak yine Haçlıların kalabalık olmaları ve zırhlarının onları Türk okçularından koruması nedeniyle Sultan I. Kılıç Arslan başarısız olarak geri çekilmek zorunda kaldı.²⁸⁴

Harita 6. Haçlıların Gelişi Sırasında Anadolu'nun Siyasi Durumu ve Haçlılara Karşı Verilen Mücadeleler

²⁸³ Urfalı Mateos Vekayi-Nâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162), CL-CLI, Çev. Hrant D. Andreasyan, TTK Yayınları, Ankara 2000, s.190-191.

²⁸⁴ İbn Kâlanîsî savaşın tarihi olarak 8 Temmuz 1097'yi vermektedir. bk. İBN KÂLANÎSÎ, *Şam Tarihine Zeyl*, CCXLIII, Çev. Onur Özatağ, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2015, s.2.; KOMNENA, *Alexiad*, s.332. DEMİRKENT, I. Kılıç Arslan, s.29-30. MAALOUF, *Arapların...*, s.30-31. MERÇİL, *Müslüman...*, s.116. ÖNGÜL, *Selçuklular Tarihi II*, s.26. NORWICH, *Bizans III*, s.63.

Bu yenilginin ardından Sultan I. Kılıç Arslan, Haçlıları bir meydan savaşında durduramayacağını anladı. Daha kalabalık ve kuvvetli olan bu ordu ancak ani saldırılar ve vur-kaç taktikleriyle zayıflatılabilirdi. Nitekim Haçlı orduları Anadolu'nun içlerine ilerledikçe Türk-Müslüman nüfusu da artacak, bu da Haçlılara karşı koyacak kişi sayısını arttıracaktı. Bu amaçla Haçlıları üzerine çeken Sultan I. Kılıç Arslan bir yandan da geçtiği yerlerdeki su ve gıda kaynaklarını kurutarak, Haçlıların ikmal yapmasını engellemeyi amaçlıyordu. Ancak bu kadar uğraşa rağmen Sultan I. Kılıç Arslan Haçlı ordusuna karşı Ereğli'de de muvaffak olamadı²⁸⁵ ve Haçlılar Ekim 1097'de Antakya'yı kuşattılar. Öte yandan Urfa'daki Ermenilerin daveti üzerine ana ordudan ayrılan Baudouin de Boulogne, Türklerin elindeki Telbaşir'i ve Râvendân'ı ele geçirdi.²⁸⁶ İmparator Aleksios gibi Haçlıları Türklere karşı kullanarak fayda sağlamak isteyen Urfa hâkimi Toros da yanıldı.²⁸⁷ Nitekim Baudouin Urfa'ya geldikten kısa bir süre sonra Toros'u öldürttü ve Urfa Haçlı Kontluğu kuruldu.²⁸⁸ (1098-1144) Hristiyanlar için önemli bir kent olan Antakya, 1085'te Süleymanşâh tarafından fethedilmişti. Süleymanşâh şehrin yönetimini Yağı-Sayan adlı bir Türkmen Beyine bırakmıştı.²⁸⁹ Yağı-sayan, yaklaşan Haçlı ordusunu haber alır almaz oğlu Şems'ül-Mülk'ü Şam Emiri Dukak'a göndererek yardım çağrısında bulundu.²⁹⁰ Halep Emiri Rıdvan ise aralarında geçen bir husumet nedeniyle Yağı-Sayan'ın talebini reddetti.²⁹¹ Dukak'ın yardıma geldiğini haber alan Raymond Antakya'ya bir an önce saldırmayı teklif etti. Ancak Bohemund'un niyeti farklı idi; Bohemund, Antakya'yı kendi himayesine almak istiyor, bu nedenle de şehrin Haçlı istilasına uğrayarak harabe hale gelmesine engel olmaya çalışıyordu.²⁹² Bu nedenle de orduda Antakya'nın kendisine taksim edilmesini yoksa seferi bırakarak yurduna döneceği söylentisini yaydı. Anna bu görüşü destekler nitelikte Bohemund hakkında:

²⁸⁵ MERÇİL, Müslüman..., s.116.

²⁸⁶ GÖKHAN, İlyas, "Maraş Haçlı Senyörlüğü", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, İstanbul 2008, S.172, s.80.

²⁸⁷ Daha fazla bilgi için bk. DEMİRKENT, Işın, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi I*, TTK Yayınları, Ankara 2013, s.16-19.

²⁸⁸ Urfalı Mateos, s.194-195.; DEMİRKENT, Urfa Haçlı Kontluğu, s.38-41. OSTROGORSKY, Bizans Devleti Tarihi, s.337. MAALOUF, Arapların..., s.42.

²⁸⁹ AZİMÎ, s.37.; MAALOUF, Arapların..., s.33.

²⁹⁰ İBN KÂLANİSÎ, Şam Tarihine Zeyl, s.2.

²⁹¹ Daha fazla bilgi için bk. İBNÜ'L-ADİM, Zübde..., s.86.; MAALOUF, Arapların..., s.36.

²⁹² CHALANDON, Alexis I. Comnenè, s.204.

“...Godefroi çok zengindi ve soyluluğundan dolayı çok gururlanırdı. O öylesine bir erkekli kadınlı hareket ortaya çıkardı ki, hiçbir zaman bunun benzerinin görüldüğü anımsanmıyordu. Gerçekten efendimizin mezarında saygı duası etmek ve kutsal yerleri görmek isteğiyle yola çıkmışlardı; ama, özellikle Bohemund ve onun yordakçıları gibi sapık adamlar, yüreklerinin dibinde başka bir tasarım ve umut beslemekteydiler; belki de bu arada başkentin kendisini ele geçiririz diye umut ediyorlardı; olaya bir çıkar sağlama vesilesi olarak bakıyorlardı.” demiştir.²⁹³

Seferin başından beri Haçlı ordusunun lokomotif gücü olan Bohemund’un ayrılacağı söylentisi kargaşaya neden oldu ve Antakya konusunda destekçilerini arttırdı.²⁹⁴ Bu ortamdan faydalanarak Raymond’un talebini reddetti ve şehrin, kuşatmasının sürdürülerek müdafilerin teslim olması yoluyla ele geçirilmesini kararlaştırdı. Gelgelelim Bohemund’un bu kararı Haçlıların büyük zayıatlar vermesine neden oldu. Şam Emiri Dukak’ın ordusu Hama yakınlarındaki Albara mevkiinde mağlup edildi ancak Haçlı ordusu da büyük kayıplar verdi.²⁹⁵ Tüm bunlara soğuk geçen kış ve kıtlık da eklenince Antakya kuşatması gereğinden fazla uzadı. Bu süre zarfında Haçlılara vur-kaçlarla zarar vermeye çalışan Yağı-Sayan, başka çaresi kalmayarak Halep Emiri Rıdvan’ın hakimiyetine girdi. Rıdvan ise bunun üzerine Antakya’ya doğru harekete geçti. Ancak Rıdvan’ın yarma harekâtı da başarısız oldu ve Haçlılar Hârim’i ele geçirdiler.²⁹⁶ Uzun süren bir kuşatmanın ardından Antakya, Haziran 1098’de Firuz²⁹⁷ adlı bir Ermeni devşirmesinin ihaneti sonucu Haçlı Kontu Bohemund’un eline geçti.²⁹⁸ Haçlıların Selçukluları meşgul etmesinden faydalanan Fatımiler de Artukoğullarından Sökmen ve İlğâzi’nin hakimiyetindeki Kudüs’ü ele geçirdiler.²⁹⁹ Haçlıların gücünden faydalanarak Selçukluları bölgeden tamamen atmak isteyen Halife El- Musta’li Bi-Allah (1094-1101), Haçlı Kontlarına elçiler gönderdi.³⁰⁰ Ancak Haçlıların asıl amacını kavrayamadı ve 15 Temmuz 1099’da da 463 yıldır Müslümanların elinde olan

²⁹³ KOMNENA, Alexiad, s.305.

²⁹⁴ RUNCİMAN, Haçlı..., s.172.

²⁹⁵ RUNCİMAN, Haçlı..., s.173.

²⁹⁶ İBNÜ’L-ADİM, Zübde..., s.89.

²⁹⁷ Abu’l Farac’ta Ruzbah olarak geçen kule bekçisi olma ihtimali yüksektir. Haçlılarla anlaşarak demir sııklar aracılığıyla şehre girilmesini sağlamıştır. Yine Yağı-Sayan da Gaisgan olarak not edilmiştir. Antakya’nın ele geçirilmesinin ardından bir Ermeni tarafından başı kesilerek öldürülmüştür. bk. ABU’L FARAC, Gregory (G. Barhebraeus), *Abu’l Farac Tarihi II*, Çev. Ömer Rıza Doğrul, Ankara 1987, s.339.; MAALOUF, Arapların..., s.43.

²⁹⁸ KOMNENA, Alexiad, s.333-336.; AZİMÎ, s.37. DEMİRKENT, I. Kılıç Arslan, s.32. RUNCİMAN, Haçlı..., s.180. AYÖNÜ, Selçuklular ve Bizans, s.96. VASILİYEV, Bizans, s.466. NORWİCH, Bizans III, s.63.

²⁹⁹ İBN KÂLANİSÎ, Şam Tarihine Zeyl, s.4.

³⁰⁰ YAZILITAŞ, Fâtımî..., s.167.

Kudüs, Antakya ile aynı kaderi paylaştı ve Haçlılar tarafından ele geçirildi. Kudüs'te bulunan yaklaşık 70.000 Müslüman katledildi.³⁰¹ Fatımi kumandanı Efdal karşı bir saldırı gerçekleştirse de Haçlılar tarafından Askalan'da mağlup edildi.³⁰²

Haçlıların Selçuklu ordularını art arda doğuya doğru süpürmesinden faydalanan İmparator Aleksios da fırsattan istifade Ioannes Dukas'ı göndererek Çaka Bey'in elinden İzmir'i geri aldı. Bununla da yetinmeyen Dukas; Tanrıvermişoğulları'nın elinde bulunan Efes'i ve Sardis'i ele geçirdi.³⁰³ Sultan I. Kılıç Arslan Haçlılar ile meşgul olduğu için bu kayıplara bir reaksiyon gösteremedi. Bunun yanı sıra başkenti Konya'ya çekmesi ile Doğu Roma-Türkiye Selçuklu sınırı Afyon'a kadar gerilemiş oldu. Ancak yine de Haçlılar Anadolu'dan rahatça geçemediler. Güneydoğu'da, el-Cezire'de ve Şam'da bulunan Artuklular öncülüğündeki Türkler tarafından taciz edildiler ve önemli zayıflatlar verdiler.³⁰⁴ I. Haçlı Seferi sonucunda 10 Mart 1098'de Urfa'da, 3 Haziran 1098'de de Antakya'da birer Haçlı devleti kuruldu.³⁰⁵ (1098-1268) Böylece I. Haçlı Seferi sonunda hem Haçlı Batı dünyası ve Papa amacına ulaştı, hem de Selçukluların kurduğu baskıdan kurtulan Doğu Roma İmparatorluğu rahat bir nefes aldı. Ancak her ne kadar savaşı Selçuklular kaybetmiş gibi görünse de bu savaşta edindikleri tecrübeler sayesinde Haçlılarla meydan savaşı değil vur kaç taktiğiyle savaşmayı öğrendikleri için sonraki savaşlar için kazançlı çıkmışlardır. Diğer yandan Haçlıların doğuda kurmuş olduğu kontluklar Doğu Roma İmparatorluğu aleyhine de faaliyet gösterecek olup bu faaliyetleri daha da derinlerde İstanbul'u ele geçirmeye yönelik olacaktır. Yani İmparator Aleksios Komnenos Haçlı seferleri çağrısını yaparak bu vesileyle kendisi ve ülkesinin başına büyük bir bela almıştır. Yaşanan bu ilk sefer Hristiyanlar açısından bir zafer gibi görünse de sonraki seferler hüsrarla sonuçlanacaktır. Nitekim bu seferde istediğini elde eden Doğu Roma İmparatorluğu 1204'te tarihinin en büyük kıyımınlarından birine sahne olacak ve yıkılmanın eşiğine gelecektir.

³⁰¹ ABU'L FARAC, Abu'l Farac Tarihi II, s.340.; HALDON, Bizans Tarihi Atlası, s.177.

³⁰² AZÎMÎ, s.37.; ABU'L FARAC, Abu'l Farac Tarihi II, s.341.; İBN KÂLANÎSÎ, Şam Tarihine Zeyl, s.6.

³⁰³ DİEHL, Bizans Tarihi, s.107.

³⁰⁴ Daha fazla bilgi için bk. ŞEŞEN, Ramazan, "Haçlı Seferleri Sırasında Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin Siyasi ve Sosyal Durumu, Haçlılarla Yapılan Mücadeleye Katkısı", *Uluslararası Haçlı Seferleri Sempozyumu*, TTK Yayınları, Ankara 1999, s.41-44

³⁰⁵ HALDON, Bizans Tarihi Atlası, s.177.; DEMİRKENT, I. Kılıç Arslan, s.33.

d. 1101 Haçlı Seferi ve Sonuçları

Harita 7. 1101 Haçlı Seferi ve Anadolu'daki Savaşlar

1099'da Kudüs'ün ele geçirilmesi ile Papa II. Urbanus ve Hristiyan batı emellerine ulaştı. Ancak kutsal yerlerin ele geçirilmesi kadar muhafaza edilmesi de önem arz ediyordu. Bölgede sayıca fazla olan Müslümanlara karşı Kudüs'teki Hristiyan nüfusu artırılmalıydı. Bölgedeki yoğun Müslüman nüfusu Hristiyan Krallığını tehdit ediyordu. Nitekim Antakya Kontu Bohemund, Danişmendli Gümüştekin tarafından esir alınmış,³⁰⁶ Kudüs Kralı Godefroï, Akka'da kendisine isabet eden bir okla öldürülmüştü.³⁰⁷ Bu maksatla I. Baudouin (1110-1118) Avrupa'dan sürekli şövalye ve insan kaynağı talep ediyordu. Ancak Kudüs'e gelen kafileler I. Baudouin'in isteklerini karşılamıyor, artan Fâtımî tehlikesi yeni bir seferin gerekliliğini ortaya koyuyordu. Papa II. Urban, Kudüs'ün ele geçirilmesinden

³⁰⁶ Kont Bohemund, 1100 yılının aralık ayında Afamiyye Kalesini (Rum Kale olması muhtemeldir) kuşatmıştır. Bu sırada Sultan I. Kılıç Arslan ve Danişmendli Gümüştekin'in Malatya üzerine geldiğini öğrenen Bohemund, kuşatmayı kaldırarak Türk ordusuna doğru harekete geçmiştir. 16 ile 25 Aralık 1100 yılında gerçekleşen savaşta Hristiyan ordusu mağlup edilmiş, Kont Bohemund ise esir alınmıştır. bk. İBN KÂLANİSÎ, Şam Tarihine Zeyl, s.7.

³⁰⁷ AZÎMÎ, s.38.; İBN KÂLANİSÎ, Şam Tarihine Zeyl, s.8.

15 gün önce ölmüş yerine geçen Papa II. Pascalis (1099-1118), ilk seferin Avrupa’da uyandırdığı heyecan ve kutsiyet sayesinde yeni bir sefer tertipledi.³⁰⁸

Ancak çağrı halk nezdinde gösterdiği etkiyi Krallar üzerinde gösteremedi. İngiltere Kralı II. William Rufus, Almanya Kralı IV. Heinrich ve Fransa Kralı I. Philipp çeşitli sebeplerle düzenlenen bu yeni sefere katılım göstermediler. Kurulan yeni Haçlı ordusu bu nedenle daha alt rütbeli Kontlar ve Dükler tarafından organize edildi. Kurulan üç ordudan ilki başına Milano Başpiskoposu Anselm de Buis idaresindeki Lombardlardan, ikinci ordu Etienne de Blois komutasındaki Fransızlar ve üçüncü ordu Konrad kumandasındaki Almanlardan meydana getirildi.³⁰⁹ Ordunun sayısı hakkında da çeşitli görüşler öne sürülmüştür. Anna Komnena’ya göre ilk ordu 50.000 atlı ve 100.000 yayadan toplam 150.000 kişiden meydana gelmekteydi.³¹⁰ Urfalı Mateos’a göre sayı ise 300.000’dir.³¹¹ Dönemin bir başka kaynağı olan Albertus Aquensis ilk kafilenin Lombardlardan 30.000 kişi, Almanlardan 2.000 kişi, Fransızlarınsa sayısını belirtmemekle birlikte toplam Haçlı ordusunun 260.000’i bulunduğunu, ikinci kafilenin 15.000 ve son kafilenin 160.000 kişiden oluştuğunu belirtmiştir. Albertus’a göre 1101 Haçlı Seferine katılan toplam sayı 435.000 kişiyi bulmaktadır. Yine Ekkehardus ve İbn’ül Esir de bu orduların toplam sayısını 300.000 kişi olarak yazmıştır.³¹² Verilen rakamlar farklı olsa dahi, 1101 Haçlı Seferine katılan sayının azımsanamayacak büyüklükte olduğu su götürmez bir gerçektir. Öte yandan ilk seferin getirdiği başarının Avrupa’da yarattığı etki de göz önüne alınırsa, bu sefere katılımın ilk sefere katılımdan daha fazla olma ihtimali göz ardı edilemez.

1101 Haçlı Seferinin ilk kafilesi olan Lombardlar, Milano başpiskoposu Anselm de Buis önderliğinde 13 Eylül 1100 tarihinde Milano’dan harekete geçtiler. Balkanlardan Doğu Roma topraklarına giren Lombardlar sayıca oldukça fazlaydılar. İlk sefer sırasında kendisine edilen biatın yerine getirilmediğini düşünen İmparator, bu yeni gelen Haçlı ordusunu pek de hoşnut karşılamamıştı. Özellikle Haçlılar arasında yapılan gizli bir anlaşma sonucu Antakya’nın Bohemund’a taksimi

³⁰⁸ DEMİRKENT, Haçlı..., s.132.; aynı yazar, “1101 Haçlı Seferi”, *Prof. Dr. Fikret Işılta’nın 80. Doğum Yılı Armağanı*, Dünya Yayınları, İstanbul 1995, s.22-23.

³⁰⁹ DEMİRKENT, Haçlı..., s.135.; aynı yazar, “1101 Haçlı Seferleri”, s.24.; NORWICH, Bizans III, s.65.

³¹⁰ KOMNENA, Alexiad, s.346.

³¹¹ Urfalı Mateos, CLXXII, s.219.

³¹² DEMİRKENT, Haçlı..., s.135.; aynı yazar, “1101 Haçlı Seferleri”, s.25.

İmparatorun büyük tepkisine neden olmuştu. Bunun üzerine Papa II. Pascalis'in 1098'de İmparatora gönderdiği rivayet edilen bir mektupta:

“Siz çocuklar gerçeğe itaat edin. Haksız adam (Bohemund) kendini kötü bir yolla İmparator ilan etti. Baba İsa'ya itaat edin. O bize gerçeği ve iyi bir yolu tebliğ edecek.”³¹³

yazmaktadır. Bunun yanı sıra Hugue Vermandois'in 1099'da İstanbul'a gelmesiyle birlikte ilişkiler bir ölçüde normalleşmiştir. Ordunun kontrol altına alınmasının kolaylaştırılması ve asayişin sağlanması için parçalara ayrılan Lombardlar, çeşitli ordugahlara yerleştirildiler. Ancak bu önlem yetersiz kaldı ve Lombard ordusu geçtiği her yeri yağmaladı. Bunun üzerine Lombardları Balkanlardan uzaklaştırmak isteyen ve her seferinde Haçlı seferlerinin başlaması nedeniyle biraz daha pişmanlık duyan İmparator Aleksios, Haçlı komutanlarına haber göndererek ordularını İstanbul'a getirmelerini emretti. Lombard ordusu Mart 1101'de İstanbul önlerine geldi. İlk seferde Rinaldo'nun başına gelenler tecrübe olduğu üzere başpiskopos Anselm, Alman ve Fransız kuvvetleri gelene kadar bekleme kararı aldı. Ancak Lombard ordusu burada da rahat durmadı ve etrafı yağmalamaya başladı. Bunun üzerine İmparator Aleksios, Lombardların Anadolu'ya geçirilmesinin en doğrusu olacağına karar verdi. Lombard ordusu bu emre de itaat etmeyerek İstanbul'a saldırdı. Bu durum karşısında oldukça hiddetlenen İmparator Aleksios ordusunu savaş düzenine soktu. Araya giren Toulouse kontu Raymond ve başpiskopos Anselm sayesinde iki Hristiyan ordusunun çatışmasını engellendi. Haçlı kontlarına çeşitli hediyeler veren İmparator, onları İzmit'e geçirmeye ikna etti.³¹⁴ İmparator Aleksios Komnenos Lombardların saldırısı üzerine neredeyse kendi kazdığı kuyuya düşmek üzereyken bazı ileri gelenlerin araya girmesiyle bu tehlikeden kurtulmuştur. Diğer taraftan İmparatorun Haçlı kontlarına hediyeler vererek onları bir an önce İstanbul'dan uzaklaştırmak istemesi tehlikenin boyutunun İmparator açısından ne denli büyük olduğunun önemli bir göstergesidir. Nitekim daha önce de ifade ettiğimiz gibi Türkleri Anadolu'dan atmak uğruna Avrupa'dan ücretli askerler isteyen ve Haçlı seferlerinin başlamasına neden olan İmparator, adeta bir kumar oynamıştır. Bu oyunda bize göre kaybeden taraf uzun vadede Doğu Roma İmparatorluğu olmuştur. Hem Doğu Roma İmparatorluğu Hristiyan halkı hem de

³¹³ CHALANDON, Alexis I. Comnenè, s.205.

³¹⁴ DEMİRKENT, Haçlı..., s.138.; aynı yazar, “1101 Haçlı Seferleri”, s.27.

İmparatorluk toprakları bu süreçte telafi edilmesi mümkün olmayan birçok maddi ve manevi zayiata uğramıştır.

Lombardların İzmit'e yerleştirilmesi ile bir nebze olsun rahat nefes alan İmparator Aleksios, yeni gelen Haçlı kabilelerine karşı güvenlik önlemlerini arttırdı. Seferin ikinci kafilesi, Konrad idaresindeki Alman kuvvetleri, Doğu Roma ordusunun refakatiyle sorunsuz olarak İstanbul'a geldi ve buradan da hemen İzmit'te bekleyen Lombardlara katıldılar. Konrad'dan sonra son kafile olan Fransız kuvvetleri de Etienne de Blois komutasında Mayıs 1101'de İstanbul'a ulaştılar. İmparator Aleksios tarafından Tzitas komutasında 500 Peçenek savaşçısıyla takviye edilen Fransız ordusu da İzmit'teki Haçlı karargahına sevk edildiler.³¹⁵

İzmit'te toplanan birleşik Haçlı ordusunda Lombardlar nedeniyle yeni bir çatlak meydana geldi. Lombardlar, asıl hedef olan Kudüs yerine Danişmedlilerin eline düşen Antakya Kontu Bohemund'u esareten kurtarmak³¹⁶ ve Anadolu'da müstakil yeni Haçlı devletçikleri kurmayı hedefliyorlardı. İmparator Aleksios bu fikre karşı çıkarak, ilk sefer sırasında izlenilen yolun takip edilmesi gerektiğini öğütledi. Komnena'nın ifade ettiğine göre: "...ama gördü ki bunlar, Franklarla birleşmek istemedikleri için ve (Horasan sandıkları, Danişmend ilini) zapt etmek üzere Horasan'a gitmek amacıyla bir başka yolu izlemek istediklerinden, İmparator tarafından ikna edilemediler."³¹⁷ Bunun yanı sıra Kont Raymond ve Etienne de Blois de bu kararı desteklememiş ancak birliği bozmamak adına Lombardlarla birlikte hareket kararı almışlardır.³¹⁸ 3 Haziran'da harekete geçen Haçlı ordusu "Hacılar Yolu" denilen; İznik-Ayaş hattını takip ettiler.³¹⁹ İmparator tarafından kılavuzluk yapmak üzere görevlendirilen Tzitas, Haçlı ordusunu daha kuzeyden, Doğu Roma topraklarından, geçirerek olası bir Türk saldırısından korunmayı amaçladı. 20 gün süren yolculuktan sonra 23 Haziran'da Ankara kalesi önüne gelen Haçlılar, kaleyi herhangi bir direnişle karşılaşmaksızın

³¹⁵ KOMNENA, Alexiad, s.346.; DEMİRKENT, Haçlı..., s.138. aynı yazar, "1101 Haçlı Seferleri", s.28.

³¹⁶ Bohemund'un Danişmendliler tarafından esir alınması hakkında bk. Urfalı Mateos, CLXVII, s.204-205.

³¹⁷ KOMNENA, Alexiad, s.346.

³¹⁸ DEMİRKENT, Haçlı..., s.140.

³¹⁹ DEMİRKENT, Işın, "1101 Haçlı Seferleri Ordularının Anadolu'da Takip Ettiği Yollar Hakkında" *Uluslararası Haçlı Seferleri Sempozyumu*, TTK Yayınları, Ankara 1999, s.117.; aynı yazar, "1101 Haçlı Seferleri", s.30.

aynı gün ele geçirdiler. Sultan I. Kılıç Arslan yeni bir seferin geldiğini haber almış, kuşatma savaşı yapmayı amaçlamadığı için kaleyi boşalttırmıştı.³²⁰

Sultan I. Kılıç Arslan sınırlarına giren bu devasa ordularla tek başına mücadele edemeyeceğini biliyordu. 1097’de yaşadığı acı tecrübe bunun net bir kanıtıydı. Uzun yıllardır Anadolu’daki nüfuz mücadeleleri nedeniyle arasının açık olduğu Gümüştekin Ahmet Gazi’ye haber göndererek ittifak talebinde bulundu. Antakya Kontu Bohemund’u esir alması nedeniyle yeni gelen Haçlı kuvvetlerinin asıl hedefi haline gelen Gümüştekin için bu talep kaçırılmaz bir fırsattı. Hemen Gümüştekin Bey de çeşitli Türk beylerini yardıma çağırdı. Yardım çağrısına Halep Emiri Rıdvan, Artuk Beyi Belek ve Harran Beyi Karaca’nın da dahil olması seferin Anadolu’da yarattığı etkiyi açıkça ortaya koymaktadır. Yıllardır birbiriyle mücadele içerisinde olan Türk Sultanları ve Beyleri, şimdi ortak bir hedef doğrultusunda birleşmişlerdi.³²¹

Haçlıların Ankara’dan harekete geçtiği sırada Sultan I. Kılıç Arslan, Ankara-Çankırı yolunda Haçlıların kullanabileceği her türlü gıda, su, teçhizat vs. her şeyi tahrip ederek kendisini Çankırı da bekleyen Danişmendli ordusuna katıldı. Türklerin ana savaş planı düşmanı olabildiğince yıpratmak ve en zayıf olduğu anda hücum etmek üzerineydi. Plan işe yaradı ve Haçlı kuvvetleri ikmal sıkıntısı çektiler. Çankırı’da da kuvvetli bir direnişle karşılaşan Haçlılar kuzeye, Doğu Roma topraklarına çekildiler. Türkler ise hala sayıca kendisinden oldukça fazla olan Haçlılarla bir meydan savaşı yerine Haçlı ordusunu takip etmek ve vurkaçlarla Haçlıların malzeme temin etmesini engellemeyi tercih ediyorlardı.³²² Bunun üzerine Kastamonu’nun dar ve yüksek patikalarına yönelen Haçlılar açlık ve sıcaklık nedeniyle zayıflar vermeye başladılar. Bu sırada Sultan I. Kılıç Arslan ve Gümüştekin gizli bir şekilde Haçlılara fark ettirmeden takibe koyulmuşlardı. Verilen zayıflar nedeniyle Haçlı ordusunun güzergâhını değiştirerek bu bölgeye getiren Raymond’a karşı bir muhalefet oluştu. Gümüştekin’in bölgeyi tahrip etmesi yüzünden de yiyecek bulamayan Haçlılar gruplar halinde dağılmaya başladılar.

³²⁰ DEMİRKENT, “Prof. Dr. Fikret Işıltan...,” s.32.; KOMNENA, Alexiad, s.346.

³²¹ AKSARAYI, Kerimüddin, *Müsameret’ül-Ahbar*, Çev. Mürsel Öztürk, TTK Yayınları, Ankara 2000, s.14-16.; DEMİRKENT, Haçlılar..., s.181-182., aynı yazar, “1101 Haçlı Ordularına Karşı Mücadelede Selçuklu-Danişmendli İşbirliği”, *Danişmendliler Döneminde Niksar’da Tıp, Tarih ve Kültür Sempozyumu*, Niksar 2003, s.79-89., aynı yazar, “1101 Haçlı Seferleri”, s.31., aynı yazar, I. Kılıç Arslan, s.36-37.

³²² DEMİRKENT, Haçlı..., s.185.; TURAN, Selçuklular... s.167.

Ancak bu artçılar Türkler tarafından yakalanılarak öldürüldü. Oldukça zayıf duruma düşen Haçlılar güzergâhı değiştirme kararı alarak Niksar'a doğru harekete geçtiler.³²³ 2 Ağustos 1101'de Paflagonya'yı aşarak Merzifon yakınlarına gelen Haçlı ordularının önü birleşik Türk ordusu tarafından kesildi. Haçlıların artık güçten düştüğünü düşünen Sultan I. Kılıç Arslan, Gümüştekin, Rıdvan, Karaca ve Belek komutasındaki Türk ordusu bir çevirme harekâtı başlattı.³²⁴ Haçlılar da her taraftan sarılmış olduklarını görünce savaş düzeni aldılar. Yiyecek aramak için ordudan ayrılan Almanların yaklaşık 700'ü kurulan tuzakla Türkler tarafından kılıçtan geçirildi. Türk ordusu Haçlıların hareket kabiliyetini sınırlayarak ve aç bırakarak düzenlerini bozmaya çalışıyor, onları kışkırtıyordu. Aç ve susuz kalan Haçlılar daha fazla dayanamayarak 5 Ağustos Pazartesi günü beş kola ayrılarak hücumla geçtiler. Türk ordusunun savaşta sayısı takriben 20.000 kişiydi.³²⁵ İlk saldırıyı sayıca en kalabalık grup olan Albert Biandrate komutasındaki Lombardlar gerçekleştirdi. Sabah erken saatlerde başlayan Lombard taarruzu Türkler tarafından başarıyla püskürtüldü. Lombard hatlarının bozulması üzerine Konrad'ın emrindeki Almanlar saldırıya geçti. Saatlerce süren çatışmaların ardından Alman kuvvetleri de bir başarı sağlayamayarak geri çekildi. Üçüncü taarruz Etienne kumandasındaki Fransızlardan geldiyse de Fransızlar, Türk okçularının manevraları sebebiyle bir varlık gösteremedi büyük kayıplar vererek geri çekildiler. Son olarak savaş meydanına Doğu Roma'dan aldığı Peçenek takviyesiyle Kont Raymond çıktı. Ancak Kont Raymond'un da sonu diğerleri gibi oldu hatta esir alınmaktan son anda kurtarıldı.³²⁶ Haçlılar aldıkları büyük hezimet sonrası ordugahlarına çekildiler. Sayıca oldukça azalmış olan Haçlı ordusu, yiyecek kıtlığı nedeniyle ertesi gün savaşmaya takatlerinin olmadığını farkındaydı. Bu durumdan tek kurtuluş kaçıp Doğu Roma topraklarına sığınmaktı. Aynı günün akşamı tüm Haçlı Kontları ve şövalyeler ordugahı kendi haline bırakarak kaçmaya başladılar. Bunu haber alan Türk ordusu da hayli yorgundu ancak son bir gayretle saldırıya geçtiler. 6 Ağustos Salı sabahı Haçlılar için büyük bir kıyım başladı. Sinop'a ve oradan da İstanbul'a kaçan Kontları haricinde sağ kalan tüm Haçlılar Türk ordusu tarafından kılıçtan geçirildiler.³²⁷

³²³ DEMİRKENT, "1101 Haçlı Seferleri", s.36.

³²⁴ TURAN, Selçuklular..., s.168.

³²⁵ DEMİRKENT, "1101 Haçlı Seferi", s.37.

³²⁶ DEMİRKENT, "1101 Haçlı Seferi", s.39.; aynı yazar, Haçlı..., s.186. NORWICH, Bizans III, s.65.

³²⁷ TURAN, Selçuklular... s.168.; MERÇİL, Müslüman..., s.117. ÖNGÜL, Selçuklular Tarihi II, s.33. MERÇİL, SEVİM, Selçuklular..., s.534.

Anna'nın kaydına göre sağ kalan Haçlı Kontları da Anadolu'yu terk ederek Kudüs'e gittiler.³²⁸ Elde edilen ganimetlerin yanı sıra "yenilmez Haçlı" algısı da yıkılarak Türkler önemli bir manevi avantaj elde ettiler. Ancak Türk ordusu zaferi kutlayamadan, dinlenmeye bile vakit bulamadan Konya güzergâhına doğru harekete geçti. Çünkü Haçlı ordularının ikinci kolu Konya'ya doğru ilerliyordu.³²⁹

Nevers Kontu II. Guillaume komutasındaki Fransızlardan oluşan ikinci ordunun hedefi Ankara'dan güneye inerek Konya üzerinden Antakya Haçlı Kontluğuna ulaşmaktı. İkinci bir Haçlı ordusunun Anadolu'ya girdiğini haber alan Sultan I. Kılıç Arslan ve Gümüştekin, 13 Ağustos'ta Konya'ya varmak üzere olan Fransız-Haçlı ordusuna yetişti. Türk ordusu tarafından zafer sarhoşluğuyla yapılan ilk saldırı henüz diri olan Haçlılar tarafından püskürtüldü. Bunun üzerine Sultan I. Kılıç Arslan yine yıpratma ve aç bırakma taktiğini uygulamaya koydu. Yol güzergâhında yiyecek ve barınak hiçbir şey bulamayan Haçlılar, Konya'daki Türk garnizonunun da direnişi üzerine Konya yolunu terk ederek güneye çekildiler. Haçlıların artık güçten düştüğünü gören Sultan I. Kılıç Arslan, saldırı için elverişli şartların oluştuğunu anlayarak harekete geçti. Ereğli'de kurulan pusu karşısında şaşkına uğrayan Haçlı ordusu tüm gün süren savaşın ardından imha edildi. Kont II. Guillaume ise mahiyetindekilerle birlikte Doğu Roma kalesi Ermenek'e çekildi.³³⁰ Buradan da kendisini Antakya'ya götürmeleri için Türkmenlerle anlaşılan II. Guillaume, Türkmenler tarafından soyuldu. Türlü rezillikler içerisinde ancak Antakya'ya ulaşabildi.³³¹

1101 Haçlı seferinin son kolu Poitiers Kontu IX. Guillaume komutasındaki Fransızlar (ordu da ilk sefere katılan Kont Hugue de Vermandois de vardır) ve Bayern Dükü IV. Velf kumandasındaki Almanlardan oluşuyordu. Bu Haçlı güruhu öncekilere nazaran oldukça disiplinsiz bir yapıdaydı. Doğu Roma topraklarındayken İmparatorun refakat için gönderdiği Peçenek ve Kuman birlikleri ile çatışmalara girmişlerdi. Bu sebeple İstanbul'a gelince İmparator tarafından tepkili karşılandılar. Ancak İmparatorun hediyeleri ile ilişkiler düzeltildi ve Haçlı kuvvetleri, yanlarına

³²⁸ KOMNENA, Alexiad, s.347.

³²⁹ DEMİRKENT, Haçlı..., s.187.

³³⁰ DEMİRKENT, "1101 Haçlı Seferi", s.46.; MERÇİL, Müslüman..., s.117. ÖNGÜL, Selçuklular Tarihi II, s.33.

³³¹ NORWICH, Bizans III, s.65.

refakatçiler verilerek Kapadokya'ya doğru gönderildi.³³² Sultan Kılıç Arslan ve Gümüştekin Kayseri-Niğde yolunda hareket eden Haçlılara Ereğli yakınlarında Olos denilen bir mevkide pusu attılar. 5 Eylül'de dağınık bir halde ilerleyen Haçlılara karşı aniden hücumla geçen Türk ordusu tüm gün süren savaşın ardından büyük bir zafer kazandı. Savaş sonunda sayısı Urfalı Mateos'a göre 300.000'i bulan 1101 Haçlı Seferinin bu son kolu tamamen imha edildi. IX. Guilliame ise mahiyetindekilerle birlikte kaçarak Antakya Kontu Tancred'e sığındı.³³³

1101 Haçlı Seferi Anadolu'daki Türk hakimiyeti açısından oldukça önemli bir hadisedir. Sayısı yüzbinleri bulan ilk sefer sonrası Türkiye Selçukluları başkentini kaybetmiş, Türkler Anadolu'nun iç kesimlerine çekilmek zorunda kalmışlardı. Bu yeni gelişen sefer şüphesiz Türkleri Anadolu'dan tamamen atmak niyeti taşıyordu. Türkler arasında ise baş gösteren siyasi ayrılıklar Haçlıların iştahını kabartıyordu. Ancak olaylar Doğu Roma ve Haçlıların umduğu gibi gerçekleşmedi ve Türkler yurtlarını savunmak için tüm anlaşmazlıklarını bir tarafa bırakarak ortak düşmana karşı bir araya geldiler. Ardı ardına alınan bu zaferler Haçlılara artık Anadolu'nun onlar için güvenli bir güzergâh olmadığı mesajını veriyordu. İmparator I. Aleksios Komnenos ise ilk seferden olabildiğince faydalanarak Batı Anadolu'yu ele geçirmiş ancak bu seferde Lazkiye, Tarsus, Misis gibi bazı kaleler hariç pek bir kazanç sağlayamamış,³³⁴ Türklerin hala çetin bir düşman olarak karşısında durduğunu anlamıştı. Diğer yandan İmparator Aleksios Komnenos Haçlı ordularının kendi topraklarına zarar vermesini engellemek için oldukça büyük bir orduyu onlara kılavuzluk etmeleri bahanesiyle görevlendirmişti. Bu durum ise İmparatorluk hazinesinin ücretli askerlere verilen maaşlar nedeniyle zor bir duruma düşmesine neden oluyordu. Bunun yanı sıra Haçlı orduları komutanlarına verilen rüşvetler de ekonomiye büyük bir yük olarak geri dönüyordu. Bu ekonomik zorlukların giderilmesi için halka ağır vergiler yükleniyordu. Bu ağır vergiler altında ezilen halk ise günden güne İmparatorluktan biraz daha uzaklaşıyor hatta Anadolu'da hâkim

³³² Urfalı Mateos eserinde, yirmi yaşında olan IX. Guilliame'nin İmparatorla oldukça kibirli bir dille konuştuğunu ve İmparatoru "Eparkhos" (Belediye Başkanı) diyerek küçümsediğini yazar. İmparator ise bu gençten çekinmiş ve çeşitli hediyeler vererek, ziyafetler düzenleyerek onun gönlünü kazanmaya çalışmıştır. Hatta Haçlı ordusuna verdiği refakatçilere Haçlı ordusunu kurak ve ıssız yerlerden geçirmelerini emretmişti. Bu sebeple Haçlı ordusu 15 gün boyunca çorak arazilerde dolaştırılmış, yemeklerine kireç koyularak zehirlenmiştir. Daha geniş bilgi için bk. Urfalı Mateos, CLXII, s.217.

³³³ Urfalı Mateos, CLXXIII, s.218-219.; DEMİRKENT, "1101 Haçlı Seferi", s.51-53. NORWICH, Bizans III, s.66.

³³⁴ AZİMİ, s.40.; OSTROGORSKY, Bizans Devleti Tarihi, s.338.

olan Türk adalet ve hoşgörüsüne yakınlaşmaya başlıyordu. Nitekim bu süreç Anadolu'da Türk yerleşmesinin derinleşmesine katkı sağlamıştı. Öte yandan Batı'da yaşanan hezimetin faturası da yeterince destek alınamadığı gibi gerekçelerle Doğu Roma'ya kesilmişti. Batı dünyası ile Doğu Roma İmparatorluğu arasındaki uçurum derinleşmekle kalmamış, 1204'te yaşanan Latin istilasını kesilen fatura Doğu Roma İmparatorluğunu yıkılmanın eşiğine gelmiştir. Türkler ise Merzifon'da, Konya'da ve Ereğli'de aldığı zaferlere büyük bir tehlikeyi başarıyla püskürtmüş, Anadolu'nun Türk yurdu olduğu gerçeğini bir kez daha göstermişlerdir.³³⁵ Nitekim 1147'de ve 1190'da yaşanan Haçlı Seferleri, Doğu Roma İmparatorluğu ile yaşanan Miryakefalon Savaşı (1176) bu gerçeği kanıtlar niteliktedir.

e. 1101 Haçlı Seferi Sonrası I. Kılıç Arslan'ın ölümüne kadar Doğu Roma İmparatorluğu-Türkiye Selçukluları İlişkileri

Haçlı tehlikesini başarıyla bertaraf eden Sultan I. Kılıç Arslan, Doğu Roma İmparatoru I. Aleksios ile bir barış anlaşması yaparak gözünü devletin doğu sınırına çevirdi. Yapılan barış anlaşması her iki tarafında çıkarınaydı. İmparator Aleksios Anadolu'ya akın akın gelen Haçlı ordularının kendisi için de bir tehdit olduğunu anlamıştı. Bu nedenle Haçlıların Türkleri mağlup ederek Anadolu'nun doğusuna doğru sürmesini istiyordu ancak aynı zamanda da Haçlıların kendi başına bela olacak kadar güçlenmesini de istemiyordu. İmparatorun, düşmanlarını birbirine kırdırması, bir taraf güçlenince öbürüne yardımda bulunması ve savaşın iki tarafı da tüketene kadar sürmesini sağlaması sık sık uyguladığı bir diplomasiydi.³³⁶ Öte yandan Sultan Kılıç Arslan da Haçlılardan öcünü almıştı ama kendisinin Haçlılarla boğuşurken Danişmend Gümüştekin'in Malatya'yı fethetmesi ikilinin arasını bozmuştu. Yine Urfa ve Antakya Haçlı Kontlukları bölgedeki Müslüman şehirlerini ve kervanlarını sürekli olarak taciz ediyordu. Ayrıca Anadolu'ya akın eden Türkmen kitleleri de devletin himayesine ve asayişine tabi tutulmalıydı. Bu gibi sebeplerle yapılan anlaşma dahilinde Sultan I. Kılıç Arslan Marmara, İzmir ve Antalya'da ele geçirdiği

³³⁵ CHALANDON, Alexis I. Comnenè, s.228.

³³⁶ PRICE, Jason T., "An Analysis of the Strategy and Tactics of Aleksios I Komnenos", (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Graduate Faculty of Texas Tech University, May 2005, s.83-85.

yerleri geri vermiş, İmparator Aleksios da Haçlı seferi sırasında ele geçirdiği bazı Batı Anadolu kalelerini Selçuklulara geri vermiştir.³³⁷ Anlaşmadan sonra Sultan I. Kılıç Arslan'ın ilk işi Halep Emiri Rıdvan'ın da teşviki ile bölgede önemli bir tehdit unsuru olan Antakya üzerine sefere çıkmak oldu. Ancak Antakya Kontu Bohemund'un Danişmend beyi Gümüştekin tarafından serbest bırakıldığını öğrenince seferden vazgeçti.³³⁸ Haçlıların ünlü komutanı Bohemund'un 100.000 dinar karşılığı serbest bırakılması³³⁹ ve bu kazançtan I. Kılıç Arslan'a pay verilmemesi Danişmendli-Selçuklu ilişkilerini iyice bozdu. Sultan I. Kılıç Arslan Gümüştekin'e gönderdiği mektupta:

“Türk ırkının evladı, biraderim Danişmend! Bugüne kadar Türklerin zaferlerine yardım ettin. Fakat şimdi ismin ve şöhretin düştü. Zira Hristiyanların en tehlikelisi olan Bohemund'u az para ile ve bana danışmadan salıverdiniz.” diyordu.³⁴⁰

1105'te Gümüştekin'in ölmesi üzerine Danişmendlerin parçalanmasından faydalanan İmparator Aleksios, Tarsus, Mamistra ve Adana şehirlerini ele geçirdi. I. Kılıç Arslan ise 28 Haziran'da Malatya'yı kuşattı. İki aydan uzun süren kuşatmanın ardından Malatya 2 Eylül 1105'de I. Kılıç Arslan tarafından ele geçirilmiştir.³⁴¹ Danişmendlilere karşı yapılan bu eş zamanlı saldırı o dönem Türkiye Selçuklu-Doğu Roma ittifakını gözler önüne sermektedir. Malatya'yı ele geçiren I. Kılıç Arslan şimdi gözünü daha doğuda varlığını sürdüren Urfa Haçlı Kontluğuna çevirdi. Ancak yapacağı doğu seferinde batı sınırlarının güvenliğinden emin olmak için İmparator Aleksios ile yaptığı anlaşmayı yeniledi. İmparator Aleksios da o dönem Avrupa'ya giderek büyük bir ordu toplayan ve Doğu Roma'nın Adriyatik kıyılarını tehdit eden Bohemund ile uğraşmaktaydı.³⁴² Karşılıklı yapılan anlaşma iki tarafın da işine gelmiş hatta İmparatorun talebi üzerine I. Kılıç Arslan, Bohemund ile savaşmak üzere Doğu Roma'ya takviye ordular göndermiştir.³⁴³ İşte I. Kılıç Arslan ile I. Aleksios

³³⁷ TURAN, Selçuklular..., s.134.

³³⁸ DEMİRKENT, Sultan I. Kılıç Arslan, s.50.; MERÇİL, Müslüman..., s.117. MERÇİL, SEVİM, Selçuklu..., s.535. Bohemund'u fidye karşılığı İmparator Aleksios da ele geçirmek istemiş ancak görüşmeler bir sonuç vermemiştir. İmparatorun büyük bir ihtimalle hedefi Bohemund'un durumundan faydalanan Antakya'yı ele geçirmektir. Bk. VASİLİYEV, Bizans, s.467.

³³⁹ ABU'L FARAC, Abu'l Farac Tarihi II, s.343.; CHALANDON, Alexis I. Comnenè, s.233. NORWICH, Bizans III, s.64. AZİMİ, s.42. YİNANÇ, Türkiye..., s.216.

³⁴⁰ TURAN, Selçuklular..., s.172.

³⁴¹ ABU'L FARAC, Abu'l Farac Tarihi II, s.345.; DEMİRKENT, Sultan I. Kılıç Arslan, s.53.; YİNANÇ, Türkiye... s.218. TURAN, Selçuklular..., s.174. MERÇİL, Müslüman..., s.118.

³⁴² AZİMİ, s.41.; OSTROGORSKY, Bizans Devleti Tarihi, s.338.

³⁴³ ABU'L FARAC, Abu'l Farac Tarihi II, s.346-347.; YİNANÇ, Türkiye..., s.219.; DEMİRKENT, I. Kılıç Arslan, s.53.

Komnenos arasındaki son münasebet bu anlaşma sonucu gerçekleşmiştir. Türkiye Selçuklu Sultanı I. Kılıç Arslan ise başlattığı doğu seferi neticesinde 13 Temmuz 1107’de Habur Nehri yakınlarında Emir Çavlı ile girdiği savaşı kaybetmiştir. Savaş sonunda kaybettiğini anlayan Sultan I. Kılıç Arslan esir düşmemek için atıyla birlikte Habur’un sularına dalmış ancak atının ve kendinin zırhlarının ağırlığı sebebiyle boğularak ölmüştür.³⁴⁴

İmparator Aleksios Komnenos Türkleri Anadolu’dan atmak için Haçlı seferlerini başlatan kişi olmasına rağmen Haçlı seferleri sırasında edindiği kötü tecrübeler neticesinde bu kez Haçlılara karşı Türklerle ittifak yapmaktan çekinmemiştir. Bu ise onun siyasi kişiliğinin ne kadar değişken olduğunu veya menfaatleri uğruna politikalarını zaman içerisinde değiştirebilen bir diplomat olduğunu ispat etmektedir. Nitekim askerî açıdan çok güçlü bir orduya sahip olmadığı için batıdan ücretli askerler talebinde bulunan İmparator Aleksios Komnenos durumu idare etmeyi başarmış, Haçlı ordusunun ülkesine verdiği zararlar karşısında bunları telafi etmek ve Haçlıları yeniden batıya göndermek için Türklerle ittifak yapmıştır. Doğu Roma İmparatorluğu tarihsel süreç içerisinde çok güçlü bir orduya ve ekonomiye sahip olmamasına rağmen başa geçen İmparatorların uyguladıkları siyasi politikalar sayesinde 1453’e kadar varlığını sürdürmüştür. Bu süreç içerisinde Doğu Roma İmparatorluğu’nun ömrünü zor şartlar altında uzatan en önemli İmparatorlardan biri de başarılı politikalar izleyen I. Aleksios Komnenos olmuştur. Gerekğinde bir düşmanını başka bir düşmanına kırdıran, gerekğinde ise aynı düşmanla ittifak yapma cesaret ve zekasına sahip olan İmparator 39 yıllık idaresi süresince buna benzer birçok politika üreterek devletini tehlikelerden korumayı başarmıştır.

³⁴⁴ DEMİRKENT, I. Kılıç Arslan, s.58.; MERÇİL, Müslüman..., s.118. MERÇİL, SEVİM, Selçuklu..., s.536.

5. Sultan Şahinşâh Dönemi (1110-1116) Türkiye Selçukluları ile İlişkileri

I. Kılıç Arslan Musul'u ele geçirdikten sonra buraya melik olarak Şahinşâh'ı, atabeg olarak da Bozmuş Bey'i tayin etti. Emir Çavlı, I. Kılıç Arslan'ı mağlup edip Musul'u ele geçirince Şahinşâh'ı Isfahan'a, Büyük Selçuklu Sultanı Muhammed Tapar'a gönderdi. I. Kılıç Arslan'ın küçük oğlu Tuğrul Arslan ise annesi Ayşe Hatun ve Emir Bozmuş ile Malatya'ya gitti. Tuğrul Arslan burada Sultan ilan edildi ancak yaşı henüz küçük olduğu için annesi Ayşe Hatun yönetimi ele aldı. Bu durumdan rahatsızlık duyan Emir Bozmuş, Ayşe Hatun tarafından düzenlenen bir suikast sonucu İlarşan adında birisi tarafından öldürtüldü.³⁴⁵ Daha sonra Ayşe Hatun İlarşan ile evlendi. Ancak İlarşan'ın fevri davranışları ve halka yönelik tutumu Ayşe Hatun'u rahatsız etti. Bunun üzerine Tuğrul Arslan ile anlaşılan Ayşe Hatun, İlarşan'ı Doğu Roma'ya kaçma hazırlığındayken yakalatarak Sultan Muhammed Tapar'a gönderdi.³⁴⁶ İlarşan'ı teslim alan Sultan Muhammed Tapar, esaret altında bulunan Şahinşâh'ı Malatya'ya göndererek Sultan ilan ettirdi. Diğer bir rivayete göre ise Şahinşâh kendisi kaçmıştır.³⁴⁷ Kardeşleri Arap ve Mesud'u yaşanan iç mücadelenin sonunda hapsediren Şahinşâh, Konya'ya gelerek Türkiye Selçuklu Devleti'nin başına geçti.³⁴⁸

Türkiye Selçuklu Devleti I. Kılıç Arslan'ın hayatını kaybetmesinin ardından, 1110'da Şahinşâh'ın idareyi eline almasına kadar yeni bir fetret devri yaşadı. Öte yandan Haçlı Seferlerinin de yarattığı otorite boşluğundan faydalanan İmparator Aleksios, Batı Anadolu'yu ele geçirmeye başladı. Yaşanan büyük katliamlar sonucu Türkler Anadolu'nun ortalarına doğru çekilmeye başladılar. I. Kılıç Arslan'ın beylerinden olan Kapadokya emiri Hasan Bey topladığı 24.000 kişilik bir orduyla katliamın sorumlusu olan Doğu Roma subayı Eumathios Philokales³⁴⁹ üzerine sefere çıktı. Alaşehir'de bulunan Philokales kuşatma altına alındı. Ancak düşmanı hafife alarak ordusunu üçe bölen Hasan Bey, Philokales tarafından mağlup edildi. Savaşın

³⁴⁵ ABU'L FARAC, Abu'l Farac Tarihi II, s.349.

³⁴⁶ KESİK, Muharrem, "Melikşâh", *TDVİA*, C.29, s.58.; AYÖNÜ, Selçuklular..., s.101.

³⁴⁷ MERÇİL, Müslüman..., s.118.

³⁴⁸ SÜMER, Faruk, "Anadolu Selçukluları", *TDVİA*, C.6, s.381.; KESİK, "Melikşâh", s.58.

³⁴⁹ Anna eserinde Philokales'in hiçbir askerlik eğitimi almamış ne yay tutmasını ne kılıcı göğse degecek kadar çekmesini, ne de kalkanla kendisini savunmasını bilen birisi olarak tasvir etmiştir. Ancak Philokales gerek pusu kurmakta gerekse savaş hilesi uygulamakta beceriklidir ki bu özelliğini Hasan Bey'i mağlup ederken de göstermiştir. bk. KOMNENA, Alexiad, s.440

ardından Doğu Roma orduları Kelbianos, Bergama ve Kırkağaç'ta hakimiyetini tesis etti.³⁵⁰ Bu durum Doğu Roma İmparatoru Aleksios'un düşmanını zayıf bulduğu anda ona saldırmaktan çekinmediğini, güçlü bulduğu anda ise ittifak yaparak düşmanından faydalanmayı iyi bildiğini göstermektedir. Nitekim I. Kılıç Arslan'ın ölümünden sonra oğlu Şahinşâh tahta çıkıncaya kadar devlet eşi Ayşe Hatun'un güdümünde yönetilmiş ve önemli bir zafiyet dönemi yaşanmıştır. Bu dönemi fırsat bilen İmparator, Anadolu'da Türkler üzerine katliamlar içeren büyük askeri hareketler düzenlemiştir.

Şahinşâh tahta geçer geçmez Türkiye Selçuklularının düştüğü durumdan faydalanarak Orta Anadolu'ya kadar akınlar yapan Doğu Roma'ya karşı bir ordu gönderdi. Alaşehir üzerine sevk edilen bu ordu, şehrin valisi Konstantinos Gabras tarafından Efes yakınlarındaki Kelbianos'ta mağlup edildi.³⁵¹ Alınan yenilgi üzerine Şahinşâh, İmparator Aleksios'a barış teklifinde bulundu. İmparator Aleksios, elçileri protokolle karşıladı ve uzun görüşmelerin ardından kendi istediklerini kabul ettirerek bir anlaşma imzaladı.³⁵² Ancak Şahinşâh bu anlaşmayı imzalarken çok uzun soluklu bir anlaşma olmayacağını biliyor, sadece toparlanmak için biraz daha zaman kazanmak istiyordu. Nitekim beklenildiği gibi anlaşma uzun sürmemiştir. Doğu Roma ordusunda ise İmparator Aleksios'un o dönem yaşadığı ayak rahatsızlığı, başsızlığa ve disiplinsizliğe neden olmuştu. Bu durumdan faydalanan Selçuklu Türkleri, 1113 yılında, 50.000 kişilik bir orduyla Doğu Roma sınırını geçtiler. İznik ve çevresini işgal eden Selçuklu Türkleri, Emir Muhammed ve Emir Monluğ komutasında Bursa-Ulubat mevkiindeki Doğu Roma savunma hattını egale ederek Çanakkale Boğazı'na kadar ilerlediler. Emir Monluğ'un komutasındaki birlikler Edremit ve Karaağaç'ı fethetti.³⁵³ Bunu duyan İmparator Aleksios hastalığına rağmen Kadıköy'de ordugaha gelerek, ordunun başına geçti. Ancak sefere çıkacak kadar sağlıklı olmaması nedeniyle İznik Valisi Kamitzes'i görevlendirdi. Kamitzes'in bölgeye gelişi ile İmparatorun da ordusunun başında geldiğini sanan Selçuklu ordusu dağılmaya başladı. Ancak izciler tarafından yakalanan bir gayrimüslim Türk (Peçenek-Oğuz) gerçeği anlatınca Emir Muhammed orduyu toparlayarak Doğu Roma kuvvetlerini mağlup etti. Kamitzes ise Mehmed Bey adlı

³⁵⁰ KOMNENA, Alexiad, s.440-443.; MERÇİL, SEVİM, Selçuklu..., s.537.

³⁵¹ KOMNENA, Alexiad, s.451.; MERÇİL, SEVİM, Selçuklu..., s.538.

³⁵² KOMNENA, Alexiad, s.452.

³⁵³ TURAN, Selçuklular..., s.181.; AYÖNÜ, Selçuklular ve Bizans, s.103. MERÇİL, Müslüman..., s.119. MERÇİL, SEVİM, Selçuklu..., s.538.

bir Türk Beyi tarafından esir alındı.³⁵⁴ Alınan yenilgi üzerine bizzat harekete geçen İmparator Aleksios, Eskişehir hattından ilerleyerek Selçuklu ordusunu arkadan çevirdi. Akrokos denilen yerde Selçuklu ordusuna baskın yaparak ağır zayıatlar verdiren İmparator Aleksios, Alaşehir'e doğru harekete geçti.³⁵⁵ Durumu haber alan Emir Muhammed İmparatorun peşine düştü. Karşılıklı taciz saldırıları sonucu iki taraf da kayıplar vermeye başladı. Bu sırada Kamitzes de esaretten kurtularak İmparatorun Eğrigöz hattındaki karargahına geldi. Türkler saldırılarını arttırınca bölgede bir başarı elde edemeyen İmparator Aleksios seferi sonlandırarak İstanbul'a döndü.³⁵⁶ Türkiye Selçuklu tahtına yeni ve genç bir imparatorun geçmesini fırsat bilen İmparator Aleksios Komnenos, Haçlılar sayesinde gerçekleştiremediği Türkleri Anadolu'dan atma arzusunu bizzat gerçekleştirmek istemesine rağmen bunu başaramamıştır. Nitekim rivayet edilene göre ayaklarından da rahatsız olan İmparator bu hedefine ulaşmak için yola çıkmaktan çekinmemiştir. Bu ise onun bu konuda ne denli kararlı olduğunun ve Anadolu'daki Türk varlığından ne denli rahatsız olduğunun önemli bir ispatıdır. İmparator Anadolu'dan Türk varlığının ortadan kalkmamasının bir gün İstanbul'u ve Doğu Roma İmparatorluğu'nun tehdit edeceğini keskin gözlerle tahmin edebilmektedir.

Bu olayların ertesinde 1115 yılında, Gürcü ve Kıpçakların baskıları sonucu Azerbaycan yöresinden Anadolu'ya yoğun bir göç dalgası başladı. İmparator Aleksios ise bu göçü bilinçli bir istila hareketi olarak görmüş olmalıdır ki türlü milletlerden meydana gelen büyük bir ordu hazırlattı.³⁵⁷ İlk Haçlı seferi sonunda İznik'i ele geçiren İmparator Aleksios, şimdi Türklerin yeni merkezi olan Konya'yı da topraklarına dahil ederek Anadolu'da Doğu Roma hakimiyetini tesis etmek amacını güdüyordu. Ancak sağlık durumu düzenlenecek sefere iştirak etmesi için yeterince iyi değildi. Hatta seferlere bizzat ordusunun başında çıkmaması başta Türkler olmak üzere tüm düşmanlarının nezdinde bir alay konusu haline gelmişti. Bu duruma oldukça sinirlenen İmparator ağırlarının hafiflediği bir zamanda sefere bizzat kumanda etmek üzere Üsküdar'dan harekete geçti. Ulubat'a gelen İmparator burada ordugahını kurdu. Buradan da ordusuna katılan paralı askerlerle birlikte İznik'e

³⁵⁴ KOMNENA, Alexiad, s.460.; ZONARAS, Tarihlerin..., s.178. TURAN, Selçuklular..., s.181. MERÇİL, SEVİM, Selçuklu..., s.538. YİNANÇ, Türkiye..., s.229.

³⁵⁵ KOMNENA, Alexiad, s.461.

³⁵⁶ KOMNENA, Alexiad, s.463.; ZONARAS, Tarihlerin..., s.179. AYÖNÜ, Selçuklular ve Bizans, s.103-104. TURAN, Selçuklular..., s.182. YİNANÇ, Türkiye..., s.230.

³⁵⁷ TURAN, Selçuklular..., s.182.; NORWICH, Bizans III, s.76.

oradan da Karyx (Ulubat yakınlarında bir nehir) denilen bölgeye geldi. Bu sırada Eski Manyas/Soğuksu bölgesini yağmalayan Türkler Doğu Roma ordusunun geldiğini görünce sayıca fazla olduklarının sanılması için meşaleleri tutuşturdular. Bu aldatmaca karşısında İmparator bir tepki vermedi ve Türkler elde ettikleri ganimetlerle çekildiler.³⁵⁸ Ertesi gün bölgeye baskın yapan Doğu Roma ordusu geride yağmalanmış bir köy buldu.³⁵⁹ İmparator Aleksios tarafından Türklerin peşinden gönderilen bir artçı kuvvet de birtakım galibiyetler elde ederek ordugaha döndü. Bu galibiyetten tatmin olan İmparator hastalığının da tesiriyle Ulubat'a çekildi. Öte yandan Selçuklu komutanı Monoluğ'un İznik hattını aşarak Ulubat'a kadar gelmesi Doğu Roma ordugahında kargaşaya neden oldu. Bunun üzerine İmparator ordusuyla Kios/Gemlik'e çekildi ve Emir Monoluğ'u izlemek üzere Leon Nikerites'i görevlendirdi. İmparatorun kendisi İzmit civarına harekete geçerek Selçuklu ordusuna geri çekilme izlenimi vermek istiyordu. Bu şekilde hatlarını dağıtarak yağmaya girişecek olan Türkler, İmparator tarafından gafil avlanacaktı. Bir süre burada konaklayan İmparator, Türklerin akınlarının başarıyla püskürtülemediğini görünce Eylül-Ekim 1116'da Türkiye Selçuklularına karşı son seferi için harekete geçti.³⁶⁰ Ordusuyla birlikte İznik'e gelen İmparator Aleksios, Türklerin falanks denilen sıkı hatlar halinde savaşmadığını, merkez ve kanatlar olmak üzere üç kısma bölündüğünü biliyordu. Bu durum Selçuklu ordularına hızlı bir manevra kabiliyeti sağlıyordu. Daha önceki savaşlarda Türklere karşı oldukça fazla zayıat veren Doğu Roma ordularının temel savaş prensibinin yanlış olduğunu düşünen İmparator Aleksios, Türklere karşı Türkler gibi savaş metodunu uygulamaya koydu. Doğu Roma ordusu Selçuklu ordusunun tam karşısına paralel dizilmeyecekti. Dizilişe göre Doğu Roma askerinin solu daima Türk askerinin sağına denk gelecekti. Selçuklu ordusu dizilişi değişse bile Doğu Roma ordusu da anında bu taktik çerçevesinde düzen alacaktı. Bu doğrultuda Doğu Roma ordusu Türk okçu süvarilerinin kalkanla korunmayan tarafına ok yağdıracak, vur-kaçlar üzerine yoğunlaşacak, kalabalık hatlar oluşturmayacak ve düşmanı mağlup edince uzun

³⁵⁸ KOMNENA, Alexiad, s.481.; YİNANÇ, Türkiye..., s.230.

³⁵⁹ Osman Turan bu köyün Anadolu'da kurulan ilk Türk köyü olan Söğüd olduğu kanısındadır. bk. TURAN, Selçuklular..., s.183.

³⁶⁰ KOMNENA, Alexiad, s.484.; ZONARAS, Tarihlerin..., s.179.

mesafe takip etmeyeceklerdi. Bu şekilde galip gelen ordunun dağılması engellenecekti.³⁶¹

Yeni savaş düzeniyle donanan Doğu Roma ordusu İmparatorun komutasında Doryleon/Eskişehir ovasına geldi. Kamitzes'i ordu komutanı olarak atayan İmparator, kendi emrindeki birlikleri onun komutasına vererek Polybotos/Bolvadin'e ve Kedrea'ya (Afyon'un Bayat Kasabasına yakın Âsar Kümbet Kale mevki), Stypeiôtès'i ise Amorion/Hisarköy üzerine gönderdi.³⁶² Bu planı öğrenen iki paralı asker ordugahtan kaçarak Kedrea Beyi Buğa/Poukheas'a haber uçurdular. İmparatorun ve büyük bir ordunun geldiğini haber alan Buğa derhal kaleyi boşalttı ve Bolvadin'e çekildi. Ertesi gün Kamitzes komutasındaki Doğu Roma ordusu geldi ve Kedrea'yı ele geçirdi. Stypeiôtès de Amorion/Hisarköy ve Eski Manyas'ta zaferler kazanmış ve İmparatora katılmıştı. Aynı günün akşamı beraberindekilerle birlikte Kedrea'ya gelen İmparator çevre kaleleri ele geçirmek üzere Bardas, Geörgios Lebounès ve Pitikas adlı bir Türk'ü görevlendirdi. Ancak İmparatorun asıl amacı Konya'yı ele geçirmektir. Şahinşâh bu amaçtan haberdar olmuş olmalı ki, Bolvadin-Konya arası tüm tarlaları ateşe verdirmiş, tüm kuyuları kapattırmıştı. İmparator yaşanacak erzak sıkıntısına bir çözüm aramaktayken Danışmendlilerin kalabalık ordularla Doğu Roma üzerine geldikleri haberini aldı. Yaşanan bu olaylar üzerine İmparator güzergahı değiştirerek Philomelion/Akşehir'e doğru harekete geçti.³⁶³ Öte yandan Amorion/Hisarköy'de Emir Monoluğ'un ani baskını üzerine Bardas'ın ordusu mağlup edildi. Bardas ve ordusundan geri kalanlar ise İmparatora katılmak üzere geri çekildiler. Ancak Emir Monoluğ'un takibi sonucu aç ve bitap düşen Doğu Roma ordusu geçitlerin de tutulması sonucu bölgede sıkışıp kaldı. Bunu haber alan İmparator Aleksios bölgeye Mikhaël Basileus, Nikèphoros Bryennios ve Konstantinos Gabras komutasında bir müfreze gönderdi. Müfrezenin gelmesi sonucu bölgede sıkışan Doğu Roma ordusu İmparatorun kuvvetlerine katıldı.³⁶⁴

³⁶¹ KOMNENA, Alexiad, s.486-488.

³⁶² KOMNENA, Alexiad, s.489.; YİNANÇ, Türkiye..., s.231. MERÇİL, SEVİM, Selçuklu..., s.539.

³⁶³ Aleksios Komnenos askeri kararlarını alırken kimi zaman işini ilahi kadere bırakıyordu. Bu hadisede olduğu gibi Konya yolundan mı, yoksa Akşehir üzerinden mi gitmek konusunda kararsız kalan İmparator, iki cevabı kağıtlara yazmış ve Kedrea'daki kilisede sunak masasının üzerine koymuştur. Gün boyu dualar eden İmparator ertesi gün papazı içeri göndermiş ve kağıtlardan birini getirmesini emretmiştir. Getirilen kâğıtta Akşehir yazdığı için güzergahı değiştirmiştir. bk.

KOMNENA, Alexiad, s.490.

³⁶⁴ KOMNENA, Alexiad, s.492.

Bu kuvvetlerin de katılımıyla yürüyüşüne devam eden İmparator Aleksios önce Mesanakta Kalesini ardından da hızlı bir saldırıyla Akşehir'i ele geçirdi. Konya ve çevresine gönderilen artçı birlikler tarafından civar köyler yağmalandı. İmparatorun bölgeye geldiğini haber alan Romalılar kalabalık gruplar halinde Akşehir'e gelmeye başladılar. Bunun üzerine İmparator Aleksios, kendi topraklarına iskân ettirmek üzere ordusuna dahil ettiği kalabalık bir Rum nüfusuyla geldiği yoldan geri çekilmeye başladı.³⁶⁵ Ancak Kırk Şehitler Köprüsünden geçildiği sırada inatla Doğu Roma ordusunu takip eden Emir Monluğ ordusuyla birlikte çıkageldi ve geçitteki tepelere pusu kurdu. Doğu Roma ordusunun yeni düzeninden çekinen Emir Monluğ doğrudan saldırmak yerine kanatlardan artçı saldırılar gerçekleştiriyordu. Hatta bölgeye gelen Sultan Şahinşâh Emir Monluğ'un doğrudan saldırmamasını alaya almış ve tenkit etmiş, Anna'ya göre Emir Monluğ ise Sultan'a gönderdiği mektupta:

“Ben yaşlı ve tedbirli olduğum için, onunla kapışmayı şimdiye dek erteledim. Ama senin bunu yapmaya gözün kesiyorsa, git o işi kendin dene; sonuç kimin haklı olduğunu bize öğretecek.” şeklinde cevap vermiştir.³⁶⁶

Bunun üzerine Sultan, ordusuna ve tüm Selçuklu Beylerine saldırı emri verdi. Tüm gün süren şiddetli bir savaşın ardından Sultan Şahinşâh birçok esir ve kayıp vererek geri çekildi. İmparator bu zaferden sonra arazinin dağlık yapısının Türklere avantaj sağladığını düşünerek orduyu ikiye böldü ve dar alandaki yoğunluğu azalttı. Sultan Şahinşâh'ın geceleri süren baskınları neticesinde Ampoun/Beyyazı'ya doğru ilerleyen Doğu Roma ordusu burada da Emir Monluğ'un saldırısına maruz kaldı. Karşılıklı çatışmalardan net bir sonuç alınamayınca Emir Monluğ'un tavsiyesiyle iki taraf arasında ateşkes sağlandı ve barış görüşmeleri başladı.³⁶⁷

İmparator Aleksios açısından bakıldığında anlaşma; kadın, çocuk, yaşlı... kalabalık bir nüfusla hareket eden yıpranmış bir orduyu sağ salim Doğu Roma İmparatorluğu topraklarına geçirmek için biçilmiş bir kaftan niteliği taşır. Nitekim Selçuklulara verilen yüklü paralar ve hediyeler de bu durumun apaçık göstergesidir. Öte yandan Selçuklular da üst üste yaptıkları seferlerden kesin bir sonuç elde edememişlerdi. Ancak Sultan Şahinşâh'ın İmparatoru bu kadar zayıf bir durumda

³⁶⁵ ZONARAS, Tarihlerin..., s.179.

³⁶⁶ KOMNENA, Alexiad, s.493.

³⁶⁷ KOMNENA, Alexiad, s.495-496.; ZONARAS, Tarihlerin..., s.180. TURAN, Selçuklular..., s.184. YİNANÇ, Türkiye..., s.232-233. MERÇİL, Müslüman..., s.119. DİEHLE, Bizans Tarihi, s.107.

yakalamışken bu durumdan faydalanmamasının nedeni ise Sultan'ın kardeşi Mesud'un Konya'ya doğru harekete geçmiş olmasıdır.

Anna'ya göre İmparator Aleksios anlaşmanın hükümlerini bizzat kendisi belirlemiş hatta anlaşmaya uyulmaması takdirde Sultan'ı, soyunu kurutmakla tehdit etmiştir. Anlaşmanın içeriğine baktığımızda Türkler, Doğu Roma İmparatorluğu'na boyun eğecek ve Hristiyanlara saldırılarına bir son vereceklerdir. Hatta Türkler Sultan Alparslan dönemindeki Malazgirt öncesi sınırlarına dek geri çekileceklerdir.³⁶⁸ Ancak Anna'nın bu ifadelerinin gerçekliği oldukça tartışılabilir. Aleksios Komnenos'un anlaşmanın şartlarını belirleyici taraf olmasına rağmen Şahinşâh'a yüklü miktarda hediyeler vermesi oldukça şaşırtıcıdır. Dolayısıyla İmparator Aleksios Komnenos'un bu anlaşma sürecinde üstün konumda olduğunu ispat eden herhangi bir durum söz konusu değildir. Muhtemeldir ki İmparator artık yaşlanmış ve hastalığı ilerlemiş, yorgun düşmüş bir insandır. Bu durumda Selçuklu kuvvetlerine karşı ordusunun yönetimini tam anlamıyla gerçekleştiremeyen ve bir an önce İstanbul'a dönmek isteyen İmparator, Türklerle bir anlaşma yaparak ve geride Türklerin kendilerini takip etmesini engellemek istediği apaçık ortadadır. Anna Komnena babasının dönemiyle ilgili olarak günümüze çok kıymetli bir kronik eser bırakmış olmasına rağmen çoğu zaman taraflı ve abartılı anlatımlarda bulunmuştur. Bu anlaşmayla ilgili ifadeleri de bunun açık bir göstergesidir. Nitekim anlaşma sonrası gerçekleşen olaylar işin aslını apaçık ortaya koymaktadır. İmparator Aleksios aslında mahcup durumda olan kendisiymiş gibi Sultan'a ve Beylerine değerli hediyeler vermiş, yüklü miktarda da para vererek anlaşmayı imzalatmıştır.

Bu anlaşmanın imzalandığı sırada kayınpederi Danişmendli Emir Gazi ile işbirliği yapan Mesud, Konya'yı ele geçirerek Sultanlığını ilan etti.³⁶⁹ Bunu haber alan Sultan Şahinşâh, İmparatorun, durumun vahametinin anlaşılması için beklemesi veya bir Roma ordusu kafilesi eşliğinde gitmesi tekliflerini reddederek, anlaşmadan elde ettiği paraları teslim alarak yola çıktı.³⁷⁰ Afyon-Konya yolunu gözlemek üzere Sultan Şahinşâh tarafından gönderilen artçı birlikler yolda Mesud'un ordusuna denk geldiler ve burada Mesud ile anlaşarak saf değiştirdiler. Bu durumdan habersiz olarak yolun güvenli olduğunu sanan Sultan Şahinşâh bir anda Mesud'un ordusu ile

³⁶⁸ KOMNENA, Alexiad, s.498.; NORWICH, Bizans III, s.76.

³⁶⁹ YINANÇ, Türkiye..., s.233.; MERÇİL, Müslüman..., s.119.

³⁷⁰ KOMNENA, Alexiad, s.499.

karşılaştı. Sultan Şahinşâh tarafında olan Emir Gazi Kutlu, vaktiyle babası Hasan Kutlu'nun intikamını almak için bir anda öne atılarak Sultan'ın üzerine hücum etti. Sultan Şahinşâh bu saldırıyı bertaraf etti. Anna'ya göre Sultan Gazi Kutlu'nun silahını elinden alarak: "Kendi hesabıma, kadınların da artık bana karşı kullanmak üzere mızrak taşıdığından haberim yoktu." dedi.³⁷¹ Mesud'un ordusu karşısında kendi kuvvetlerinin sürekli saf değiştirdiğini gören Sultan Şahinşâh savaş alanından geri çekilerek Doğu Roma topraklarına doğru harekete geçti. Bu sırada yanında bulunan Buğa/Poukheas da Sultan Şahinşâh'a ihanet ederek onu İmparatora götürmek yerine Akşehir/Philomelion yakınında bulunan Tyragion adlı küçük bir kaleye götürdü. Sultan'ı takip eden Mesud ve ordusu kısa süre sonra gelerek kaleyi kuşatma altına aldılar. Kalede bulunan Romalılarla birlikte müdafaaya başlayan Sultan Şahinşâh, kuşatmayı gerçekleştiren ordusuna haber göndererek tekrar kendi safına çekmeye çalıştıysa da bunda başarılı olamadı. Bu sırada zaten Mesud'un tarafında olan Buğa, kale içerisinde bulunan Romalılara; direnmenin anlamsız olduğunu, kale ele geçirilirse herkesin kılıçtan geçirileceğini ve Türklerin Sultan teslim edilirse kimseye zarar vermeyeceklerini söyledi. Bunun üzerine Romalılar kalenin kapılarını açarak Sultan Şahinşâh'ı kardeşi Mesud'a teslim ettiler. Sultan Şahinşâh burada gözlerine mil çekilerek Konya'ya gönderildi. (1116)³⁷² Ancak gözlerinin tam olarak kör edilmediğinin anlaşılması üzerine Sultan Mesud'un emri ile Selçuklu beylerinden Elegmön tarafından yay kirişi ile boğularak öldürüldü (1117).³⁷³

Başarısız olan Konya seferinden Anadolu Sultan'ının zor durumundan faydalanarak sağ salim kurtulan İmparator Aleksios önce Akşehir'e oradan da yanındaki binlerce Romalı göçmen ile birlikte İstanbul'a vardı. Bu sefer İmparator Aleksios Komnenos'un Selçuklu Türkleri ile son münasebetidir. Şahinşâh'tan sonra başa geçen Sultan Mesud (1116-1155), İmparator Aleksios'un 1118'de ölümüne kadar selefi Şahinşâh'ın Doğu Roma İmparatorluğu ile yaptığı anlaşmayı bozmamıştır. Nitekim kaynaklarda da İmparator Ioannes Komnenos (1118-1143) Doğu Roma tahtına çıkana kadar Türkiye Selçuklu-Doğu Roma İmparatorluğu

³⁷¹ KOMNENA, Alexiad, s.500.

³⁷² Abu'l Farac bu konuda; Şahinşâh'ın Danişmendli Emir Gazi tarafından pusuya düşürüldüğünü ve kör edildiği görüşündedir. Daha sonra Mesud Malatya'dan harekete geçmiş, Konya'ya gelerek tahta çıkmıştır. bk. ABU'L FARAC, Abu'l Farac Tarihi II, s.349-350.; KOMNENA, Alexiad, s.500. YİNANÇ, Türkiye..., s.234. TURAN, Selçuklular..., s.186.

³⁷³ KOMNENA, Alexiad, s.500-501.; MERCİL, SEVİM, Selçuklu..., s.539. AYÖNÜ, Selçuklular ve Bizans, s.109. YİNANÇ, Türkiye..., s.235. MERCİL, Müslüman..., s.119.

ilişkilerinde kayda değer bir bilgi bulunmamaktadır. Nitekim Anna Komnena da bu olaylardan bahsederken bu seferin babasının son seferi olduğunu ifade ederek, İstanbul'da inzivaya çekildiğini belirtmiştir. Bu da İmparator Aleksios'un 1118'de ölümüne kadar Türklerle bir savaş yapmadığını göstermektedir.³⁷⁴

İmparator Aleksios Komnenos tahta çıktığı ilk günlerden itibaren İmparatorluğunun doğu sınırlarını tehdit eden Türklerden kurtulmak için elinden gelen her türlü askeri, siyasi, ekonomik politikaları izlemiştir. Başlangıç itibariyle Süleymanşah'la yaptığı Dragon Suyu anlaşması, sonrasında Haçlı Seferleri çağrısı ve bizzat Anadolu'ya düzenlediği seferler bu politikalarının en önemlileridir. Diğer taraftan diplomatik yollarla da zaman zaman Türklerle ittifak kuran İmparator, Türklerin zayıf düştüğü anları da fırsat bilerek saldırılar düzenlemekten kaçınmamıştır. Yaşlandığı ve hastalığının arttığı son dönemlerde bile ordusunun başında Türklere karşı harekete geçmesi, onun bu konudaki hassasiyetinin en önemli göstergesidir. Ancak Türklerin Anadolu'ya girmesiyle başlayan ve batılıların şark meselesi olarak adlandırdıkları Türkleri Anadolu'dan atma hedeflerine kendisinden önceki İmparatorların ulaşamadığı gibi İmparator Aleksios Komnenos da ulaşamamıştır.

³⁷⁴ KOMNENA, Alexiad, s.501.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

I. İMPARATOR I. ALEKSİOS KOMNENOS DÖNEMİNDE DOĞU ROMA İMPARATORLUĞU'NUN BATIDAKİ DEVLETLER İLE İLİŞKİLERİ

A. İmparator I. Aleksios Komnenos Döneminde Doğu Roma İmparatorluğu-Norman İlişkileri

Etimolojik olarak 'Northman' (Kuzey adamı) kelimesinden türetilen Norman adı veya bir başka deyişle Viking adı, İskandinavyalı bu göçmen-savaşçı kavimin ortaya çıkışından önce Norveç'te yaşayanlar için kullanılmıştır. Şarlman'ın 8.yüzyılda Batı Avrupa kavimlerini bir araya getirdiği ve büyük bir imparatorluğun temelini attığı sırada Normanlar kuzeyde Avrupa'dan izole olmuş bir şekilde kendi örf ve adetlerini devam ettiriyorlardı.³⁷⁵ Denizcilikte oldukça gelişmiş olan Normanlar Avrupa'nın nehir taşımacılığını ele geçirmiş, bu yetenekleri sayesinde de nehirler aracılığıyla Galya'nın (Fransa'nın o dönemki adı) güneyine kadar sokulmuşlardır. Yirmi metreden uzun hem yelkenle hem de kürekle ilerleyebilen, gondollara benzeyen ve her biri elli kişi alan gemilerle hareket eden Normanlar Kuzey Avrupa'da pek bir direnişle karşılaşmadılar.³⁷⁶ Oldukça savaşçı olan bu kavmin saldırıları 8. ve 10. yüzyılın sonlarına kadar Avrupa'yı kasıp kavurdu. Norveç Normanları 8. yüzyılda Orkney ve Shetland adalarını, 9. yüzyılda Faroe adalarını ve İrlanda'nın doğusunu ele geçirdiler. 874'te İzlanda'ya ayak basan Normanlar Dublin şehrini kurdular. İsveç Normanları veya Varegler ise doğuya yönelerek Baltıklarda önce Fin boğazını ele geçirdiler. Daha sonra Ruslarla yaptıkları savaşları kazanarak Kiev, Novgorod gibi şehirleri kurdular, Rusya'yı

³⁷⁵ BLOCH, Marc, *Feodal Toplum*, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, DoğuBatı Yayınları, Ankara 2015, s.49.; GÜL, Muammer, *Orta Çağ Avrupa Tarihi*, Bilge Kültür Sanat, İstanbul 2014, s.65.

³⁷⁶ BERL, Emmanuel, *Attila'dan Timur'a Avrupa ve Asya*, Çev. Gülseren Devrim, Doğan Kitap, İstanbul 1999, s.75.

sömürgeleştirdiler.³⁷⁷ Buradan güneye, Karadeniz'e ulaşan Normanlar, Dinyeper'e egemen oldular ve İstanbul'a seferler düzenlediler. Avrupa'da Kavimler Göçü ile başlayan feodal yapı ve güvenlik anlayışı Normanların işgali sırasında değişikliğe uğradı. 837'de Antwerp, 841'de Rouen, 845'de ise Paris gibi Kuzey Galya'nın müstahkem şehirleri Norman saldırılarından nasibini aldı.³⁷⁸ Bu saldırılardan oldukça zarar gören Krallar bile, bunların en bilineni Fransa Kralı Kel Charles'tir, Norman reislerine haraç veriyorlardı. Devletin kendini dahi koruyamayacak güçte olduğunu gören halk, manastırlara sığınıyor ve nitekim daha varlıklı olan manastırlar talandan kurtulmak için Normanlara haraç veriyorlardı.³⁷⁹ Haracı alan Normanlar, akınlarda elde ettikleri ganimetler ve esirlerle ülkelerine dönüyorlardı. Başlangıçta ilkbahar ve yaz gibi uygun zamanlarda yapılan bu yağma baskınları zamanla sürekli hale gelmeye başladı.³⁸⁰

Avrupa Tarihi açısından belki dönüm noktalarından biri de Normanlarda yaşanan bu anlayış değişikliğidir. Av alanı olarak belirledikleri yerlerde kışlamak üzere önceleri kıyılara yakın yerleşmeler kuruyorlardı. Daha sonraları gittikçe iç kesimlere yerleşmeler kurmaya başladılar. İlk olarak İrlanda'da uyguladıkları bu kışlama adetini ilk kez 843'te Galya'da, Noirmoutier'de uyguladılar.³⁸¹ 9. yüzyılın ortalarında Galya'nın kuzeyinde, günümüzde Normandiya olarak adlandırılan bölgede Frank Devleti'ne bağlı Norman prenslikleri kurulmaya başladı. Kısa zaman içerisinde savaşçı kimliklerinin yanında yerleştikleri bölgeye ve bu bölgenin alışkanlıklarına çok çabuk adapte olarak Fransız dili ve kültüründen etkilenmiş ve bu bölgeyi kültürleri ile etkileri altına almışlardır.³⁸² Normanları daha önceki istilacı Cermen kavimlerden ayıran yegâne fark da işte bu oryantasyon sürecidir. Her istilacı barbar kavimler gibi yağma ve talanda eşit paydada buluşan Normanlar, öncüllerinin aksine yaşadıkları bölgenin kültürüne uyum sağlamış hatta bölge kültürünün yaşatılmasında temel bir aktör olmuşlardır. 11. yüzyılda hız kazanan Hristiyanlaştırma faaliyetleri zamanla Pagan Normanları da etkilemeye başladı.

³⁷⁷ LE GOFF, Jacques, *Ortaçağ Batı Uygarlığı*, Çev. Hanife-Uğur Güven, DoğuBatı Yayınları, Ankara 2017, s.55.

³⁷⁸ DAVİES, Avrupa Tarihi, s.323-324.

³⁷⁹ BLOCH, Feodal Toplum, s.54.

³⁸⁰ SEİGNOBOS, Charles, *Avrupa Kavimlerinin Mukayeseli Tarihi Cilt I*, Çev. Hüseyin Cahit Yalçın, Kanaat Kitabevi, İstanbul 1939, s.126-127.; GÜL, Orta Çağ..., s.66.

³⁸¹ BLOCH, Feodal Toplum, s.58.

³⁸² *Encyclopædia Britannica*, Pub. William Benton, "Normans", V.16, Chicago-London-Toronto 1957, s.495.

Bunda sıkı bir şekilde örgütlü Hristiyan kilisesi karşısında Normanların dini bir otoritelerinin olmaması etkindir. Bunun yanı sıra çok tanrılı İskandinav dini, kralların mevcut iktidarını perçinlemezken, Hristiyan kilisesi krallara bir kutsiyet atfediyordu. Öte yandan Frankların Normanlara karşı duydukları tedirginlik ve korku, daha önce tecrübe ettikleri olaylar nedeniyle silinmiyordu. Bu nedenle Normanları önce yerleşik hayata geçirerek dizginlemeye çalışan Franklar, şimdi de Papa'nın nüfuzu altında misyonerlik faaliyetlerini sürdürüyor, Normanları asimile etmeye çalışıyorlardı. Bu çabalarında başarılı olan Franklar, Norman akınlarını durdurmakla kalmamış, 11. yüzyıldan itibaren önemli de bir siyasi-askeri dinamizm yaşamıştır. 911 yılında Norman asıllı Rouen kontu Rollo (846-930), vaftiz edilerek Hristiyan olmuştur. Frank devletinin vassalı olan Rollo, bu toprakların Normandiya adı almasına sebep olmuştur.³⁸³ Zamanla kendi din ve adetlerini terk eden Normanlar ise girdikleri bu yeni dinin bir süre sonra en önemli temsilcileri olacaklardır.

Öte yandan Norman akınlarının uzandığı bir diğer yer Britanya kıtası olmuştur. Britanya, Roma döneminin sona ermesinin ardından 5. yüzyılda Jütler, Saksonlar ve Angıllar gibi Cermen kavimlerin istilasına uğramıştır. Sonraki yüzyıllarda başlayan İskoç ve İrlanda göçleri adanın siyasi birliğini büyük ölçüde parçaladı. 9. yüzyılda başlayan Norman kolonileşmesinin karşısında varlığını sürdüren tek Anglo-Sakson Krallık Wessek'ti. Wessek Kralı Alfred yönetimi boyunca Norman saldırılarını başarılı bir şekilde püskürttü ancak ölümünün ardından Britanya'nın kuzeydoğusuna yerleşen Danimarkalılar, burada bağımsız bir krallık kurup adanın dört bir yanını yağmaladılar.³⁸⁴ Wessek Krallığı 899-954 yılları arasında başlattığı mücadelelerle adadaki çok başlılığa bir son verdi ve Norman işgalindeki yerleri geri aldı. Bu sırada anavatanda hakimiyeti ele geçiren Danimarka-Norman Kralları Britanya üzerine yeni bir sefer başlattılar. Bu sefer sonucunda İngiliz şehirleri yağmalandı ve 1017'de Wessek Krallığı ortadan kaldırıldı. Danimarka-Norman Kralı Swein'in oğlu Knut Britanya, Norveç, Estonya ve Fin topraklarını ele geçirerek kuzeyde büyük bir imparatorluk kurdu.³⁸⁵ Knut'un 1035'te ölümünün ardından imparatorluğu parçalandı ve Anglo-Sakson Eduard la Confesseur, Normanları Britanya'dan çıkardı. Ancak 1066'da Normandiya Dükü

³⁸³ DAVİES, Avrupa Tarihi, s.323.; BLOCH, Feodal Toplum, s.71-72. LE GOFF, Ortaçağ Batı Uygarlığı, s.56.

³⁸⁴ BLOCH, Feodal Toplum, s.61.; SEİGNOBOS, Avrupa..., s.127.

³⁸⁵ GÜL, Orta Çağ..., s.68-69.; DAVİES, Avrupa Tarihi, s.324.

Guilliams, Hastings Savaşı'nda Anglo-Saksonları mağlup etti ve ada tekrar Norman hakimiyetine girdi. Öte yandan Normanların Britanya işgali İngilizce'ye, Latince ve Fransızcanın zenginliğini katmıştır.³⁸⁶

Endülüs Müslümanları tarafından “el-Ardomanîler” olarak adlandırılan Normanlar, 844 yılında İspanya'ya girdiler. O dönem Vehbullah bin Hazm yönetiminde olan Lizbon'u yağmalayan Normanlar, Halife II. Abdurrahman'ın (821-851) yetişmesiyle geri çekildiler. Buradan Sevilla'ya yönelen Normanlar şehri yakıp, yıktılar. Bunun üzerine Halife II. Abdurrahman büyük bir orduyla Sevilla'ya geldi ve 11 Kasım 844'de yapılan savaşla Normanlar mağlup edildi. Bu yenilginin ardından Normanlar Halife II. Abdurrahman'a elçiler ve hediyeler göndermek vesilesiyle barış anlaşması yaptılar. Normanları diğer Cermen kavimlerden ayıran bir özellik de diplomatik girişimlerde bulunmalarına rağmen bu anlaşmalara pek sadık kalamamalarıdır. Nitekim bu durum istilacı kavimlerin ortak özelliğidir. Yaklaşık 15 yıl sonra 859'da tekrar saldırıya geçen Normanlar Algeciras'ı yağmaladılar. Denizden gelen bu tehditlere karşı zafiyet gösteren Endülüs Müslümanları Normanların adayı istila etmelerine engel olsalar da bu istila girişimleri Müslüman halka pahalıya mal oldu.³⁸⁷

Norman istilasını 827 yılında İtalya ve Sicilya'yı da vurdu.³⁸⁸ İtalya kuzeyden Cermenlerin, doğudan Doğu Roma İmparatorluğu'nun, güneyden ise Müslüman Arapların tehdidi altındaydı. İtalya'nın kuzeyi o dönem Alman ve İtalyan tahtlarını tek elde toplayan Kutsal-Roma Cermen İmparatorluğu'nun, merkezi Capua, Salerno ve Benevento adlı üç ayrı Lombard krallığının, güneyde bulunan Apulia ve Calabria Doğu Roma İmparatorluğu'nun hakimiyeti altındaydı.³⁸⁹ Doğu Roma İmparatoru II. Basil (976-1025) İtalya'daki topraklarını Lombardlardan ve Müslüman Araplardan korumak amacıyla tek bir ‘Kapetanlık’ (Askeri valilik) altında birleştirdi. Bu dönemde İtalya Kapetanı Basileios Boioannes Doğu Roma topraklarının savunulmasında önemli rol oynadı. 1025 yılında II. Basil'in ölümü üzerine yapılması planlanan Sicilya seferi de rafa kalktı. Daha sonra tahta geçen IV. Mikail (1034-

³⁸⁶ SEİGNOBOS, Avrupa..., s.156.; LE GOFF, Ortaçağ Batı Uygarlığı, s.73. DAVİES, Avrupa Tarihi, s.368.

³⁸⁷ *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Ansiklopedisi*, C.4, 206-211.

³⁸⁸ BERL, Attila..., s.75.

³⁸⁹ ŞAHİN, Seyhun, *Normanlar Döneminde Sicilya Adası 11-12. Yüzyıllar*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elâzığ 2012, s.29.

1041) Sicilya'ya karşı bir sefer girişiminde bulunmuş olsa da bu artık geç kalınmış bir girişimdi.³⁹⁰

Normanların İtalya'ya ilk ayak basması da İmparator II. Basil döneminde Doğu Roma adına paralı askerlik yapmaları ile gerçekleşti. Zamanla bu toprakların zenginliğine ve refahına kapılan Normanlar yerli kralların hizmetine girerek İtalya'ya yerleşmeye başladılar. Yıllar geçtikçe İtalya'daki Norman nüfusu büyük ölçüde arttı. Normandiya'dan İtalya'ya yaşanan yoğun göç hareketi Normanların burada kalıcı olmayı amaçladıklarını gözler önüne sermektedir. Yarımadanın siyasi durumu hakkında yeterince bilgi toplamışlar, bölge sakini olmanın getirdiği rahatlıkla da istedikleri gibi hareket etmeye başlamışlardı. Artık birliklerini sağlamak için bir fırsat kollayan Normanlar 1027'de Runulf'un ayaklanarak Aversa'yı ele geçirmesiyle istedikleri fırsatı ele geçirdiler.³⁹¹ Böylece Güney İtalya'da başlayan Norman genişlemesi kısa sürede İtalya'nın kuzeyini ve Sicilya'yı vurdu. Ancak Sicilya 9. yüzyılda Esed bin Furat komutasındaki İslam orduları tarafından fethedilmiş, o dönem Müslüman Arapların kontrolündeydi. Norman reislerinin ittifak halinde bulunmamaları ve güçlü müdafilerin varlığı adanın yağmalanmasını zorlaştırmıştı. Normanlar bunun üzerine başarılı bir dış siyaset uyguladılar ve Papalığı arkalarına aldılar. Papalık zaten bir yandan Doğu Roma İmparatorluğu öbür yandan Müslüman Arapların kısılacı altındaydı. Bu durumu iyi analiz eden Normanlar Papalığın hamisi rolünü üstlenerek İtalya'da kalıcı olmanın hesabını güdüyorlardı. Bir süre sonra Normanlar İtalya'da Hristiyanlığın ve Roma'nın kurtarıcısı rolüne büründüler. Sicilyalı Hristiyanların ve ortak düşmana karşı birlik çağrısında bulunan Papa'nın da desteklediği Normanlar adadaki Müslüman hakimiyetine son verdiler. Sicilya'da yerleşik olan hoşgörü düzenini değiştirmeyerek kalıcı olmayı amaçlayan Norman reisleri Akdeniz'de önemli bir üs elde ettiler. Ancak Norman dili ve kültürü Sicilya'da Britanya ve Galya'da olduğu gibi baskın hale gelmedi.³⁹² Sicilya'da Latince, Yunanca ve Arapça resmi dil ilan edildi. Bu üç kültürün sentez haline geldiği Sicilya, 11. ve 12. yüzyıllarda Hristiyan Roman-Gotik

³⁹⁰ OSTROGORSKY, Bizans Devleti Tarihi, s.292.; VASİLİYEV, Bizans..., s.360.

³⁹¹ ŞAHİN, "Normanlar...", s.33.

³⁹² Encyclopædia Britannica, V.16, s.496.; DAVİES, Avrupa Tarihi, s.324.

mimari ile Doğu Roma-İslam kültürlerini özgün bir şekilde buluşturarak Avrupa'nın kültür merkezlerinden biri haline geldi.³⁹³

Normanlar ile Doğu Roma İmparatorluğu arasındaki siyasi ilişkiler de 11. yüzyılda Güney İtalya'da başladı. 1015 yılında Normandiya'daki Coucantes kasabasında dünyaya gelen Robert Guiskard, bu ilişkinin mimarı olacaktı. Coucantes beyi Tancred de Hauteville'nin en küçük oğlu olan Robert Guiskard, gençliğinde yanındaki az sayıda takipçisi ve kardeşleri ile birlikte Normandiya'dan İtalya'ya göçtü.³⁹⁴ Anna, Robert Guiskard hakkında:

“Norman soyundan olan ve soyu soku şansız olan bu Robert, büyük bir hırsı, aşırı bir kurnazlıkla birleştirmektedir; bedensel gücü, söz edilmeye değerdi; tüm istediği, erk sahibi kişilerin zenginliğine ve gücüne ulaşmaktı; hiçbir şey onu tasarılarını uygulamaktan döndüremezdi ve o, bu amacına ulaşmak için, eleştiri dinlemez bir tutum izler, yapacağını yapardı. Uzun boyu, en iri yapılı savaşıları bile geçerdi. Saçları sarı, omuzları genişti. Yakışıklı bir adamdı... Akhilleus'un bağırdığı zaman, onu duyanların, sanki bir kalabalık bağıryormuş izlenimi edindiğini söylüyorsa, bu savaşıının (Robert'i kastediyor) attığı nara da, anlatıldığına bakılırsa, binlerce askeri kaşırtmış.”³⁹⁵ ifadelerini kullanmıştır.

Robert Guiskard azmi sayesinde kısa zamanda başarılar kazanmış ve Salerno Prensi Gisulf'un dikkatini çekmişti. Gisulf'un kızı ile evlenen Robert Guiskard kısa süre sonra hırsına yenik düştü ve kayınbabasına karşı harekete geçti. Ancak bu girişimi henüz yeterli güce ulaşmadığı için başarısız oldu. Gisulf'u savaş yoluyla bertaraf edemeyeceğini anlayan Robert Guiskard, onu barış görüşmeleri yapmak üzere buluşmaya çağırdı. Buluşma yerini belirleyen Robert Guiskard, bölgeye pusu kurarak askerlerini yerleştirdi. Gisulf'un kendisine karşı olan güveninden faydalanan Robert Guiskard, onu askerlerinden uzaklaştırdı ve gafil avladı. Robert tarafından esir alınan Gisulf, Phrourion (Zindan) kalesine hapsedildi ve daha sonra da burada öldürüldü. Böylece Robert Guiskard 1059 yılında 'Dük' unvanını aldı ve Papa II. Nicholas'a egemenliğini tasdik ettirdi. Bunun karşılığında Guiskard da ele geçirdiği ülkelerde Papa'ya dönüm başı on iki pençe altın ödeyecekti.³⁹⁶

³⁹³ LE GOFF, Ortaçağ Batı Uygarlığı, s.73-74.

³⁹⁴ KOMNENA, Alexiad, s.43.

³⁹⁵ KOMNENA, Alexiad, s.42.

³⁹⁶ KOMNENA, Alexiad, s.44-45.; CHALANDON, Alexis I. Comnenè, s.58. DAVIES, Avrupa Tarihi, s.366. LE GOFF, Ortaçağ Batı Uygarlığı, s.73.

Guiskard'ın kısa süre sonra Normanların başına geçmesiyle yayılma hız kazandı. Guiskard o dönem hem İtalya'da hem de Adriyatik'te zor günler geçiren Doğu Roma İmparatorluğu'na gözünü dikti. Karşılıklı çatışmalar sonucu İtalya'nın güneydoğusundaki Tarent ve Reggio kalelerini ele geçirdi. 16 Nisan 1071 yılında Bari'nin de eline geçmesi ile İtalya'daki Doğu Roma hakimiyetine son verdi.³⁹⁷ Guiskard'ın İtalya'daki bu girişimleri bir süre sonra Papa II. Gregorius'u (1073-1085) tedirgin etti. Doğu Roma'nın Türklere karşı Papa'dan yardım istemesi, Papalığı ilk defa hem Ortodoks hem Katolik Hristiyanlığın küresel bir gücü haline getiriyordu. Ancak Papa'nın tüm ısrarlarına rağmen Guiskard, Türkler üzerine gitmek yerine İtalya'daki Doğu Roma topraklarını ele geçiriyordu. Bu nedenle Robert Guiskard Papa tarafından 1074 yılında aforoz edildi.³⁹⁸ Ancak bu durumu pek önemsemediği anlaşılan Guiskard, 1077'de Salerno'yu tamamen ele geçirdi. Doğu Roma'nın elinde bulunan Apulia ve Calabria'yı da ele geçirerek İtalya'nın güneyinden de Doğu Roma ordularını çıkardı. Balkanlarda 1072'de Zeta Devleti tarafından desteklenen bir isyan çıktı ve Zeta Kralı Mikhail'in oğlu Konstantin Bodin Çar ilan edildi. Öte yandan Hırvatistan'da da Demetrius Zvonimir Papa tarafından kral olarak tanındı. Tüm bu gelişmelere ek olarak Doğu Roma İmparatorluğu'nda çıkan ekonomik bunalım Guiskard'ın Adriyatik'teki emellerini gerçekleştirmesini kolaylaştırıyordu.³⁹⁹

8. yüzyılda İtalya'nın güneyinde başlayan Helenizasyon politikası meyvesini vermişti. 10. yüzyıla gelindiğinde Güney İtalya dil, görgü ve kültür bakımında bir Yunan bölgesi halini almıştı. Şimdi el değiştiren bu bölgede ibadet dilinin de Grekçe olarak devam etmesini hoşgörü ile karşılayan Guiskard, kendisini Roma İmparatorluğu'nun İtalya'daki varisi olarak görüyordu. Calabria ve Apulia'da var olan Roma devlet bürokrasisi ve işleyişini aynen devam ettiren Guiskard, İtalya'da kalıcı bir devlet kurma hayalini gerçekleştirme yolundaydı.⁴⁰⁰ Ancak bu kadarla da kalmadı. Guiskard'ın Adriyatik'teki planlarının aşikâr olması nedeniyle İmparator VII. Mikail (1071-1078), oğlu Konstantinos'u Guiskard'ın kızı Helena ile nişanlama yoluna gitti.⁴⁰¹ Bu şekilde Guiskard'a engel olmayı amaçlayan İmparator, bu

³⁹⁷ CHALANDON, Alexis I. Comnenè, s.59.; OSTROGORSKY, Bizans Devleti Tarihi, s.320. DAVİES, Avrupa Tarihi, s.366.

³⁹⁸ ÇOBAN, Bekir Zakir, *Geçmişten Günümüze Papalık*, İnsan Yayınları, İstanbul 2014, s.97.

³⁹⁹ OSTROGORSKY, Bizans Devleti Tarihi, s.320.

⁴⁰⁰ CHALANDON, Alexis I. Comnenè, s.59.; VASİLİYEV, Bizans..., s.456.

⁴⁰¹ KOMNENA, Alexiad, s.45-46.; GREGORY, Bizans, s.288.

girişiminde başarısız oldu. Çünkü Guiskard kafasında planladığı sefer için sadece fırsat arıyordu. Bu fırsatı pek de beklemesine gerek kalmadı.⁴⁰²

Anna'nın anlatımına göre devrik İmparator VII. Mikail tahttan indirildikten sonra Raiktör adıyla keşişliğe bürünmüştü. Kendini Guiskard'a İmparator olarak tanıtan Raiktör; türlü eziyetler sonucu tahttan feragat ettirildiğini, oğlunun ve İmparatoriçe Maria'nın zorla İmparator Nikèphoros Botaniates tarafına geçirildiğini ve kızı Helena'nın ortada bırakıldığını anlatarak Guiskard'dan yardım istedi.⁴⁰³ Bir diğer rivayete göre ise Guiskard Doğu Roma üzerine sefer yapmaya hazırlanıyordu ancak sebepsiz yere ve yine Hristiyanlara yönelik olacak bu sefer hakkında eşi Gaita başta olmak üzere kontları ikna edemiyordu. Bunun üzerine Raiktör adlı bir keşiş devrik İmparator VII. Mikail kılığına soktu ve yazdırdığı mektupla Mikail'in mallarının gasp edildiğini, haksız yere tahtının ele geçirildiğini ve kendisinden yardım istediğini iddia etti.⁴⁰⁴

Bu sırada Papa VII. Gregorius'un çıkardığı ve Papaların en yüksek yargı organı olduğunu öne süren "Dictatus Papae" yani Papaların üstünlüğü adlı yirmi yedi maddelik hüküm, Alman İmparatoru IV. Heinrich ile Papa VII. Gregorius'un arasını açtı.⁴⁰⁵ Avrupa kralları üzerinde hakimiyet kurmak isteyen Papa, kendisine karşı çıkan IV. Heinrich'in vassalı olan Alman krallarını kışkırttı.⁴⁰⁶ Kısa süre sonra ilişki savaşa dönüşünce Papa VII. Gregorius, IV. Heinrich'i aforoz etti ve Guiskard'ı kendi safına çekmek için anlaşma talep etti.⁴⁰⁷ Papa ve Guiskard arasında Salerno'da yapılan anlaşmaya göre Papa bir nevi Doğu Roma'yı aforoz etmiş ve Guiskard'ı Kral olarak tanıyarak Doğu Roma üzerine yapacağı seferlerde ona yardım edeceğini vaat etmişti. Guiskard ise Papa'yı ve Roma'yı tüm tehditlerden korumak üzere ant içmişti.⁴⁰⁸ Ancak bu anlaşmanın asıl kayda değer yanı Guiskard'ın Doğu Roma üzerine yapmayı planladığı sefere dini açıdan da bir kılıf uydurmuş olmasıydı.

Böylelikle aradığı fırsatı yakalayan Guiskard, hazırlıklarını tamamlamak üzere ordusuna Otranto'da toplanma emri verdi. Kendisi de Brindisi'ye geçen

⁴⁰² NORWICH, Bizans III, s.43-44.; GREGORY, Bizans, s.290.

⁴⁰³ KOMNENA, Alexiad, s.47.

⁴⁰⁴ KOMNENA, Alexiad, s.48.

⁴⁰⁵ DAVIES, Avrupa Tarihi, s.368.; BERL, Attila..., s.103-108.

⁴⁰⁶ AGİBALOVA, Ye., DONSKOY, G., *Ortaçağ Tarihi*, Çev. Çağdaş Sümer, Yordam Kitap, İstanbul 2017, s.92.

⁴⁰⁷ CHALANDON, Alexis I. Comnenè, s.62.; SEİGNOBOS, Avrupa..., s.157-158.

⁴⁰⁸ KOMNENA, Alexiad, s.51.

Guiskard, İmparatora Raoul adında bir elçi göndererek tahtın damadı Konstantin'e verilmesini ve kızının gasp edilen haklarının iade edilmesini talep ediyordu. Taleplerini kabul ettirmek için oğlu Bohemund'u işgal etmek üzere Avlonya'ya gönderdi.⁴⁰⁹ Öte yandan o sırada Doğu Roma'nın Balkan orduları komutanı Aleksios Komnenos'a da türlü hediyeler göndererek ittifak talebinde bulunmuştu.⁴¹⁰ Bu talepleri reddedilen Guiskard 150 gemi ve sayısı 30.000'i bulan ordusuyla 1081 kışında Draç'a (Durazzo) çıkarma yaptı ve Korfu adasını ele geçirdi.⁴¹¹ Bunun üzerine İmparator Nikèphoros Botaniates, Draç'ı savunmak üzere İlyrikon valisi Geörgios Monomakhatos'u görevlendirdi. Ancak Monomakhatos bu görevi reddetti ve Guiskard'ın Arnavutluk'taki ilerleyişine göz yumdu.⁴¹²

Harita 8. 1084 yılında Adriyatik'teki Siyasi Durum ve Robert Guiskard'ın Dalmaçya Seferi

⁴⁰⁹ CHALANDON, Alexis I. Comnenè, s.61.; NORWICH, Bizans III, s.45.

⁴¹⁰ KOMNENA, Alexiad, s.55-56.; NORWICH, Bizans III, s.44.

⁴¹¹ ZONARAS, Tarihlerin Özeti, s.164.; KOMNENA, Alexiad, s.58. CHALANDON, Alexis I. Comnenè, s.73.

⁴¹² CHALANDON, Alexis I. Comnenè, s.66.

Bu sırada Nisan 1081’de İmparatorluğun başına I. Aleksios Komnenos geçti. İmparator Aleksios tahta çıktığı sırada Normanlar batıda Yunanistan topraklarına doğru taarruza geçtiler ve başlarına buyruk hareket sahası sağladılar. Guiskard’ın oğlu Bohemund, yaptığı bir dizi saldırı sonucu Avlonya’yı ele geçirdi, Guiskard da ordusu ile birlikte Butrinto’ya geldi. Buradan da denizden harekete geçen Guiskard İllyriakon ovasını işgal ederek 17 Haziran 1081’de Draç’ı kuşattı.⁴¹³ Doğu Roma’nın ise bu sırada elinde Normanları durdurmaya yetecek büyüklükte bir güç olmaması, İmparatoru kendisine müttefik aramaya yönlendirdi. Bu doğrultuda Papa VII. Gregorius’a, Lombard Dukası Hermann’a⁴¹⁴ ve en önemlisi o dönem Roma önlerine kadar gelen Alman İmparatoru IV. Heinrich’e elçiler gönderildi. İmparator Aleksios, Guiskard’a saldırması karşılığında IV. Heinrich’e 144.000 sikke altın ve 100 parça ipekli mor kumaş vaat etmiştir. Ayrıca andını yerine getirip Guiskard’a saldırırsa IV. Heinrich’e 216.000 altınlık bir ödeme daha yapılması taahhüt edilmiştir.⁴¹⁵ Ancak tüm bu girişimlerin sonuçsuz kalması üzerine İmparator Aleksios Venediklilerden ve Türklerden yardım almayı hedefledi. Bu da bir kez daha onun bir düşmanına karşı başka bir düşmanı ile tereddütsüz bir şekilde ittifak yapma özelliğini ön plana çıkarmaktadır.

Guiskard’a karşı mücadelesinde bir başına kalan İmparator Aleksios, henüz bürokrasisini sağlam zemine oturtamadığı için tahtta gözü olanlara fırsat vermemeye çalışıyor, bu nedenle başkentten ayrılmıyordu. Ancak İstanbul’dan çıkmaması da düşmanlarını iştahlandırıyordu. Neyse ki İmparatorun her daim arkasında olan annesi Anna Dalassena, İmparatorun yokluğunda tahtı emanet edebilecek yegâne güvenilir insandı.⁴¹⁶ Böylece tahtı emin ellere bırakan İmparator Aleksios, Draç’ı savunmak üzere deneyimli komutan Geörgios Palailogos’u görevlendirdi. Bir yandan şehri kuşatarak teslim almaya çalışan Guiskard, öbür yandan da yanında getirdiği sahte Mikail’e biat edilmesini teklif ediyor ve Draç halkının kafasını karıştırmaya çalışıyordu. Bu girişiminde de başarılı olan Guiskard, halkı kendi safına çekmeye başladı. Öte yandan İtalya’dan akın akın gelen Norman savaşçıları ile ordusunu güçlendiriyordu. Bunun üzerine İmparator Aleksios Türkiye Selçuklu Sultanı I.

⁴¹³ KOMNENA, Alexiad, s.128-129.

⁴¹⁴ Guiskard Guiskard’ın yeğenidir. Daha önce kardeşi Abelard ile birlikte 1078 yılında Guiskard’a karşı ayaklanmış olan Hermann, Guiskard’ın azılı düşmanlarından biridir. bk. CHALANDON, Alexis I. Comnenè, s.67-68.

⁴¹⁵ KOMNENA, Alexiad, s.120-122.

⁴¹⁶ CHALANDON, Alexis I. Comnenè, s.57.

Süleyman Şah'tan ve Venedik Duçesi Dominiko Selvo'dan büyük ticari imtiyazlar karşılığında askeri yardım istedi. Sultan Süleyman Şah tarafından İmparatorun hizmetine girmek üzere 7.000 süvari gönderildi.⁴¹⁷ Bu yardım talebine iştirak eden Venedikliler de büyük bir donanma ile harekete geçerek Draç'ın kuzeyindeki Pallia'ya geldiler. Venediklilerin geldiğini haber alan Guiskard, oğlu Bohemund'u düşmanı karşılamak üzere donanmanın başına geçirdi. Venedik donanmasını hafife alan Bohemund aceleci davranarak düzensiz bir saldırı başlattı. Yaşanan çatışma sonucu Norman donanması büyük bir yenilgi aldı ve Glykys Çayına çekildi.⁴¹⁸ Bohemund ise canını zor kurtardı. Bu sırada Draç'tan karşı saldırıya geçen Vali Palailogos da Guiskard'ın ordugahına baskın düzenledi ve Normanlara büyük kayıplar verdirdi.⁴¹⁹

Aldığı bu yenilgiler Guiskard'ı oldukça zor duruma düşürdü. Zira Venedik-Doğu Roma ortak filosu İtalya ile Arnavutluk arasındaki hattı tutmuş, Guiskard'a gelen asker ve gıda yardımını kesmişti. Öte yandan aldığı yenilgi Guiskard'ın itibarını sarsmış, egemenliği altındaki bölgelerde bir başıbozukluk meydana getirmişti. Bütün bu olumsuzluklara rağmen Draç kuşatmasını kaldırmayan Guiskard, donanmadan geri kalanı Glykys'de tekrar tahkim etmeye koyuldu. İmparator Aleksios ise zayıflayan Guiskard'a son darbeyi vurmak için orduda seferberlik ilan etti. Kendisine katılan ordu komutanı Pakourianos ile birlikte Ağustos 1081'de İstanbul'dan harekete geçti.⁴²⁰ Bu sırada Guiskard Draç kuşatmasını şiddetlendirdiyse de Vali Palailogos'un sağlam savunmasını aşamadı. Yaklaşık üç ay süren yolculuğun ardından Ekim 1081'de Aleksios, ordusu ile Draç'a geldi. Bölgeye gelir gelmez hâkim bir tepeye ordugahını kuran İmparator, Guiskard'a elçi gönderdi. Guiskard'ın taht üzerindeki iddialarından vazgeçmemesi üzerine anlaşma sağlanamadı. Öte yandan Guiskard'ın bu inatçı tutumu kendi komutanları arasında hoşnutsuzluk yarattıysa da bu durumu lehine çevirmek için iyi bir manevra yapmakta gecikmeyerek komutanlarına şu sözleri söyledi:

“...bizler, düşüncesizce kendi yargısına, aklına esene göre hareket etmeyip herkesin görüşünü alacak tek bir komutan seçip onun dışında kalanlar ona boyun eğmeliyiz; herkes kendi

⁴¹⁷ KOMNENA, Alexiad, s.133.; CHALANDON, Alexis I. Comnenè, s.70. NİCOL, Bizans ve Venedik, s.55. DAVİES, Avrupa Tarihi, s.373. OSTROGORSKY, Bizans Devleti Tarihi, s.331-332. TURAN, Selçuklular..., s.91. AYÖNÜ, Selçuklular ve Bizans, s.75.

⁴¹⁸ NORWİCH, Bizans III, s.45.

⁴¹⁹ KOMNENA, Alexiad, s.134.

⁴²⁰ KOMNENA, Alexiad, s.139.

görüşünü söyleyecek ama komutanın sözüne uyacaklar. Sizlerin hepinizin seçeceği kişinin komutuna girmeye ben herkesten önce hazırım.”⁴²¹

Guiskard bu şekilde komutanlarının takdirini topladı ve sonuçta da istemiyormuş gibi görünerek başkomutanlığı eline aldı. Kendisini ordugahını merkeze taşıyan Guiskard, ordunun deniz kıyısındaki kanadına Kont Amiketès'i, dağ tarafındaki kanadına ise oğlu Bohemund'u atadı.⁴²²

İmparator Aleksios'un saldırı tasarısı ise; Norman ordusunun her iki kanadına da gece vakti ani bir saldırı yapmak üzerineydi. Kendisi Nampitès komutasındaki Vareg Muhafızları⁴²³ (Norman-Viking savaşçılar) ve phalankslar eşliğinde karşıdan saldırıya geçecek, Süleyman Şah'ın gönderdiği Türk atlıları ise Norman ordusuna arkadan saldıracaktı. Bu taktik doğrultusunda saldırı emri veren Aleksios ilk saldırısında başarılı olamadı. Vareglerin uzun yoldan gelmeleri ve kendi soydaşlarına karşı savaşmakta gönülsüz davranmaları üzerine Doğu Roma ordusunun merkezi parçalandı. Karşı saldırıya geçen Norman ordusu falanksları yararak Doğu Roma ordusunu kılıçtan geçirdi. Bu sırada Türklerin de saldırıda başarısız olmaları ve Bodin'in⁴²⁴ ihanetini üzerine İmparator Aleksios mağlubiyeti kabullenerek Ohri'ye doğru geri çekildi. Draç'ı ise savunması için Venediklilere bıraktı.⁴²⁵

İmparatorun ve Doğu Roma donanmasının çekilmesi, Guiskard'ın ise yeniden kuşatmaya hazırlanması üzerine birçoğu Guiskard'ın İtalya'da hüküm sürdüğü bölge göçmeni olan Draç halkı şehri Normanlara teslim etmekten başka bir çare bulamadılar. Böylece Guiskard Ocak veya Şubat 1082'de Draç'ı ele geçirdi.⁴²⁶

Bu sırada Ohri'den Deabolis'e geçen İmparator Aleksios yeni bir seferberlik ilan etti ve ordunun Selanik'te toplanması emrini verdi.⁴²⁷ Ancak İmparatorluğun maddi açıdan büyük bir açmazda olması İmparator Aleksios'un elini zayıflatıyordu.

⁴²¹ KOMNENA, Alexiad, s.141.

⁴²² KOMNENA, Alexiad, s.142.

⁴²³ Vestiariai birliklerinin bir parçası olan bu ücretli Norman muhafız kıtalarının yer yer mevcutları 500'ü

bulmuştur. Sarayı korumakla görevli bu muhafız birlikleri kullandıkları çift taraflı baltalarla tanınırlardı. Doğu Roma İmparatorluğu'nun 1453'teki yıkılışına kadar İmparatorlara hizmet etmişlerdir. bk. HEATH, Bizans Orduları 900-1461, s.31.

⁴²⁴ Dalmaçya'daki Zeta Devleti'nin Sırp Çarı Konstantin Bodin. Savaşa Aleksios'un müttefiki olarak girmiş ancak Doğu Roma ordusunun yenilgi almaya başlaması üzerine savaşa katılmadan çekilmiştir. bk. KOMNENA, Alexiad, s.146.

⁴²⁵ KOMNENA, Alexiad, s.146.; CHALANDON, Alexis I. Comnenè, s.79.

⁴²⁶ KOMNENA, Alexiad, s.151.; GREGORY, Bizans, s.291.

⁴²⁷ CHALANDON, Alexis I. Comnenè, s.80.

Bu durumu çözmek için tepkiler alsa da kilise mallarına el koydu.⁴²⁸ Aleksios'un kardeşi Sebastokrator İsakios İmparatoru temsilen Aya Sofya'da yapılan büyük kurulda, devletin içinde bulunduğu krizden kurtulmasının tek yolunun kilisenin elinde bulunan hazineleri devlete tahsis etmesinden geçtiğini belirtti. Zira o dönem kilise de Romalıların barbarların elinde haraçgüzar olmasından hoşnut değildi. İmparator Aleksios'un İstanbul'a gelmesiyle Kadıköy Metropoliti Leòn gibi muhaliflerin sesi kesildi ve karar büyük kurulca kabul edildi.⁴²⁹ Devletin içindeki mali krizi bu şekilde bir nebze çözen Aleksios, Guiskard'a karşı zaman kazanmak ve Normanların Balkanlardaki hızını kesmek için Alman İmparatoru IV. Heinrich'i sonunda Guiskard ve Papa'nın üzerine saldırmaya ikna etti.⁴³⁰ Guiskard o sırada İstanbul üzerine harekete geçmiş ve Kastoria (Yunanistan'ın kuzeybatısında ve Arnavutluk sınırında, günümüzdeki Kesriye şehri) şehrini ele geçirmişti. Heinrich'in İtalya'ya girdiğini haber alan Papa, Guiskard'a haber göndererek yardım çağrısı yaptı. Bunun üzerine büyük oğlu Roger'i varisi olarak atayan Guiskard, küçük oğlu Bohemund'u da başkomutan sıfatıyla Draç'ta bırakarak İtalya'ya doğru harekete geçti.⁴³¹

Bohemund hiç zaman kaybetmeden babasının başlattığı seferi devam ettirme kararı aldı. Normanlar ve Doğu Roma arasındaki nüfuz mücadelesinden faydalanmak isteyen Balkan kralları ve yerel valiler de bu mücadelede kârlı teklifler karşılığında taraf oldular. Yukarda belirttiğimiz gibi Bodin Doğu Roma taraftarı iken; Dubrovnik, Dalmaçya şehirleri ve Hırvatlar, Normanların tarafını tuttular.⁴³² Pauliken-Bogomil⁴³³ inancındaki maniheistler⁴³⁴ de her seferinde Doğu Roma'nın aleyhine

⁴²⁸ KOMNENA, Alexiad, s.153.; HEATH, Bizans Orduları 900-1461, s.23.

⁴²⁹ KOMNENA, Alexiad, s.153-155.; CHALANDON, Alexis I. Comnenè, s.80.

⁴³⁰ HALDON, Bizans Tarihi Atlası, s.175.

⁴³¹ KOMNENA, Alexiad, s.157.; CHALANDON, Alexis I. Comnenè, s.84.

⁴³² ŞAHİN, "Normanlar...", s.38.

⁴³³ 10.yy'de Bulgaristan'da ortaya çıkan Bogomillik, bölgeye İmparatorluğun çeşitli yörelerinden göç ettirilen Paulikenler tarafından meydana getirilmiştir. Kapa Papa adı ile anılan Bogomil tarafından oluşturulan bu Hristiyan öğretisi Paulikenlik veya Maniheistlik gibi iki zıt kavramın teşekkülünden meydana gelir. Dünya iyilik (Tanrı) ve kötülük (Şeytan) tarafından yönetilmekte ve bu kavramlar insanların yaşayışını düzenlemektedir. Bogomillere göre Şeytan insanları maddi zevklerle kandırmaya çalışmaktadır. Bu nedenle tüm maddi zevkler Şeytan'dan gelmektedir ve insanlar maneviyata yönelmelidir. Kilise'nin maddi öğretileri, ibadet şekilleri ve itikat kuralları Bogomiller tarafından reddedilir. Bogomiller Tanrı'ya ulaşmanın yolunu sadelikte ve doğrudan fakir, dünya malında gözü olmayan bir hayatta ararlar. Bu sebeple Ortodoks ve Katolik kiliselerinin zenginliğine hatta tüm zenginlere, aristokrat sınıfa karşı bir başkaldırı halindedirler. Bulgaristan'dan İtalya'ya ve oradan da Fransa'ya yayılan Bogomillik özellikle Doğu Roma İmparatorluğu'nu uzun yıllar uğraştırmıştır. Bk. OSTROGORSKY, Bizans Devleti Tarihi, s.250-251.

işlerde bulunuyorlardı. Bu nedenle İmparator Aleksios'un maniheistlere karşı sert politikaları, onları Normanların safına itti.⁴³⁵ Ele geçirilen bölgelerdeki Doğu Roma valilerini de bünyesine katan Bohemund İöannia/Yanya'ya geldi ve burada bir tahkimat oluşturdu. Bunu haber alan İmparator Aleksios da Mayıs 1082'de İstanbul'dan hareket ederek Yanya'ya geldi. Norman ordusunun sayıca kendi ordusundan oldukça üstün olduğunu gören Aleksios, savaş arabalarının zırhlarını söktürerek tekerleklerine kazıklar çaktırdı ve ani vur kaç saldırıları yapmayı tasarladı. Ancak İmparatorun bu tasarısı istediği gibi işlemedi. Bohemund genç yaşına rağmen askerlik işinde maharetli biriydi. Ordusunu iki kısma ayıran Bohemund savaş arabalarını koridorlar açmak vasıtasıyla etkisiz hale getirdi ve Doğu Roma ordusunu mağlup etti. İmparator ise ordusundan sağ kalanlarla birlikte önce Ohri'ye, oradan da Vardar'a geçti.⁴³⁶ Burada Türklerden edindiği paralı askerler ile tekrar harekete geçen İmparator Aleksios, Arta'da tekrar Bohemund'un karşısına dikildi. İmparator Aleksios, Norman süvarilerinin etkinliğini ortadan kaldırmak için kirpi benzeri demirden kapanlar yaptırdı ve savaş meydanına bunları yerleştirdi.

⁴³⁴ Maniheizm, Mani (216-276) tarafından MS 3. yy'de Güney İran'da ortaya atılmış Gnostik bir dini akımdır. Sasani şahı I. Şapur döneminde (241-272) elde ettiği imtiyazlardan faydalanan Mani, inancını yayma fırsatı bulmuş ve Maniheizm'in yol haritası sayılan yedi tane kitap yazmıştır. Ancak Şah I. Behram zamanında (274-277) dini sapkın bulunmuş ve Mani başı kesilerek öldürülmüştür. Maniheizm'e göre iki aslı prensip ışık ve karanlıktır. Her şeyin yaratıcısı olan Tanrı, ışık Tanrısıdır. Işık Tanrısı nur, güç, uluhiyet ve bilgidен oluşan dört erdeme sahiptir. Kâinat ateş, su, rüzgâr, ışık ve topraktan oluşan toplamda 12 ışık evreninden (aeon) meydana gelmektedir. Tüm düalist akımlarda olduğu gibi ışığın karşısındaki karanlığında bir Tanrısı vardır. Karanlık Tanrısı insanlara zulmedeceği 5 karanlık evrenin efendisidir. İnsanlıkta var olan savaş, şiddet, kin ve nefret gibi duygular karanlık evrenden gelmektedir. Maniheizm'e göre ilk insan (aslında insandan çok ilahi bir varlıktır) Işık Tanrısı tarafından ateş, su, rüzgâr, ışık ve havadan oluşan beş silah ile karanlık güçlerle savaşmak üzere karanlıklar alemine gitmiş ve burada yenilmiştir. Bunun üzerine Işık Tanrısı "Hayat ruhu" denilen ilahi bir varlık yaratır. Daha sonraki dönemde Mitra adını alan Hayat ruhu, karanlıklar alemine giderek ilk insanı yeniden diriltir. Karanlık varlıklar (arkonlar) tarafından ele geçirilen 5 element-silah sayesinde de yıldızlar, gökyüzünü ve yeryüzünü yaratır. Daha sonra Işık Tanrısı tarafından "Üçüncü Elçi" yaratılır ve arkonların elindeki ışıkları kurtarmaya gönderilir. Üçüncü elçi tarafından mağlup edilen erkek arkonlar yeryüzüne düşer ve bitkiler alemi oluşur. Mağlup edilen dişi arkonlar dişi arkonlardan ise hayvanlar alemi meydana gelir. Bunun üzerine Karanlık Tanrısı Üçüncü elçi ile savaşmak üzere Aşkalun ve Namrael adı verilen iki ifrit yaratır. Bu ifritler anlayacağımız üzere ilk insanlar olan Âdem ve Havva'dan başkası değildir. Işık Tanrısı tarafından gönderilen İsa peygamber Âdem'e vahyi anlatır. Âdem ve nesli cennete, kendisini dünya nimetlerine kaptıran Havva ve nesli ise cehenneme gider. Mani inancına göre insan, ruhu temizlenene ve kurtuluş gününe erene kadar tekrar tekrar doğar. İnsan dünyadan el çekmeli, her türlü maddi istekten ve arzularından arınmalıdır. Bunun en önemli koşulu da Işık Tanrısının gönderdiği peygamberlere iman etmektir. İşte Mani kendisini İsa'dan sonra gelen son peygamber olarak addeder. Mani'nin ölümünden ardından müritleri tarafından kısa sürede tüm Mezopotamya, Anadolu, Mısır ve Avrupa'ya yayılan Maniheizm kendisine büyük kitlelerde taraftar bulmuştur. İslamiyet'in ortaya çıkışı ile 7.yy'de Mezopotamya'da gerileyen Maniheizm inancı, 6. yy'den itibaren Avrupa'da, 12.yy'den itibaren ise Asya'da etkisini kaybetmiştir. Daha fazlası için Bk. GÜNDÜZ, Şinasi, *Yaşayan Dünya Dinleri*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2010, s.493-505.

⁴³⁵ CHALANDON, Alexis I. Comnenè, s.104.

⁴³⁶ KOMNENA, Alexiad, s.159-160.

Fakat Bohemund bu hileyi de yutmadı ve Doğu Roma ordusu kendi kurduğu tuzağa düştü. Büyük kayıplar veren İmparator Aleksios bir kez daha mağlup olarak İstanbul'a çekildi.⁴³⁷ İmparator Aleksios'un tahta henüz yeni çıkmış olması ve etrafında çok güvenilir adamlarının olmayışı dolayısıyla esasen stratejik savaş taktikleri uygulamasına rağmen karşısında Normanlar gibi çok güçlü düşmanları olduğundan onlara karşı başarı elde edememiştir. Ancak İmparator tahtını sağlamlaştırdıktan ve biraz daha tecrübe sahibi olduktan sonra bu tehlikeyi başarıyla atlatmıştır.

İmparatorun çekilmesinin ardından rahat bir hareket sahası bulan Bohemund saldırılarını arttırdı. Pierre d'Aulps adlı bir Norman komutanı tarafından Vardar kıyısındaki Polobos şehirleri, bir başka Norman komutan Pountesè tarafından ise Üsküp ele geçirildi. Bohemund ise Selanik yönüne doğru harekete geçerek; Ohri, Ostrovo, Beroia ve Moglena kalelerine saldırılar düzenledi ve kışlamak üzere Larissa yöresine geldi. Larissa'dan gönderdiği artçı Norman birlikleri tarafından Pelagonia, Tırhala ve Tzibiskon ele geçirildi. Kışın bitmesiyle 23 Nisan 1083'te harekete geçen Bohemund Larissa'yı kuşatma altına aldı.⁴³⁸

İmparator Aleksios bunun üzerine yine Türkiye Selçuklu Sultanı Süleyman Şah'tan yardım istedi. Süleyman Şah, Kamires komutasındaki 7000 kişilik deneyimli bir Türk ordusunu İmparatora gönderdi.⁴³⁹ İmparator Aleksios bunun haricinde, çeşitli milletlerden kurduğu paralı askerlerden oluşan kalabalık bir orduyla bir kez daha Bohemund'un karşısına çıkmak üzere İstanbul'dan ayrıldı. Plavitz'a gelerek ordugahını kuran İmparator, bu kez karar değiştirerek başkomutanlığı Nikèphoros Melissènos⁴⁴⁰ ve Kourtikios Basileios'a (Durazzo Valisi Georgios Palailogos'un kuzenidir) verdi. İmparatorun bu kararı ehliyet ve liyakate verdiği değeri apaçık ortaya koyduğu gibi, Bohemund karşısında üçüncü kez yenilgi almaktan sakınması şeklinde de yorumlanabilir. Ertesi gün Larissa ovasına inen Doğu Roma ordusu ani bir Norman saldırısı ile bozuldu ve geri çekilmeye başladı. Ordusunun Norman reisi

⁴³⁷ KOMNENA, Alexiad, s.161-162.

⁴³⁸ KOMNENA, Alexiad, s.163.

⁴³⁹ CHALANDON, Alexis I. Comnenè, s.74.; AYÖNÜ, Selçuklular ve Bizans, s.75. YİNANÇ, Türkiye..., s.95.

⁴⁴⁰ Nikèphoros Botaniates'in imparatorluğuna karşı çıkmış ve destek alması dahilinde Sultan Süleyman Şah'a toprak vaadinde bulunmuştur. Ancak taht mücadelesinde İmparator Aleksios'a mağlup olmuştur. İmparator Aleksios tarafından kendisine "Caesar" unvanı ve Selanik valiliği verilmiştir. Daha fazla bilgi için bk. s.24.

Brienne tarafından takip altına alındığını gören İmparator Aleksios bu durumu lehine çevirecek bir çözüm buldu ve ovanın kuru toprak yapısından faydalanmak isteyen İmparator derhal süvarilere çemberler çizmeleri yönünde emir verdi. Bu sayede oluşan tozdan göz gözü görmüyordu. Okçulara emir veren İmparator düşman süvarilerinin değil atların vurulmasını emretti. Bu şekilde okların nereden geldiğini göremeyen ve kendini savunamayan Norman süvarileri yoğun ateş altında büyük kayıplar vererek geri çekildiler.⁴⁴¹

Normanların geri çekilmesi üzerine İmparator Aleksios, Migidenos komutasındaki Türkleri Bohemund üzerine gönderdi ancak Bohemund bu saldırıyı geri püskürttü. Ertesi gün harekete geçen Bohemund, Kleisoura denilen dar bir boğazdan geçtiği sırada Doğu Roma orduları komutanı Mikhaël Dukas tarafından yolu kesildi. Mikhaël arazinin meydan savaşına elverişsiz olmasından faydalanmak için derhal emrindeki Türk-Peçenek atlılarını düşmanı yıpratmak üzere saldırıya sevk etti. Türk-Peçenek atlılarının saldırıları sonucu Norman ordusu bozuldu ve büyük kayıplar verdi. Hatta Ouzas/Oğuz adlı bir Türk savaşçısı tarafından Bohemund'un sancaktarı öldürüldü.⁴⁴² Ordusunun vahim halini gören Bohemund kaçan askerlerini topladı ve savaş alanından ayrılarak önce Tırhala'ya oradan da Kastoria'ya kadar çekildi. Bohemund'un düştüğü aciziyetten faydalanmak isteyen İmparator Aleksios, Bohemund'a biat eden Kontları kendi safına çekmek için türlü vaatlerde bulundu. Ayrıca İmparator Norman ordusunun bütünlüğünü bozmak için Kontlara, Bohemund'un kendilerine vaat ettiği alacakları tahsil etmelerini istedi. Kontların istekleri karşısında çaresiz kalan Bohemund, Kastoria'yı Brienne'ye, Polobos şehirlerini ise Pierre d'Aulps'a bırakarak Avlonya'ya gitti.⁴⁴³ Amacına ulaşan İmparator Kontlardan kendi hizmetine girmek isteyenleri kabul etti, kendi yurtlarına dönmek isteyenlere geçiş güvencesi sağladı ve böylece bu Kontların kendisine karşı birleşmelerini veya Doğu Roma topraklarına zarar vermelerini engellemiş oldu. Böylece üstün politik ve diplomatik zekâsı sayesinde İmparator Aleksios Bohemund'a karşı üçüncü girişiminde büyük bir zafer kazanmış ve İstanbul'da şenliklerle karşılanmıştır.⁴⁴⁴

⁴⁴¹ KOMNENA, Alexiad, s.166-167.

⁴⁴² KOMNENA, Alexiad, s.169.

⁴⁴³ CHALANDON, Alexis I. Comnenè, s.90.

⁴⁴⁴ KOMNENA, Alexiad, s.170.

Bohemund'un yokluğunda kaybedilen toprakları geri almak için hazırlanan İmparator Aleksios, bu sırada İstanbul'da yaşanan dini bir öğreti sorununu çözmek için meşgul oldu.⁴⁴⁵ Ancak bu sorunu kısa sürede çözüme ulaştıran İmparator hazırlıklarını tamamlayarak Kastoria üzerine harekete geçti. Kastoria kalesi Brienne tarafından iyi tahkim edilmişti. İmparatorun emriyle kale kuşatıldı ve mancınık, kazıklı palanka, ahşap kuleler gibi çeşitli kuşatma teçhizatları inşa edildi. Kuşatmanın ilk günlerinde Doğu Roma kuvvetleri kale surlarında gedikler açtı ancak müdafilerin güçlü direnişleri nedeniyle bir sonuç elde edilemedi. Bunun üzerine İmparator, Palailogos komutasına verdiği bir orduyu göl üzerinden şehrin diğer kısmına gönderdi. Hem karadan hem de denizden kuşatılan Kastoria daha fazla direnemedi ve Kasım 1083'de Doğu Roma kuvvetlerine teslim oldu. Birtakım Norman kontları İmparatorun safına geçmekle beraber, Brienne ve Guiskard'a sadık olanlar İmparatora bir daha düşmanca işler yapmamaya and içerek Avlonya'ya çekildiler. Böylece Kastoria'yı tekrar topraklarına katan İmparator Aleksios başkente döndü.⁴⁴⁶

Bu sırada İtalya'da Papa VII. Gregorius'u esir alarak Roma'yı ele geçiren Alman İmparatoru IV. Heinrich ile mücadele eden Guiskard, İmparator Aleksios'a karşı alınan yenilgiyi öğrenince oldukça hiddetlendi ve Doğu Roma İmparatorluğu üzerine yeni bir sefer yapmak üzere seferberlik ilan etti. Kısa sürede çağrıya iştirak eden binlerce Norman savaşçısı Bohemund'un intikamını almak amacıyla Salerno'da toplandı. Guiskard, oğlu Guy'u süvarilerin başına geçirerek Avlonya'ya gönderdi. Guy ilk saldırıda Butrinto'yu ele geçirerek Avlonya'ya geçti.⁴⁴⁷ Bu sırada İmparator Aleksios, Guy'u kendi tarafına çekmek için ona evlilik yoluyla akraba olmayı,

⁴⁴⁵ Bu dönemde İstanbul'da İtalos adlı bir filozofun Kilise öğretisine ters düşen "ruhun bir bedenden başka bir bedene geçebileceği" düşüncesi popüler hale geldi ve taraftar topladı. Sicilya'da doğan İtalos, İmparator IX. Konstantin döneminde Sicilya'nın Geörgios Maniakès tarafından ele geçirilmesiyle buradan İstanbul'a göçtü. İstanbul'da ünlü Mikhaël Psellos'tan eğitim alarak felsefede ve astronomide uzmanlaştı. Doğu Roma devletine karşı İtalya'da yaptığı yıkıcı faaliyetler nedeniyle sınır dışı edildi. Ancak sonra pişman oldu ve İmparator'dan af diledi. Psellos'un İstanbul Üniversitesinden ayrılmasıyla affedilerek buraya "Felsefecilerin Başöğretmeni" olarak atandı. Aristo, Platon, Porphyrios, İamblihkos gibi ünlü felsefecilerin öğretilerinde uzmanlaşarak, 12. yüzyılın en önemli düşünürlerinden biri haline geldi. Ancak Anna'nın deyişine göre bilgisi kalitesinde bir insan değildi. Atalarının getirdiği barbar davranışları devam ettiriyor, en ufak tartışmalarda kavgacı yapısı saygınlığına gölge düşürüyordu. Kilise'ye aykırı öğretileri nedeniyle İmparator Aleksios tarafından Aya Sofya kilise mahkemesine sevk edildi. Yargılama sonucu öğretileri şirk sayıldı ve kilise tarafından aforoz edildi. Sürgüne gönderilen İtalos, daha sonra "ruh-beden" öğretisinden vazgeçti ve tövbe etti. Ancak bu kez affolunmadı ve bir daha eski saygınlığına erişemedi. Maniakès isyanı için bk. DEMİRKENT, Mikhail..., s.117-121; KOMNENA, Alexiad, s.170-176.

⁴⁴⁶ KOMNENA, Alexiad, s.177-178.; CHALANDON, Alexis I. Comnenè, s.91.

⁴⁴⁷ CHALANDON, Alexis I. Comnenè, s.92.

yüksek bir rütbe ve para vaat ettiyse de Guy bu isteklere icabet etmemiştir. Ardından donanmayı toplayan Guiskard da Otranto üzerinden Avlonya'ya geldi.⁴⁴⁸

Guiskard'ın Korfu üzerine harekete geçtiğini öğrenen İmparator Aleksios, derhal Venediklilere haber gönderdi. Venedikliler askeri masraflarının karşılanması şartıyla Doğu Roma lehine büyük bir donanma hazırladılar ve Korfu adasının kuzeydoğusundaki Pasaròn limanına demir attılar. Venedik ve Doğu Roma donanmalarının geldiğini haber alan Guiskard, adanın doğusundaki Norman ordugahı Kassopè'den saldırıya geçti. Ancak Venedik-Doğu Roma ortak filosu tarafından mağlup edildi. Bu zaferin ardından karşı saldırıya geçen Venedik-Doğu Roma donanmaları Kassopè'yi ele geçirdiler. Ancak alınan bu zaferler Venedik tarafında Guiskard'ı küçümseyen ve yok sayan bir kibire yol açtı. Savaşın bittiğini sanan ve zafer sarhoşluğu içinde eğlenceye dalan Venedik donanması Guiskard tarafından ani bir baskına uğradı. Borda bordaya (gemilerin birbirine dayanarak yan yana durması) yapılan kanlı bir savaşın sonunda 13.000 Venedik askeri katledildi, 2500'ü ise esir alındı.⁴⁴⁹ Venedik donanmasının büyük bir kısmı batırıldı, sağ kalan gemilere ise Guiskard el koydu.⁴⁵⁰

Venediklilerin aldığı bu yenilgi olan biteni bir köşeden izleyen İmparatorun işine geldi. Çünkü Venedikliler bu hezimetin intikamını almak için öncekinden daha büyük bir donanma hazırlayarak Normanlar üzerine yelken açtılar. Butrinto'da Guiskard'ın donanmasını kısıtıran Venedikliler, Guiskard'ın donanmasını ateşe verdiler. O derece ki Guiskard'ın oğlu Guy dahi esir düşmekten son anda kurtuldu. Bu büyük zaferi tebrik eden İmparator Aleksios, Venedik Duçe'sini Pròtosebastos unvanıyla onurlandırdı. Bunun yanı sıra İmparatorluk hazinesinden her yıl belli miktarda bir paranın Venedik kiliselerine ve Duçe'sine aktarılması kararlaştırıldı. Doğu Roma topraklarındaki Venediklilerin taşınmaz mallarından vergi alınmayacak ve hatta bu Venedikli tüccarlar ticaret serbestisi elde edeceklerdi.⁴⁵¹ Görüldüğü üzere Robert Guiskard meselesi İmparator Aleksios'a pahalıya patlamıştır. Anna'nın dediği gibi bunların bir hediye, ikram şeklinde masumlaştırılmasının ardında aslında büyük

⁴⁴⁸ KOMNENA, Alexiad, s.184.

⁴⁴⁹ CHALANDON, Alexis I. Comnenè, s.93.

⁴⁵⁰ KOMNENA, Alexiad, s.185.

⁴⁵¹ CHALANDON, Alexis I. Comnenè, s.82.; OSTROGORSKY, Bizans Devleti Tarihi, s.339.

bir aciziyet yatıyordu. Zira Venediklilere gönderilen paranın bir haraç, verilen serbestinin de kapitülasyon olduğu aşıkardır.⁴⁵²

Robert Guiskard'ın Doğu Roma İmparatorluğuna verdiği zarar sadece maddi boyutta değildi. Alınan yenilgilerin gerek kendi içinde gerekse dış politikada devleti aciz duruma düşürdüğü bir gerçektir. İmparator Aleksios zaman zaman Peçenekler ve Selçuklular gibi asli hasımlarına el açmak zorunda kalmış, çeşitli imtiyazlar vermiştir. Neyse ki şans bu kez İmparatora gülmüştür: İlerleyen yaşına ve aldığı onur kırıcı yenilgiye rağmen dur durak bilmeyen Guiskard, Kefalonya'da tekrar hazırlıklara girişti. Ancak burada akciğer iltihabı veya geçirdiği havale sonucu 17 Temmuz 1085'te 70 yaşındayken hayatını kaybetti.⁴⁵³ En büyük hasmının ölüm haberini alan İmparator Aleksios sonunda derin bir nefes aldı. Bu sırada Draç'a egemen olan Venediklilere de çeşitli hediyeler ve vaatler veren İmparator, Draç'ın Doğu Roma'ya tekrar bağlanmasını sağladı.⁴⁵⁴

Robert Guiskard'ın ölümünün ardından Doğu Roma-Norman ilişkileri nispeten koptu. Guiskard İtalya'daki topraklarını oğlu Guy'e bırakmıştı. Guy, İtalya'daki mevcut durumunu korumaya girişirken, İmparator da gözünü doğu sınırlarındaki Türk akınlarına çevirmişti. Daha önce de sözünü ettiğimiz gibi Türklerin doğudan Doğu Roma topraklarına tazyiki aslında bir nevi Normanların tekrar Haçlı Seferleri sırasında bu kez Doğu Roma müttefiki olarak tarih sahnesine çıkmasına vesile olmuştur.

Robert Guiskard'ın küçük oğlu Bohemund kendi hakimiyetine bırakılan Arnavutluk'u Doğu Roma ve Venediklilere kaptırmıştı. Kaybettiği toprakları geri kazanma veya yeni bir devlet kurma arayışında olan Bohemund, Haçlı Seferinin başlamasıyla bu hayallerine ulaşmanın bir yolunu bulmuş oldu. Bu fırsatı kaçırmayan Bohemund küçük bir orduyla birlikte İstanbul'a doğru yola çıktı. İmparatorla yaşadığı eski husumetin izlerini silmek amacıyla çeşitli hediyeler ve methiyeler düzen Bohemund, İmparatora sadakat yemini etti. Hatta daha da ileri giden Bohemund, İmparatora kendisinin Doğu Roma İmparatorluğu'nun Anadolu

⁴⁵² KOMNENA, Alexiad, s.133.

⁴⁵³ Anna Robert'in öldüğü yaşı 66 olarak vermiştir ancak Robert Guiskard'ın 1015'de doğduğu göz önüne alınırsa Anna'nın yanlışlığı ortaya çıkar. bk. KOMNENA, Alexiad, s.187.; CHALANDON, Alexis I. Comnenè, s.93.

⁴⁵⁴ NİCOL, Bizans ve Venedik..., s.61.

Başkomutanı olarak atanmasını teklif etti.⁴⁵⁵ Ancak Bohemund'un amacını anlayan İmparator onu küstürmemek amacıyla geçiştirmeyi tercih etti.

Kısa süre sonra İmparatorun Bohemund hakkındaki kuşkucu tutumunu haklı çıkaran bir gelişme yaşandı.⁴⁵⁶ İmparatora verdiği söze rağmen Antakya'yı kendi himayesine alan Bohemund, burada bağımsız bir Haçlı Devleti kurdu. Bununla da yetinmeyen Bohemund kardeşi Tancred'i, o sırada Kont Saint-Gilles tarafından İmparator Aleksios'a teslim edilen Lazkiye'yi kuşatmaya gönderdi.⁴⁵⁷ Bunun üzerine İmparator Aleksios, Trablus'un ele geçirilmesinde yardım ettiği Toulouse Kontu Raymond ile ittifak olma yoluna gitti. Böylece Antakya'nın güneyinde önemli bir üs edinen İmparator, Bohemund'un bölgedeki hareket kabiliyetini kısıtlamaya çalışıyordu.⁴⁵⁸ Tancred'in Lazkiye'yi ve Çukurova'daki Roma kalelerini ele geçirmesi üzerine İmparator Aleksios, Boutoumites komutasında bir orduyu Çukurova bölgesine gönderdi. Bölgede çoğunluk olan Ermenilerin Bohemund ile iş birliği içerisinde olması nedeniyle sadece Maraş'ı ele geçirebilen Boutoumites, İstanbul'a döndü.⁴⁵⁹

Bu sırada Bohemund tarafından kışkırtılan Pisa Piskoposunun Suriye kıyılarını ele geçirmek amacıyla hazırladığı 900 geminin İtalya'dan ayrıldığı haberini alan İmparator Aleksios, kıyı şehirlerini derhal teyakkuza geçirdi. Pisa donanmasını karşılamak üzere Landulf komutasında bir donanma kuruldu. Patara ile Rodos arasında önü kesilen Pisa donanması yakıldı. Bohemund'un yeğeni de dahil ele geçirilen esirler ise kılıçtan geçirildi. Az sayıda kaçabilenler ise Bohemund'a sığınmak üzere Lazkiye'ye gittiler. İmparatorun emriyle Boutoumites öncülüğündeki elçilik heyeti Bohemund'a ateşkes önermek üzere Lazkiye'ye gitti. Ancak burada pek hoş karşılanmayan Doğu Roma heyeti bir süre Bohemund tarafından alıkonuldu. Daha sonra olumsuz cevap verilen heyet serbest bırakıldı.⁴⁶⁰ Pisalılar ile yapılan bu savaş hakkında Anna'nın düşüncesi bu yöndedir. Ancak Venedik ilişkileri kısmında Pisalılarla yapılan bu savaş hakkında yapılan farklı değerlendirmelere de yer verdik.⁴⁶¹ İmparator Aleksios'un, Pisalıların Bohemund'a yardıma gitmesini

⁴⁵⁵ KOMNENA, Alexiad, s.323.

⁴⁵⁶ bk. s.57-58.

⁴⁵⁷ KOMNENA, Alexiad, s.345.; CHALANDON, Alexis I. Comnenè, s.233.

⁴⁵⁸ CHALANDON, Alexis I. Comnenè, s.231.

⁴⁵⁹ KOMNENA, Alexiad, s.350.; CHALANDON, Alexis I. Comnenè, s.234.

⁴⁶⁰ KOMNENA, Alexiad, s.353.

⁴⁶¹ Bk. 116.

engellemesinin nedeni tabi ki Müslümanları korumak değildir. Asıl amaç Bohemund'un bölgede İmparatorluk aleyhine topraklarını genişletmesini engellemektir. Nitekim İmparator Aleksios dönem dönem iki düşmanı arasındaki mücadelede zayıf düşen tarafa ama açıkça ama gizliden destek olmuştur. Bunun nedeni düşmanlarının birbirini uzun süre yıpratmasını sağlamaktır. Çünkü bölgede güçlenecek yeni bir devlet, Doğu Roma İmparatorluğu'nun genişleme politikasına engel olacaktır.

Bu olayların ertesinde 1100 yılında bu kez de Cenevizliler, Bohemund ve diğer Franklara yardım etmek amacıyla büyük bir donanma kurdular. Latinlere haklı bir kuşkuyla bakan İmparator, Kantakuzen komutasında bir orduyu karadan, Landulf komutasında bir orduyu da denizden Anadolu'nun güneyine gönderdi.⁴⁶² Ancak talihsizlik sonucu Landulf bir fırtınaya yakalandı ve Doğu Roma donanmasında sadece 18 gemi sağlam kaldı. Bu sırada bölgeye gelen Ceneviz donanması ile baş edemeyeceğini anlayan Landulf Korone limanına sığındı. Cenevizlileri karadan takibe koyulan Kantakuzen ise nasıl olsa çıkarma yapacakları yerin Lazkiye olacağını düşünerek doğrudan Lazkiye'ye saldırdı ve limanını ele geçirdi.⁴⁶³ Şehri kuşatmaya alan Kantakuzen, yaptırdığı kuleler ve limana çektiirdiği zincirler vasıtasıyla şehre gelebilecek yardımların önünü kesti. Öte yandan Argyrokastron, Markhapin, Valania gibi kaleler Kantakuzen tarafından ele geçirildi. Bohemund'u iyice kapana kısırmak isteyen İmparator Aleksios, Lazkiye'nin kuzeyinden de Monastras komutasında bir ordu gönderdi.⁴⁶⁴ Köşeye sıkıştırılan Bohemund, Kantakuzen'e haber göndererek şehri ancak para karşılığında teslim edeceğini bildirdi. Bohemund mağlup şartlarda dahi görüldüğü üzere başını dik tutmaya çalışıyordu. Ancak bu hileyi yutmayan Kantakuzen, Doğu Roma askerlerinin zaten savaşmak için para aldığını söyleyerek Bohemund'u adeta alaya aldı. Ancak Bohemund'un zekâsı pek alaya alınacak cinsten değildir. Zira Antakya'yı Tancred'e bırakan Bohemund, öldüğü haberini yayarak bir tabutun içinde Lazkiye'den kaçırıldı.⁴⁶⁵ Doğu Roma devriyeleri tarafından fark edilmemek için ölü taklidi yaptı ve hatta hilesini daha inandırıcı hale getirmek için tabutun içine kokması için ölü bir

⁴⁶² CHALANDON, Alexis I. Comnenè, s.235.

⁴⁶³ KOMNENA, Alexiad, s.355.

⁴⁶⁴ KOMNENA, Alexiad, s.356.; CHALANDON, Alexis I. Comnenè, s.236.

⁴⁶⁵ Vasiliyev ve Chalandon bu anlatımın tamamen hayal ürünü olduğu kanısındadır. bk. CHALANDON, Alexis I. Comnenè, s.236.; VASİLİYEV, Bizans..., s.467.

horoz koydurdu. Bu dahiyane planı sayesinde ölümden kurtulan Bohemund, Korfu adasına geldiğinde İmparatora şu mektubu gönderdi:

“Ben Robert oğlu Bohemund’um; geçmişte sen ve devletin, benim yürekliliğimin, direncimin nice olduğunu, sınayarak öğrendiniz. Tanrı tanığım olsun ki, fırsat bulur bulmaz, çektiğim acıları, öcü alınmamış bırakmayacağım...Ama şimdi ölümden döndüm, dirildim; bil ki yaşıyorum, senin elinden kurtuldum. Çünkü, ölü görünüşüne bürünerek, tüm gözlerden, ellerden, düzenlerden sıyrıldım ve şimdi, capcanlı, yürüyerek, soluk alarak yürüdüğüm Korfu’dan, sana keyf-i şahaneni kaçırarak haberler gönderiyorum:Antakya’yı yeğenim Tancred’e bıraktım...İtalya’ya geçince Lombardiya’lıları ve bütün Latinleri, Germenleri, bizim bağımlımız tüm Frankları orduma katar katmaz, mızrağımı Byzantion’un yüreğine saplayıncaya dek, senin kentlerine, illerine kıyım ve kan dalgaları yayacağım.”⁴⁶⁶

Bu şekilde İmparatoru atlatan Bohemund hiç zaman kaybetmeden Arnavutluk’ta ordu toplamaya başladı. Kendisine destek bulmak amacıyla Fransa Kralı I. Philip’in kızı Constance ile evlendi. Doğu Roma karşıtı propaganda başlatan Bohemund, tüm batı alemini kendi safında savaşa çağırıyordu.⁴⁶⁷ Tüm bu olan biteni öğrenen İmparator Aleksios, derhal Venedik, Pisa ve Ceneviz’e Bohemund’un oyununa gelinmemesi konusunda uyarı mektupları gönderdi.⁴⁶⁸ Bohemund’a karşı gövde gösterisi yapmak için büyük bir ordu kuran İmparator Aleksios, İstanbul’dan ayrılarak Selanik’e hareket etti. Bu sırada Lazkiye ve Tarsus’u Dük Tancred’e karşı savunan Kantakuzen ve Monastras da İmparatorun emriyle Selanik’teki orduya katılmak üzere Suriye’den ayrıldılar.⁴⁶⁹ Anlaşılan o ki İmparator, Bohemund’dan gelecek olan büyük tehdiide karşı tedbirler almaya başlamıştır.

Kantakuzen’in bölgeden ayrılmasıyla Çukurova bölgesinin müdafaası için Aspietes adlı bir Ermeni soylusu görevlendirildi. Ancak bu kişi Tancred’in bitip tükenmek bilmeyen tehditlerine kulak asmadı ve Frankların olağan dışı hareketliliklerini görmezden geldi. Aspietes kendisine ulaştırılan haberleri sonunda ciddiye aldı ancak bunda geç kalmıştı. Nitekim büyük bir ordu hazırlayan Tancred, Antakya’yı hem karadan hem de denizden kuşatmak için çoktan harekete geçmişti.⁴⁷⁰

Öte yandan batı cephesinde Mart 1106’da Selanik’e varan İmparator Aleksios, Bohemund’un çıkarma yapması muhtemel olan Draç yöresini tahkim

⁴⁶⁶ KOMNENA, Alexiad, s.360.

⁴⁶⁷ CHALANDON, Alexis I. Comnenè, s.237.; VASİLİYEV, Bizans..., s.468.

⁴⁶⁸ KOMNENA, Alexiad, s.360.; CHALANDON, Alexis I. Comnenè, s.237.

⁴⁶⁹ CHALANDON, Alexis I. Comnenè, s.238.

⁴⁷⁰ KOMNENA, Alexiad, s.365.

ettirdi. Dalmaçyalıları itaat altına almak için Slopimos'a giden İmparator, Dalmaçya valisi Bolkanos ile anlaştıktan sonra kışı geçirmek üzere tekrar Selanik'e döndü.⁴⁷¹ Bu sırada İmparator Aleksios'u öldürerek tahta geçmek üzere bir komplo hazırlayan Anemaslar⁴⁷² İstanbul'da geniş katılımlı bir ayaklanma başlattılar. Bunu takiben Trabzon'da da Vali Gregorios Taranites öncülüğünde de başka bir isyan patlak verdi.⁴⁷³ Bu isyanları güç uğraşlar sonucu bastıran İmparator Aleksios, Bohemund'u göz hapsinde tutmak için Thalassokrator (Amiral) Kontostephanos komutasında bir donanmayı Draç'a gönderdi. Bohemund'un ileri karakollarını ele geçirmekle görevlendirilen Amiral Kontostephanos karşı kıyıda, İtalya'da, bulunan Otranto kalesini kuşatmaya girişti. Burada Otranto Kontu tarafından sanki bir zafer kazanmış edasıyla karşılanan Kontostephanos, Otranto'nun Doğu Roma İmparatorluğu'na teslim edilmesi için müzakereye oturtuldu. Ancak tüm bunlar Otranto Kontu tarafından Kontostephanos'u oyalamak için tertiplenmişti. Otranto'nun yardımına gelen Lombard Kontları ani bir manevrayla, karaya çıkmış olan Doğu Roma donanmasına saldırdılar. Burada büyük bir yenilgi alan Kontostephanos, donanmadan geri kalanlarla birlikte Avlonya'ya çekildi.⁴⁷⁴ Alınan bu yenilgi haberi Bohemund'un kulağına gidince saldırıya geçeceğini düşünen İmparator Aleksios, Avlonya-Draç şeridine bir savunma hattı kurdurdu.⁴⁷⁵

İmparatorun tahmini doğru çıktı ve Bohemund, 12 savaş gemisi ve 34.000 kişilik bir ordu ile herhangi bir mukavemet görmeden 9 Ekim 1107'de Arnavutluk'a çıkarma yaptı. Bohemund'un hedefi de babası gibi Draç üzerinden Selanik'e, oradan

⁴⁷¹ KOMNENA, Alexiad, s.372.; CHALANDON, Alexis I. Comnenè, s.239.

⁴⁷² 1107 yılında Mikhael Anemas öncülüğünde başlatılan bu komplo girişimi kısa sürede Antiokhos'lar, Exazenos'lar gibi İstanbul'un soylu aileleri ve İstanbul Merkez ordusu komutanı Xeros tarafından desteklendi. Plana göre Anemaslar ve destekçileri saraya İmparatorla buluşmak niyetiyle gelmiş gibi yapacaklar, görüşme sırasında içlerinden Solomon adlı biri İmparatora suikast düzenleyecekti. Ancak plan fazla dillendirilince ayyuka çıktı ve İmparatorun kulağına gitti. İmparator tarafından sorgulanan komplocular suçlarını itiraf ettiler. Solomon itirafçı olması sebebiyle sürgüne gönderildi. Mikhael Anemas, Anemas Kulesi denilen yere kapatıldı ve diğer işbirlikçilerinin ise gözleri oyduruldu. Bu sırada eline fırsat geçtiğini düşünen Trabzon valisi Gregorios da bağımsız bir devletçik kurmak amacıyla ayaklandı. Eski Vali Dabatenos'u ve şehirde kendisine muhalif olabilecek ileri gelenleri hapsedti. Uzlaşma talepleri de reddedilen İmparator Aleksios, yeğeni Ioannes'i bir orduyla bölgeye gönderdi. Ioannes'in geldiğini haber alan Gregorios, Danişmendlilerden yardım istemek üzere Şebinkarahisar'a gittiği sırada yakalandı ve İstanbul'a gönderildi. İmparator tarafından affedilen Gregorios da Anemas Kulesine hapsedildi. Daha fazla bilgi için bk. KOMNENA, Alexiad, s.373-381.

⁴⁷³ CHALANDON, Alexis I. Comnenè, s.240-241.

⁴⁷⁴ KOMNENA, Alexiad, s.384-385.

⁴⁷⁵ NORWICH, Bizans III, s.67.

da İstanbul'a yürümekti.⁴⁷⁶ Tahkimat için kolları sıvayan Bohemund Adriyatik kıyılarına akıncılar gönderdi ve asıl hedefi olan Draç'ı kuşattı.⁴⁷⁷ Kuşatma haberini alan İmparator Aleksios, orduyu toplamak üzere Selanik'e hareket etti. Burada ordu komutanlığını İoannes Taronitès'e, donanma amiralliğini ise Kontostephanos'a verdi. Donanmayı Draç ile Otranto arasındaki ikmal hattını kesmek üzere görevlendiren İmparator, kara ordusunu da Draç'ın doğusundan düşmanı kuşatmak üzere bölgeye gönderdi. Bu sırada tüm teçhizatları ile kuşatmayı çeşitli yollardan sürdüren Norman-Frank ordusu, Draç Valisi Aleksios'un başarılı savunması nedeniyle surları bir türlü aşamıyordu.⁴⁷⁸ Bohemund'un yaptığı başarısız girişimlere rağmen kuşatmada kararlı olması İmparatorun bu savaşın kılıçla kazanılamayacağı gerçeğini görmesini sağladı. Gerçekten de İmparator Aleksios Doğu Roma tahtında kaldığı süre boyunca çeşitli hilelerden ve akıl oyunlarından faydalanmayı iyi biliyordu. Düşmanını iyi tanıyan İmparator, onun zaaflarına yönelik hamlelerde bulunuyor ve bunda da çoğu kez başarılı oluyordu. Bohemund anlattığımız üzere kararlı, hırslı ve heyecanlı bir yapıya sahipti ancak nispeten tecrübesiz oluşu İmparatora güzel bir fırsat veriyordu.

İmparator Aleksios, Napoli'de göstermelik de olsa Doğu Roma hakimiyetini tanıyan Sebastos Marinos'u, daha önce Robert Guiskard'ın ordusunda önemli vazifeler almış Pierre d'Aulps'u ve Roger'i huzuruna çağırdı. Norman ordusunu iyi tanıyan bu kişilerin fikirleri dahilinde bir plan hazırlandı. Plana göre Bohemund'un ordusundaki yüksek rütbeli subayların ağzından İmparatora biat ettikleri ve Norman ordusunun planlarını haber verecekleri şeklinde sahte mektuplar yazıldı. İmparator ise bu mektuplara cevaben teşekkür mektupları yazdırdı ve bu mektupların kasıtlı bir şekilde Bohemund'un eline geçmesini sağladı. Bohemund mektuplar eline geçince büyük bir şok yaşadı. Ancak elinde yeterli miktarda tecrübeli askerin olmamasından dolayı bu şaibeli subaylara! güvenmekten başka çaresi yoktu.⁴⁷⁹ Bu tür soğuk savaş taktikleri İmparator Aleksios Komnenos'un ne denli bir askeri ve stratejik zekaya sahip olduğunun önemli bir göstergesidir. Nitekim İmparatorluk tahtında uzun süre kalması ve çeşitli bölgelerden gelen tehditleri bertaraf etmesinin en önemli aracı da sahip olduğu bu stratejik zekadır.

⁴⁷⁶ CHALANDON, Alexis I. Comnenè, s.243.

⁴⁷⁷ KOMNENA, Alexiad, s.387.; OSTROGORSKY, Bizans Devleti Tarihi, s.338.

⁴⁷⁸ Draç kuşatmasının daha detaylı anlatımı için bk. KOMNENA, Alexiad, s.395-399.; CHALANDON, Alexis I. Comnenè, s.243.

⁴⁷⁹ KOMNENA, Alexiad, s.401-402.

İmparatorun bölgede daha fazla tahkimat yapmasına engel olmak isteyen Bohemund, kardeşi Guy'u, Müslüman ve Pagan iki Kontla birlikte Arban geçitlerini ele geçirmek için görevlendirdi. Guy orduyu ikiye bölerek Arban geçitlerini tutan Kamyetzes'e karşıdan saldırdı. Bahsi geçen iki Kontun da geçitlere arkadan saldırması üzerine Doğu Roma ordusu dağıldı ve geçit Guy'un eline geçti.⁴⁸⁰ Geçitleri aşarak harekata devam eden Normanlar, Kontopaganos (Pagan Kont) önderliğinde Glabinitza'ya saldırdılar ve burayı savunmakta olan Alyatès'i öldürdüler. Bohemund saldırı sahasını daha da genişleterek Deabolis'in ötesindeki Mylos ve Petrula kalelerini ele geçirdi.⁴⁸¹ Bu sırada Lazkiye'deki görevinden gelen Kantakuzen, kendi komutasında verilen bir orduyla Glabinitza'ya gönderildi. Ancak yolda Normanların eline geçen Mylos Kalesini geri almak için girişimde bulunan Kantakuzen başarısız olarak geri çekildi. Karşı saldırıya geçen Normanlar Bouses bataklığı denilen mevkide ordugâh kurdular. Dar mevkilerde Yunan falanksına benzer şekilde kalkanlarını birleştirerek hatlar halinde savaşan Normanlar gerek okçuların gerekse süvarilerin vereceği zarardan kaçınabiliyorlardı. Ancak bölgenin düzlük arazi yapısı Doğu Roma ordusundaki Peçenek süvarilerine avantaj sağlıyordu. Fazla zayıat vermek istemeyen Normanlar araziye keşif için izciler gönderdiler. Ancak Norman ordusunun bölgeye geldiğini haber alan Kantakuzen, ani bir gece baskını düzenledi. Paralı Peçenek ve Alan askerlerinin başarısızlıklarına rağmen komutayı bizzat üstlenen Kantakuzen, Norman ordusunu kılıçtan geçirdi. Hugue ve Kontopaganos esir alındı ve İmparator Aleksios'a gönderildi.⁴⁸²

Önce Amiral Kontostephanos daha sonra da yerine atanan Marianos Maurokatalon tarafından donanması da yakılan Bohemund şimdi iyice çıkmaza girmişti. Doğu Roma donanmasınca İtalya ile Dalmaçya arasındaki hat sıkı bir şekilde tutuluyordu. Öte yandan gıda temin etmek için çevreye yayılan Norman izcileri, Doğu Roma devriyeleri tarafından bertaraf ediliyordu. İlaşe kaynaklarının ulaşamaması, bir de üstüne çekilen kıtlık ve susuzluk Norman ordusunu kırıp geçirmeye başladı.⁴⁸³ İmparator Aleksios ise Deabolis'in hâkim bir tepesine ordugahını kurmuş, düşmanın can çekişmesini seyrediyordu. Ancak Doğu Roma ordusunda da işlerin pek yolunda gittiği söylenemezdi. Özellikle İstanbul'da çıkan

⁴⁸⁰ KOMNENA, Alexiad, s.404.

⁴⁸¹ CHALANDON, Alexis I. Comnenè, s.244.

⁴⁸² KOMNENA, Alexiad, s.407.

⁴⁸³ CHALANDON, Alexis I. Comnenè, s.245.

isyanlarda İmparatorun hakimiyeti sarsılmış, hapsedilen veya öldürülen subayların birçoğunun emri altında savaşmış askerler şimdi İmparatorun komutasında huzursuzluk yaşıyorlardı.⁴⁸⁴

İşte bu denge tahtasında ilk çözülme Bohemund'un ordusunda başladı. Norman ordusunda baş gösteren bulaşıcı hastalık nedeniyle Guillame Claret gibi ünlü Norman soyluları orduyu terk ederek İmparator Aleksios'un safına geçtiler. Guillame'den Bohemund ve ordusu hakkında bilgiler alan İmparator, ona Nobilissimos (En soylu) unvanını verdi.⁴⁸⁵ Ordusunun halini gören Bohemund, belki de ilk defa inatçılığını ve hırsını bir kenara bırakarak Draç valisi Aleksios aracılığıyla İmparator Aleksios'a barış teklifinde bulundu. Yine de barış teklifinde bulunmasına rağmen gardını pek düşürmedi ve çeşitli isteklerde bulundu: İmparatorun önünde kesinlikle diz çözmeyecek, bir kral gibi resmî törenle karşılanacaktı. Önceki savaşlardan dolayı yargılayıcı bir dille eleştirilmeyecek ancak kendisi dilediğini söylemekte özgür olacaktı. Anlaşma süresince İmparator tarafından gönderilen Roger, Marinos gibi önemli kişiler, Bohemund sağ salim dönene kadar Normanların elinde tutsak olacaktı. Bu isteklerini büyük ölçüde kabul ettiren Bohemund elçilik heyetiyle birlikte İmparatorun huzuruna çıktı. Müzakere üzerinde uzun süre uzlaşılmasa da iki tarafın karşılıklı verdiği ödünler sonucu Eylül 1108'de 28 maddelik bir barış antlaşması imzalandı.⁴⁸⁶ Anlaşmanın başlıca maddeleri şu şekilde özetlenebilir:

1- Bohemund'un I. Haçlı seferi öncesinde İmparator Aleksios ile yaptığı anlaşma iptal edilecek ve bu anlaşmaya uymamakla suçlanmayacaktır. Yine Bohemund, İmparatorun üstünlüğünü kabul edecek ve onun siyasi vesayeti altına girecektir.

2- Bohemund, İmparator Aleksios ve oğlu İoannes'in düşmanlarını düşmanı sayacak, Doğu Roma İmparatorluğu'nun çıkarlarını kayıtsız, şartsız savunacak ve İmparator savaşa girdiğinde ordusuyla yardıma gelecektir.

3- Haçlı seferleri sonrasında Orta Doğu'da Normanlar tarafından ele geçirilen yerler Bohemund'un yönetimine bırakılacaktır.

⁴⁸⁴ KOMNENA, Alexiad, s.412.

⁴⁸⁵ KOMNENA, Alexiad, s.413.

⁴⁸⁶ KOMNENA, Alexiad, s.420-438.; OSTROGORSKY, Bizans Devleti Tarihi, s.338. VASİLİYEV, Bizans..., s.468.

4- Bohemund ve erkinde bulunan tüm kontlar ve şövalyeler, Doğu Roma İmparatorluğu aleyhine hiçbir askeri, siyasi veya ekonomik girişimde bulunmayacaktır.

5- Normanlar tarafından Arnavutluk ve Dalmaçya sahillerinde ele geçirilen tüm şehirler, kaleler ve mülkler, İmparatorun istemesi durumunda Doğu Roma İmparatorluğu'na iade edilecektir.

6- Bohemund, İmparatorun aleyhine girişimde bulunan hiç kimseyi kendi topraklarında himaye etmeyecek, derhal İmparatora teslim edecektir.

7- Bohemund, Doğu Roma İmparatorluğu toprakları dışında yapacağı seferlerde ele geçireceği yerleri İmparatorun iradesinde sayacak ve ele geçirilen yerlerdeki halk İmparatorun tebaası olacaktır.

8- Tancred Çukurova'daki kaleleri⁴⁸⁷ ve Antakya'yı İmparatora teslim etmezse, Bohemund bizzat savaşarak bu yerleri İmparator adına ele geçirecektir. Öte yandan Suriye'deki başlıca kaleler ve Lazkiye Doğu Roma'ya iade edilecektir.

9- Bohemund'un idaresinde yaşayan Türk ve Müslümanlar diledikleri takdirde İmparatorun himayesine alınacaklar, yaşadıkları mülkler de Doğu Roma topraklarına dahil edilecektir.

10- Antakya Patriği, İmparator Aleksios'un seçeceği Romalı din adamları arasından atanacaktır.

11- Doğu Roma'ya iade edilen topraklara karşılık Bohemund'a Halep, Urfa ve Lapara Theması (Kayseri ile Afşin arasındaki bölge) dahilindeki araziler verilecektir.

12- Bohemund, Doğu Roma İmparatorluğuna yıllık 200 talanton (altın lira) vergi verecektir.

Bu anlaşmanın imzalanması İmparator Aleksios'un, Bohemund'a karşı nihai zaferini ilan ettiği gibi Guiskardların da iddialı projelerinin sonu demektir.⁴⁸⁸

⁴⁸⁷ Anna bu kaleleri detaylı bir şekilde vermiştir: Souetios (Samandağı), Doux (Domuz Burnu), Kauka (Cebel-i Akra), Thaumastos Oros (Mar/Ermiş Sim'an) Dağı, Phersia (Terib/al-Asarib), Aziz Elias Manastırı, Borze Kalesi, Sezer (Kal'at Secar), Artakh, Teloukh (Dülük), Germanikeia (Maraş) ve Mauron Oros (Amanos Dağları), Piagras (Kızlar) Kalesi, Platza ve Zouma (Afrin-Burç arası) bölgesi, Pozanti, Adana, Tarsus, Mopsou Estia (Misis), Anazarba. bk. KOMNENA, Alexiad, s.429-432.

⁴⁸⁸ CHALANDON, Alexis I. Comnenè, s.249.

Anlaşmanın imzalanmasının ardından Bohemund ordusuyla birlikte İtalya'ya geçti ve Norman-Doğu Roma savaşı sona erdi. Ancak bu barış ortamı çok uzun sürmedi. Bohemund'un 1111 yılında ölmesiyle kardeşi Tancred, İmparator Aleksios'a verdiği sözleri tutmamaya ve yapılan anlaşmayı ihlal etmeye başladı.⁴⁸⁹ İmparator, anlaşma gereğince Tancred'e Türklere karşı savaşımında takviye ordular gönderiyordu.⁴⁹⁰ Ancak Tancred bu ordular vasıtasıyla kazandığı toprakları İmparatora vermesi gerekirken gizliden gizliye topraklarını genişletiyordu. Bu durumu protesto eden İmparator, Tancred'e elçiler göndererek anlaşmaya uygun davranması gerektiğini bildirdi. Tancred'in bu şekilde dizginlenemeyeceğini anlayan İmparator Aleksios, doğrudan savaşmak yerine öncelikle Tancred'i bölgede yalnızlaştırmak için kolları sıvadı. Bu doğrultuda Tancred'in saldırgan tutumunun Hristiyan birliğine zarar verdiğini ve gözünü yakında Kudüs ve Trablus'a da dikeceğini belirten İmparator Aleksios, Boutoumites'i yüklü miktarda para vererek, Trablus Kontu Bertrand'la ve Kudüs Kontu Baudouin'le görüşmek üzere yolladı.⁴⁹¹ Ancak iki Kont da bu ittifak talebini geri çevirdiler hatta Trablus Kontu Bertrand, ittifakı kabul etmesi şartıyla kendisine verilecek olan paraya el koydu.⁴⁹²

Paranın gasp edilmesi ve elçilerinin aşağılanması karşısında eli kolu bağlı olan İmparator Aleksios herhangi bir girişimde bulunamadı. Zira Anadolu'daki güçlenen Şahinşâh, imparatorluğun doğu hududunu tehdit ediyordu. İtalya'daki Norman beylikleri ise birleşik bir donanma kurmuş, Ege'ye yelken açmışlardı. İmparator bu iki düşmana karşı da savaşı yönetmek için müsait gördüğü Gelibolu'ya geldi. Eceabad ve Edremit'e konuşlandırılan donanmalarla İstanbul denizden güvene alındı. Öbür yandan merkez üssü Mora olan başka bir donanma daha kuruldu ve Ege denizinde devriyeler sıklaştırıldı. Bölgenin sıkı bir şekilde korunduğunu gören Norman donanmaları çatışmaya girmeden sanki asıl amaçları Kudüs'e yardım etmekmiş gibi doğrudan buraya hareket ettiler.⁴⁹³

İşte kaynaklar doğrultusunda İmparator Aleksios Komnenos döneminde Normanlar ve Doğu Roma İmparatorluğu arasındaki ilişkiler bu şekilde son bulmuştur. 1081'de Robert Guiskard'ın Draç çıkarması ile başlayan Norman

⁴⁸⁹ VASİLİYEY, Bizans..., s.468.

⁴⁹⁰ KOMNENA, Alexiad, s.443.

⁴⁹¹ CHALANDON, Alexis I. Comnenè, s.252.

⁴⁹² KOMNENA, Alexiad, s.448.; CHALANDON, Alexis I. Comnenè, s.253.

⁴⁹³ KOMNENA, Alexiad, s.453.

savaşları, Doğu Roma İmparatorluğu'nun gerek Anadolu'da Selçuklulara karşı gerekse Adriyatik'te Venediklilere karşı büyük tavizler vermesine neden olmuştur.⁴⁹⁴ Doğu Roma'nın İtalya'dan atılması yüzyıllardır İmparatorlar tarafından diriltilmek istenen evrensel imparatorluk çabalarının da sonunu getirmiştir. Yine yüzlerce yıllık Doğu Roma İmparatorluğu'nun henüz yeni kurulmuş bir dükaliğe karşı yetersiz kalması, devletin aciziyetini ortaya koymuş bu da düşmanları için Doğu Roma İmparatorluğu'nu bir hedef tahtası haline getirmiştir. Öte yandan bu savaşılara dini boyuttan bakacak olursak 1054'te schisma⁴⁹⁵ ile yaşanan ayrılığı daha da derinleştirmiş, Katolik ve Ortodokslar arasında düşmanlık tohumlarını ekmiştir.

⁴⁹⁴ OSTROGORSKY, Bizans Devleti Tarihi, s.339.

⁴⁹⁵ Yüzyıllardır Katolik ve Ortodokslar arasında yaşanan gerek kutsal ruhun mahiyeti, papazların evlenip evlenemeyeceğı, ikona kırıcılık, sabbat orucu ve kutsal akşam taammında mayalı ekmek mi, mayasız ekmek mi yenilmeli gibi itikadi anlaşmazlıklar gerekse iki tarafın da tüm Hristiyanların hamiliğine soyunma çabaları büyük çatışmalara neden olmuştur. Bu çatışmalar zaman zaman Hristiyan alemine karşı yönelen Norman, Arap veya Türk fetihleri sürecinde bir yumuşamış hatta iki tarafı birlikte hareket etmeye zorlamıştır. Doğu Roma İmparatorluğu İtalya'daki haklarını korumak maksadıyla uzun yıllar Roma kilisesinin ekümenlik iddialarını desteklemiştir. Roma ise kendisini bir devlet olarak kabul ettirmek amacıyla İstanbul kilisesinin kendi bölgesinde kuracağı dini bir hakimiyete onay vermiştir. 1024 yılında karşılıklı olarak yapılan bu anlaşma iki kilise arasında fiili açıdan gerçekleşen ilk ayrılıktır. Bu ayrılık İmparator IX. Konstantin (1042-1055) döneminde İstanbul Patriğı Kerullarios ile Papa'nın yardımcısı Kardinal Umberto arasındaki çekişme sonucu nihayete erdi. Patrik Kerullarios Slavların ve Rusların İstanbul kilisesine bağlanması ile güç kazanmış ve Katoliklerin dini anlayışına her alanda zıt bir politika izlemiştir. Ateşli bir Doğu Roma düşmanı olan Kardinal Umberto ise tüm Hristiyanların hamiliğine soyunan ve açıkça Katolik inanç esaslarına saldıran Patrik'i ve destekçilerini Papa'nın da onayını alarak aforoz etmiştir. İmparator IX. Konstantin ise uzlaşmacı hatta Roma'nın dostluğunu Patrik Kerullarios'a tercih eden bir tutum sergilemiştir. Ancak Patrik Kerullarios, Ortodoks kilisesinden ve halktan aldığı desteğe güvenerek Roma'yı e Papa'yı aforoz ettiğini açıklamıştır. İmparator ise bu durum karşısında tahtını kaybetme korkusuyla bir girişimde bulunmamış ve olaylara seyirci kalmıştır. 1054 yılında karşılıklı yaşanan bu aforozlar Doğu ve Batı Kiliseleri arasında tamiri mümkün olmayan kalıcı bir ayrılığa sebep olmuştur. Sonraki yıllarda çeşitli şekillerde kendini gösteren bu düşmanlık, 1204'te Doğu Kilisesi'nin Katolik Latinler tarafından işgal edilmesine kadar gitmiştir. Bk. OSTROGORSKY, Bizans Devleti Tarihi, s.310-12.

B. İmparator I. Aleksios Komnenos Döneminde Doğu Roma İmparatorluğu-Venedik Devleti İlişkileri

Venedik, İtalya'nın kuzeydoğusunda; kuzeyinde Alpler, güneyinde ise Adriyatik denizi ile çevrelenmiş bir kıyı kentidir. Kentin kuruluşu hakkında net bilgiler olmasa da Roma İmparatoru Augustus (MÖ. 27- MS. 14) tarafından oluşturulan on bir eyaletli yönetim biriminin onuncusudur. *Regio X* olarak da adlandırılan Venetia et Histria eyaleti; Padova, Aquileia ve Opitercium kentlerinden teşkil edilmiştir.⁴⁹⁶ Venetia kelimesi etimolojik olarak Hint-Avrupa dil bilimcilerine göre *wen* (aşk, sevgi) kökünden türemiş ve sevgili manasına gelmektedir. Venedik kelimesinin kökeni olan *Heneti* kelimesi Strabon'a göre Britanya'dan bölgeye göç edip burayı fetheden kralın adından gelmektedir. Başka bir görüşe göre Venedik, Sarmatyalı (Karadeniz'in kuzeyi, şimdiki Romanya-Ukrayna bölgesi) göçer akıncıların liderinin adından türemiştir. Venediklilerin Friglere benzer şapkalar, pelerinler giymeleri, dil bilgisindeki benzerlikler ve yine Frig modeli kısa saç kesimleri bölge halkının Anadolu'dan gelmiş olabileceği kanısını da doğurmuştur.⁴⁹⁷ Ayrıca "heneti" kelimesi Yunanca'da övgü anlamına gelmekte, Venediklilerin bu nedenle de övgü ile bahsedilen bir halk oldukları öne sürülmektedir.⁴⁹⁸ Ancak bu daha çok romantik bir yaklaşım olmakla birlikte kentin adının Roma'nın bölgeye koyduğu Venetia et Histria'dan geldiği kanaatindeyiz.⁴⁹⁹

Venedik kenti Roma İmparatorluğu'nun ikiye ayrılmasının ardından İstanbul merkezli kurulan ve gücünü muhafaza eden Doğu Roma'nın himayesi altına girdi. Doğu Roma'nın batı ucunda bir deniz üssü olarak yer alan Venedik ve Aquileia, İstanbul'a yakın bir mesafede bulunmakla bu özelliğini yaklaşık bir asır sürdürdü. Ancak 403 yılında Got istilasına uğrayan Aquileia yıkıldı ve Venedikliler Rialto bölgesindeki çevre adalara yerleştiler.⁵⁰⁰ Hun Hakanı Attila (395-453) tarafından bir kez daha yağmalanan Aquileia, 476'da Got Kralı Odovakar'ın son Batı Roma İmparatoru Romulus Augustulus'u (463-476) tahttan indirip Roma'da krallığını ilan

⁴⁹⁶ NİCOL, Bizans ve Venedik..., s.1.

⁴⁹⁷ BROWN, Horatio F., *The Venetian Republic*, J.M Dent&Co., Bedford Street London 1902, s.8-9.

⁴⁹⁸ MONTECOLO, Giovanni, *Cronache Venezia*, Dall'Institutò Storico Italiano, Roma 1890, s.63.

⁴⁹⁹ NİCOL, Bizans ve Venedik..., s.1.

⁵⁰⁰ KRETSCHMAYR, Heinrich, *Geschichte von Venedig*, Friedrich Andreas Perthes Aktiengesellschaft, Gotha 1905, s.15.; BROWN, The Venetian Republic, s.10. NİCOL, Bizans ve Venedik..., s.2.

etmesi ile yeniden inşa edilmeye başladı. Daha sonra kısa bir dönem Frank istilasına uğrayan Venedik'in kıyı kesimleri 539 yılında, iç kesimleri ise 551 yılında İmparator Justinianos tarafından Doğu Roma topraklarına dahil edildi.⁵⁰¹

Ancak Justinianos'un ölümünün ardından Kuzey İtalya, Alpleri aşarak gelen Lombardların istilasına uğradı.⁵⁰² Justinianos'un halefleri ise büyük ancak hazinesi tam takır bir devlet teslim aldıklarından bu durum karşısında pek mukavemet gösteremediler. Aquileia, Histria, Padova gibi şehirler Lombardlar karşısında bir bir yenik düştü. Venedik ise bu istila hareketinden kaçanların bir sığınağı oldu ve kısa sürede mülteci şehrine dönüştü.⁵⁰³ Venedik'in yönetim merkezi 640'dan sonra Cittanova'ya taşındı ve Ravenna eksarhlığına bağlılığını sürdürdü.⁵⁰⁴ Ancak Heraklius'un ölümünün ardından Venedik, istilalara karşı Doğu Roma'dan pek bir yardım göremedi ve istilalara tek başına mukavemet etmek zorunda kaldı. 8. yüzyıla gelindiğinde Venedik'in siyasal bir oluşum haline gelmesini sağlayacak önemli bir adım atıldı. Bu döneme kadar Venedik bahsolunduğu üzere Ravenna aracılığıyla Doğu Roma'ya bağlıydı ancak önemli ailelerce ve *magister militum*'un (Garnizon komutanı) belirlediği askerlerden oluşan konseyler tarafından yarı-bağımsız bir şekilde yönetiliyordu.⁵⁰⁵ Fakat bu durum İmparator III. Leon'un çıkardığı tasvir kırımcılık politikası ile değişti. Lombardların da desteğini alan Papa II. Gregorius (715-731) ve İtalyan şehirleri Doğu Roma İmparatorluğu'na isyan bayrağı açtı.⁵⁰⁶ Kısa süre sonra bu isyana Venedik de dahil oldu. III. Leon bu isyanı bastırmakla beraber Venedik'in büyük ölçüde önem arz ettiğini düşündüğünden Venedik isyanında başrol oynayan Orso'yu *dux* (duçe) unvanı ile ilk Venedik valisi ilan etti ve kentteki nüfuzunu devam ettirdi.⁵⁰⁷

751 yılında Ravenna eksarhlığının Lombardlar tarafından ele geçirilmesi ile Venedik yönetimi başıboş kaldı. Aristokratlar bu boşluğu kısa sürede doldurdu ve Venedik kendi duçesinin idaresi altına girdi. Ancak Venedik'in soylu aileleri ve kiliseleri arasındaki çıkan güç mücadelesi tarafları, davalarına destek arayışına

⁵⁰¹ OSTROGORSKY, Bizans Devleti Tarihi, s.65.; NİCOL, Bizans ve Venedik..., s.3.

⁵⁰² KRETSCHMAYR, Geschichte von Venedig, s.18.

⁵⁰³ MONTECOLO, Cronache Venezia, s.60-61.; KRETSCHMAYR, Geschichte von Venedig, s.16. NİCOL, Bizans ve Venedik..., s.4.

⁵⁰⁴ KRETSCHMAYR, Geschichte von Venedig, s.38.

⁵⁰⁵ KRETSCHMAYR, Geschichte von Venedig, s.40.

⁵⁰⁶ KRETSCHMAYR, Geschichte von Venedig, s.45-46.

⁵⁰⁷ BROWN, The Venetian Republic, s.20.; NİCOL, Bizans ve Venedik..., s.10.

yönlendirdi. Bu durumu iyi değerlendiren Doğu Roma, Maurizio Galbaio'ya destek olarak onun magister militum unvanı ile tahta geçmesini sağladı. Maurizio yönetimi saltanata dönüştürdü ve Venedik'te Galba Hanedanı dönemi başladı. Bu sayede Venedik üzerindeki Doğu Roma nüfuzu da elli yıl kadar daha devam etmiş oldu.⁵⁰⁸

800 yılına gelindiğinde Batı'da Papa III. Leo'yu himaye altına alan Şarlman dünyaya Roma İmparatorluğu'nun mirasçısı olduğunu ilan etti. Papa-Frank ittifakı 774'te Lombard Krallığını yıkmış, 788'de ise Histria'yı ele geçirmişti. Kuzey İtalya'daki bu yeni oluşum, Doğu Roma eyaleti Venedik'i de tehdit etmeye başlamıştı. Venedik de aynı dönemde Frank-Papa ve Doğu Roma taraftarları olarak ikiye bölünmüştü.⁵⁰⁹ Nitekim Doğu Roma yanlısı iktidarı devirmeyi başaran Obelerio, bağımsız bir Venedik inşa etmekten yana tavır aldı. Ancak bunu başaramayacağını anlaması üzerine Şarlman'dan himaye talep etti. Şarlman ise bu fırsatı değerlendirerek ve Obelerio'yu duçe olarak atayıp Venedik dahil tüm Kuzeydoğu İtalya'yı oğlu Pepin'in yönetimine verdi.⁵¹⁰ Bunun üzerine İmparator Nikèphoros olanlara daha fazla seyirci kalmadı ve Amiral Niketas'ı bölgeye gönderdi. Obelerio ve Pepin'in karşı koyacak donanması olmadığını bilen Niketas bunu iyi değerlendirdi ve yaptığı anlaşma ile Venedik'i tekrar İmparatorluğa bağladı. (808)⁵¹¹

Ertesi yıl Obelerio ve kardeşi Beato iki tarafa da bir oyun oynadılar. Önce Franklar, bölgeye gelen İmparatorluk Amiral Paulus'a karşı kışkırtıldı ve iki taraf çatışmaya sokuldu. Paulus mağlup oldu ve bölgedeki hakimiyeti zedeleyen bir anlaşma yaptı. İlk düşmanını bu şekilde bertaraf eden Obelerio bu sefer de Franklara baş kaldırdı ve Paulus'u yardıma çağırdı. Ancak bu entrika Pepin'e sökmedi ve Venedik kaleleri bir bir düştü.⁵¹² Aslında pastadan pay almak için gelen Paulus da ortak düşmana karşı Venedik halkı tarafından bir kahraman gibi karşılandı. Yaşanan bu savaş Venedik tarihinde bir milat oldu. Çeşitli anlaşmazlıklarla gruplara ayrılan Venedik halkı tek vücut oldu ve Franklara karşı yapılan bu direniş ortak bir tarih ve kahramanlık silsilesi yarattı. Bundan sonra Obelerio görevden alındı ve yönetim merkezi direnişçilerin kalesi olan Rialto Adaları oldu. Öte yandan İmparator

⁵⁰⁸ BROWN, The Venetian Republic, s.24.

⁵⁰⁹ NİCOL, Bizans ve Venedik..., s.12.

⁵¹⁰ NİCOL, Bizans ve Venedik..., s.14.

⁵¹¹ BROWN, The Venetian Republic, s.25; NİCOL, Bizans ve Venedik..., s.16.

⁵¹² DE MOSTO, Andrea, *I Dogi di Venezia*, Ed. Ferdinando Ongania, Venezia 1939, s.36.

Nikèphoros ve Pepin arasında yapılan anlaşma ile Franklar işgal ettikleri yerleri teslim ettiler. Bunun karşılığı olarak Nikèphoros da Şarlman'ın imparatorluğunu tanıdı.⁵¹³

Venedik 810-836 arası dönemde Parecipazio ailesi tarafından yönetildi.⁵¹⁴ Ailenin ilk Duçesi Agnello (811-827) Franklara karşı İmparator V. Leon ile ilişkilerini oldukça sıkı tuttu. İmparator da bu sadakati Venedik'e bahsettiği birtakım kutsal emanetlerle ödüllendirdi.⁵¹⁵ Agnello'dan sonra başa geçen oğlu Giustiniano (827-831) da aynı siyaseti takip ederek Sirakuza'da Araplarla mücadele eden İmparator II. Mikail'e askeri yardımlar gönderdi. Sirakuza seferlerinden eli boş dönen ve hastalanan Giustiniano yerine kardeşi Giovanni'yi veliaht tayin etti. Ancak Giovanni halktan destek bulamadı sadece beş yıl tahtta kalabildi ve yerine Pietro Tradonico (836-864) seçildi. Böylece Parecipazio dönemi sona erdi.⁵¹⁶ Pietro'nun duçeliği de Venedik açısından pek iç açıcı geçmedi. Sirakuza'dan bir türlü atılamayan Araplar, önce Sicilya'ya tamamen hâkim oldular daha sonra İtalya'ya seferler yapmaya başladılar. Adriyatik'te istediği gibi at oynatan Arap korsanları Venedik-Doğu Roma hattını kesiyordu. 839'da Taranto'yu ele geçiren Araplar artık Venedik'i karadan da tehdit etmeye başladılar. İmparator Theophilos'un (829-842) Araplara karşı yardım çağrısına olumlu cevap veren Venedik donanması Taranto'da büyük bir hezimete uğradı. 600 gemi ve 12.000 askerini kaybeden Venedik için bu hazmedilemez bir yenilgiydi.⁵¹⁷

Alınan bu yenilgi Doğu Roma'ya duyulan güveni büyük ölçüde sarstı. Öyle ki Pietro, İmparator'dan müsaade almaksızın Araplarla anlaşma yoluna gitti. Öte yandan kara güvenliğini sağlamak amacıyla 840 Şubat'ında Şarlman'ın torunu olan İtalya'daki Frank kralı Lothar (795-855) ile karşılıklı egemenlik haklarını tanıyan bir anlaşma imzaladı.⁵¹⁸ Bu durum 856 ve 880'de yapılan anlaşmalarla tasdiklendi Frankların bu girişimi şüphesiz Venedik'i Doğu Roma himayesinden kurtararak kendi safına çekme amacını taşıyordu. Nitekim Doğu Roma ile Venedik arasında 867

⁵¹³ NİCOL, Bizans ve Venedik..., s.16-17.

⁵¹⁴ DE MOSTO, I Dogi di Venezia, s.36.

⁵¹⁵ NİCOL, Bizans ve Venedik..., s.22-23.

⁵¹⁶ BROWN, The Venetian Republic, s.30.; NİCOL, Bizans ve Venedik..., s.25.

⁵¹⁷ NİCOL, Bizans ve Venedik..., s.26.

⁵¹⁸ KRETSCHMAYR, Geschichte von Venedig, s.29.

yılına kadar ilişkilerin kesilmiş olması, Frankların bu siyasetinin başarısını ortaya koymaktadır.⁵¹⁹

Pietro Tradonico'dan sonra duçe seçilen I. Orso (864-881) Franklarla yaptığı anlaşma ve İmparator I. Basil'in Araplarla uğraşmasını fırsat bilerek bağımsız hareket etmeye başladı. Kendine güveni artan I. Orso ne Franklardan ne de İmparatordan yardım almadan Dalmaçya'da Slavlara, Taranto'da ise Araplara karşı askeri hareketlere girişti ve çeşitli zaferler kazandı.⁵²⁰ I. Orso artık kendisini bağımsız Venedik'in ilk duçesi olarak görüyordu.⁵²¹ Fakat gelişen olayları yakından takip eden İmparator I. Basil bir eyaletinin elinden kayıp gitmesine seyirci kalmamakta kararlıydı. Venedik'in İmparatorluk'un siyasi hakimiyetini ihlal etmeden giriştiği bu bağımsızlık çabaları herhangi bir suç teşkil etmemekteydi. Bu nedenle I. Basil gayrimeşru bir müdahalede bulunarak Venedik'i tamamen kaybetmekten çekiniyordu. Zira yeni kurduğu Dalmaçya eyaleti açısından Venedik şimdi hayati bir önem taşıyordu. Bu noktada diplomatik girişimlerde bulunan I. Basil, I. Orso'ya *protospatharos* (imparatorun birinci kılıç taşıyıcısı) unvanını verdi. Daha önceki duçeleri İmparatorluk'a bağlı tutmak için verilen suni unvanlardan çok I. Orso'ya verilen bu unvan Doğu Roma aristokrasisinde en üst mertebeyi teşkil ediyordu. Yaklaşık 40 yıllık bir ayrılığın ardından -879'da- yapılan bu anlaşma Doğu Roma-Venedik ilişkilerini tekrar yoluna soktu.⁵²²

I. Orso'nun başarılı politikalarını takip ettiren Duçe Pietro Tribunus (888-912), Venedik'in bir kent devleti olması yolunda çok önemli adımlar attı. Rialto'da şehrin ve savunma hatlarının kurulması Pietro'nun zamanındadır. Ayrıca Pietro ve halefleri Doğu Roma'ya olan bağlılığı gönüllü olarak devam ettirdiler. Doğu Roma gerek Müslüman Araplarla gerekse Balkanlarda Slavlarla savaşlarından dolayı eyaletlerindeki otoritesini kaybetmişti. İç eyaletlerde bu otorite baskı yoluyla sağlanmaya çalışıldıysa da Venedik onlardan biri değildi. Çünkü Venedik siyasi konumu itibarıyla müttefiklik ilişkilerini çabucak değiştirebilecek bir yapıya sahipti. Hele de bu durumu dört gözle bekleyen bir Frank Devleti olunca İmparatorlar, kendi kendine yetebilen bu müttefike karşı hassas teraziyi fazla oynatmamayı yeğlediler. Zaten Venedik de Doğu Roma'ya olan bağlılığını henüz koparmamıştı. Karşılıklı

⁵¹⁹ NİCOL, Bizans ve Venedik..., s.27-28.

⁵²⁰ MONTECOLO, Cronache Venezia, s.120-123.; DE MOSTO, I Dogi di Venezia, s.38.

⁵²¹ NİCOL, Bizans ve Venedik..., s.31.

⁵²² DİEHL, Bizans Tarihi, s.85.; NİCOL, Bizans ve Venedik..., s.33.

güvene dayalı hamilik-müttefiklik ilişkisi Candiano ailesinden IV. Pietro Candiano (959-976) döneminde bozuldu.⁵²³ IV. Pietro'nun Araplara demir, kereste gibi silah malzemeleri veya doğrudan silah satması İmparator I. İoannes Tzimiskes'i (969-976) oldukça kızdırdı. Öte yandan devlet arazisini mülkü haline getirmesi, gereğinden fazla harcamalar yapması ve üst kademelere oğlunu ve akrabalarını geçirmesi Venedik halkının tepkisine yol açtı. Nitekim 976'da halk tarafından saray ateşe verildi. IV. Pietro ve oğlu da sarayın içinde yanarak can verdi.⁵²⁴

IV. Pietro'nun ölümünün ardından harabeye dönmüş şehir yeniden inşa edilmeye başlandı. Genel af çıkarıldı ve sürgüne gönderilenlere dönüş izni verildi. Öte yandan bu taht değişikliği yalnızca şehri değil, yönetimi de olumsuz etkiledi. Taht üzerinde hak iddia eden Morosini ve Coloprini aileleri işi bir kan davasına dönüştürdüler. Kısa süre sonra Morosinileri destekleyen Doğu Roma İmparatorluğu ile Coloprinileri destekleyen Kutsal Roma-Cermen İmparatorluğu da olaya müdahil olunca Venedik tahtı büyük güçlerin mücadele sahasına dönüştü.⁵²⁵ Bu karışıklığa halk tarafından seçilen II. Pietro Orseolo (991-1008) bir son verdi. Otoriter ve sert mizacı şehir içinde sükûneti sağlamıştır. Öte yandan şehrinin siyasi önemini iyi tahlil etmiş ve bu durumu diplomatik ilişkilerde iyi kullanmış bir devlet adamıdır.⁵²⁶ Venedik, Doğu Roma ile 992'de yaptığı anlaşma ile deniz ticareti üzerinde çeşitli imtiyazlar kazandı.⁵²⁷ Aynı zamanda İmparator'dan *altın ferman* olarak vassal devletlerinden ayrı bir statü kazanmıştı. Öte yandan aldığı bu ekonomik imtiyazların sayesinde en önemli rakibi olan Amalfilileri de geride bıraktılar.⁵²⁸

1000 yılının mayıs ayında İmparator II. Basil'in Bulgar seferini fırsat bilen II. Pietro, Dalmaçya kıyılarında bozgunculuk yapan Hırvatları mağlup etti. Uzun yıllardır Hırvatlara verilen haraç kaldırıldı ve II. Pietro "*dux Dalmatie*" (Dalmaçya dükü) unvanını aldı.⁵²⁹ Adriyatik'teki Slav ve Hırvat nüfuzunu kıran ve zaferin asıl sahibi olan II. Pietro zaferini sadece bir unvanla taçlandırabildi. Ele geçirdiği hiçbir

⁵²³ NİCOL, Bizans ve Venedik..., s.35.

⁵²⁴ DE MOSTO, I Dogi di Venezia, s.40.; BROWN, The Venetian Republic, s.31-32. NİCOL, Bizans ve Venedik..., s.36.

⁵²⁵ BROWN, The Venetian Republic, s.33.

⁵²⁶ NİCOL, Bizans ve Venedik..., s.38.

⁵²⁷ DANDOLO, Enrico, *Rise of Venice*, Ed. Thomas F. Madden, The Johns Hopkins University Press, Baltimore- Maryland 2003, s.5.

⁵²⁸ DİEHL, Bizans Tarihi, s.86.; NİCOL, Bizans ve Venedik..., s.40.

⁵²⁹ DANDOLO, Enrico, *Rise of Venice*, s.5.; BROWN, The Venetian Republic, s.47. NORWICH, Bizans II, s.207.

şehirde hak iddia etmedi veya vali atamadı. Slavlardan boşalan bu şehirlerde yönetim Doğu Roma'ya bırakıldı.⁵³⁰ II. Pietro'nun bu tutumu Venedik'in hala Doğu Roma'nın himayesine muhtaç olduğunu göstermektedir. Kendi başlarına bağımsız hareket edebilseler de Doğu Roma ile zıt düşmek istememeleri devlet ideallerinin hala sadece ticaret üzerine olduğunu gösterir. 1002 yılında Doğu Roma'nın güney İtalya'daki merkezi Bari'ye yapılan Arap saldırısını bizzat göğüslemeleri ve kuşatmayı kırmaları yine bu politikanın apaçık bir göstergesidir.

II. Pietro'nun 1008'de ölümü Orseolo hanedanının da görkemli hükümlerinin sonu oldu. Kendisinden sonra başa geçen oğlu Otto Orseolo'nun tıpkı Candiano hanedanının yaptığı gibi devleti kurumsallaştırmaya ve tekelleştirmeye kalkışması sonu oldu. Roma-Cermen İmparatoru II. Konrad'ın da desteğini alan halk tarafından yakalanılarak başı tıraş edildi⁵³¹ ve İstanbul'a sürüldü. Otto'nun bu şekilde tevkif edilmesi İmparator III. Romanos'u (1028-1034) oldukça kızdırdı ve Venedik'e verilen kapitülasyonlar kaldırıldı. Bunun üzerine Otto'nun kardeşi Grado patriği Orso yönetimi devraldı ve Otto'yu yeniden tahta çağırdı.⁵³² Ancak Otto'nun utanca dayanamayarak ölmesi üzerine bu girişim başarısız oldu. Halk tarafından zengin bir tüccar olan Domenico Flabianico'nun (1032-1045) yeni Duçe olarak seçilmesi üzerine Orseolo hanedanı sona erdi.⁵³³

Duçe Domenico Flabianico ve onun halefi Domenico Contarini (1043-1070) döneminde Doğu Roma-Venedik arasında kayda değer bir olay yaşanmadı. Doğu Roma, batıda ortalığı kasıp kavurarak tarih sahnesinde boy gösteren Normanlar, doğuda ise uzun süredir savaş halinde olduğu Selçuklularla mücadele halindeydi. Venedik ise bu dönemde Adriyatik'teki varlığını güçlendirdi. Dalmaçya'da, Venedik yönetimine karşı çıkan isyanı bastırdılar ve Puglia'ya saldıran Normanları mağlup ettiler.⁵³⁴ Roma-Cermen İmparatorluğu'nun yayılcılığına karşı da Doğu Roma'yla olan müttefikliği devam ettirdiler. Venedik'te Doğu Roma etkisi sadece siyaseten değil mimaride de kendini gösteriyordu. Ünlü Venedik şapeli San Marco Kilisesi,

⁵³⁰ NİCOL, Bizans ve Venedik..., s.42.

⁵³¹ Bu ceza biçimi özellikle haksız işler yapan soylu kimselere veya devrik krallara uygulanması ile bilinir. Kralın başının tıraş edilmesi tacını ve onurunu kaybettiğinin bir göstergesidir. Başı tıraş edilen kral ya sürgün edilir ya da bir manastıra kapatılır. Öte yandan başı tıraş edilen krallara ve soylulara keşiş elbisesi giydirilmesi bürokraside büyük bir utanç ibaresi olarak görülür.

⁵³² DE MOSTO, I Dogi di Venezia, s.44.

⁵³³ NİCOL, Bizans ve Venedik..., s.47.

⁵³⁴ DE MOSTO, I Dogi di Venezia, s.45.

İstanbul'daki Kutsal Havariyun Kilisesi model alınarak Doğu Romalı bir mimar tarafından yeniden tasarlanmıştı.⁵³⁵

Doğu Roma ve Venedik'i yeniden yakınlaştıran hadise Normanların ortaya çıkışı oldu. O döneme kadar varlığını sürekli olarak taç giydirip bir nevi himayesine girdiği krallar tarafından devam ettiren Papalık, İtalya'nın bu yeni ziyaretçilerine başta temkinli yaklaştı. Ancak Normanlar'ın yeni benimsedikleri Hristiyanlığın ateşli birer fanatiği olması Papalık'a önemli bir siyasi denge unsuru kazandırdı. Kısa süre sonra Papalık tarafından tanınan Normanlar, İtalya'nın güneyindeki Doğu Roma nüfuzunu Papalık lehine kırdılar. Daha sonra Adriyatik'e açılan en önemli merkezlerden Bari ve Brindisi Normanların eline geçti. Bununla yetinmeyen Normanlar Arnavutluk'a çıkarak Durazzo'ya saldırdılar. Bu tablo, tüm gelir kaynağı Adriyatik ve Dalmaçya üzerinden İstanbul'a açılan oradan da Suriye'ye doğru yaptığı ticaret olan Venedik'i olaya müdahil olmaya itti. Balkanlarda o sırada Hırvatlar Normanların etkisine girmiş, Macarlar yeni fetihler yapmanın peşinde, Slavlar ise Doğu Roma İmparatorluğu'nun boyundurluğundan çıkmanın fırsatını kolluyordu. Dalmaçya'nın hâkimi olmayı arzulayan Duçe Domenico Silvio (1071-1084) bu fırsatı kaçıramazdı. Büyük bir donanmayla Dalmaçya'ya açılan Silvio'ya Normanlar karşı koymadı ve savaşmaya gerek kalmadan bölge Venedik hakimiyetine girdi. 1075 Şubat'ında Venedik ile dört Dalmaçya şehri arasında Venedik lehine bir anlaşma imzalandı. Venedik bu anlaşmada ilk defa Doğu Roma İmparatorunun adından bahsetmedi ve anlaşma neticesinde Adriyatik Denizi'nin güvenliğini tek başına üstlendi.⁵³⁶ Doğu Roma'yı ilgilendiren bir hüküm içermemesi ve Duçe Silvio'nun kazandığı zaferi kimseyle paylaşmak istememesi; Venedik'in artık açıkça özerk bir devlet gibi hareket ettiğini gösteriyordu.⁵³⁷

Öte yandan Doğu Roma İmparatorluğu'nda kargaşa ve iç savaştan galip gelen I. Aleksios Komnenos (1081-1118) tahta çıktı. Doğu Roma'nın gerek askeri gerekse mali açıdan çöküntü yaşadığı bir dönemde tahta çıkan Aleksios'un elini çabuk tutması gerekiyordu. Nitekim Selçuklular İznik'ten, Normanlar ise Dalmaçya'dan İmparatorluk topraklarını taciz ediyorlardı. İki düşmanla aynı anda mücadele

⁵³⁵ DANDOLO, Rise of Venice, s.2.; NİCOL, Bizans ve Venedik..., s.51.

⁵³⁶ DANDOLO, Rise of Venice, s.8.; DEMİRKENT, Işın, "1082-1302 yılları arasında Bizans-Venedik İlişkilerine Kısa Bir Bakış.", *Tarih Dergisi / Turkish Journal of History*, İstanbul 2000, S.36, s.140.

⁵³⁷ NİCOL, Bizans ve Venedik..., s.53.

edemeyeceğini bilen İmparator 1081’de Selçuklularla bir anlaşma imzaladı. Doğu sınırını güvence altına alan Aleksios’un hedefi Normanlardı. Fakat İmparatorluğun ordusu ne yeterince kalabalık ne de disiplinliydi. Çeşitli milletlerden teşkil edilmiş paralı askerlerden oluşan Doğu Roma ordusu, Normanları yenebilecek güçten oldukça uzaktı. Bunun farkında olan Aleksios derhal Venedik ile temas kurdu. Hiç vakit kaybetmeden Mayıs 1081’de harekete geçen Robert Guiskard Durazzo’yu kuşatma altına aldı. Oğlu Bohemund ise denizden gelebilecek bir saldırıya karşı Valona’yı ve Korfu adasını işgal etti. Bunun üzerine paralı askerlerden oluşan büyük bir orduyla yola çıkan Aleksios, Normanları denizden kuşatması için Duçe Silvio’yu yardıma çağırdı.⁵³⁸ Silvio çeşitli hediyeler ve vaatlerin de etkisiyle 60 gemiden oluşan bir donanmayla Doğu Roma’nın yardımına koştu. Kısa sürede de güçlü Venedik donanması tarafından Norman filosu mağlup edildi ve Durazzo limanı ele geçirildi. Venedik kendi payına düşen zaferi elde etmişti. Ancak Aleksios aynı başarıya mazhar olamadı. Çeşitli milletlerden oluşan ve disiplinsiz olan Doğu Roma ordusu, Normanlar karşısında pek bir varlık gösteremedi ve birçoğu kılıçtan geçirildi. Aleksios ise savaş alanından yaralı bir şekilde kaçırıldı.⁵³⁹ Şubat 1082’de Durazzo, Robert Guiskard’ın yeğeniyle evlenmeyi umarak şehrin kapılarını Normanlara açan bir Amalfinin ihanetiyle kaybedildi.⁵⁴⁰

Doğu Roma’nın mağlubiyetini üzerine almayarak muzaffer bir eda takınan Silvio, Guiskard’ın İtalya’yla meşgul olmasından faydalanarak önce Durazzo’ya ardından da Korfu’ya saldırdı. Durazzo ele geçirilemese de Korfu adası Venedik işgaline uğradı. Düşmanınin Adriyatik’teki en önemli üssünü kaybettiğini gören Aleksios da harekete geçti ve Makedonya’da konuşlanan Norman birliklerini mağlup etti. Mağlubiyet haberleri kulağına çalınan Robert Guiskard derhal İtalya’daki karışıklığı bastırdı ve 150 gemilik devasa bir donanma hazırlattı.⁵⁴¹ Ortak düşmana karşı bir kez daha birlikte hareket eden Doğu Roma ve Venedik donanmaları Korfu’ya doğru ilerleyen Norman donanmasını ilk etapta mağlup ettiler. Zafer sarhoşluğuna kapılan müttefik donanması tedbiri elden bıraktı. Bu fırsatı değerlendiren Guiskard, donanmasından kalanlarla ani bir baskın yaptı ve baskın sonucu müttefiklerin kayıpları çok büyük oldu. Venedikliler toplamda 17 gemi

⁵³⁸ DANDOLO, Rise of Venice, s.8.

⁵³⁹ NİCOL, Bizans ve Venedik..., s.55.

⁵⁴⁰ KOMNENA, Alexiad, s.151.

⁵⁴¹ NİCOL, Bizans ve Venedik..., s.56.

kaybetmiş; 13.000 ölü, 2500 de esir vermişlerdi.⁵⁴² O zamana kadarki tarihlerinde bu denli bir yenilgi almayan Venedik'te bu durum şok etkisi yarattı. Mağlubiyetin faturası Duçe Silvio'ya kesildi ve görevden alındı. Yerine ise Vitale Faliero (1084-96) seçildi.⁵⁴³

Yaşanan bu savaş Venedik'e askerî açıdan büyük bir darbe vurmuştur. Ancak Venedik, İmparator Aleksios ve Doğu Roma İmparatorluğu için katlandığı bunca zahmetin karşılığını büyük ölçüde almıştı. 992 yılında imzalanan altın ferman ile Venedik büyük ölçüde imtiyazlar elde etmişti. Venedik bu ferman sayesinde önce İstanbul'a ve buradan da doğuya transit ticaret şeklinde önemli kazanç elde etmiştir. Ancak İmparator Aleksios bu imtiyazı daha da genişleterek Venedikli tüccarlara Haliç'te yer tahsis etti. İstanbul'da yeni bir koloni ve pazar elde eden Venedikli tüccarlar, tüm vergilerden de muaf tutuluyordu.⁵⁴⁴ Öte yandan İmparator ile imzaladıkları 9 maddelik ferman Doğu Roma İmparatorluğu'nda yaşayan Venediklileri diğer milletlerden daha ayrıcalıklı bir hale getiriyordu.⁵⁴⁵ Venediklilerin 1082 tarihli bu ferman ile elde ettiği imtiyazlar aşağıdaki gibidir:

1. Yıllık yirmi bin altın sikke, Venediklilerin uygun gördüğü kiliselere dağıtılacak.

2. Duçe, İmparator'dan *protosebastos*⁵⁴⁶ unvanını alacak. Bu unvan sürekli olacak ve Duçe'nin haleflerine de verilecektir. Ayrıca Duçe'ye yüklü miktarda altın tahsis edilecektir.

3. Grado Patriği ve halefleri de İmparator'dan yıllık yirmi bin altın sikke ve saygın unvanlar alacaktır.

4. Venedik'teki St. Marco Kilisesi, İstanbul ve İmparatorluk'taki Amalfili tüccarlara ait her kurumdan yıllık üç altın alacaktır.

5. Yahudi Kapısı ile Vigla (Gözetleme kapısı) arasındaki bölgeden serbest geçiş hakkı, Haliç'teki depolar ve iskeleler, Perama'daki pazardan dükkanlar ve

⁵⁴² KOMNENA; CHALANDON, Alexis I. Comnenè, s.93.

⁵⁴³ NİCOL, Bizans ve Venedik..., s.56.

⁵⁴⁴ DANDOLO, Rise of Venice, s.8.; VASİLİYEV, Bizans, s.437. GREGORY, Bizans, s.291.

⁵⁴⁵ NİCOL, Bizans ve Venedik..., s.59.

⁵⁴⁶ Bu unvan İmparator Aleksios döneminde verilmeye başlanmış, rütbe bakımından İmparator'dan sonra dördüncü sırada gelmektedir. Bk. NİCOL, Bizans ve Venedik..., s.58.

imalathaneler Venediklilere tahsis edilecektir. Ayrıca Venediklilere ait St. Akindynos Kilisesi'ne maddi kaynak sağlanacaktır.

6. Durazzo şehrindeki kilise, imparatorluk donanmasına ayrılan malzemeler dışında, Venediklilere verilecektir.

7. Venedik tüccarları tüm İmparatorlukta her türlü vergiden, resimden ve harçtan muaf tutulacaktır.

8. Bu kapitülasyonlar ve bahsedilen kiliseler, tersaneler, depolar Venediklilere İmparatora olan sadakatleri sebebiyle verilmiştir. Venediklilerin bu mülkler hakkında tam tasarruf hakkı vardır ve İmparator bu hakları geri alamaz.

9. Bu fermanı ihlal eden herkes ihlal sonucu verdiği zararın beş katını Venediklilere ödemek zorundadır.⁵⁴⁷

İmparator Aleksios'un Venediklilere bu denli geniş ölçüde imtiyazlar tanınması hiç şüphesiz kendisini çevreleyen düşmanlarına karşı elinde bir kuvvet unsuru bulundurmamak istemesiyle açıklanır. İmparatorluk'un düştüğü aciziyet sebebiyle hâkim unsur olan Romalılar şimdi Venedikliler ile eşit haklara sahip vatandaş mualemesi görecekti. Tabi Venedikliler de İstanbul'un bu en değerli arazilerini ve kolonilerini kaybetmemek pahasına uzun yüzyıllar İmparatorluğun muhafızları ve müttetikleri olacaklardı. Bir Venedik kroniğinde Enrico Dandolo Doğu Roma İmparatorluğu ile Venedikliler arasındaki bu ilişkileri şu şekilde özetlemiştir:

*“Doğu Romalılara göre Venedikliler İmparatorluğun yoksul kuzenleriydi. Eğitimsiz ve ham olan bu insanlar diğer tüm Batı Avrupalılar gibi barbarlardı. Şimdi İstanbul ticareti sayesinde sonradan görme zenginlere dönüşen Venedikliler, zenginliğin kaynağı olan İstanbul'a ve Doğu Romalılara bir yandan şükran bir yandan da haset ve kin ile bakıyorlardı. Bu düşünceler iki halk arasında on yıllarca sürecek bir rekabeti körükleyecekti. Ta ki 1204'teki İstanbul'un ele geçirilmesine kadar.”*⁵⁴⁸

Duče Vitale Faliero'nun 1096'daki ölümüne kadar bu fermanın sağladığı tüm imkanları kullandı. Guiskard'ın ölümü ile Venedik ve Amalfililerin eline geçen

⁵⁴⁷ NİCOL, Bizans ve Venedik..., s.58-59.

⁵⁴⁸ DANDOLO, Rise of Venice, s.9.

Durazzo, İmparatorun ricası üzerine Durazzo'daki ekonomik hayatın tamamen Venediklilerin tekelinde olması şartıyla yeniden Doğu Roma'ya tahsis edildi.⁵⁴⁹ Öte yandan Duçe Vitale Faliero bizzat İmparator Aleksios tarafından gönderilen başka bir fermanla Hırvatistan ve Dalmaçya üzerinde de yasal yetkilere sahip oldu.⁵⁵⁰

Harita 9. 1090 yılında Doğu Roma İmparatorluğu-Venedik sınırı

Vitale Faliero'nun ölümünün ardından yerine oğlu Vitale Michiel (1096-1102) duçe seçildi. Babasının döneminde elde edilen ayrıcalıkları genişletmeyi düşünen Duçe Vitale Michiel'in bu utkusu, 1095 Kasım'ında Papa II. Urbanus'un başlattığı I. Haçlı Seferi ile sekteye uğradı. Venedik başlangıçta bu kutsal çağrıya olumlu ancak temkinli yaklaştı. Kısa süre önce Normanlara karşı alınan büyük yenilgi Venedik'i fevri davranmaktan alıkouyordu. Ancak ardı ardına kazanılan zaferler ve bu zaferlerin kazanılmasında önemli katkıları bulunan Ceneviz ve Pisalıların, Papa tarafından çeşitli imtiyazlarla ödüllendirilmesi Duçe Vitale Michiel'in de iştahını kabarttı. Akdeniz'de kısa süredir varlık gösteren Cenevizliler Haçlı seferine ilk katılan devlet olmuş ve Antakya'dan imtiyaz elde etmişti.⁵⁵¹ Keza Pisalılar da bizzat Papa'nın nakliyat ve kamusal işlerini görüyorlardı.⁵⁵² İtalyan

⁵⁴⁹ KOMNENA, Alexiad, s.188.

⁵⁵⁰ NİCOL, Bizans ve Venedik..., s.60.

⁵⁵¹ KRETSCHMAYR, Geschichte von Venedig, s.215.

⁵⁵² RUNCİMAN, Haçlı..., s.231.; NİCOL, Bizans ve Venedik..., s.67.

rakiplerinin hakimiyet sahalarını Venedik aleyhine genişletmeleri, Venedik'in ticari açıdan dostluk kurduğu Fatîmilerin Haçlılara mağlup olması ve Hristiyanlar tarafından ele geçirilen Suriye-Filistin bölgesinden pay almak istemeleri gibi sebepler Venedik'i de Haçlı seferine dahil etmiştir. 1099 yazında Duçe Vitale Michiel sefere katılmakta biraz geç kaldıysa da o zamana kadar İtalya'dan harekete geçen en büyük filoyu kurmuştu. 200 gemiden oluşan bu büyük filo Duçe'nin oğlu Giovanni Michiel komuta ediyordu.⁵⁵³ Venedik'ten yola çıkan filo Adriyatik'i aştı ve kışın bastırması üzerine 28 Ekim 1099'da Rodos adasına demir attı. Bu sırada Rodos'a 50 gemilik bir Pisa filosu da geldi. İmparator Aleksios'un tüm ısrarlarına rağmen bölgeden ayrılmayan Pisalılar, Venedikliler ile yaşanan rekabeti kışkırtıyorlardı. Başka bir görüş ise Pisalıların Lazkiye'yi kuşatan Bohemund'a yardıma gittiği ve bunu öğrenen İmparator Aleksios'un Venediklileri kullanarak Pisalıları ortadan kaldırdığına yöneliktir.⁵⁵⁴ Nitekim yaşanan çatışmada Pisalılar 28 gemi ve 4.000 piyade kaybettiler.⁵⁵⁵ Venedik'in kaybı ise sadece 4 gemidir.⁵⁵⁶ Bu da açıkça göstermektedir ki aynı ruhani zafer için yola çıkan iki Hristiyan millet, dini amaçlarından çok ekonomik amaçlarını göz önünde bulundurmuş ve yaşadıkları bu ekonomik rekabet Müslümanlara karşı olan düşmanlıklarından daha baskın gelmiştir.

Pisalıları mağlup eden Giovanni Michiel, baharda Rodos'tan harekete geçti ve Anadolu'nun güneyindeki Myra'yı (Antalya/Demre) yağmalayarak Kudüs'e doğru yelken açtı.⁵⁵⁷ Kudüs Kralı Godefroi de Boullion'un donanmaya olan ihtiyacını iyi değerlendiren Giovanni Michiel çok karlı bir anlaşma karşılığı Haçlılara yardım etmeyi taahhüt etti. Yapılan anlaşma sonucu Venediklilere tüm Haçlı topraklarında serbest ticaret hakkı, bir kilise ve pazar verildi. Ayrıca Venedik ele geçirilecek şehirlerin yönetiminin üçte birini elde edecekti. Bu anlaşma dahilinde Hayfa'ya yapılan saldırıya katılan Venedikliler, şehrin Haçlılarca ele geçirilmesi üzerine Hayfa'nın üçte birini aldılar.⁵⁵⁸ Öte yandan İmparator Aleksios Venediklilerin bağımsız bir şekilde Haçlılara yaptığı yardımdan pek de hoşnut değildi. Bunun nedeni Haçlıların alacakları yerleri İmparatora vermek üzere ettikleri

⁵⁵³ DANDOLO, Rise of Venice, s.10.

⁵⁵⁴ RUNCİMAN, Haçlı..., s.231-232.

⁵⁵⁵ KRETSCHMAYR, Geschichte von Venedig, s.215.

⁵⁵⁶ NİCOL, Bizans ve Venedik..., s.68.

⁵⁵⁷ DANDOLO, Rise of Venice, s.11.; KRETSCHMAYR, Geschichte von Venedig, s.216. NİCOL, Bizans ve Venedik..., s.70.

⁵⁵⁸ RUNCİMAN, Haçlı..., s.242.; KRETSCHMAYR, Geschichte von Venedig, s.216.

söze sadık kalmamalarıydı. Enrico Dandolo'ya göre ise İmparator Aleksios, Venediklilerin kendisinin düşmanı olan Latin ve özellikle Normanlarla birlikte hareket etmesini oldukça sert karşılamış hatta Venediklileri, onlara verdiği ticari imtiyazları kaldırmakla tehdit etmiştir. Ancak Piskopos Contarini bu kutsal amaçtan vazgeçmenin Tanrı'nın gazabına uğramak manasına geleceğini söyleyerek İmparatora karşı çıkmıştır.⁵⁵⁹ Öte yandan Haçlıların bölgede güçlenmesi ve Venediklilerin Haçlı yayılışına doğrudan ve dolaylı yoldan destek olması İmparatorun işine gelmiyordu. Bu durum yeni Duçe Ordelafo Faliero (1102-1118) ile İmparatorun arasını açmıştı. Bu sırada yaşanan karışık ortamdan faydalanan Macaristan Krallığı, Hırvatistan'ı işgal etmişti ve Dalmaçya kıyılarını tehdit ediyordu. Macar Kralı Kolomann (1095-1116) Duçe Vitale Michiel'e gönderdiği mektupta, birlikte barış ve saygı içinde yaşamaktan söz ediyor ancak Venedik'in Hırvatistan ve Dalmaçya üzerindeki haklarını tanımadığını açıkça dile getiriyordu.⁵⁶⁰ Bu durum hem Doğu Roma'yı hem de Venediklileri olumsuz etkiledi. Ancak İmparator askeri bir müdahale yerine Macar prensesi İrini'yi oğlu II. İoannis (1118-1143) ile evlendirdi ve akrabalık bağı kurmak ile Macarları himayesine aldı.⁵⁶¹ Ancak Venedikliler çıkarlarını korumak amacıyla Macarlarla savaşmak zorunda kaldılar. İmparatorun Venedik-Macar mücadelesine taraf olmaması, Venedik'in Haçlılara yaptığı yardıma İmparator Aleksios'un bir karşılığı mahiyetindedir.⁵⁶² Aralık 1108'de Bohemund'un Doğu Roma üzerine başlattığı sefer üzerine İmparator Aleksios Venedik'ten yardım istedi. Duçe Ordelafo, bu yardım çağrısına iştirak etti ancak İmparatorun Pisalılarla ilişkilerini sıklaştırması ve İstanbul Boğaz'ında sayısı sürekli artan Pisa donanmalarını bahane göstererek oldukça isteksiz davrandı. Nitekim Venedik donanması yardıma hem sayıca az hem de geç geldi.⁵⁶³

İmparator Aleksios buna karşılık Venediklilerin en önemli ticari rakipleri olan Pisa ve Cenevizlilerle teması sıklaştırdı. Ekim 1111'de çıkarılan bir ferman ile Pisalılara uygulanan gümrük vergisi %10'dan %4'e indirildi. Ayrıca Pisalı tüccarlara İstanbul'dan pazar ve iskele tahsis edildi.⁵⁶⁴ İmparator bu fermanla hem Antakya

⁵⁵⁹ DANDOLO, Rise of Venice, s.11.

⁵⁶⁰ KRETSCHMAYR, Geschichte von Venedig, s.219.; NİCOL, Bizans ve Venedik..., s.73.

⁵⁶¹ OSTROGORSKY, Bizans Devleti Tarihi, s.339.

⁵⁶² NİCOL, Bizans ve Venedik..., s.71.

⁵⁶³ KRETSCHMAYR, Geschichte von Venedig, s.220.

⁵⁶⁴ KOMNENA, Alexiad, s.; CHALANDON, Alexis I. Comnenè, s.258., OSTROGORSKY, Bizans Devleti Tarihi, s.339.

Kralı Tancred ile müttefik halde bulunan Pisalıları kendi safına çekiyor hem de diğer İtalyan devletlerine verdiği imtiyazlarla Venedik'e göz dağı veriyordu. Bu durum doğal olarak Venedik tarafını oldukça tedirgin etti. Özellikle Pisalılara sağlanan pazar ve iskele hakkı, uzun zamandır İstanbul ticaretini tekelinde bulunduran Venediklilerin karşısına artık daha güçlü bir rakip çıkarmıştı. Çünkü Venedik'in asıl zenginlik kaynağı ve rakiplerinden üstün olmasını sağlayan ayrıcalığı İstanbul'du. Ama artık Pisalılar da bu ayrıcalığa ortak olmuşlardı.⁵⁶⁵

Duçe Ordelafo Faliero döneminde Doğu Roma İmparatorluğu ile Venedik ilişkileri bahsi geçen sebepler nedeniyle eskiye nazaran pek dostane geçmedi. Öte yandan Venedik bu dönemde yaşadığı sel baskınları, fırtına ve ardından gelen yangın ile büyük ölçüde harap oldu. Yine 1117 yılında yaşanan deprem de şehrin önemli yapılarına zarar verdi. Yaşadığı bu felaketlerin yaralarını sarmak amacıyla iç işlerine yoğunlaşan Duçe Ordelafo, Macaristan meselesinde de İmparator Aleksios tarafından yalnız bırakıldı. Duçe Ordelafo tarafından görevlendirilen Grado Patriği Johannes, Macarlara karşı İmparator Aleksios'tan yardım istedi ancak bu istek İmparator tarafından geçiştirildi.⁵⁶⁶ Zara şehrinde yapılan savaşta Macarlara yenilen Duçe Ordelafo, İmparator Aleksios'un ve Macar Kralı Kolomann'ın kendisine karşı iş birliğine girişmesi üzerine Arbe şehrindeki haklarından vazgeçti.⁵⁶⁷ Nitekim Duçe Ordelafo 1118 yılında Zadar şehrinde Macarlarla savaşırken öldürüldü.⁵⁶⁸ Bu İmparator Aleksios Komnenos döneminde Doğu Roma İmparatorluğu-Venedik ilişkilerinin sonu oldu. Nitekim İmparator Aleksios Komnenos da aynı yılın Ağustos'unda vefat etti.⁵⁶⁹

Doğu Roma İmparatorluğu-Venedik ilişkileri İmparator Aleksios Komnenos döneminde çeşitli evrelerden geçmiştir. Bu noktada ilişkiler bazen dostça bazen de düşmanca ilerlemiştir. Bu ilişkilerin gidişatını siyasi konjonktür ve ekonomik menfaatler belirlemiştir. Başlangıç itibariyle Norman tehlikesi karşısında Venediklilerin desteğini alan İmparator Aleksios Komnenos onlara bazı ticari imtiyazlar tanımıştır. Böylece hem onların askeri desteğinden faydalanmış hem de ticari yeteneklerini kendi ülkesinin çıkarları için seferber etmiştir. Ancak

⁵⁶⁵ NİCOL, Bizans ve Venedik..., s.72.

⁵⁶⁶ KRETSCHMAYR, Geschichte von Venedig, s.222.

⁵⁶⁷ KRETSCHMAYR, Geschichte von Venedig, s.223.

⁵⁶⁸ KRETSCHMAYR, Geschichte von Venedig, s.223.

⁵⁶⁹ MONTECOLO, Cronache Venezia, s.184.; NİCOL, Bizans ve Venedik..., s.73.

Venedikliler her ne kadar Doğu Roma İmparatorluğu topraklarında imtiyazlı tüccarlar olsalar da içten içe, farklı mezhep ve kültürlerinden dolayı, bir kin de beslemişlerdir. Bundan dolayı Haçlı Seferleri sırasında İmparator Aleksios Komnenos'a rağmen Haçlı Latin ordularında saf tutmaktan çekinmemişlerdir. Onların bu tutumu üzerine politikalar geliştiren İmparator Aleksios Komnenos, Macarlarla akrabalık kurarak Venedik-Macar mücadelesinde taraf tutmadığını belirterek Venediklileri şaşkınlığa uğratmıştır. Esasen bu tutumuyla tarafını da belli etmiştir. Nitekim Venediklilere verilen ticari imtiyazların aynısının Pisalılara verilmesi İmparatorun Venediklilerle olan dostane münasebetlerini gözden çıkardığını ispatlamaktadır. Bu durum ise İmparator Aleksios Komnenos'un diplomatik ilişkiler konusunda ne denli tecrübeli olduğunu göstermektedir. Nitekim İmparator kendine karşı saflarda yer alan önceki müttefiki Venediklilere karşı alternatif bir müttefik bulmakta gecikmemiştir. Bu durumdan ise zarar gören taraf Venedikliler olmuştur. Nitekim Doğu Roma İmparatorluğu ile dostane münasebetlerin bozulması, bu dönemde yaşanan tabii afetler ve Macar meselesi Venediklileri zor duruma düşürmüş ve onların yardım talepleri karşısında İmparator Aleksios Komnenos öncelikle pasif kalmayı tercih etmiştir. Ancak sonrasında açıkça Macar Krallığını Venediklilere karşı desteklemiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

I. İMPARATOR I. ALEKSİOS KOMNENOS DÖNEMİNDE İÇ KARIŞIKLIKLAR ve BOGOMİLLER ile MÜCADELELER

İmparator Aleksios Komnenos hükümdarlığı süresince sürekli olarak dış tehditlere maruz kalmıştır. Ömrünü başta Selçuklu Türkleri olmak üzere Normanlar, Peçenekler ve Haçlılar ile mücadeleyle geçiren İmparator Aleksios, zaman zaman ülke içinde çıkan krizlerle de zor durumda kalmıştır. Bunlardan İmparatorluğu en çok uğraştıranı Bogomillik mezhebi olmuştur. 10. yy'de Bulgaristan'da ortaya çıkan Bogomillik mezhebi resmi mezhep olan Ortodoksluğa ve Ortodoks Kilisesine aykırı bir tutum sergilemekteydi. Ancak İmparator Aleksios başta Bogomillere karşı tarafsız bir tutum sergiledi. Çünkü Filibe ve çevresinde sayıları her geçen gün artan Bogomiller oldukça yiğit kimselerdi ve boyun eğmeyi bir hakaret olarak algılıyorlardı. İmparator, Bohemund ile olan mücadelesinde Bogomillerden faydalanmak istemiş ancak aradığı desteği bulamamıştı. Buna rağmen kendisine Bohemund ile savaşmak üzere yemin eden ancak ihtiyacı olduğunda yardımına koşmayan Bogomilleri cezalandırmaktan da kaçınmıştır. Çünkü bu durumda Bohemund ile savaştığı sırada çıkabilecek olası bir isyan İmparatoru iki cephede birden savaşmak zorunda bırakabilirdi.⁵⁷⁰

Bohemund'un yenilip Avlonya'ya çekilmesi üzerine İmparator Aleksios kendisine artık bir tehdit olarak gördüğü Bogomillere karşı ilk saldırı girişiminde bulundu. Normanlardan Kastoria'yı geri alan İmparator Aleksios, İstanbul'a gittiği sırada Bogomil ileri gelenlerini görüşmek üzere Mosynopolis'e (Gümölcine) çağırdı. Çeşitli hediyeler ve vaatlerle çağrılan Bogomiller aslında İmparatora verdikleri sözü tutmadıkları için cezalandırılacaklarından şüpheleniyorlardı. Ancak istemeyerek de olsa İmparator ile görüşmeye geldiler. İmparator Aleksios Bogomil ileri gelenlerine onar onar kaleye gelmelerini ve isimlerinin kaydedilmesinden sonra ertesi gün kendileriyle görüşeceğini buyurdu. Ancak İmparatorun amacı kargaşaya mahal vermeden Bogomilleri onar onar tutuklatmaktı ki öyle de yaptı. Tutuklanan

⁵⁷⁰ KOMNENA, Alexiad, s.179.

Bogomillerin mallarına el konuldu ve orduya dağıtıldı.⁵⁷¹ Kısa süre hapis altında tutulan Bogomillerden dileyenler vaftiz edildi ve serbest bırakıldı. İmparatora karşı ettiği yemini tutmayanların bir kısmı adalara sürgüne gönderildi bir kısmı ise zindanlara atıldı.⁵⁷²

Zindana atılanlar arasında İmparator Aleksios'un Başkomutan olduğu dönemde hizmetine aldığı Bogomil kökenli Traulos'un kız kardeşleri de vardı. Traulos İmparator tarafından vaftiz edilmiş ardından da İmparatoriçenin hizmetçilerinden biriyle evlendirilmişti. Uzun yıllar İmparatorun en yakın adamlarından biri olan Traulos, kız kardeşlerinin düştüğü durumu görünce İmparatorun hizmetinden ayrıldı ve yakınlarını yanına alarak Filibe yakınlarındaki Beliatoba'ya gitti. Burada eski Bogomil yandaşlarını bir araya toplayan Traulos, Silistre yakınlarındaki Peçeneklerle de ittifak yaparak Filibe ve çevresini yağmalamaya başladı. İmparator Aleksios tarafından Traulos'a isyanını sona erdirmesi için çeşitli vaatler ve altın yaldızlı ferman gönderildi. Ancak Traulos bunları kabul etmedi ve Peçeneklerle birlikte yağma akınlarına devam etti. Bunun üzerine İmparator Aleksios tarafından gönderilen bir ordu tarafından Traulos ve beraberindekiler mağlup edildi.⁵⁷³

Bu olayın hemen ardından *Synklêtos 'un* (Senato Kurulu) tertiplediği bir isyan patlak verdi. Devletin karışık durumundan faydalanmak isteyen Synklêtos üyeleri İmparator Aleksios'u tahttan indirmek için bir kalkışmada bulunmak niyetindeydiler. Ancak içlerinden bazıları İmparatora sadık kaldı ve isyancıları ihbar etti. Kurulun ileri gelen birçok üyesi tutuklandı ve mallarına el konuldu. Geri kalanlar ise sürgüne gönderildi.⁵⁷⁴

Uzun yıllar baskı altında kalan ve yeraltında gizlenerek örgütlenmesini sürdüren Bogomiller, Basileios adlı bir keşişin önderliğinde 1116 yılında tekrar ortaya çıktılar. Keşiş Basileios, *Apostolos* (Gönderilmişler) adını verdiği 12 havarisini- Hz. İsa'dan esinlendiği anlaşıyor- Trakya'nın çeşitli yörelerine göndererek geniş çaplı bir propaganda başlattı. Bu sırada Sultan Şahinşâh'a karşı

⁵⁷¹ KOMNENA, Alexiad, s.179.

⁵⁷² KOMNENA, Alexiad, s.180.

⁵⁷³ Anna, Traulos isyanının nasıl sona erdirildiğine dair detaylı bir açıklamada bulunmuyor.

İmparatorun Traulos'un isyanını önemsemediğini ancak yine de bu isyanın bastırıldığını ve Traulos'a boyun eğdirildiğini belirtiyor. Bkz. KOMNENA, Alexiad, s.182.

⁵⁷⁴ KOMNENA, Alexiad, s.182.

yaptığı son seferden pek de kazançlı olmayan bir barış anlaşması ile dönen İmparator Aleksios hem doğuda hem de batıda önemli tavizler vererek iç işlerine yoğunlaştı. Bogomillerin faaliyetleri kulağına çalınınca derhal harekete geçen İmparator Aleksios detaylı bir soruşturma başlattı. Çeşitli yörelerde yakalanan Bogomil havarilerine işkenceler yapıldı. Diblatios adlı bir havari işkenceler sonucu tüm havarilerin ve liderleri olan Basileios'un adını verdi. İmparator Aleksios daha önce de uyguladığı sahte samimiyet politikasını yine uyguladı. Keşiş Basileios görüşlerine ve inançlarına değer veriliyormuş gibi yapılarak çeşitli vaatlerle saraya çağrıldı. Vaatlere kanan keşiş Basileios İmparator Aleksios tarafından hürmetle karşılandı. Rol icabı keşişin haklılığını savunan ve onun müridi olmak istediğini söyleyen İmparator Aleksios'un amacı Basileios'a düşüncelerini kendi ağzından itiraf ettirmektir. *“Senin erdemine hayranım; sen yüce din adamının, bana, kendi öğretisini anlatıp öğretmesini içten dilemekteyim; çünkü bizim kilisenin öğrettikleri neredeyse hiçbir değer taşıyor ve hiç de erdemliliğe götürmüyor.”*⁵⁷⁵ şeklinde konuşarak keşişi yüreklendiren İmparator Aleksios bu arada söylenen her şeyi perde arkasındaki katibine kaydettiriyordu. Keşiş Basileios Bogomil öğretisini apaçık dile getirmeye başlayınca İmparatorun emriyle perde arkasında olup biteni dinleyen Synklêtos, ordu kurmayları ve Patrik Nikolaos Grammatikos salona girdi. Sapkınlıkla suçlanan ve öğretisinden vazgeçerek vaftiz olması istenen keşiş Basileios, tüm bunları reddetti ve inancından taviz vermedi. Bunun üzerine keşiş Basileios zindana atıldı ve müritlerine karşı bir süre avı başlatıldı.⁵⁷⁶

Bundan sonraki süreçte teker teker yakalanan Bogomil havarilerinden inancını terk edip kiliseye tabii olanlar affedildi, “sapkın” inancında diretenler ise diri diri ateşe atıldı. Keşiş Basileios için ise Bugünkü Sultan Ahmet Meydanı'nda büyük bir ateş yakıldı. Bizzat İmparator ve ileri gelenlerin katılımıyla yapılan törende Basileios ateşe atıldı ve yanarak can verdi. Keşiş Basileios'un ölümünün ardından Bogomiller üzerindeki baskı uzun yıllar devam etti. Faaliyetlerini tekrar gizlilikle yürüten ve yeraltına çekilen Bogomiller tekrar gün yüzüne çıkacakları zamanı beklediler.⁵⁷⁷

⁵⁷⁵ KOMNENA, Alexiad, s.508.

⁵⁷⁶ KOMNENA, Alexiad, s.510-12.

⁵⁷⁷ KOMNENA, Alexiad, s.514.

Lebounion savaşı sonrası Filibe'ye hareket eden İmparator Aleksios, Bulgaristan Piskoposundan çok önemli bir mektup aldı. Mektupta Piskopos, İmparatorun öz yeğeni olan Draç Valisi İòannès'i İmparator aleyhine bir başkaldırı planlamakla suçluyordu. İhbarı alır almaz İmparator ne yapacağını şaşırды Bir yandan olayı kardeşi İsaakios'dan saklamaya çalışıyor ancak ihbarın doğru olabileceğinden de kuşkulandığı için bir an önce harekete geçmek gerektiğini düşünüyordu. İmparator Aleksios kendisine bağlı ve tedbirli biri olan Oğuz Türkü Argyros Karatzas'a (Karaca Bey) yeğeni İòannès'e götürmesi için bir mektup verdi. Mektupta İmparator:

“Ben Görkemli Hükümdar, Barbarların dağ geçitlerine düşmanca amaçlarla varmış bulunduğunu haber alarak Rum devletinin sınırlarını berkitmek için İstanbul'dan ayrıldım. Bu nedenle, senin, gelmen gerekmektedir; korkarım ki Bolkanos, içten içe bize düşmandır ve bize karşı düzenler kurmaktadır; ayrıca, senin bize Dalmaçya'daki durum hakkında bilgi vermen ve sözünü ettiğimiz bu Bolkanos, barış anlaşmalarına bağlı kalacak mı, belirtmen gerekmektedir -çünkü her gün bana onunla ilgili olarak gelen haberler hiç de iyi değil-; bu sayede daha iyi bilgi edinmiş olarak, onun düzenlerine karşı kendimizi daha kolay koruyabiliriz ve sana gerekli talimatı verdikten sonra, düşmana iki yandan saldırabilelim, Tanrı'nın yardımıyla yengi kazanabilelim diye, seni (valilik bölgen olan) İlyrikon/Arnavutluk'a geri yollayabiliriz.”⁵⁷⁸ şeklinde bir beyanda bulunarak yeğeni İòannès'i yanına çağırmıştır. Tabi burada Bolkanos'un ihaneti meselesi ikinci plandadır. İmparator Aleksios, yeğenin ve ağabeyinin kulağına su kaçırmadan durumu kontrol altına almak ve ihbarın doğru olup olmadığını teyit etmeyi amaçlamaktadır. Çünkü İmparator'un gönderdiği mektubu İòannès alır ve talimatları uygulamazsa ihbar doğrudur ve İòannès bir ayaklanma girişiminde bulunacaktır. Bunu da hesaba katan İmparator Aleksios, mektubu götürecek Karaca Bey'e İòannès talimatlara uymazsa Draç ileri gelenlerine verilecek ikinci bir mektup daha vermiştir. Bu mektupta kısaca Karaca Bey'in yeni vali olarak atandığını ve yeğeni İòannès'in tutuklanarak kendisine gönderilmesini istemiştir. Ancak ikinci mektubun Draç ileri gelenlerine verilmesine gerek kalmaz çünkü İòannès kendisine gönderilen mektubu alır almaz Filibe'ye doğru yola çıktı. Olup bitenden haberi olan İmparatorun ağabeyi İsaakios da derhal İmparatorun yanına geldi. Filibe'de İmparator otağında yapılan bir nevi

⁵⁷⁸ KOMNENA, Alexiad, s.259.

aile toplantısında İmparatorun küçük kardeşi Adrianos ve eniştesi Melissènos, İòannès'i suçlayan bir tavır takındı. Bunun üzerine İsaakios ile diğer aile fertleri arasında sert tartışmalar yaşandı. İmparator Aleksios yeğeni İòannès'in gelmesi ile ferahladı ve kararını açıkladı:

*“Ağabeyim olan baban sebebine, senin neyle suçlandığını bile dinlemek istemiyorum. Geçmişteki gibi her türlü tasadan kurtulmuş ol. Sen (İsaakios'a dönerek) başkente dön, bizimle ilgili haberleri anamıza ilet. Buna gelince (İòannès'i göstererek) onu gördüğün gibi, Draç'a geri gönderiyorum; ilinin yönetimini canla başla ele alsın.”*⁵⁷⁹

İmparator Aleksios'un aklını uzun süre meşgul eden bu olay böylece sona erdi. Ancak yaşanan bu aile içi çatışma İmparatorlukta çoktan duyulmuştu ve durumdan istifade etmek isteyenler harekete geçmişlerdi. Savaşçılığı ve askeri zekasıyla ünlü bir Khaldaialı (Doğu Karadeniz) olan Theodoros Gabras, Türklerden Trabzon'u geri almış ve İmparator tarafından Dukas (askeri vali) olarak atanmıştı. Ancak burada zamanla oldukça özerk bir yönetim sergilemeye başlamıştı. İmparator Aleksios, Gabras'ın kendisi için bir sorun çıkaracağını tahmin ettiği için Gabras'ın oğlu Geòrgios ile kız kardeşi Maria'yı evlendirmeyi teklif etti. Gabras bunu kabul etti ve oğlunu İstanbul'a gönderdi. Ancak evleneceklerin henüz reşit olmaması nedeniyle evlilik ertelendi. Bu durumdan şüphe eden Gabras oğlunu kaçırma girişiminde bulunduysa da başarılı olamadı. İmparatorun Geòrgios'u bir nevi esir gibi yanında tutması Gabras'ı olası bir isyandan alıkoyuyordu. Yaşı git gide büyüyen Geòrgios ise babasının yanına kaçmanın yollarını aradı ve hatta bir plan yaparak İmparatoru öldürmeyi amaçladı. Ancak planı İmparatora sadık askerlerce ihbar edildi ve Geòrgios suç üstü yakalanarak Filibe'de zindana atıldı.⁵⁸⁰ Aynı yıl Girit'i ele geçiren Karykès ve Kıbrıs'ı alan Rapsomatès'in isyan ettiği haberi geldi. İmparator derhal güçlü bir donanma kurdurarak başına İòannès Dukas'ı getirtti. Doğu Roma donanması Girit'e daha yaklaşımadan Girit halkı Karykès'i öldürdüler ve İòannès'e teslim oldular. Buradan Kıbrıs'a yönelen İòannès, daha ilk gün Girne'yi ele geçirdi. Bunu haber alan Rapsomatès hemen Doğu Roma ordusunun güzergahındaki Lefkoşa tepelerine birlikler yerleştirdi. İòannès'in ordusunu karşılamak üzere harekete geçen Rapsomatès, ordusundaki 100 kadar atlının saf değiştirmesi sonucu mağlup oldu ve

⁵⁷⁹ KOMNENA, Alexiad, s.261.

⁵⁸⁰ KOMNENA, Alexiad, s.264.

esir alındı. İmparator Aleksios'un emri ile Kıbrıs'a yargıç ve vergi tahsildarı olarak Kalliparios'u, askeri vali olarak da Eumathios Philokalès'i atadı. Philokalès'in emri altına adanın savunması için donanma ve askeri birlikler tesis edildi.⁵⁸¹

Devrik İmparator Romanòs Diogenès'in oğullarından Nikèphoros Diogenès babasının tahttan indirilmesinden sonra ailesi ile birlikte bir manastıra sürgüne gönderilmişti. Oldukça zeki olan ve iyi at binen Nikèphoros Diogenès, Aleksios'un dikkatini çekmiş ve Aleksios imparator olduktan sonra Nikèphoros Diogenès'i kendi himayesine almıştır. Yetenekleri sayesinde kısa zamanda yükselen Nikèphoros Diogenès Girit valiliğine atandı. Çevresinde sevilen bir insan olan Nikèphoros Diogenès askerler ve halkın gözdesiydi. Onun asıl amacı ise devletin üst kademesindeki yöneticileri kendi safına çekmekti. Yaşı ilerledikçe babasına ait olarak gördüğü tahtı ele geçirmek için içten içe planlar kurmaya başladı. İmparator Aleksios'a karşı giriştiği birkaç suikast girişimi başarısızlıkla sonuçlanınca doğru zamanı beklemeye başladı. Bu sırada Nikèphoros Diogenès'in planları kulağına çalınan İmparator Aleksios, bu söylentileri önemsemedi. Çünkü Nikèphoros Diogenès'in kendi elinde büyüdüğünü ve bugünkü mevkisine kendisi sayesinde geldiğini düşünen İmparator, sadık olarak gördüğü Nikèphoros'dan böyle bir ihanet beklemiyordu. Ancak Nikèphoros'un, mahiyetine sürekli kılıç kuşanarak gelmesi ve bizzat Tatikios'un uyarıları İmparatoru şüpheye düşürdü. Nikèphoros'un çevresindeki kişiler teker teker sorgulandı ve Nikèphoros'un suikast planları ortaya çıktı. Bunun üzerine İmparator Aleksios başkomutan Adrianos'u çağırttı ve Nikèphoros'u tutuklamasını, suçunu itiraf ettiği takdirde kendisine bir zarar verilmeden affedileceğinin bildirilmesini istedi. Ancak Nikèphoros Diogenès tüm suçlamaları ilk başta reddetti. Neden sonra Mouzakès tarafından yapılan sorguda tüm planlarını itiraf etti. Anna eserinde Nikèphoros Diogenès'e kesinlikle herhangi bir işkence, zorbalık yapılmadığını söylese de bu pek de inandırıcı gelmemektedir. Çünkü Nikèphoros Diogenès'in inkâr ettiği takdirde kaybedecek bir şeyi yoktur ve bu kadar kısa süre zarfında kendisine bir zorlama yapılmadan! her şeyi itiraf etmesi düşündürücüdür.⁵⁸²

Nikèphoros Diogenès planlarını itiraf ettikçe İmparator Aleksios şaşkına dönüyordu. Çünkü devletin birçok ileri geleni, eniştesi Mikhaèl Taronitès de dahil bu

⁵⁸¹ KOMNENA, Alexiad, s.269.

⁵⁸² KOMNENA, Alexiad, s.277-279.

planın destekçiliğini yapıyordu. Duruma oldukça sinirlenen İmparator Aleksios tüm elebaşlarını kör ettirmeyi düşündü ancak bu durumda devlet ricalinde büyük bir boşluk oluşturabilirdi. İmparator Aleksios, olanları muhakeme etmek ve bir karar vermek üzere tüm devlet erkanını ve akrabalarını imparatorluk otağına çağırdı. Gelenler arasında haklarında suçlamalar olan kişiler de vardı. İmparator Aleksios imparatorluk otağına gelenlere büyük bir soğukkanlılıkla şu açıklamayı yaptı:

“Biliyorsunuz ki Diogenès hiçbir zaman benden gelen kötü bir muamele görmemiştir. Gerçekten, onun babasını bu devlette egemenlikten yoksun bırakan ben değildim, başkasıydı; ona hiçbir çeşit kötülük etmişliğim, acı çektirmişliğim de olmadı. İmparatorluk, sırf Tanrı’nın isteği sayesinde, benim ellerime geçince, onları, onu ve kardeşi Lèon’u, yalnız korumakla kalmadım, onlara kendi çocuklarıymış gibi sevgi gösterdim ve öyle muamele ettim. Böyle iken, Nikèphoros’u nice kez bana karşı komplo düzenleme sırasında suçüstü yakaladım ve her defasında onu bağışladım. O, kendi kişiliğini hiç düzeltmediği halde, ona katlanıyordum ve bana karşı işlediği suçların çoğuna, bunların çektiği genel ayıplamayı düşünerek (ve yeterli bir ceza sayarak) aldırmazlıktan geliyordum; yine de ona ettiğim bunca iyilik onun hain tabiatını değiştiremedi. Tüm bunlara minnetini ödemek için, beni öldürmeyi kararlaştırdı.”⁵⁸³

Orada bulunan suçlular bu konuşmanın ardından ya öldürüleceklerini ya da sürgüne gönderileceklerini düşündüler. Ancak İmparator Aleksios, Nikèphoros Diogenès ve onun baş yordakçısı Katakalon hariç suça karışan herkesi (eniştesi Mikhaèl Taronitès dahil) affetti. Nikèphoros Diogenès’e gelince, Anna her ne kadar kör edilmesinden babasını sorumlu tutmasa da daha sonra emri kimin verdiğini bilmediğini belirtmiştir. Şurası açıktır ki İmparatorun bu denli sevdiği birinin onun emri olmadan kör edilmesi pek mantıklı gelmemektedir.⁵⁸⁴

⁵⁸³ KOMNENA, Alexiad, s.283.

⁵⁸⁴ KOMNENA, Alexiad, s.283.

SONUÇ

Doğu Roma İmparatorluğu konumu, siyasi rolü ve ekonomisi nedeniyle tarih boyunca çeşitli kavimlerin hedefi olmuştur. Dönemin siyasi şartlarına göre politikalar üreten Doğu Roma İmparatorları kimi zaman düşmanlarını birbirine kırdırmış veyahut onları çeşitli vaatlerle kendi safına çekmiştir. İmparator Aleksios da haleflerinin uyguladığı dış politikayı daha da geliştirerek devam ettirmiştir. İmparator I. Aleksios Komnenos 1081 yılında Doğu Roma İmparatorluğu tahtına çıktığında devlet dört bir yandan tehditlerle sarılı durumdaydı. Bir an önce bu tehditleri bertaraf etmek için harekete geçen İmparator Aleksios'un bir harabe devraldığını anlaması çok uzun sürmedi. Uzun yıllar boyunca sürekli olarak savaş halinde olan Doğu Roma İmparatorluğu hem askeri ve ekonomik hem de siyasi açıdan oldukça zayıflamıştı. İmparator II. Basil'in ölümünün ardından uzun yıllar sürecektelen taht mücadeleleri ve başa geçen imparatorların kötü yönetimleri devleti içten içe yıpratmıştı. 1054 yılında yaşanan schismadan sonra Batı tarafından da aforoz edilen Doğu Roma İmparatorluğu, 1071 yılında yaşanan Malazgirt yenilgisinden sonra Anadolu'ya akın eden Türklerin fetihleriyle yıkılmanın eşiğine gelmiştir. Öte yandan Doğu Roma tahtına göz diken Norman Kralı Robert Guiskard'ın önce Güney İtalya'yı ele geçirmesi ardından da Arnavutluk'a çıkarma yapması İmparator Aleksios'u daha tahta çıkar çıkmaz zor durumda bırakmıştır.

İmparator Aleksios devleti çevreleyen bu düşmanları bertaraf etmek için öncelikle devletin iç güvenliğini sağladı ve eskimiş kurumlara işlerlik katmaya çalıştı. Bu amaçla önemli makamlara akrabalarını ve güvendiği kişileri getirdi. Ekonomik bunalımı çözmek için sonraki dönemlerde başını ağrıtabilecek bir hamle olsa da kilise mallarına el koydurdu. Halkın büyük tepkisine neden olan hububat fiyatları düşürüldü ve vergi oranları gevşetildi. Ordunun bir an önce yeniden dizayn edilmesi için uğraştı. Tehditlere karşı orduyu düzene soktu ve sınır boylarına yeni ordugahlar kurdurdu. İstanbul'u güvene almak isteyen İmparator Aleksios, Balkanlara ve İzmit çevresine ordular yerleştirdi. Ancak Doğu Roma İmparatorluğu'nun uzun zamandır yaşadığı en önemli sorunlardan biri insan kaynağından yoksun olmasıydı. İmparator Aleksios bu sorunu ücretli askerlerle gidermeye çalıştı. Uzun yıllardır Doğu Roma İmparatorluğunda paralı askerlik yapan Peçenek, Uz ve Kıpçaklar artık ordunun

demirbaşları haline gelmişti. Türklerin Doğu Roma İmparatorluğu için yaptıkları bu paralı askerlik zamanla iki kültür arasında da etkileşimlere neden oldu. Doğu Roma'nın o döneme kadarki temel muharip kuvvetleri zırhlı piyadeler yerini Türk modeli atlı okçulara bıraktı. Yine gerek Türk askerlerinin gerekse Türk beylerinin giyim kuşamı Doğu Roma'da bir Türk modası başlattı. Ama İmparator Aleksios Türklerden oluşan bu paralı askerlere Malazgirt savaşındaki ihanetleri nedeniyle pek de güvenmiyordu. Bu nedenle yaşanan bir Türk-Doğu Roma savaşına Norman paralı askerlerini, Norman-Doğu Roma savaşına ise Peçenek, Kuman ve Uzlardan meydana gelen Türk paralı askerlerini götürüyordu

Robert Guiskard'ın Güney İtalya'yı fethedip Draç'ı kuşatması üzerine iki cephede savaşamayacağını bilen İmparator Aleksios, ilk iş olarak Türkiye Selçuklu Sultanı Süleymanşâh ile anlaşma yoluna gitti. Yapılan anlaşma neticesinde Sultan Süleymanşâh'a yüklü miktarda fidye ödendi ve Normanlara karşı girişilecek seferde Sultan Süleymanşâh'tan 7000 kişilik bir garnizon yardım aldı. Böylece İmparator Aleksios hem doğu sınırını güvence aldı hem de Robert Guiskard'a karşı elini güçlendirdi. Aslında bir bakıma İmparator Aleksios Türklerle savaşmak yerine barışı satın almıştır. Kendisine müttefik bulma konusunda diplomasiyi oldukça iyi kullanan İmparator Aleksios, zor duruma her düştüğünde düşmanlarının ya zaaflarını hedef almış ya da verdiği imtiyazlarla düşmanlarının geçici de olsa dostluğunu kazanmıştır. İmparator Aleksios düşmanlarını her daim yakınında tutmuş ve gönderdiği elçileri sayesinde düşmanını tanımaya çalışmıştır. Çoğu zaman gönderilen elçilik heyetlerinin raporları doğrultusunda bir politika takip edilmiştir. Çünkü bir düşmanı mağlup etmek onu tanımak ve tüm zaaflarını bilmekten geçer. Yine dostlarını da yakınında tutan İmparator Aleksios onlara her türlü ayrıcalıkları tanıyarak siyasi bağlarını güçlendirmekten çekinmemiştir. Mesela Normanların Adriyatik'te güçlenmesinin Venedik'in işine gelmeyeceğini bilen İmparator Aleksios hemen Duçe Domenico Selvo'ya "*crysobull*" denilen altın mühürlü ferman ile ticari ve siyasi imtiyazlar sağlamış ve Venedik'i yanına çekmiştir. Bu durum İmparator Aleksios'un Venedik'in siyasi çıkarlarını ve Duçe Domenico Selvo'nun karakterini ne kadar başarılı tahlil ettiğinin kanıtıdır. Bununla da yetinmeyerek Alman İmparatoru IV. Heinrich'e çeşitli hediyeler gönderen İmparator Aleksios, IV. Heinrich'ten Robert Guiskard'ın İtalya'daki topraklarına saldırmasını istedi. Askerî açıdan Doğu Roma İmparatorluğundan kat kat güçlü olan Robert Guiskard savaş

meydanında kazandı ancak İmparator Aleksios'un diplomatik yetenekleri ile baş edemedi ve ülkesine döndü. Görüldüğü gibi Norman tehlikesini kendi ordusundan çok elde ettiği bağlaşıklarıyla bertaraf eden İmparator Aleksios bu taktiği uzun yıllar boyunca tüm düşmanlarına uygulamıştır.

Yine aynı taktik Çaka Bey'in ve Peçeneklerin bertaraf edilmesinde de görülmüştür. İlk Türk denizcisi de sayılan Çaka Bey, İzmir'de kurduğu beyliği sayesinde kısa sürede Ege Denizi'nin en önemli güçleri arasına girmiştir. Ege adalarında hakimiyetini tesis eden Çaka Bey kısa süre sonra asıl hedefi olan İstanbul'a yönelmiştir. Peçeneklerle ittifak kuran Çaka Bey İstanbul'u kuşatmış ve kendisine karşı koyacak donanması olmayan İmparator Aleksios'u zor durumda bırakmıştır. Çaka Bey'in artan gücünü bile kendi lehine çevirecek bir yol bulan İmparator Aleksios, Çaka Bey'in damadı I. Kılıç Arslan'a bir mektup göndererek onu kayınbabasına karşı kıskırtmıştır. İmparator Aleksios I. Kılıç Arslan'ın ve hatta o dönem tüm Sultanların zaafı olan hakimiyet mücadelesinden faydalanmıştır. Çoğu zaman Sultanlar, Krallar ve Beyler arasındaki bu mücadeleleri kendi çıkarına kullanan İmparator Aleksios bu girişimlerinde başarılı olmuştur. Nitekim diplomasi konusunda usta olan İmparator Aleksios'un oyununa gelen I. Kılıç Arslan bir ziyafet sonrası Çaka Bey'i bizzat öldürmüştür. Böylece kendisi açısından büyük bir tehdit oluşturan Çaka Bey'i yine başka bir düşmanı olan I. Kılıç Arslan sayesinde ortadan kaldırmıştır. Tabi bir düşmana sanki onun iyiliğini isteyen bir dost gibi görünmek maharet isteyen bir iştir. Düşmanımın düşmanı, dostumdur anlayışını temel prensip alan İmparator Aleksios, devletler arasındaki çıkar çatışmalarını ve anlaşmazlıkları oldukça iyi sezinlemiş ve kullanmıştır. Çaka Bey'in en önemli müttefiki olan ve Doğu Roma İmparatorluğu'nun batı sınırlarında yaptıkları akınlarla sürekli olarak sorun teşkil eden Peçenekler de aynı politikanın kurbanı olmuştur. Kumanlarla Peçenekler arasında yaşanan anlaşmazlığı lehine çeviren İmparator Aleksios, 1091 yılında yapılan Lebounion Savaşı'nda binlerce Peçenek Türk'ünü yine soydaşı olan Kuman Türklerine kırdırtmıştır.

Öte yandan 11. yüzyılın sonlarından itibaren yeni yurtlar edinmek amacıyla Anadolu'ya akın eden Türkler, Doğu Roma'nın topraklarını fethedip bu bölgelerde hızlıca örgütlenerek beylikler kurdular. İmparator Aleksios tahta geçtiğinde Doğu Roma İmparatorluğunun doğu sınırı neredeyse Marmara Denizine dayanmıştı. Türklere karşı kullanabileceği muharip bir ordunun olmaması ve paralı askerlerin

çoğunlukla Türk boylarından oluşması İmparator Aleksios'un elini kolunu bağlıyordu. Yine kendisine müttefik arayışına girişen İmparator Aleksios, Papa II. Urban'dan askeri yardım talep etti. Bu yardım isteğini kendi çıkarı için değil, Hristiyanlığın kurtarılması amacıyla dillendiren İmparator Aleksios'un temel amacı Türklere karşı Batı'da bir farkındalık yaratmak ve Hristiyan dünyasını yanına çekmekti. Ancak İmparator Aleksios'un bu yardım çağrısı Batı'da daha önce görülmedik büyüklükte bir olayın yaşanmasına neden oldu. Papa II. Urban'ın 1095 Clermont Konsilinde yaptığı çağrı, sayısı kaynaklara göre farklılık gösterse de en az 100.000 kişilik bir ordunun harekete geçmesine neden olmuştur. Haçlı ordularının kalabalıklığından çekinen ve Latinlere aslında pek de güvenmeyen İmparator Aleksios, daha Balkanlarda çatışmaların başlamasıyla çekincelerinde haklı çıkmıştır. Yine de İmparator Aleksios Haçlıların yolu bilmemelerinden ve erzak sıkıntısı çekmelerinden faydalanmış ve Haçlı Kontlarına vassallık yemini ettirmiştir. Bir ölçüde Doğu Roma'nın himayesine giren Haçlılar, İmparator Aleksios'un sağladığı kılavuzlar sayesinde önce İznik'te ardından da Doryleon'da Türkiye Selçuklu Sultanı I. Kılıç Arslan'ı mağlup etmişlerdir. Yoluna devam eden Haçlılar bölgedeki Selçuklu emirlerinin iç çekişmelerinden faydalanmış ve 1098 Mart'ında Urfa'yı, 1098 Haziran'ında Antakya'yı ele geçirmişlerdir. Nihayet 1099 Temmuz'unda da asıl hedefleri olan Fatımilerin elindeki Kudüs'ü ele geçirdiler. 1102 yılında Trablus'un da Haçlıların eline geçmesiyle bölgede dört büyük Haçlı devleti kurulmuş ve I. Haçlı Seferi Hristiyanlar açısından başarılı olmuştur.

I. Haçlı Seferi sonuçları bakımından İmparator I. Aleksios Komnenos'a da oldukça fayda sağlamıştır. Kudüs'ü fethetme amacıyla bölgeye gelen Haçlıları kendi çıkarlarına göre kullanmak isteyen İmparator Aleksios, Haçlıları öncelikle Anadolu'da yaklaşık elli yıldır Doğu Roma topraklarını fetheden Selçuklu Türkleri üzerine göndermiştir. Selçukluların askeri kabiliyetini bilen İmparator Aleksios aslında hem Selçuklu Türklerini hem de Haçlıları birbirine kırdırmayı ve iki tarafı da zayıflatmayı amaçlamıştır. Çünkü İmparator Aleksios ülkenin ne batısında ne de doğusunda kendisinden daha güçlü bir devlet istememektedir. Selçuklu Türklerinin gafil avlanması da işine gelmeyecektir. Çünkü Anadolu'da kurulabilecek güçlü bir Latin devleti Doğu Roma İmparatorluğu için her daim önemli bir tehdit teşkil edecektir. Bu nedenle bazen bizzat İmparatorun emriyle kılavuzlar tarafından Haçlı garnizonları bilerek Türklerin pususuna düşürülmüştür. Türkler karşısındaki

mağlubiyetlere de bir son vermek isteyen İmparator Aleksios Haçlıların varlığını her anlamda kendi lehine kullanmaya çalışmış, imkanını buldukça Haçlıları Türklerin elindeki kalelere yönlendirmiştir. Nitekim Sultan I. Kılıç Arslan'ın yenilmesiyle Türkler Anadolu'nun doğusuna doğru geri çekilmeye başlamıştır. Bundan faydalanan İmparator başta İznik olmak üzere tüm Batı Anadolu'yu tekrar hakimiyetine almıştır. Haçlı Seferlerinin Doğu Roma İmparatorluğu açısından faydalarının yanı sıra bazı Haçlı Kontları ile yaşanan anlaşmazlıklar, Anadolu'nun talan edilmesi, Rum olsun Türk olsun halkın katledilmesi veya göçe zorlanması İmparator Aleksios'u Haçlılara karşı temkinli davranmaya itmiştir. Dindaş olsalar da ne giyim kuşam ne görgü ne de yaşayış olarak birbirine yabancı bu iki grup arasında çatışma çıkması muhtemeldir. Nitekim Antakya, İmparator Aleksios'a yapılan vassallık yeminini çiğneyen Bohemund tarafından alıkonulmuştur. Antakya'nın Doğu Roma'ya verilmemesi gerek İmparator Aleksios gerekse sonraki dönemlerde Doğu Roma-Haçlı çatışmalarının temel sebebi olmuştur.

İmparator Aleksios Komnenos devletin en önemli gelir kalemi olan ticareti sürekli olarak canlı tutmaya çalışıyordu. İstanbul gibi ticaret açısından çok önemli bir merkezin başkenti olması en önemli şanslıydı. Bu şansını oldukça iyi değerlendiren İmparator Aleksios verdiği türlü siyasi ve ekonomik imtiyazlarla önce Venedik'i daha sonra Pisa ve Cenevizlileri imparatorluğa bağlamıştır. İmparator Aleksios bu denizci İtalyan devletleri arasında çıkan anlaşmazlıkları kullanmış ve özellikle Venedik'e rakiplerini bir koz olarak kullanmıştır. Ancak İmparator Aleksios çok zeki bir politikacı olsa da aslında verdiği imtiyazlarla imparatorluğun tüm ekonomik yönetimini İtalyan tüccarların eline bırakmıştı. Özellikle 1082'de yapılan anlaşma ile Venedikli tüccarlara gümrük vergisi vermeden tüm limanlarda alışveriş yapma hakkının tanınması imparatorluğun ekonomisine büyük ölçüde zarar vermiştir. Bu zamana kadar Venedik ile yapılan anlaşmalarda hep üstün taraf Doğu Roma olmuştur ancak ilk defa bu anlaşmada Doğu Roma egemenlik haklarını çiğnetmiş ve Venedik üstün bir güç konumuna gelmiştir. Tabi bu durum Venedik'in Doğu Roma'nın kontrolünden çıkmasına ve hızlı bir şekilde büyümesine yol açmıştır. İmparator Aleksios Komnenos'un politik zekasıyla pek de uyuşmayan bu imtiyazlar sayesinde Venedikliler, Doğu Roma İmparatorluğu'nun ekonomisini ele geçirmiş hatta bir süre sonra zenginliğin kaynağı olan İstanbul'a göz dikmişlerdir. 1204 yılında yaşanan IV. Haçlı Seferi ve sonuçları bunun apaçık göstergesidir.

KAYNAKÇA

ABU'L FARAC, Gregory (G. Barhebraeus), *Abu'l Farac Tarihi I*, Çev. Ömer Rıza Doğrul, Ankara 1987.

Abu'l Farac Tarihi II, Çev. Ömer Rıza Doğrul, Ankara 1987.

AGİBALOVA, Ye., **DONSKOY**, G., *Ortaçağ Tarihi*, Çev. Çağdaş Sümer, Yordam Kitap, İstanbul 2017.

AKSARAYI, Kerimüddin, *Müsameret'ül-Ahbar*, Çev. Mürsel Öztürk, TTK Yayınları, Ankara 2000.

ALP, İlker., *Pomak Türkleri (Kumanlar-Kıpçaklar)*, Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, Edirne, 2012.

ALTINAY, Ahmet Refik, *Bizans İmparatoriçeleri*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2012.

ANGOLD, Michael, "The Byzantine Empire 1025-1118, *The New Cambridge Medieval History IV 1024-1198 Part II*, Ed. David Luscombe and Jonathan Riley-Smith, Cambridge University Press, Cambridge 2004.

APAK, Âdem, *Ana Hatlarıyla İslam Tarihi 4*, Ensar Yayınları., İstanbul 2011.

ATTALİATES, Mikhaël, *Tarih*, Çev. Bilge Umar, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2008.

AVCI, Casim, *İslam-Bizans İlişkileri (610-847)*, TTK Yayınları, Ankara 2015.

UÇAR, Şahin, *Anadolu'da İslam-Bizans Mücadelesi*, İşaret Yayınları, İstanbul 1990.

AYÖNÜ, Yusuf, *Selçuklular ve Bizans*, TTK Yayınları, Ankara 2014.

AZÎMÎ Tarihi Selçuklular İle İlgili Bölümler (H. 430-538=1038/39-1143/44), Ed. Ali Sevim, TTK Yayınları, Ankara 2006.

BAİLLY, Auguste, *Bizans Tarihi Cilt II*, Çev. Haluk Şaman, Tercüman Gazetesi Yayınları, İstanbul 1972.

BAKER, G.P, *Constantine the Great*, Cooper Square Press, New York 1992.

BAKER, Simon, *Eski Roma; Bir İmparatorluğun Yükselişi ve Çöküşü*, Say Yayınları, İstanbul 2015.

BERL, Emmanuel, *Attila 'dan Timur'a Avrupa ve Asya*, Çev. Gülseren Devrim, Doğan Kitap, İstanbul 1999.

BLOCH, Marc, *Feodal Toplum*, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Doğu Batı Yayınları, Ankara 2015.

BROWN, Horatio F., *The Venetian Republic*, J.M Dent&Co., Bedford Street London 1902.

BRYENNİOS, Nikèphoros, *Tarihin Özü*, Çev. Bilge Umar, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2008.

CAHEN, Claude, *Haçlı Seferleri Zamanında Doğu ve Batı*, Çev. Mustafa Daş, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2016.

CHALANDON, Ferdinand, *Essai sur le Règne d'Alexis I. Comnenè*, Ed. A. Picard et fils, Libraries de la Société de l'École des Chartes et des Archives Nationales, Paris 1900.

CHRYsos, Evangelos, *Byzantine Diplomacy AD. 300-800: "means and end"*, Ed. J. Sheppard and S. Franklin, Variorum 1992.

ÇOBAN, Bekir Zakir, *Geçmişten Günümüze Papalık*, İnsan Yayınları, İstanbul 2014.

DANDOLO, Enrico, *Rise of Venice*, Ed. Thomas F. Madden, The Johns Hopkins University Press, Baltimore- Maryland 2003.

DAVİES, Norman, *Avrupa Tarihi*, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, İmge Kitabevi, Ankara 2011.

DE MOSTO, Andrea, *I Dogi di Venezia*, Ed. Ferdinando Ongania, Venezia 1939.

DEMİRKENT, Işın, *Sultan I. Kılıç Arslan*, TTK Yayınları, Ankara 1996.

Bizans Tarihi Yazıları, Dünya Kitapları, İstanbul 2005.

Haçlı Seferleri Tarihi, Dünya Yayıncılık, İstanbul 2012.

Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi I, TTK Yayınları, Ankara 2013.

Mikhail Psellos'un Khonographia'sı, TTK Yayınları, Ankara 2014.

DİEHL, Charles, *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, Çev. Gökçe Bozkurt, İlgi Kültür

Sanat, İstanbul 2014.

DİKİCİ, Radi, *Büyük Konstantin, Helena ve Fausta*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2011.

Bizans İmparatorluğu Tarihi, Remzi Kitabevi, İstanbul 2015.

Bizans'ı Anlamak, Remzi Kitabevi, İstanbul 2016.

ERDEMİR, Hatice Palaz, *IV. Yüzyıl Bizans Kaynaklarına Göre Göktürk-Bizans İlişkileri*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2003.

FEHER, Geza, *Bulgar Türkleri Tarihi*, TTK, Ankara 1985.

GRANT, Michael, *The Emperor of Constantine*, Phoenix Giant 1998.

GREGORY, Timoty, *Bizans Tarihi*, Çev. Esra Ermert, YKY, İstanbul 2016.

GÜL, Muammer, *Orta Çağ Avrupa Tarihi*, Bilge Kültür Sanat, İstanbul 2014.

GÜNDÜZ, Şinasi, *Yaşayan Dünya Dinleri*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2010.

HALDON, John, *Bizans Tarihi Atlası*, Çev. Ali Özdamar, Alfa Tarih, İstanbul 2017.

HAMILTON, Janet- Bernard, **STOYANOV**, Yuri, *Bizans Döneminde Hristiyan Düalist Heretikler*, Çev. Leyla Kuzucular, Yurt Yayınları, Ankara 2011.

HEATH, Ian., *Bizans Orduları 960-1461*, Çev. Buket Bayrı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2014.

HİLL, Barbara, *Bizans İmparatorluk Kadınları İktidar, Himaye ve İdeoloji*, Çev. Elif Gökteke Tut, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2003.

İBN BİBİ, *El-Evâmirü 'l-Alâ 'iyye fî 'l-Umûri 'l-Alâ 'iyye*, Çev. Mürsel Öztürk, TTK Yayınları, Ankara 2014.

İBN KÂLANİSÎ, *Şam Tarihine Zeyl*, CCXLIII, Çev. Onur Özatağ, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2015.

İBNÜ'L-ADİM, Kemâlüddin, *Zübdetü 'l-Haleb Min Târihi Haleb 'de Selçuklular*, ed. Ali Sevim, TTK Yayınları, Ankara 2014.

İBNÜ'L ESİR, *El-Kamil fî 't Tarih*, Çev. Murat Temelli, Ark Yayınları, İstanbul 2013.

KAFESOĞLU, İbrahim, *Türk Milli Kültürü*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2011.

KAZHDAN, Alexander ed. *The Oxford Dictionary of Byzantium*, Oxford University Press, New York 1991.

KOMNENA, Anna, *Alexiad*, Çev: Bilge Umar, İnkılap Yayınevi, İstanbul 1996.

KÖYMEN, Mehmet Altan, *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi I*, TTK Yayınları, Ankara 2016.

KRETSCHMAYR, Heinrich, *Geschichte von Venedig*, Friedrich Andreas Perthes Aktiengesellschaft, Gotha 1905.

KURAT, Akdes Nimet, *Çaka Bey*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1966.

IV.-XVIII. Yüzyıllarda Karadeniz Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri, Murat Yayınevi, Ankara 1992.

Peçenekler, TTK Yayınları, Ankara 2016.

KURT, Hakan İlhan, *Kutalmışoğlu Süleymanşâh Ululaması*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2015.

LE GOFF, Jacques, *Ortaçağ Batı Uygarlığı*, Çev. Hanife-Uğur Güven, DoğuBatı Yayınları, Ankara 2017.

LEVÇENKO, Vasiliyeviç, *Kuruluşundan Yıkılışına Kadar Bizans Tarihi*, Çev. Maide Selen, Özne Yayınları, İstanbul 1999.

Bizans Tarihi, Çev. Maide Selen, Doruk Yayınları, İstanbul 2007.

LEWİS, Bernard, *Ortadoğu*, Çev. Selen Kölay, Arkadaş Yayınları, Ankara 2016.

MAALOUF, Amin, *Arapların Gözünden Haçlı Seferleri*, Çev. Ali Berktaş, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2015.

MALAMUT, Elizabeth, *I. Aleksios Komnenos Döneminde Konstantinopolis, Bizans; Yapılar, Meydanlar, Yaşamlar*, Ed. PRALONG, Annie, Çev. Buket Kitapçı Bayrı, Kitap Yayınevi, İstanbul 2016.

MERÇİL, Erdoğan, *Müslüman Türk Devletleri Tarihi*, TTK Yayınları, Ankara 2000.

MERÇİL, Erdoğan, **SEVİM**, Ali, *Selçuklu Devletleri Tarihi; Siyaset, Teşkilat ve Kültür*, TTK Yayınları, Ankara 2014.

MONTECOLO, Giovanni, *Cronache Venezia*, Dall'Institutò Storico Italiano, Roma 1890.

NİCOL, Donald, *Bizans ve Venedik Diplomatik ve Kültürel İlişkiler Üzerine*, Çev. Gül Çağalı Güven, Sabancı Üniversitesi Yayınevi, İstanbul 2000.

NORWICH, J. Julius, *Bizans I*, Çev. Selen Hırçın Riegel, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2013.

Bizans II, Çev. Selen Hırçın Riegel, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2013.

Bizans III, Çev. Selen Hırçın Riegel, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2013.

OSTROGORSKY, Georg, *Bizans Devleti Tarihi*, Çev. Fikret Işıltan, TTK Yayınları, Ankara 2015.

ÖNGÜL, Ali, *Selçuklular Tarihi II*, Çamlıca Yayınları, İstanbul 2014.

PİRENNE, Henri, *Hazreti Muhammed ve Şarلمان*, Çev. Muhsin Önal Mengüşoğlu, Pınar Yayınları, İstanbul 2012.

Orta Çağ Avrupa'sının Sosyal ve Ekonomik Tarihi, Çev. Uygur Kocabaşoğlu, İletişim Yayınları, İstanbul 2012.

Orta Çağ Kentleri, Çev. KARADENİZ, Şadan., İletişim Yayınları, İstanbul 2016.

PORPHYROGENİTUS, Constantine, *De Administrando Imperio*, İngilizce Çev. R. J. H. Jenkins, Dumbarton Oaks Center for Byzantine Studies Trustees for Harvard University, Washington, 1967.

PROKOPIOS, *Bizans'ın Gizli Tarihi*, Çev. Orhan Duru, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2014.

PRYOR, John, *Akdeniz'de Coğrafya, Teknoloji ve Savaş; Araplar, Bizanslılar, Batılılar ve Türkler*, Çev. Füsun-Tunç Tayanç, Kitap Yayınevi, İstanbul 2014.

RUNCİMAN, Steven, *Haçlı Seferleri Tarihi I*, Çev. Fikret Işıltan, TTK, Ankara 2008.

SEİGNOBOS, Charles, *Avrupa Kavimlerinin Mukayeseli Tarihi Cilt I*, Çev. Hüseyin Cahit Yalçın, Kanaat Kitabevi, İstanbul 1939.

STEPHENSON, Paul., *The Byzantine World*, Routledge; 1.Edition, March 2012.

TEKİN, Oğuz, *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*, İletişim Yayınları, İstanbul 2016.

THEOPHANES, *The Chronicle*, Ed. Cyril Mango and Roger Scott, Clarendon Press Oxford, New York 1997.

TURAN, Osman, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2016.

Urfalı MATEOS Vekayi-Nâmesi (952-1136) ve **Papaz GRİGOR'un** Zeyli (1136-1162), CL-CLI, Çev. Hrant D. Andreasyan, TTK Yayınları, Ankara 2000.

VASİLİYEV, Alexander, *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, Çev. Tevabil Alkaç, Alfa Tarih, İstanbul, 2016.

YAZILITAŞ, Nihat, *Fâtımî Devletinde Türkler*, TTK, Ankara 2009.

YİNANÇ, Mükrimin Halil, *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri I*, TTK Yayınları, Ankara 2013.

ZONARAS, Ioannes, *Tarihlerin Özeti*, Çev. Bilge Umar, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2008.

TEZLER

ÇAPAN, Fatma., “*Balkanlar’da Bizans-Türk İlişkileri*”, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Elâzığ, 2013.

DWAİMA, Jawad, (H.300-392/M.912-1002) *Yıllar Arası Endülüs ’ün Karşılaştığı İç ve Dış Zorluklar*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep 2017.

PRICE, Jason T., “*An Analysis of the Strategy and Tactics of Aleksios I Komnenos*”, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Graduate Faculty of Texas Tech University, May 2005.

ŞAHİN, Seyhun, *Normanlar Döneminde Sicilya Adası 11-12. Yüzyıllar*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elâzığ 2012.

MAKALELER

ABDUJAPAROVNA, A. Ospanova, “Rus Kaynaklarında Birinci Haçlı Seferi”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, İstanbul 2011, S.195, s. 213-218.

AYDIN, Mehmet, “Bizans Kilisesinde İkonoklast (Tasvir Kırıcı) Hareketin Kökenleri”, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Konya 2002, S. 13, s. 5-14.

BAŞTAV, Şerif, “Bizans ve Haçlı Seferleri”, *Uluslararası Haçlı Seferleri Sempozyumu*, TTK Yayınları, Ankara 1999, s. 57-65.

ÇAPAN, Fatma, “Büyük Hun Hükümdarı Attila’ya Suikast Girişimi”, *Türk Dünyası Tarih Kültür Dergisi*, Ağustos 2015, S.344, s. 41-52.

”Bizans İmparatoru Heraklius Döneminde (610-641) Arap-Bizans İlişkileri”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, İstanbul 2016, S.222, s. 105-120.

“Bizans İmparatoru I. Justinianos’un (527-565) Evrensel İmparatorluk Çabaları ve Sonuçları”, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Kasım 2016, S.33, s. 212-222.

DEMİRKENT, Işın, “1101 Haçlı Seferi”, *Prof. Dr. Fikret Işıltan’a 80. Doğumyılı Armağanı*, Dünya Yayınları, İstanbul 1995, s. 17-57.

“1101 Haçlı Seferleri Ordularının Anadolu’da Takip Ettiği Yollar Hakkında” *Uluslararası Haçlı Seferleri Sempozyumu*, TTK Yayınları, Ankara 1999, s. 115-123.

“1082-1302 yılları arasında Bizans-Venedik İlişkilerine Kısa Bir Bakış.”, *Tarih Dergisi / Turkish Journal of History*, İstanbul 2000, S.36, s. 137-154.

“1101 Haçlı Ordularına Karşı Mücadelede Selçuklu-Danişmendli İşbirliği”, *Danişmendliler Döneminde Niksar’da Tıp, Tarih ve Kültür Sempozyumu*, Niksar 2003.

“Tatikios (Türk Asıllı bir Bizans Komutanı)”, *Belleten Dergisi*, CLXVII, Ankara 2003, s. 93-110.

“İznik’in Haçlılar Tarafından Kuşatılması”, *Tarih Boyunca İznik*, İznik Eğitim ve Öğretim Vakfı, İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 2004.

“Haçlı Seferleri Düşüncesinin Doğuşu ve Hedefleri”, *Tarih Dergisi*, Prof. Dr. Hakkı Dursun Yıldız Hatıra Sayısı 35, İstanbul 2011, s. 65-78.

GÖKHAN, İlyas, “Maraş Haçlı Senyörlüğü”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, İstanbul 2008, S.172, s. 71-106.

GÜÇLÜAY, Sezgin, **ÇAPAN**, Fatma, “Peçenek-Bizans Siyasi İlişkileri”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, İstanbul 2011, S.192, s. 121-138.

KAFESOĞLU, İbrahim, “XII. Asra Kadar İstanbul’un Türkler Tarafından Muhasaraları”, *İstanbul Araştırmaları Dergisi*, C.III, İstanbul 1957.

“Selçuk’un Oğulları ve Torunları”, *İstanbul Üniversitesi Türkiyat Mecmuası*, C.13, İstanbul 1958.

KALELİ, Emrullah, “İmparator I. Aleksios Komnenos (1081-1118) Döneminde Bizans ve Haçlılar Arasındaki İhtilaflar”, *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, Gaziantep 2014, s. 973-992.

KAYAPINAR, Ayşe. “Tuna Bulgar Devleti (679-1018)”, *Türkler Ansiklopedisi*, CII, Ankara 2002, s. 1097-1119.

KESİK, Muharrem, “Melikşâh”, *TDVİA*, C.29, s.58-59.

ÖZAYDIN, Abdülkerim, "Melikşâh", *TDVİA*, C.29, s.54-57.

SEVİM, Ali, "Süleymanşâh I", *TDVİA*, C.38, s.103-105.

SÜMER, Faruk, "Anadolu Selçukluları", *TDVİA*, C.3, s.147.

"Kutalmış", *TDVİA*, C.26, s.480-481.

ŞEŞEN, Ramazan, "Haçlı Seferleri Sırasında Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin Siyasi ve Sosyal Durumu, Haçlılarla Yapılan Mücadeleye Katkısı", *Uluslararası Haçlı Seferleri Sempozyumu*, TTK Yayınları, Ankara 1999, s. 33-45.

TURAN, "Süleymanşâh I", *İA*, C.11, s.201-219.

YAMANER, Onur. "Bizans İkona Kırıcılığı Üzerine Bir İnceleme: III. Leon ve İkona Kırıcılık", *Akademik Bakış Dergisi*, Celalabat 2012, S.29, s. 1-10.

ANSİKLOPEDİLER

Doğuştan Günümüze Büyük İslam Ansiklopedisi, C.4.

Encyclopedia Britannica, V.16.

Milli Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi

Diyanet İslam Ansiklopedisi

ÖZGEÇMİŞ

1993 yılında Gaziantep’te doğdum. İlköğrenimimi Akyol İlköğretim Okulu, ortaöğrenimimi Gaziantep Lisesi’nde tamamladım. 2011 yılında girdiğim Gaziantep Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih bölümünden 2016 yılında mezun oldum.

2016 yılında Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı’nda Yüksek Lisansı yapmaya hak kazandım. Halen Milli Eğitim Bakanlığı’nda Tarih Öğretmeni olarak görev yapmaktayım.

Alican YENER

Gaziantep 2019

VİTAE

I was born in 1993 in Gaziantep. I completed my primary education at the Akyol Primary School, and completed my secondary education at the Gaziantep High School. I graduated from Gaziantep University Faculty of Science and Literature Department of History in 2016. In 2016, I was entitled to graduate from Gaziantep University Institute of Social Sciences, Department of History. I am still working as a history teacher at the Ministry of National Education.

